МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2026

Факультет соціальних наук

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів, викладачів, науковців,
молодих учених і аспірантів
13–17 квітня 2026 року

Електронне видання на DVD-ROM

Запоріжжя • НУ «Запорізька політехніка» • 2026

УДК 330:001
Т39

Рекомендовано до видання Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(Протокол № 13 від 26.06.2026 р.)

Рецензенти: *Віта БЕРЕЗЕНКО* зав. кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Запорізького національного університету, д-р наук із соц. ком., професор
Юрій МОСАЄВ доц. кафедри психології та соціальної роботи Хортицької національної академії, канд. соц. наук, доц.

Упорядник: *Світлана ПАНЧЕНКО,* канд. філол. наук, доц.

Редакційна колегія:
Вадим ШАЛОМЄЄВ , проректор з НР, д-р техн. наук, професор, (відпов. ред.) ;
Олексій КУЗЬКІН, д-р техн. наук, професор;
Василь ГЛУШКО, канд. техн. наук, доцент;
Євген ПАРАХНЄВИЧ, канд. техн. наук, доцент;
Микола АНТОНОВ, канд. техн. наук, доцент;
Ольга БАБЕНКО, канд. техн. наук, доцент;
Наталія ФУРМАНОВА, канд. техн. наук, доцент;
Марія ТЯГУНОВА, канд. техн. наук, доцент;
Тетяна ХІТРОВА, канд. філолог. наук, професор;
Світлана КОКАРЕВА, канд. наук з фіз. вих. і спорту, доцент;
Олена ВАСИЛЬЄВА, д-р економ. наук, професор;
Юрій ФІЛЕЙ, канд. юр. наук, професор;
Таісія ГАЙВОРОНСЬКА, канд. філос. наук, доцент;
Наталя ВИСОЦЬКА, начальник ПІВ НДЧ;
Наталія САВЧУК, начальник РВВ;
Сніжана ВИЧУЖАНІНА, керівник ВНРС;
Ганна ОМОК, канд.пед наук, доцент.

Т39 **Тиждень науки-2026. Факультет соціальних наук:** тези доповідей науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 13–17 квітня 2026 р.) [Електронне видання] / редкол. : Вадим ШАЛОМЄЄВ (відп. ред.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2026. 300 с. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM).

ISBN 978-617-529-545-8

Зібрані тези доповідей, заслуханих на щорічній науково-практичній конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів. Збірка відображає широкий спектр тематики наукових досліджень, що проводяться на факультеті бізнес-технологій та економіки Національного університету «Запорізька політехніка». Збірка розрахована на широкий загал дослідників та науковців

УДК330:001

ISBN 978-617-529-545-8

© Національний університет
«Запорізька політехніка»
(НУ «Запорізька політехніка»), 2026

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ «ПСИХОЛОГІЯ» 9
Уявлення про евритмію в учасників групового онлайн курсу з подолання стресів АБСР *Т. О. Бородулькіна* 9
Кошмари – трансдіагностичний маркер ризику і терапевтична мішень *Т. О. Гайворонська* 11
Особливості структури мотиваційної сфери військовослужбовців: огляд сучасних досліджень *В. О. Коваль, О. Г. Малина* 13
Застосування штучного інтелекту у сфері психологічної допомоги: можливості та виклики *К. В. Пилипенко* 16
Походження та формування критичного мислення з точки зору системи категоріального синтезу *В. Ю. Суханов* 18
Самотність підлітків в умовах воєнного стану: теоретичний аналіз феномену *А. Г. Башлій, Н. М. Савелюк* 25
Зв'язок переживання втрати з тривожністю, депресивністю та адаптацією у вимушено переміщених осіб підліткового віку *Т. Г. Біленко, В. О. Коваль* ... 28
Динаміка досліджень психологічних феноменів у поведінкових стратегіях в період війни *І. М. Бондаревич* 31
Психологічна стійкість як ресурс професійного становлення студентської молоді *М. Б. Ворожко* 33
Соціально-психологічна адаптація як чинник схильності до суїцидальної поведінки українців в умовах війни *А. Ю. Городнича* 35
Психологічні механізми надмірної ваги: емоційне переїдання, образ тіла та мішені психологічної допомоги *О. С. Карпова* 37
Основні чинники психологічного благополуччя батьків дітей з особливими освітніми потребами *Р. Б. Комаревич, Н. М. Савелюк* 40
Роль мотивації у підвищенні ефективності праці персоналу *В. В. Кузьмін, Ю. О. Живиця* 45
Психологічні особливості формування команди в організації *В. В. Кузьмін, М. М. Капшук* 47
Технології дистанційного навчання та їх вплив на мотивацію здобувачів освіти: психологічний аналіз *В. В. Кузьмін, І. Є. Лазуренко* 49
Роль психологічної допомоги у запобіганні рецидивам девіантної поведінки *В. В. Кузьмін, А. В. Мазур* 51
Особливості емоційної регуляції та копінг-стратегій у осіб, які пережили втрату близьких внаслідок воєнних дій *В. В. Кузьмін, М. І. Малинець* 53
Особливості агресивної та асоціальної поведінки дітей-сиріт: причини та механізми розвитку *В. В. Кузьмін, А. А. Савченко* 55

Психологічні методи попередження конфліктів між працівниками в трудовому колективі *В. В. Кузьмін, В. С. Самоходська* 57
Вплив організаційної культури на психологічний клімат у колективі *В. В. Кузьмін, Н. Ю. Сухіна* 59
Вплив війни на психічне здоров'я ветеранів: посттравматичний стресовий розлад *В. В. Кузьмін, Д. А. Шматков* 61
Конфлікти у трудовому колективі : психологічні методи попередження та розв'язання *В. В. Кузьмін, С. О. Шорохов* 63
Переосмислення сенсів життя як умова трансформації ідентичності жінки в період кризи середнього віку *І. С. Кулікова, О. М. Семенцова* 65
Психологічні чинники стресостійкості здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану *Є. М. Лаврентьєв, Н. М. Савелюк* 67
Характеристика тіньової складової особистості в сучасній психології *К. А. Лащенко* 70
Конструктивні та деструктивні копінг-стратегії *М. І. Приймак* 71
Практичні техніки саморегуляції у роботі з емоційним вигоранням *М. І. Савенкова* 74
Психологічні особливості взаємозв'язку когнітивних викривлень і тривожності у сучасної молоді *К. С. Слобода, Н. М. Савелюк* 77
Вплив систематичних занять східними єдиноборствами на розвиток особистості молодшого школяра в умовах війни *Н. О. Слюсар* 80
Вплив емоцій на процес запам'ятовування в умовах війни *М. В. Ярмак* 83

СЕКЦІЯ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» 86
Медіація в соціальній роботі: аналіз наукових публікацій *О. М. Балухтіна* .. 86
Інтеграція сучасних цифрових технологій у систему паліативної допомоги: перспективи та виклики *О. М. Балухтіна, М. О. Клюквачов* 88
Удосконалення механізму моніторингу надання соціальних послуг (на прикладі територіальних громад Житомирської області) *О. М. Балухтіна, А. К. Прокоп'єв* 90
Дослідження рівня цифровізації в соціальній сфері України *Р. О. Венгер* 93
Mental Health & Well-being соціальних працівників в умовах війни *Я. Є. Віхляєва* 95
Особливості сімейного консультування: практичний аспект соціальної роботи *Я. Є. Віхляєва, С. С. Щербина* 97
Формування толерантних взаємовідносин в інклюзивній освіті в умовах воєнного часу *О. С. Вялкін* 99
Соціальна реклама в PR-діяльності соціальної служби *Т. О. Гайворонська, А. В. Зінченко* 101
Міждисциплінарна взаємодія фахівців у процесі ресоціалізації наркозалежних осіб *Ю. Г. Гноєвой* 103

Соціальна підтримка жертв деструктивних культів у постраждалих від війни громадян *О. А. Квітка* 105
Інфраструктура міста Запоріжжя як соціально-організуюче середовище, через яке розподіляються влада, доступ, залежність і виключення *В. О. Коваль, С. С. Щербина* 107
Транснаціональні виклики та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб в Україні: сучасні проблеми та інноваційні практики підтримки *В. В. Кузьмін, Г. В. Стрижак* 111
Інноваційні підходи до розвитку компетентностей майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти *М. О. Кузьміна* 113
Технології соціальної реклами як інструмент студентоцентрованого формування успішної кар'єри *М. О. Кузьміна, Ю. С. Гриневич* 116
Специфіка організації соціальної роботи на підприємствах у прифронтових районах: виклики, технології та ресурси підтримки працівників *М. О. Кузьміна, С. Л. Лоцман* 118
Технології соціальної роботи з дітьми-сиротами в умовах трансформаційного українського суспільства: інноваційні підходи та практики соціалізації *М. О. Кузьміна, О. В. Шеховцов* 121
Технологізація соціально-психологічної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, в умовах студентоцентрованої освіти: інноваційний підхід *М. О. Кузьміна, Є. М. Усатий* 123
Місце функції контролю в процесі управління навчальним закладом *І. В. Мятович, С. С. Щербина* 125
Інноваційні управлінські практики в системі соціальної роботи під час воєнного стану *Т. О. Новак* 127
Міжсекторальне партнерство як основа взаємодії та комунікації органів публічної влади і громадянського суспільства *Т. О. Серга* 129
Ідеологічні аспекти системи освіти в сучасній Україні *В. О. Таран, О. І. Сердюк* 132
Роль соціальної роботи у формуванні етнічної толерантності в умовах міграційних процесів *О. В. Фролов* 138
Організація надання соціальних послуг запорізьким міським територіальним центром соціального обслуговування *С. В. Червонний, К. Г. Зайцев, Г. К. Зайцев* 140
Сутність трудової адаптації *Д. С. Щербина, С. С. Щербина* 143
Навчання персоналу соціальної установи – складова кадрової політики *Я. А. Щербина, С. С. Щербина* 145
Соціальні мережі як простір формування та трансформації шлюбних уявлень молоді *В. М. Явон* 147
Роль територіальних громад у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб *В. Я. Андрусів, Т. О. Новак* 149

Копінг-стратегії як фактор соціальної адаптації жінок, які опинилися в складних життєвих обставинах *О. А. Байрак, О. М. Балухтіна* 151
Соціальна адаптація ветеранів війни до цивільного життя методами арттерапії *В. Ю. Бєлова, О. М. Балухтіна* 153
Особливості мотивації працівників соціальних закладів *О. В. Біленко* 155
Роль засобів масової інформації у формуванні здорового способу життя сучасної української молоді *Д. А. Борисова, Т. О. Серга* 157
Формування конкурентних переваг соціального закладу на ринку соціальних послуг *С. Ф. Горбань* 160
Професійна компетентність керівника виробничого колективу в умовах впровадження цифрових технологій *А. М. Горбатенко, Т. О. Серга* 163
Особливості соціальної підтримки осіб з інвалідністю внаслідок війни з боку держави *В. Д. Гресь, Т. О. Серга* 165
Соціальні мережі як фактор формування девіантної поведінки підлітків *С. О. Давидюк* 168
Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг як інструмент цифровізації соціальної сфери України *І. І. Євпак, О. М. Балухтіна* 170
Ефективність платформи «е-Ветеран» як інструменту цифровізації соціальних послуг для ветеранів війни *І. І. Євпак, Т. О. Новак* 172
Діяльність міжнародного благодійного фонду «Альянс громадського здоров'я» в Україні *А. І. Іванова, С. С. Щербина* 174
Сутність поняття «стиль керівництва»: різні підходи до визначення *Т. В. Катиш, С. С. Щербина* 175
Соціальна робота з профілактики булінгу в підлітковому середовищі *К. Ю. Колодрубська, Т. О. Новак* 177
Діяльність громадських організацій у системі підтримки внутрішньо переміщених осіб *К. Ю. Колодрубська, С. С. Щербина* 179
Основні види діяльності благодійного фонду «Я-Маріуполь» *Я. Ю. Крючкова, О. М. Балухтіна* 182
Підходи до оцінювання якості соціальних послуг у соціальній роботі *С. В. Литкіна, Т. О. Серга* 184
Цифрова трансформація соціальних послуг в Україні: здобутки та виклики *М. Р. Ліпінський, Т. О. Серга* 187
Структура особистості керівника навчального закладу: теоретичні та практичні аспекти *О. А. Лучер, С. С. Щербина* 189
Основні чинники формування організаційної культури соціальних служб *А. А. Лях, О. М. Балухтіна* 191
Цифрова трансформація системи соціальних послуг: сучасні виклики та перспективи розвитку *І. Я. Максименко, С. С. Щербина* 193
Поняття «соціальний захист»: генеза та тлумачення *Л. В. Миронюк, С. С. Щербина* 197

Обґрунтування зв'язку алкоголізму із поняттями «хвороба» та «захворювання» *К. К. Пашолок* 199
Напрями вдосконалення взаємодії соціальних служб в умовах воєнного стану *О. В. Проніна, О. М. Балухтіна* 201
Професійне вигорання соціальних працівників та шляхи його подолання *П. В. Рупчева, Т. О. Серга* 203
Соціальна дисоціація школярів в умовах війни: від «вимкненої камери» до втрати покоління *Н. В. Самофал, Т. О. Серга* 204
Значення особливостей соціокультурного середовища приймаючої громади для соціалізації дітей внутрішньо переміщених осіб *Р. В. Свириденко, Т. О. Серга* 206
Поняття та сутність технології ведення випадку в системі соціальної роботи *С. В. Соколовська, С. С. Щербина* 209
Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців: тенденції, програми, реалізація *С. Р. Стародубець, Т. О. Новак* 211
Поняття та сутність студентської сім'ї *О. А. Суханова, С. С. Щербина* 213
Реалізація комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості в Україні *Л. В. Танкушина* 215
Розвиток толерантного освітнього середовища в умовах інклюзивного навчання в період воєнного стану *В. В. Ткач, Т. О. Новак* 218
Управління профілактикою професійного вигорання працівників виробничих колективів: ефективні підходи *С. В. Хватова, Т. О. Серга* 220
Нові підходи у соціальній роботі щодо надання допомоги внутрішньо переміщеним особам *О. В. Чумак, С. С. Щербина* 223

СЕКЦІЯ «ЖУРНАЛІСТИКА» 225
Фотографія як інструмент пропаганди (приклади наративів XX ст.) *Г. М. Волинець* 225
Можливості та обмеження автоматизованої перевірки фактів у фактчекінгових проєктах *Н. В. Островська* 228
Медійна рефлексія національної ідентичності в дискурсі сучасної війни *С. А. Панченко* 232
Особливості блогерської діяльності учасників проєкту «Разом Ми Можемо» *В. Л. Погребна* 235
Генеза і трансформація українського радіомовлення в наративних аудіоподкастах: дидактичний потенціал для майбутніх журналістів *Г. С. Скуртул* 239
Інтерв'ю як провідний жанр громадянської журналістики на ютуб-каналах *І. Ю. Тонкіх* 241
Медіапроєкт як засіб архівування воєнних злочинів та встановлення істини *Т. В. Хітрова* 244

Комунікативні властивості сторітелінгу в медіапроєктах *А. В. Горєв* 247
Карикатури як елемент інформаційних атак в медіа *В. С. Громак* 250
Культурологічний сегмент запорізького телевізійного мовлення (аналіз телеканалів «МТМ Запоріжжя», «Суспільне Запоріжжя») *В. П. Зайцев* 253
Зміна вектору повсякдення в сучасному соціальному фоторепортажі: український контекст *Д. О. Полозок* 257
Жанрово-тематична парадигма сучасного українського радіофільму: від історичної ретроспекції до документування подій повномасштабної війни *М. О. Рєпіна* 260
Соціальні мережі як інструмент залучення аудиторії онлайн-медіа *А. П. Сардак* 263
Псевдоукраїнські сторінки у фейсбуці як інструмент поширення маніпулятивного контенту *Є. Р. Федотова* 265
Роль соціальних мереж в інформаційно-комунікаційній діяльності органів місцевого самоврядування *В. А. Швець* 268
Український спортивний подкастинг в умовах повномасштабного вторгнення: тематичні та формотворчі аспекти *М. П. Башкатова, Г. С. Скуртул* 271
Прикладний інструментарій ШІ на різних етапах створення дата-історії *А. О. Бойко, Н. В. Островська* 276
Фотосторітелінг як частина MoJo: трансформація жанру *В. О. Горбач, Г. М. Волинець* 279
Жанрово-тематичні особливості сучасної кінорецензії *М. Р. Куцай, Г. М. Волинець* 282
Особливості військової журналістики як виду медіакомунікації *М. Ю. Кущевський, С. А. Панченко* 285
Журналістика рішень як модель трансформації регіональних медіа *Р. П. Пугач, І. Ю. Тонкіх* 287
Від медіапроєкту до медіаорганізації: успішні кейси українських медіакомпаній *О. Ф. Черненко, Т. В. Хітрова* 290
Коло гендерних проблем у суспільстві, їх рецепція у медіа *Д. Ю. Шкода, В. Л. Погребна* 293

СЕКЦІЯ «ПСИХОЛОГІЯ»

УДК 159.9
Бородулькіна Т. О.
канд. психол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

УЯВЛЕННЯ ПРО ЕВРИТМІЮ В УЧАСНИКІВ ГРУПОВОГО ОНЛАЙН КУРСУ З ПОДОЛАННЯ СТРЕСІВ АБСР

Протягом кількох місяців (січень-квітень) 2022 р. українські вчені (доцентки НУ «Запорізька політехніка» Ірина Бондаревич і Тетяна Бородулькіна) у співпраці з дослідницькою організацією «Персей» (Швейцарія) провели експериментальне дослідження ефективності групового онлайн курсу з подолання стресів АБСР. Окремі результати цього комплексного дослідження вже представлено на конференціях різного рівня і наведено в деяких публікаціях І. Бондаревич і Т. Бородулькіної у період з 2022 р. по 2026 р., але ще є цікаві результати за окремими завданнями, які варті уваги.

Базовою основою програми з подолання стресів АБСР, укладеною Теодором Хундхаммером (співавтор курсу, лікувальний евритміст (Швейцарія)) і Гаральдом Гаасом (співавтор курсу, психіатр (Швейцарія) в 2010 році, стало органічне поєднання комплексу евритмічних вправ та вправ на спостереження за власною поведінкою. В одному із завдань дослідження на констатувальному етапі учасникам пропонувався вільний асоціативний експеримент, одним із стимульних слів якого, у зв'язку з тим, що вагомою основою програми курсу був комплекс евритмічних вправ, було слово «евритмія».

Відомо, що евритмія виникла на ґрунті антропософського руху, була заснована та розроблялася з 1912 року Р. Штайнером у співпраці з різними фахівцями як сценічне та зцілююче мистецтво. Евритмія визначається як мистецтво усвідомленого руху, яке охоплює всю людину цілком. Її засновник Р. Штайнер визначає евритмію як видиму мову, яка є виразом душі, та використовує в якості основного інструменту руки та кисті рук, рухи яких можуть підтримуватися та підсилюватися рухами інших частин тіла (голова, ноги). Р. Штайнер зазначає, що регулярна евритмічна практика стимулює пластику органів, пластичні сили органів, сприяє покращенню дихання, травлення; завдяки виконанню евритмічних рухів покращується сама людина, її організм стає іншим. Евритмія описана Р.Штайнером та його послідовниками в різних її аспектах: художньому, педагогічному, лікувальному, соціальному [1].

Нами проаналізовано 102 асоціації до слова «евритмія», надані 65 особами, які зацікавилися участю в курсі АБСР та в науковому дослідженні.

Серед зацікавлених були переважно жінки (92%); середній вік респондентів – 47,7 років; освіта 91% учасників – вища. Визначено, що 31% учасників (20 осіб) вже проходили курс АБСР раніше. Переважна більшість (86%, 56 осіб) учасників повідомили про те, що знайомі з антропософією. Попередній досвід проходження курсу АБСР і знайомство з антропософією важливо враховувати у зв'язку з наступним психосемантичним аналізом наданих учасниками асоціацій до слова «евритмія», т.я. це є свідченням того, що учасники мають певне базове уявлення про евритмію.

Семантичне ядро слова «евритмія» на основі частотного аналізу наданих асоціацій учасниками дослідження, склали слова: «рух», «життя», «видима мова», «гармонія», «легкість», «радість» та ін. (табл. 1).

Таблиця 1 – Семантичне ядро слова «евритмія» на основі частотного аналізу наданих асоціацій учасниками дослідження

Частотні асоціації	Частота (кількість)	Відсоток від загальної кількості асоціацій
Рух	9	8,82
Життя	5	4,90
Потік /струміння	4	3,92
Легкість	4	3,92
Видима мова	3	2,94
Гармонія	3	2,94
Радість	3	2,94
Любов	2	1,96
Допомога	2	1,96
Танок	2	1,96
Диво	2	1,96

Аналіз всього масиву асоціацій до слова «евритмія» демонструє адекватність розуміння більшістю учасників дослідження слова «евритмія» та її сутнісних характеристик. Велика кількість наданих асоціацій є емоційно забарвленими і відображують суб'єктивне (індивідуальне) розуміння евритмії, а також наявність власного досвіду переживання евритмії респондентами. Для деяких учасників евритмія пов'язана з духовним виміром і досвідом (6% від всіх асоціацій), життєвими (ефірними) силами (4% від всіх асоціацій), зціленням (3% від всіх асоціацій).

Отримані результати можуть бути смисловим орієнтиром для авторів курсу АБСР, лікувальних евритмістів та всіх інших фахівців, які застосовують евритмію як інструмент зцілення від стресу та ін. У зв'язку з тим, що евритмія не є загальнорозповсюдженою, всім відомою і зрозумілою

практикою зцілення (в т.ч. від стресу), фахівцям варто розробляти психоедукаційні повідомлення, враховуючи як сутнісні характеристики евритмії, так і певні її об'єктивні особливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бородулькіна Т.О. Лікувальна евритмія як інструмент подолання наслідків стресу та зцілення від травми під час війни. Теоретичні та практичні основи соціальної роботи : монографія. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 238-254.

УДК 159.9
Гайворонська Т. О.
канд. філос. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

КОШМАРИ – ТРАНСДІАГНОСТИЧНИЙ МАРКЕР РИЗИКУ І ТЕРАПЕВТИЧНА МІШЕНЬ

Ситуація, в якій вже п'ятий рік живуть українці, загострила багато проблем, пов'язаних з психічним здоров'ям нації в умовах війни. Сьогодні психічні стани людей, які залишились в Україні, характеризуються вже не гострим стресом, а «хронічною адаптацією» до умов війни: звиканням «до ненормального». Однак цей захисний механізм несе серйозні ризики для психічного здоров'я людини, а саме: емоційне вигорання, когнітивні порушення, соціальні та ціннісні ризики. В умовах сучасної війни в Україні надзвичайно актуальною стає тема порушення сну та нічних кошмарів. Це пов'язано з тим, що кошмари виступають не просто симптомом таких психічних розладів, як посттравматичний стресовий розлад, депресія, межовий розлад особистості та інші. Сучасні дослідження свідчать про трансдіагностичну природу кошмарів, про розуміння їх як маркера психічного здоров'я. Кошмари є не лише суб'єктивно тяжким переживанням, вони є потужним предиктором клінічних ризиків. Тому звернення до сучасних даних щодо нічних кошмарів як трансдіагностичного феномену, визначення їхнього зв'язку із психопатологічною симптоматикою та суїцидальним ризиком дозволить окреслити доказові підходи до психотерапевтичної корекції цього стану.

У сучасній клінічній психології кошмари розглядають не лише як вторинний симптом окремих розладів, а як самостійний клінічно значущий феномен, що погіршує якість сну, денне функціонування та емоційну регуляцію. Оглядові праці останніх років показують, що кошмари асоціюються з вираженим дистресом і потребують окремої діагностичної уваги [1]. За даними систематичного огляду Шивеса Б., Река С., Фримена Д.

кошмари виявляються при широкому спектрі психічних розладів, насамперед при ПТСР, депресії й тривожних станах, а їхній зв'язок із психопатологічною симптоматикою є двобічним [1; 2]. Це дає підстави розглядати кошмари як трансдіагностичний маркер психічного неблагополуччя.

Окремого значення набуває зв'язок кошмарів із суїцидальним ризиком. Ще у проспективному популяційному дослідженні Танскanена А. та співавторів було показано, що часті кошмари мають незалежний зв'язок із суїцидальними думками та спробами суїциду, виступають джерелом хронічного дистресу, посилюють відчуття безпорадності та неможливості подолання неминучого. Клінічні дослідження показали, що трансдіагностична природа нічних кошмарів пояснюється порушеннями у спільних нейронних мережах, а в подальших дослідженнях була виявлена можливість незалежної диференціації осіб із повторними суїцидальними спробами навіть після контролю депресії, ПТСР та інсомнії [3; 4]. Тому включення скринінгу сну з кошмарним змістом до стандартної клінічної оцінки є необхідним превентивним заходом у роботі з пацієнтами груп ризику.

Сучасні підходи до лікування також підтверджують автономний статус кошмарів як терапевтичної мішені, до розуміння їх як самостійної патології, яка потребує специфічного втручання. Постійні нічні кошмари ведуть до виснаження когнітивного ресурсу і емоційної нестабільності вдень. Американська академія медицини сну розробила не тільки процедури діагностики кошмарів, а й психотерапевтичні протоколи терапії порушення сну і кошмарних сновидінь. Пропонується репетеційна терапія мисленних образів як один з основних методів лікування нічних кошмарів у дорослих [5]. Суть підходу полягає у зміні сюжету кошмару на безпечніший і подальшому багаторазовому мисленому відтворенні нової версії образу. Метааналізи свідчать, що ця інтервенція зменшує частоту кошмарів, покращує якість сну та послаблює посттравматичну симптоматику [6]. Академія пропонує також як метод лікування терапію усвідомленими (люсідними) сновидіннями. Цей метод заснований на навчанні людини усвідомленню, що вона знаходиться «в середині сну», а тому може сама «керувати» цим процесом: може змінити сюжет сну або позбавитися страху, тому що розуміє, що це тільки сон, а не реальність.

Таким чином, сучасні дослідження підтверджують доцільність розгляду кошмарів як трансдіагностичного маркера психічного ризику й водночас як автономної терапевтичної цілі. Практичне значення такого підходу полягає у ранньому виявленні осіб із підвищеним ризиком емоційної дезадаптації та в застосуванні доказових методів корекції порушень сну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Sheaves B., Rek S., Freeman D. Nightmares and psychiatric symptoms: a systematic review of longitudinal, experimental, and clinical trial studies. *Clinical Psychology Review.* 2023. Т. 100. Ст. 102241. DOI: 10.1016/j.cpr.2022.102241.

2. Garriques V. R., Dhruve D. M., Nadorff M. R. Nightmare disorder. *Sleep Medicine Clinics.* 2024. Т. 19, № 1. С. 111-119. DOI: 10.1016/j.jsmc.2023.10.011.

3. Tanskanen A., Tuomilehto J., Viinamäki H. et al. Nightmares as predictors of suicide. *Sleep.* 2001. Т. 24, № 7. С. 844-847.

4. Speed K. J., Drapeau C. W., Nadorff M. R. Differentiating single and multiple suicide attempters: what nightmares can tell us that other predictors cannot. *Journal of Clinical Sleep Medicine.* 2018. Т. 14, № 5. С. 829-834. DOI: 10.5664/jcsm.7116.

5. Morgenthaler T. I., Auerbach S., Casey K. R. et al. Position paper for the treatment of nightmare disorder in adults: an American Academy of Sleep Medicine position paper. *Journal of Clinical Sleep Medicine.* 2018. Т. 14, № 6. С. 1041-1055. DOI: 10.5664/jcsm.7178.

6. Casement M. D., Swanson L. M. A meta-analysis of imagery rehearsal for post-trauma nightmares: effects on nightmare frequency, sleep quality, and posttraumatic stress. *Clinical Psychology Review.* 2012. Т. 32, № 6. С. 566-574. DOI: 10.1016/j.cpr.2012.06.002.

УДК 159.922.4:355.1

Коваль В. О.[1], Малина О. Г.[2]

[1] канд. пед. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2] канд. психол. наук, доц. Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета дослідження: узагальнити сучасні підходи до розуміння структури мотиваційної сфери військовослужбовців та визначити ключові чинники її формування в умовах бойової діяльності й тривалої війни.

У сучасній військовій психології мотиваційна сфера військовослужбовця розглядається не як сукупність окремих спонукань, а як багаторівнева система, що поєднує цінності, потреби, цілі, смисли, групову належність і ставлення до професійної діяльності. Актуальність її вивчення посилилася в умовах російсько-української війни, коли бойова ефективність дедалі виразніше пов’язується не лише з технічним забезпеченням, а й із внутрішньою готовністю особового складу витримувати високі психофізичні навантаження, невизначеність і тривалий стрес. Українські дослідники підкреслюють, що мотивація тісно пов’язана з психологічною стійкістю,

морально-психологічним станом і здатністю до виконання бойових завдань в екстремальних умовах [1; 2; 5].

Теоретично важливим для аналізу мотивації є перехід від спрощених моделей, у яких визначальним чинником вважалася лише згуртованість первинної групи, до ширших концепцій, що враховують якість мотивації. У цьому контексті продуктивною є теорія самодетермінації, відповідно до якої стійка залученість до діяльності залежить від задоволення базових психологічних потреб в автономії, компетентності та пов'язаності з іншими. На відміну від зовнішньо контрольованої мотивації, внутрішньо прийнята та осмислена мотивація забезпечує вищу витривалість, кращу саморегуляцію і меншу схильність до професійного вигорання. Для військового середовища це означає, що боєздатність підтримується не лише дисципліною чи винагородами, а й розумінням сенсу служби, відчуттям професійної спроможності та довірою всередині підрозділу [2; 3].

У вітчизняних дослідженнях структура мотиваційної сфери військовослужбовців описується через співвідношення внутрішніх та зовнішніх мотивів. Зокрема, у військовослужбовців за контрактом виявлено зміщення мотиваційних акцентів після участі в бойових діях: зменшується частка романтизованих і поверхових уявлень про службу, натомість посилюються усвідомленість, суб'єктність, прагнення до професійної компетентності та контролю над власними рішеннями [1]. Поряд із цим зберігається значущість прагматичних мотивів – стабільного забезпечення, соціальних гарантій, передбачуваності організації служби. Отже, реальна мотиваційна структура не є однорідною: вона поєднує патріотичні, професійно-ціннісні, групові та матеріально-прагматичні компоненти, а їх співвідношення змінюється під впливом бойового досвіду [1; 2].

Повномасштабна війна актуалізувала ще один вимір мотивації – екзистенційний. У ситуації прямої загрози державі, громаді, родині та власному життю мотивація військовослужбовця часто виходить за межі індивідуальної кар'єрної чи матеріальної логіки. До неї включаються мотиви захисту близьких, обов'язку, солідарності, національної ідентичності та відповідальності за майбутнє країни. Водночас тривала війна висуває вимогу до переосмислення механізмів підтримання цієї мотивації: первинний емоційний підйом не може залишатися єдиною опорою в довготривалій перспективі. Для збереження стійкої залученості потрібні справедливе ставлення, прозора комунікація, якісне навчання, довіра до командування та відповідність між зусиллями військовослужбовця і визнанням його внеску [4; 5; 6].

Важливим чинником формування й підтримання мотивації виступає військове лідерство. Новітні українські дослідження показують, що мотиваційне лідерство ґрунтується не стільки на адміністративному примусі,

скільки на ціннісному впливі командира, його особистому прикладі, здатності підтримувати гідність підлеглих і створювати атмосферу довіри. За таких умов мотивація посилюється через відчуття причетності до спільної справи, віру в компетентність керівника та готовність діяти не лише «за наказом», а й на основі внутрішнього прийняття цілей служби. Натомість контроль-центричні моделі управління, що спираються переважно на тиск і страх покарання, підривають автономію, знижують лояльність і виснажують морально-психологічний ресурс особового складу [4].

Окремо слід наголосити на зв'язку мотивації з моральним духом і психологічною стійкістю. Сучасні дослідження переконливо показують, що моральний дух є не другорядною емоційною характеристикою, а інтегральним чинником бойової потужності. Він підтримується згуртованістю, усвідомленням мети місії, якісним забезпеченням, можливістю підтримувати контакт із родиною та програмами психологічної підготовки. Саме тому мотиваційна сфера військовослужбовця має розглядатися в єдності з емоційно-вольовою саморегуляцією, моральною готовністю, переживанням справедливості та стійкістю до бойового стресу [5; 6].

Висновки. Мотиваційна сфера військовослужбовців є складним, динамічним і багатокомпонентним утворенням, у якому поєднуються внутрішні ціннісно-смислові, професійні, групові та зовнішні прагматичні мотиви. Бойовий досвід трансформує її структуру, посилюючи роль усвідомленості, професійної ідентичності та суб'єктності. В умовах тривалої війни особливого значення набувають справедливість організації служби, ціннісне лідерство, підтримання морального духу та розвиток психологічної стійкості. Перспективним напрямом подальших досліджень є емпіричне вивчення відмінностей мотиваційних профілів у мобілізованих, контрактників, офіцерського та сержантського складу, а також пошук ефективних програм психологічної підтримки мотивації в умовах довготривалого бойового навантаження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравченко О. Зміни структури мотивації у військовослужбовців військової служби за контрактом після участі в бойових діях. *Вісник Національного університету оборони України.* 2021. № 63(5). С. 59–69.

2. Приходько І., Колесніченко О., Мацегора Я. Мотивація військовослужбовців до діяльності в екстремальних умовах. *Проблеми екстремальної та кризової психології.* 2021. № 2(2). С. 72–79. DOI: 10.52363/dcpp-2021.2.7.

3. Pawiński M., Chami G. Why they fight? Reconsidering the role of motivation in combat environments. Defence Studies. 2019. Vol. 19, no. 3. P. 297–317. DOI: 10.1080/14702436.2019.1632198.

4. Рибчук О., Ворощук О. Мотиваційне лідерство у військових підрозділах. *Вісник Національного університету оборони України.* 2024. № 82(6). С. 118–124. DOI: 10.33099/2617-6858-2024-82-6-118-124.

5. Клочков В. В. Поняття та структура психологічної стійкості військовослужбовців до виконання бойових завдань. *Вісник Національного університету оборони України.* 2022. № 68(4). С. 52–63. DOI: 10.33099/2617-6858-22-68-4-52-63.

6. Culea M. The role of military morale as an essential dimension of combat power. Security and Defence Quarterly. 2024. Vol. 47, no. 3. DOI: 10.35467/sdq/174832.

УДК 159.9

Пилипенко К. В.
канд. психол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

У сучасному світі технології штучного інтелекту (ШІ) активно інтегруються у різні сфери діяльності людини, зокрема в освіту, медицину та психологію. Їх застосування відкриває нові можливості для оптимізації процесів аналізу даних, прийняття рішень та надання допомоги. Особливого значення набуває використання ШІ у сфері психологічної допомоги, де виникає потреба у швидкому, доступному та ефективному реагуванні на психоемоційні запити населення. Штучний інтелект дозволяє здійснювати комплексний аналіз поведінкових, когнітивних і емоційних характеристик людини. Зокрема, сучасні алгоритми здатні розпізнавати мовлення, аналізувати інтонації голосу, міміку, а також фізіологічні показники. Це створює підґрунтя для більш точної оцінки психічного стану та раннього виявлення психологічних проблем.

На сьогодні широко поширені цифрові інструменти психологічної підтримки, серед яких особливе місце займають чат-боти та мобільні додатки. Такі системи, як Woebot, Youper, Replika та Tess, базуються на принципах когнітивно-поведінкової терапії та спрямовані на допомогу користувачам у подоланні тривожності, стресу та депресивних станів. Вони забезпечують постійний доступ до підтримки, що є особливо важливим для осіб, які не мають можливості звернутися до фахівця.

Перспективним напрямом є використання соціальних роботів та віртуальних аватарів. Такі технології застосовуються у роботі з людьми похилого віку, пацієнтами з деменцією, а також дітьми з розладами аутистичного спектра. Вони сприяють розвитку соціальних навичок, зменшенню відчуття самотності та покращенню емоційного стану.

Окрему увагу слід приділити використанню ШІ у діагностиці психічних станів. Застосування методів машинного навчання дозволяє аналізувати великі масиви даних, включаючи результати електроенцефалографії, поведінкові патерни та відеоспостереження. Це сприяє підвищенню точності діагностики та прогнозуванню розвитку психічних розладів.

Водночас впровадження штучного інтелекту у сферу психологічної допомоги супроводжується рядом викликів. Серед них особливо актуальними є етичні проблеми, пов'язані з конфіденційністю персональних даних, безпекою їх зберігання та використання. Важливим є також питання відповідальності за прийняті рішення, оскільки алгоритми можуть містити помилки або упередження. Крім того, штучний інтелект має обмеження у формуванні глибокого емоційного контакту, що є ключовим елементом психологічної допомоги. Надмірне використання цифрових інструментів може призводити до зниження ролі міжособистісної взаємодії та формування залежності від технологій.

Незважаючи на зазначені труднощі, ШІ має значний потенціал у підвищенні доступності психологічної допомоги, особливо у віддалених регіонах або серед соціально вразливих груп населення. Він може виступати як допоміжний інструмент для фахівців, оптимізуючи їхню роботу та розширюючи можливості діагностики і підтримки.

Отже, застосування штучного інтелекту у сфері психологічної допомоги є перспективним напрямом, який потребує подальших досліджень, розробки нормативної бази та етичних стандартів. Важливо забезпечити баланс між технологічними можливостями та збереженням гуманістичних та етичних принципів психологічної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ганаба С., Олешко Д. Використання штучного інтелекту у сучасній психології: можливості та виклики. *Наукові інновації та передові технології.* 2025. № 12 (52). С.760-770. DOI: 10.52058/2786-5274-2025-12(52)-760-770

2. Душка А. Л., Прокофьєва О.О., Кобильнік Л. М. Штучний інтелект у психології. *Перспективи та інновації в науці. Серія. Педагогіка. Психологія. Медицина.* 2025. № 8 (54). С. 1264-1275.

3. Мельник М., Малиношевська А., Андросович К. Генеративний штучний інтелект у психології: наслідки та рекомендації для науки і

практики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2024. Том 103. №5. С. 188–206. DOI: 10.33407/itlt.v103i5.5748

4. Осадчий О. Використання штучного інтелекту в діагностиці психологічного стану. *Інформаційні технології та суспільство*. 2023. №1 (7), С. 59-65. DOI: 10.32689/maup.it.2023.1.8

5. Тиньков О. М., Кузьмінова С. В. Впровадження штучного інтелекту в діагностичні процеси психотерапії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2026. №1. С. 22-26. DOI: 10.32782/psy-visnyk/2026.1.4

6. Chen ZS, Kulkarni PP, Galatzer-Levy IR, Bigio B, Nasca C, Zhang Y. Modern views of machine learning for precision psychiatry. *Patterns*. 2022 Nov 11;3(11):100602. DOI: 10.1016/j.patter.2022.100602.

7. Cresswell K, Cunningham-Burley S, Sheikh A. Health Care Robotics: Qualitative Exploration of Key Challenges and Future Directions. *J Med Internet Res.* 2018 Jul 4;20(7):e10410. DOI: 10.2196/10410.

УДК: 159.955:159.9.01:168.5
Суханов В. Ю.
керівник гуртка Центру дитячої та юнацької творчості Енергодарської міської ради Запорізької області

ПОХОДЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ СИСТЕМИ КАТЕГОРІАЛЬНОГО СИНТЕЗУ

Одним з актуальних, відносно нових напрямків у розвитку сучасної вітчизняної психології, є напрямок конфліктології та формування критичного мислення. З іншого боку, успішному розвитку цього напряму в Україні сприяло врахування віянь поточного часу щодо формування філософського методологічного стрижня, на фундаменті якого був побудований названий вище напрямок конфліктології та формування критичного мислення. Вагомий внесок у розвиток цієї методології приніс накопичений досвід таких зарубіжних вчених: Р. Пенроуз; Дж. Андерсон; Б. В. Такман.

У напрямку Харківської школи під керівництвом О. В. Тягло, поєднано тему формування критичного мислення з двостороннім його синтезом до інструментарію формальної логіки та практичним застосуванням. Методика формування критичного мислення, яка прийшла до нас із Заходу, передбачає алгоритм, який містить чотири взаємопов'язані фази: аналізу, розуміння, оцінки та критики. До кожної з них був зіставлений ряд питань. З іншого боку, критичне мислення передбачало необхідною умовою свого розвитку існування протилежної за функцією творчої складової, успішність якої забезпечувалося використанням метода «мозкового штурму».

Інша вітчизняна школа, Запорізька, під керівництвом С. О. Терно [8; 7], розкриває системно-рівневу побудову критичного мислення, де кожний наступний рівень включає попередній, з наскрізними змістовним та операційним блоками. Зокрема, функціональна модель критичного мислення із загальним, предметним та критичним колами охоплення одночасно змістить наступні етапи: 1) породження проблеми; 2) ситуацію утруднення; 3) переструктурування знань та способів дій; 4) обґрунтування віднайденого рішення. Перелічені етапи відбуваються на різних ієрархічно підпорядкованих у порядку надбудови один над іншим рівнях (за І. Н. Семеновим): 1) операційний; 2) предметний; 3) рефлексивний; 4) особистісний; 5) комунікативний.

Нарешті, простір для систематизації психологічного знання у галузі критичного мислення відкриває метод категоріального синтезу, описаний Ґ. Геґелем у своєму фундаментальному творі «Наука логіки» [10], де він досліджує його механізм, але не надає наочних (практичних) прикладів, як саме він будує всесвіт. Спробуємо його конкретизувати за допомогою запропонованого автором єдиного ланцюгу категоріального синтезу психології [3], де останній має відповідати стрижневому категоріальному ланцюгу філософії, як окремий його випадок.

У такому разі вихідною коміркою знання виявляється пара протилежностей. В природі ми маємо, наприклад, «позитивний та негативний» заряди. На рівні психофізіології цій парі відповідають процеси «збудження та гальмування», передача яких у синапсах нейронів забезпечується, до речі, медіаторами названих зарядів ацетилхоліну (+) та гамма-аміномасляної кислоти (-). На рівні психології в пробі Б. Бурдона (1901) названа пара зарядів відповідає класичній параметричній парі у чистому її виді «швидкості та точності», яка відображає функції «виконання та контролю (за Я. І. Цурковським). У творі Е. Фромма «Мати та бути» негативному та позитивному зарядам відповідають всеохоплюючі ключові допоміжні дієслова з німецької та романської груп мов. Нарешті, філософія відводить для її позначення узагальнену категоріальну пару буття (+) та свідомості (-) (за С. Л. Рубінштейном). У знаменитому творі Геґеля «Наука логіки» ми зустрічаємо першу з них у вигляді стародавнього терміну визначеного, або «наочного буття» (dasein). Таким чином «виконавча» функція еволюціонує до «Буття», а «контрольна» проходить шлях еволюції від орієнтувального рефлексу та мимовільної уваги до «Свідомості».

На другому етапі електричні заряди синтезують наступну пару: сил «тяжіння (для протилежних зарядів) та відштовхування (для однакових)» [10, С. 186-207], яка відповідає «явленому (екстерналізованому) та ідеальному (інтеріорізованому)» в психології. На третьому кроці синтез двох сил надає «рівновагу та рух», або «стани та процеси». В результаті центрального,

четвертого синтезу ми отримаємо пару «потенційної та кінетичної» енергій [3]. Саме ця пара відповідає предмету наших тез критичному мисленню, або функціям гармонії та конфлікту, що прийшли до нас з «Езотеричної психології» від А. Бейлі [9, С. 42-44; 106-107]. На рівні фізики ним відповідають сили струму та опору, за якими бачиться всезагальна діалектична пара протилежностей «Боротьби та єдності». Але одночасно таким чином ми також винаходимо деякий пробіл у розвитку психології, яка досі не приділила спеціальної уваги полярному до критичного «позитивному мисленню», за яким, у нашому випадку, розуміється конструктивне інтелектуальне співробітництво в творчому колективі. Звернемо увагу, що четверта, центральна ланка синтезу, на відміну від інших, жорстко збігається з первісною, вихідною ланкою через єдиний, безальтернативний спосіб комбінування полюсів від двох пар протилежностей. Як наслідок, контрольна функція контролю (свідомості) необхідно з'єднується з функцією «конфлікту» («утруднення»), у той час як функція виконання (буття) необхідно з'єднується з функцією «гармонії» в результаті розрядки напруження. У творі Ж.-П. Сартра «Буття та ніщо» під терміном «буття», за відсутністю на той час іншого, розуміється те саме геґелівське «sein», або «первісне буття» (на відміну від «наочного dasein»), що відповідає категорії «існування» у І. Канта [1, С. 92]. Під час розквіту культури в стародавній Індії воно присутнє під маскою всезагальної категорії «Щось», або «Іншого», що є деяким відхиленням у спокійному середовищі, яке породжується обуренням у зв'язку з проявом одного із зовнішніх подразників. У такому разі, коли таке «Щось» розряджається та зникає, залишається лише «Ніщо».

Наступний аналіз питання категоріального синтезу пов'язаний з тим фактом, що ніяка функція не проявляється поодинці, але тільки у парі в синтезі з іншою. У даному випадку варто повернутися до стародавнього методу класифікації за подвійною системою координат, який, зокрема, був використаний у відомому «колі Айзенка». За його допомогою були класифіковані чотири типи темпераменту (або «стихії») через комбінування полюсів, взятих по одному від двох пар первісних ознак.

У нашому випадку для пари функцій «конфлікту - гармонії» такою партнерською парою було виявлено «домінантну та ведену» ролі, або відповідні ним стилі діяльності [6]. У Ж. Піаже названа пара представлена «соціалізованим», очами партнера, та «егоцентричним», зосередженим на власних цілях» типами мислення. Схильний до домінантного, або ведучого («батьківського») стилю воліє керувати під час взаємодії з партнером, у той час, як власник веденого («дитячого») стилю воліє підлаштовуватися під партнера, незалежно від того, чи мова йде про взаємну допомогу, чи про протиборство, під час якого ведений чекає на той момент, коли буде можна внести до задумів ведучого вирішальні корективи. У разі комбінування

полюсів від двох пар протилежностей ми кожний раз отримаємо чотири комбінації, або щабля розвитку. Так, на умовно призначеній п'ятій лінії психологічного розвитку [3], на першому етапі психофізичного розвитку дитини ми частіш за все спостерігаємо її в ролі домінантного конфліктного суб'єкту, який пошкоджує рослинність, ламає іграшки, або допускає агресію щодо малолітнього конкурента. Цей перший щабель відповідає «суб'єктності конфлікту». На другому етапі дитина стурбована необхідністю чинити опір такому агресору і шукає спортивні гуртки, де зможе отримати необхідні навички самозахисту. Цей щабель відповідає формуванню у нього ролі «об'єкту конфлікту» (спротиву). На третьому етапі підліток оволодіває майбутньою професію та вчиться асистувати в якості «об'єкту гармонії». На останньому етапі, наприкінці навчання, він становиться повноправним учасником робочого процесу та здатним керувати навчанням іншого (щабель «суб'єктності гармонії») [4].

Аналогічна ситуація на умовно призначеній шостій лінії психологічного розвитку [3], де пара протилежностей «оперативної та логічної» функцій, яким відповідає філософська пара «конструювання (за І. Кантом [1, С. 409-422]) та пізнання», доповнює вихідну пару «виконання та контроля» («буття та свідомості») [5]. Первісним математичним (геометричним) аналогом «перетворення» є «точка», до якої, як до єдиної одиниці інформації, перетворюється попереднє систематизована група одиниць (традиційно до обсягу уваги – 5-7) якісно меншого інформаційного обсягу. Аналогом іншого полюсу пари, «пізнання» є «лінія». «Точка та лінія» (первісні геометричні елементи за Ґ. Геґелем [10, С. 136-139]) на другому кроці синтезують «прямий та зворотній» вектори, які відповідають мисленню та пам'яті. На третьому кроці вектори синтезують кути, що сходяться та розходяться, і які відповідають конвергентній та дивергентній функціям («куб Ґілфорда»). Нарешті, на четвертому, центральному кроці ланцюгу категоріального синтезу кути синтезують площину та висоту, які відповідають об'єкту, що підлаштовується, та суб'єкту, що нав'язує об'єкту власний хід подій. Цей синтез геометричних фігур розвивається на зустрічному щодо фізико-параметричного ланцюгу категоріального синтезу та перетинається з ним у вигляді зустрічної синусоїди [3]. У даному випадку ми знову спостерігаємо більш жорсткий збіг центральної пари ланцюга з вихідною, коли залишається замість чотирьох лише дві вірогідних пари сполучень між полюсами двох пар протилежностей. «Суб'єкт» збігається виключно з «пізнанням» (логічною функцією), а «об'єкт» - виключно з конструюванням (оперативною функцією). Чотири щаблі шостої лінії психологічного розвитку [5]. Оперативний контроль, або здатність до зосередження та стеження [2, С. 103-104]. 2) Оперативне виконання, або здатність до маніпулювання [2, С. 118-119]. 3) Логічне виконання, або здатність до цілеспрямованого

упорядковування маніпулятивних дій народжується у віці «чомучок» [2, С. 129]. 4) Логічний контроль, або здатність перевіряти власні логічні висновки через розумовий експеримент [2, С. 161].

Нарешті, наш літературний екскурс дозволяє нам поставити наступну, власну дослідницьку задачу, яка і є ціллю даної публікації. З опорою на метод категоріального синтезу та побудовані фрагменти ланцюгів синтезу категоріального апарату психології, на основі шостої та п'ятої ліній психологічного розвитку ціллю даних тез ставимо побудування єдиної, спільної лінії формування критичного та полярного до нього позитивного мислення.

Очевидно, що безпосередньо формуюча критичне та позитивне мислення п'ята лінія психологічного розвитку, яка поєднує центральні пари обох ланцюгів синтезу, не може бути реалізованою без попереднього формування шостої лінії психологічного розвитку, яка є для неї апріорі фундаментом через то, що поєднує вихідні пари протилежностей обох ланцюгів синтезу. Таким чином, ми отримаємо сім щаблів єдиного розвитку. Перші три щабля формування критичного та позитивного мислення збігаються з першими трьома щаблями шостої лінії розвитку.

1. Формування здібності до оперативного контролю, що знаходить своє відображення у класичній пробі Б. Бурдона.

2. Формування здібності до оперативного виконання, що знаходить своє відображення у розробках тестів оперативної пам'яті під керівництвом Ю.З. Гільбуха.

3. Формування здібності до логічного виконання, що знаходить свій початок у дослідженнях оперативного мислення під керівництвом В.Н. Пушкіна.

4. Четвертий щабель уперше з'єднує жорстко пов'язані один з одним четвертий щабель шостої лінії розвитку з першим щаблем п'ятої лінії розвитку. 4.1. Формування здібності до логічного контролю. 4.2. На його основі формування здібності до критичного мислення, ведучою функцією якого є руйнування хибних логічних висновків. Головною рисою цього щабля є здатність керувати процесом формування критичного мислення у співрозмовника.

5. Наступні три щабля добудовують перші три щабля шостої лінії психологічного розвитку через формування жорстко пов'язаних з ними останніх трьох щаблів п'ятої лінії розвитку. На п'ятому щаблі, що ґрунтується на здібності оперативного контролю, формується здатність логічно обґрунтовано чинити опір недостатньо обґрунтованої критиці співрозмовника, або логічно обґрунтовано підвергати сумніву хибні власні критичні аргументи.

6. На шостому щаблі, що ґрунтується на здібності оперативного маніпулювання, формується здатність позитивно підтримувати логічними обґрунтованими аргументами логічно обґрунтовану аргументацію співрозмовника, або власну.

7. Нарешті, на сьомому щаблі, що ґрунтується на здатності логічного маніпулювання, формується здібність керувати процесом позитивної логічної аргументації під час навчання позитивному мисленню співрозмовника, або будувати власні логічні системи.

Як результат, поставлена ціль побудови процесу формування критичного та позитивного мислення на основі методу категоріального синтезу була досягнута. Необхідними умовами для її досягнення були використані: наявність того фрагменту категоріального апарату психології, що відображав відповідний фрагмент стрижневого діалектичного апарату філософії; наявність двох відбудованих взаємно проникаючих зустрічних ланцюгів синтезу діалектичних філософських та відповідних ним психологічних категорій; наявність шести базових ліній психологічного розвитку, які, при урахуванні ієрархічних зв'язків, забезпечили можливість формувати порядок формування будь-яких видів мислення. Названі умови були забезпечені в результаті досліджень, описаних в попередніх публікаціях.

Поставлена ціль була обмежена рамками заздалегідь оголошеної сутності критичного мислення, до якої відноситься наявність двох точок зору, що взаємно виключають одна одну. За такою ситуацією стоїть «конфлікт» (утруднення, або блокада), який має бути подоланий. Наші науковці також вивчали прояв у критичному мисленні алгоритмів та евристик, оцінювання та інсайдів (осяяння). Але на відміну від інших, названі вище види мислення синтезуються на ланцюгах категоріального синтезу на наступних кроках після функції конфлікту, а не до та не підчас її синтезу, а тому випали зі спектру нашого подальшого розгляду.

Перший практичний досвід формування конкретних видів мислення на прикладі критичного мислення має стати зразком для розробки моделей формування інших видів мислення. Сформульовані вітчизняними спеціалістами ознаки критичного мислення, зокрема, цілеспрямованість, самостійність та самоорганізованість (суб'єктність), рефлексивність, контрольованість, обґрунтування, – знайшли своє відображення у будові критичного мислення за методом категоріального синтезу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кант І. Критика чистого розуму. Київ: Юніверс, 2000. 504 с.

2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Вікова психологія: Навч. посібник. Київ: «Центр навч. літ-ри», 2012. 376 с.

3. Суханов В. Ю. Геометричний ключ до системи категоріального синтезу. *Молодий вчений.* 2025. № 6 (137). С. 43-50. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2025-6-137-44

4. Суханов В. Ю. Дослідження ступенів розвитку самосвідомості методом з'єднання базових категорій парами. *Актуальні проблеми гуманітарних та природних наук (м. Ужгород, 08-09 квітня 2016 року). Ч. II.* - Херсон: Гельветика. 2016. С. 154-157. URL: http://molodyvcheny.in.ua/ua/conf/arch/archive/229/ (Дата звернення: 10.05. 2026).

5. Суханов В. Ю. Категоріальна будова діалектики – мета індуктивного методу в філософії науки (на прикладі психології). *Молодий вчений».* 2018. № 7 (59). С. 12-18. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4187/4120 (Дата звернення: 10.05.2026).

6. Суханов В. Ю. Рольовий підхід і властивості темпераменту: шлях до класифікації через коло Айзенка. *Молодий вчений.* 2015. № 9 (24). Ч. 2. С. 139-144. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/9/73.pdf (Дата звернення: 10.05.2026)

7. Терно С. О. Критичне мислення: динаміка та сфера застосування. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету.* 2016. Вип. 46. С. 310-315. DOI: https://doi.org/10.32839/5809/2025-6-137-44

8. Терно С. О. Критичне мислення: стратегії та процедури. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету.* 2015. Вип. 44. Том 2. С. 179-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPifznu_2016_44(2)_45 (Дата звернення: 10.05.2026)

9. Esoteric Psychology. A Treatise on the Seven Rays. Vol. 1. New York: Lucis Publish. Co; London: Lucis Press Ltd, 1990. 430 p.

10. Hegel, G. W. F. Wissenschaft der Logik. *Werke in 20 bd. Bd. 05-06.* Hamburg: F.Meiner Verl., Bd 1. 1 Aufl., 1984. 448 s. URL: https://ia600400.us.archive.org/23/items/g-w-f-hegel-werke-in-20-banden-band-09-enzyklopadie-II-theoryreader/g-w-f-hegel-werke-in-20-banden-band-05-wissenschaft-der-logik-bd-I-theoryreader.pdf (Accepted: November 02.2025)

УДК 159.9.072.5
Башлій А. Г.[1], Савелюк Н. М.[2]
[1] студ. гр. СН-115м НУ «Запорізька політехніка»
[2] д-р психол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

САМОТНІСТЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ

Повномасштабна війна в Україні спричинила масове вимушене переміщення населення, руйнування звичного соціального середовища та глибокі психологічні наслідки для мільйонів людей. Підлітки та молодь є однією з найуразливіших груп у контексті проблеми збереження психічного здоров'я в таких умовах. Дослідження показують, що 75% дітей в Україні зазнали психічної травматизації внаслідок військових дій. Це проявляється у вигляді тривожних розладів, депресії та посттравматичного стресового розладу (ПТСР) [1]. Самотність як одне із ключових переживань у цьому контексті потребує окремого теоретичного осмислення.

У сучасній психологічній науці самотність розглядається як суб'єктивне негативне переживання, що виникає внаслідок дефіциту соціальних зв'язків як кількісного, так і якісного характеру. Вона визначається не об'єктивною соціальною ізоляцією, а когнітивною оцінкою індивідом власних міжособистісних взаємин. Самотність – це болісне почуття, яке супроводжує відчуття того, що кількість або якість соціальних стосунків людини не задовольняє її соціальних потреб [2]. Принципово важливим є розмежування між самотністю і соціальною ізоляцією: людина може бути фізично поряд з іншими, але переживати глибоку самотність, і навпаки.

У науковій літературі виокремлюють декілька ключових підходів до розуміння самотності. Психодинамічний підхід пояснює самотність як наслідок ранніх порушень емоційної прив'язаності та формування базової недовіри до світу. Зокрема, згідно теорії Г. Зілбурга, самотність є відображенням характерних рис особистості: нарцисизму, манії величності, ворожості [3].

Соціологічний підхід (С. Боумен, Д. Рісман, Ф. Слейтер) акцентує увагу на дії соціальних трансформацій, урбанізації та ослаблення впливу традиційних соціальних зв'язків на зростання рівня ізоляції особистості. С. Боумен висунув гіпотезу про три сили, що ведуть до посилення самотності в сучасному суспільстві: ослаблення зв'язків у первинній групі; збільшення сімейної мобільності; зростання соціальної мобільності. Зазначені чинники набувають особливої актуальності в умовах воєнного стану, оскільки вимушене переміщення населення, розрив соціальних зв'язків та нестабільність життєвих обставин суттєво підсилюють процеси соціальної ізоляції.

Когнітивний підхід (Л. Пепло, Д. Перлман, К. Андерсон, Дж. Міхела, Б. Вайнер) акцентує увагу на ролі пізнання як ключового чинника виникнення самотності. У межах цього підходу самотність розглядається як результат суб'єктивної оцінки індивідом власних соціальних взаємин та усвідомлення їх невідповідності бажаному рівню – так звана когнітивна теорія дискрепансу Л. Пепло та Д. Перлмана. Важливу роль відіграють процеси атрибуції причин соціальних труднощів, а також інтерпретація міжособистісного досвіду, що визначає інтенсивність переживання самотності [4].

Екзистенційний підхід тлумачить самотність як невід'ємну складову людського існування. Зокрема, І. Ялом виокремлює три типи ізоляції – міжособистісну, внутрішньо особистісну та екзистенційну, описуючи останню як «непереборну прірву між собою та будь-яким іншим буттям» [5].

Особливої актуальності набуває аналіз умов, у яких зазначені фактори посилюються щодо і так уразливої вікової категорії підлітків. Як зазначає І. Мельничук, у підлітковому віці підвищена емоційна чутливість і нестабільність емоційної сфери зумовлюють зростання тривожності, сором'язливості та труднощів у міжособистісній взаємодії [6]. Відповідно до теорії психосоціального розвитку Е. Еріксона, головним завданням підліткового віку є розв'язання кризи «ідентичність – рольова плутанина», при цьому формування стабільної ідентичності пов'язане з кращим психічним благополуччям та меншою схильністю до переживання самотності [7].

Значущим для подальших наукових розвідок є сучасне дослідження К. Філоненко та Н. Савелюк [8], в якому розкривається взаємозв'язок між особистісними рисами та переживанням самотності студентською молоддю. Так, респонденти продемонстрували помірний рівень переживання самотності майже за всіма її компонентами: мотиваційним, психофізіологічним, емоційним, когнітивним, конативним, рефлексивно-аналітичним та адаптивно-захисним. Водночас високі показники виявлено лише за контрольно-регулятивним компонентом, що свідчить про виражену схильність учасників дослідження до емоційного та поведінкового саморегулювання в ситуаціях, пов'язаних із самотністю. Кореляційний аналіз засвідчив, що найбільш вираженими предикторами переживання самотності є тривожність (фактори O та F1), фрустрованість (Q4) та низький самоконтроль (Q3), тоді як емоційна стабільність (C) і висока самооцінка (MD) виступають захисними чинниками.

Отже, самотність підлітків є багатофакторним феноменом, що формується під впливом складного процесу взаємодії внутрішньоособистісних та соціальних чинників. В умовах воєнного стану її переживання додатково посилюється через руйнування традиційних

соціальних зв'язків, вимушене переміщення та зростання психоемоційної напруги. Це зумовлює необхідність подальших системних досліджень з метою вивчення та апробації ефективних шляхів психологічної підтримки підлітків як уразливої вікової категорії населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Скрипниченко А., Мейська А., Кулеша Н. Психічне здоров'я підлітків і молоді в умовах війни: виклики та шляхи підтримки. *Universum*. 2025. № 18. С. 163–169. URL: https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1699 (дата звернення: 10.04.2026).

2. Hawkley L. C., Cacioppo J. T. Loneliness matters: a theoretical and empirical review of consequences and mechanisms. *Annals of Behavioral Medicine*. 2010. Vol. 40, No. 2. P. 218–227. DOI: https://doi.org/10.1007/s12160-010-9210-8.

3. Радчук В. М., Суруджій М. П. Аналіз теоретичних підходів щодо вивчення феномену самотності. *Вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія : Педагогіка та психологія*. 2009. URL: https://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2009/Psihologia/46166.doc.htm (дата звернення: 10.04.2026).

4. Брюховецька О. В. Психологічні особливості переживання самотності у юнацькому віці. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету.* 2023. № 25(54). С. 44–55. DOI: https://doi.org/10.58442/2522-9931-2023-25(54)-44-55.

5. Schnipke B., MacKay M. Existential issues in psychotherapy. StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing, 2023. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK597384/ (дата звернення: 10.04.2026).

6. Мельничук І. Генеза емоційних особливостей у дітей різного віку та статі : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Харків, 2003. 15 с.

7. Токарєва Н. М., Шамне А. В. Основи вікової психології : навч. посіб. Кривий Ріг : КДПУ, 2016. 272 с.

8. Філоненко К., Савелюк Н. Переживання самотності як прояв дистинктивної поведінки особистості. Психологічні перспективи. 2025. № 46. С. 252–270. DOI: https://doi.org/10.29038/2227-1376-2025-46-fil.

УДК 316.334.56:711.4
Біленко Т. Г.[1], Коваль В. О.[2]
[1] студ. гр. СНз-125м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. пед. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЗВ'ЯЗОК ПЕРЕЖИВАННЯ ВТРАТИ З ТРИВОЖНІСТЮ, ДЕПРЕСИВНІСТЮ ТА АДАПТАЦІЄЮ У ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Сьогодні в Україні проблема психічного здоров'я підлітків, які є вимушено переміщеними особами, набуває особливої гостроти. Повномасштабна війна спричинила для значної кількості дітей і підлітків не лише зміну місця проживання, а й глибокі особистісні втрати: втрату дому, звичного соціального оточення, усталеного способу життя, почуття безпеки, стабільності та передбачуваності майбутнього. Для підліткового віку, який сам по собі є кризовим етапом психічного розвитку, такі зміни стають особливо травматичними, оскільки саме в цей період активно формуються ідентичність, система цінностей, навички емоційної саморегуляції та соціальної взаємодії. У таких умовах переживання втрати може ставати підґрунтям для посилення тривожності, розвитку депресивних проявів і порушення соціально-психологічної адаптації. [1; 3; 6; 7]

У сучасному науковому дискурсі проблему психічного здоров'я дітей і підлітків в умовах війни та вимушеного переміщення висвітлюють як зарубіжні, так і українські дослідники. Зокрема, Д. Бюргин, Д. Анагностопоулос, В. Витиелло, Фегерт М. Дж, розглядають війну й вимушене переміщення як потужні багаторівневі чинники ризику для дитячого психічного здоров'я та наголошують на необхідності травмоінформованої підтримки. Р. Гото, І. Пинчук, О. Колодежни, Н. Пименова, Й. Кано, Н. Скокаускас у дослідженні українських підлітків показали значний тягар депресивних, тривожних і травматичних симптомів у воєнний період. Е. МакЕлрой, П. Хиланд, М. Шевлин, Д. Марценковский встановили погіршення психічного стану дітей в Україні на основі великої батьківської вибірки. В українському науковому просторі на цю проблематику звертають увагу І. Клименко, Н. Сокхор, О. Ясній, О. Смашна, Н. Хашімова та інші. Водночас недостатньо дослідженим залишається саме комплексний зв'язок переживання втрати з тривожністю, депресивністю та адаптацією у вимушено переміщених підлітків, що й визначає актуальність нашого дослідження. [1; 2; 3; 5; 6]

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні зв'язку переживання втрати з рівнем тривожності, депресивності та соціально-психологічної адаптації у вимушено переміщених осіб підліткового віку.

Теоретичний аналіз засвідчив, що в умовах війни підлітки переживають різні види втрат: матеріальні, соціальні, емоційні, символічні та екзистенційні. Йдеться не лише про втрату речей або житла, а й про втрату звичних ролей, повсякденних рутин, дружніх контактів, відчуття належності до певного простору та базового переживання безпеки. Саме така багатовимірність втрати робить її одним із ключових психотравмувальних чинників. Дослідження Н. Моріна, У. вон Ларснер, Х. Г. Пригерсон показали, що воєнно зумовлені втрати пов'язані з вираженим психічним дистресом і можуть мати довготривалий негативний вплив на психологічне функціонування. [1; 4; 7]

Результати емпіричного дослідження показали, що значна частина вимушено переміщених осіб підліткового віку характеризується підвищеним рівнем тривожності та середнім або високим рівнем депресивності, що негативно позначається на їхній соціально-психологічній адаптації. Встановлено статистично значущі взаємозв'язки між досліджуваними показниками: інтенсивність переживання втрати прямо пов'язана з рівнем тривожності та депресивності й обернено – з рівнем адаптації. Ключовими чинниками дезадаптації виступають емоційна напруженість, почуття невизначеності, порушення відчуття контролю над власним життям та втрата суб'єктивного відчуття безпеки. Подібні висновки узгоджуються з даними сучасних досліджень. Зокрема, у праці Р. Гото та співавт. серед українських підлітків 32,0 % мали скрин-позитивний результат на помірну або тяжку депресію, 17,9 % – на помірну або тяжку тривогу, а 35,0 % – на клінічно значущу психологічну травму. У дослідженні І. С. Клименка серед внутрішньо переміщених дітей 12-17 років ознаки тривоги виявлено у 67,1 %, а ознаки депресії – у 69,0 % учасників до початку програми допомоги. Це підтверджує високу поширеність емоційних порушень у дітей та підлітків із досвідом вимушеного переміщення. [2; 5]

Отже, переживання втрати є важливим фактором, що визначає психоемоційний стан і адаптаційні можливості вимушено переміщених осіб підліткового віку. Воно посилює тривожність, сприяє формуванню депресивних проявів і знижує ефективність адаптаційних процесів у новому середовищі. Практичне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні необхідності розробки та впровадження програм психологічної підтримки, спрямованих на безпечне опрацювання втрати, зниження рівня тривожності, профілактику депресивних станів і розвиток адаптаційних ресурсів особистості. Особливу увагу в таких програмах доцільно приділяти роботі з почуттям безпеки, відновленню соціальних зв'язків, підтримці емоційної стійкості та формуванню конструктивних копінг-стратегій. [1; 7]

Висновки. Переживання втрати у вимушено переміщених підлітків є одним із провідних психотравмувальних чинників, що негативно впливає на їхній емоційний стан. Інтенсивність переживання втрати пов'язана зі зростанням тривожності та депресивності. Посилення переживання втрати супроводжується зниженням рівня соціально-психологічної адаптації. Найбільш значущими чинниками дезадаптації виступають емоційна напруженість, невизначеність, втрата почуття безпеки та ослаблення соціальної підтримки. Отримані результати підтверджують необхідність упровадження спеціалізованих програм психологічного супроводу для підлітків-ВПО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bürgin D., Anagnostopoulos D., Vitiello B. et al. Impact of war and forced displacement on children's mental health: multilevel, needs-oriented, and trauma-informed approaches. *European Child & Adolescent Psychiatry.* 2022. Vol. 31, No. 6. P. 845–853. DOI: 10.1007/s00787-022-01974-z.

2. Goto R., Pinchuk I., Kolodezhny O., Pimenova N., Kano Y., Skokauskas N. Mental Health of Adolescents Exposed to the War in Ukraine. *JAMA Pediatrics*. 2024. Vol. 178, No. 5. P. 480–488. DOI: 10.1001/jamapediatrics.2024.0295.

3. McElroy E., Hyland P., Shevlin M., Karatzias T., Vallières F., Ben-Ezra M., Vang M. L., Lorberg B., Martsenkovskyi D. Change in child mental health during the Ukraine war: evidence from a large sample of parents. *European Child & Adolescent Psychiatry.* 2024. Vol. 33, No. 5. P. 1495–1502. DOI: 10.1007/s00787-023-02255-z.

4. Morina N., von Lersner U., Prigerson H. G. War and bereavement: consequences for mental and physical distress. *PLoS ONE.* 2011. Vol. 6, No. 7. Art. e22140. DOI: 10.1371/journal.pone.0022140.

5. Клименко І. С. Адаптація програми медико-психологічної допомоги для тимчасово внутрішньо переміщених дітей. *Психіатрія, неврологія та медична психологія*. 2024. Т. 11, № 2(24). С. 138–150. DOI: 10.26565/2312-5675-2024-24-03.

6. Sokhor N., Yasniy O., Smashna O., Hashimova N. The impact of war and forced displacement on the mental health of children and adolescents (literature review). *Psychosomatic Medicine and General Practice.* 2024. Vol. 9, No. 1. DOI: 10.26766/pmgp.v9i1.471.

7. Taylor Z. E., Kaplan J. Mental Health in Displaced Child and Youth Populations: A Developmental and Family Systems Lens. Florence : UNICEF Innocenti, 2023.

УДК 339.9
Бондаревич І. М.
студ. гр. СНз-125м НУ «Запорізька політехніка»

ДИНАМІКА ДОСЛІДЖЕНЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФЕНОМЕНІВ У ПОВЕДІНКОВИХ СТРАТЕГІЯХ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення РФ на територію суверенної України триває п'ятий рік і вже доступною для спостереження стає динаміка досліджень психологічних феноменів і поведінкових стратегій цивільного населення, що потерпає від війни. Актуальність узагальнення існуючих психологічних і міждисциплінарних досліджень полягає, по-перше, в побудові цілісного бачення як саме змінювались акценти переживання воєнних подій для населення України в цілому; по-друге, якою була логіка дослідження певних психологічних феноменів.

Огляд україномовної психологічної наукової літератури дозволяє стверджувати, що перед 2022 роком доволі популярною темою психологічних досліджень був феномен стресу. За лічені місяці 2022 року, до прикладу, дослідники інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України [1], швидко відреагували достатньою кількістю методичних праць з питань психоосвіти, надаючи кваліфіковані поради і рекомендації щодо підтримки психічного здоров'я під час війни. В українських наукових публікаціях з психології першого року повномасштабного вторгнення дуже часто використовувалось поняття «стрес». «дистрес», «депресія». Трохи згодом, не тільки в науковому, а і в соціальному обігу частіше вживається поняття «травма», «психологічна травма», «посттравматичний стресовий розлад». І за останні рік-півтора повномасштабного вторгнення з'являється великий спектр досліджень пов'язаних із феноменом резилієнтності. що означує здатність людини до відновлення після впливу стресових факторів. Разом з цим, в світовому психологічному дискурсі щодо поняття «резилієнтність» вже з'явились оглядові дослідження [2], на які можуть спиратися українські дослідники.

Перші кроки світових досліджень феномену резилієнтності були пов'язані із вивченням різних аспектів феномену, як то : риси, здатності самої особистості до відновлення; процеси, що дозволяють таким рисам формуватися; фактори, що впливають на «психологічну гнучкість»; психологічні інтервенції, що активують резилієнтність тощо. Наразі дослідники «занурюються» в механізм резилієнтності [3]. І це все той же тип оглядових теоретичних досліджень. Автори [3] пропонують теоретичну модель, що враховує роль як опосередковуючих змінних процесу резилієнтності (когнітивна оцінка стресогенного фактора, пошук підтримки, планування, подолання, пошук сенсу та саморегуляція), так і роль зовнішніх

змінних, чий вплив на резилієнтність може бути як гнітючий, так і підсилюючий. В такий спосіб поглиблюється розуміння варіативності процесу резилієнтності як «психологічного інтелекту» і «психологічної еластичності». В цілому представлена Richta C. IJntema і колегами модель «Psychological immunity-Psychological elasticity» складається з:

- двох послідовних механізмів (толерантність до конкретного стресора та конструювання наративу);

- трьох умов (адаптація до стресогенного фактору, як точка відліку; стресогенний фактор, як критична умова, що ініціює процес резилієнтності; особистісні та зовнішні чинники, що впливають на взаємозв'язок між стресогеном, механізмами та результатами резилієнтності.

- результатів (адаптивність, неадаптивність). Результатом адаптивності/неадаптивності є видиме проявлення/відсутність резилієнтності [3, с. 4722].

За рахунок поєднання сценарних аспектів «Психологічний імунітет» та «Психологічна гнучкість» авторам моделі вдається зібрати та ідентифікувати чотири адаптивні результати – стійкість, відновлення, трансформація й процвітання, та два неадаптивні результати – ригідність та вразливість [3].

Таким чином, розуміння феномену резилієнтності набуває глибини процесуальної варіативності: чотири різного ступеню адаптивних результати та маркування нерезилієнтного/неадаптивного шляху цілісного процесу переживання впливу стресового чинника. З цих позицій набуває актуальності дослідження різноманітних зовнішніх і внутрішньо особистісних факторів впливу, а саме з'ясування їх кореляцій в ході емпіричних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 52 с.

2. Vella S. L. C., & Pai N. B. A theoretical review of psychological resilience: Defining resilience and resilience research over the decades. *Archives of Medicine and Health Sciences.* 2019 7(2). 233-239. URL: https://doi.org/10.4103/amhs.amhs_119_19.

3. Richta C. IJntema & Wilmar B. Schaufeli1,& Yvonne D. Burger. Resilience mechanisms at work: The psychological immunity-psychological elasticity (PI-PE) model of psychological resilience. *Current Psychology,* 2023. № 42: C.4719–4731. URL: https://doi.org/10.1007/s12144-021-01813-5

УДК 159.9
Ворожко М. Б.
студ. гр. СН-114 НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК РЕСУРС ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У межах сучасної психологічної науки проблема професійного становлення особистості розглядається як багатоаспектний процес, що охоплює не лише засвоєння фахових знань, а й глибоку трансформацію самосвідомості. Студентський період є сенситивним етапом у житті людини, оскільки саме в цей час відбувається перехід до ранньої дорослості, кристалізується професійна ідентичність та закладаються основи майбутньої конкурентоздатності. Проте цей процес неминуче супроводжується кризовими явищами, зумовленими як внутрішніми закономірностями розвитку, так і зовнішніми викликами соціального середовища. У таких умовах психологічна стійкість виступає фундаментальним ресурсом, що забезпечує цілісність особистості та успішність її професіоналізації.

Теоретичний аналіз проблеми стійкості дозволяє визначити її як динамічну властивість, що інтегрує когнітивні, емоційні та вольові компоненти. Провідні українські дослідники, такі як Тетяна Титаренко та Віталій Климчук, акцентують на тому, що стійкість не є статичною рисою, а являє собою складну систему стратегій взаємодії зі світом. Для майбутнього фахівця це означає здатність зберігати продуктивність діяльності навіть у ситуаціях високої невизначеності. Поняття психологічної стійкості тісно переплітається із концептом життєстійкості, проте у професійному контексті вона набуває рис інструментального ресурсу, що дозволяє суб'єкту не лише адаптуватися до вимог навчання, а й випереджати їх через постійний саморозвиток.

Процес професійного становлення студента супроводжується низкою нормативних криз, серед яких особливе місце посідає криза професійного вибору та криза ідентичності на етапі завершення навчання. Психологічна стійкість дозволяє студенту конструктивно проходити ці етапи, розглядаючи труднощі як можливості для набуття нового досвіду. За умови розвиненої стійкості професійні кризи стають точками зростання, тоді як за її дефіциту можуть виникати деструктивні стани, зокрема апатія, втрата навчальної мотивації або професійна деформація на ранніх етапах.

Одним із ключових внутрішніх чинників стійкості є розвинена суб'єктність особистості - здатність бути справжнім автором свого професійного шляху. Це передбачає високу самоефективність, віру у власні сили та розвинені навички саморегуляції. Студенти, які демонструють усвідомлений підхід до навчання, схильні застосовувати проактивні копінг-

стратегії, що орієнтовані на реальне вирішення завдань, а не на емоційне уникнення проблем. Важливим доповненням до внутрішнього потенціалу є соціальні ресурси: підтримка академічного середовища, колегіальність та можливість професійної взаємодії, що виступають зовнішніми детермінантами резильєнтності.

Особливої уваги потребує розгляд професійної реалізації в умовах сучасних соціальних викликів, що характеризуються високим рівнем стресогенності. Для студентської молоді, яка здобуває освіту в умовах соціальної турбулентності, психологічна стійкість стає механізмом збереження ментального здоров'я та запобіжником емоційного вигорання. Здатність до гнучкого планування майбутнього, незважаючи на мінливість зовнішніх обставин, є ознакою зрілої стійкості, що дозволяє фахівцю залишатися затребуваним на динамічному ринку праці. У цьому контексті стійкість виступає медіатором між особистісним потенціалом та успішністю його реалізації в обраній сфері.

Проблема дефіциту ресурсів стійкості часто проявляється через академічне вигорання, яке за своєю структурою є близьким до професійного. Воно супроводжується зниженням когнітивної гнучкості та емоційним виснаженням. Запобігання цим явищам вимагає системного підходу до формування ресурсного стану студента. Розвиток емоційного інтелекту, навичок стрес-менеджменту та здатності до рефлексії власних станів є необхідними складовими професійної підготовки у закладах вищої освіти. Це створює підґрунтя для формування професійної надійності фахівця та його здатності працювати в напружених режимах діяльності.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що психологічна стійкість є стрижневим ресурсом професійного становлення сучасної молоді. Вона забезпечує не лише ефективність навчально-професійної діяльності, а й сприяє гармонізації особистісного розвитку. Сформованість стійкості дозволяє майбутньому фахівцю конструктивно долати життєві та професійні кризи, трансформуючи їх у чинники фахового вдосконалення. Перспективним вбачається подальше дослідження та розробка комплексних програм підтримки стійкості, які б враховували специфіку різних професійних напрямів підготовки здобувачів вищої освіти.

УДК 159.9
Городнича А. Ю.
студ. гр. СН-115м НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЯК ЧИННИК СХИЛЬНОСТІ ДО СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах повномасштабної війни в Україні дослідження впливу психосоціальних факторів на ментальне здоров'я населення набуває особливої актуальності [9]. Збройний конфлікт став потужним стресогенним чинником, що активізував кризи в житті мільйонів громадян: втрату стабільності, вимушене переселення та емоційне напруження [4]. Порушення адаптаційних механізмів знижує можливість суб'єкта конструктивно справлятися з викликами середовища, підвищуючи ризик виникнення аутоагресії та суїцидальності [6]. Соціально-психологічна адаптація розглядається як багаторівневий процес пристосування особистості, що забезпечує її ефективне функціонування [1, 2]. Суїцидальна поведінка, у свою чергу, часто постає як фінальна реакція на неможливість подолати внутрішню кризу в умовах зниження адаптивного ресурсу [3, 7, 8].

Мета дослідження полягала у вивченні характеру взаємозв'язку між рівнем соціально-психологічної адаптації особистості та її схильністю до суїцидальної поведінки в умовах воєнного стану.

Емпіричну базу дослідження склали 40 респондентів різної статі, віку та рівня освіти. Дослідження проводилося за допомогою методики діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс, Р. Даймонд) та методики визначення схильності до суїцидальної поведінки (М. Горська). Обробка даних здійснювалась методами описової статистики, кореляційного аналізу Пірсона та однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA).

Аналіз за методикою К. Роджерса – Р. Даймонда [10] засвідчив, що середній рівень адаптації у вибірці є задовільним. Проте зафіксовано суперечливий внутрішній стан: попри прийнятну соціальну поведінку, у респондентів спостерігається латентна емоційна вразливість. У жінок виявлено вищу соціальну гнучкість та емоційну зрілість порівняно з чоловіками, у яких частіше фіксувалися показники дезадаптації та емоційного дискомфорту.

За методикою М. Горської встановлено, що сумарні бали схильності до суїцидальної поведінки варіюються від 30 до 51 бала. Виявлено високий рівень тривожності (80% вибірки), що є індикатором психологічної вразливості, оскільки супроводжується переживанням безвиході. Кореляційний аналіз виявив дуже сильні позитивні зв'язки між загальним балом суїцидальної загрози та такими характеристиками, як ригідність (r =

0.846; $p < 0.001$), тривожність ($r = 0.834$; $p < 0.001$) та фрустрація ($r = 0.766$; $p < 0.001$). Це підтверджує, що когнітивна негнучкість та емоційна нестабільність є провідними тригерами суїцидальної поведінки.

Особливе значення мають результати однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA). Найбільш статистично значущим адаптаційним предиктором суїцидального ризику виявився ескапізм ($p = 0.001$). Тенденція до уникнення реальності через фантазії або пасивне уникання проблем прямо корелює із суттєвим зростанням ризику аутоагресії. Також значущий вплив виявлено з боку показників «Підлеглість» ($p = 0.011$) та «Неприйняття інших» ($p = 0.027$), що відображає важливість міжособистісної дезадаптації у структурі ризику.

Соціально-психологічна адаптація в умовах війни виступає життєзабезпечувальним чинником. Хоча прямий зв'язок адаптації із суїцидальним ризиком виявився статистично слабким ($r = –0.111$), її роль опосередковується такими чинниками, як емоційна стійкість та когнітивна гнучкість. Пріоритетним напрямом підтримки є формування психоосвітньої культури та впровадження програм розвитку емоційної компетентності [11]. Ефективна профілактика має базуватися на багаторівневому підході, що включає кризове втручання та спеціалізовану реабілітацію для найбільш вразливих груп населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Блажківський М. І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2014. № 1. С. 233–242.

2. Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів: підходи і проблеми вивчення феномена акультурації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки» : зб. наук. праць.* Херсон : Гельветика, 2016. Вип. 3. том 1. С. 111–117.

3. Войтко В. Характерні особливості суїциду та суїцидальної поведінки : навчально-методичний посібник. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2016. 421 с.

4. Деменко О. Ф. Особливості соціальної адаптації особистості в умовах сучасного кризового суспільства. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства : зб. матеріалів IV всеукр. наук.-практ. круглого столу з міжнародною участю.* Ірпінь, 2019. С. 18–21.

5. Крамар Ю. А. Суїцидальна поведінка та самоушкодження: організаційні заходи. *НейроNews*. 2019. № 1(102). С. 39–41.

6. Максимова Н. Ю., Грись А. М., Манілов І. Ф. [та ін.]. Психологічні механізми адаптації девіантів до сучасного соціокультурного середовища : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2015. 254 с.

7. Павленко С. В. Психологія суїциду. *Молодий вчений*. 2018. № 5(1). С. 226.

8. Сергієні О. В., Когуна Я. Суїцидальна поведінка як прояв соціально-психологічної дезадаптації особистості. *Актуальні проблеми екстремальної та кризової психології : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції.* Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 83–87.

9. Національна стратегія з психічного здоров'я. *Міністерство охорони здоров'я України : [офіційний сайт]*. Режим доступу: moz.gov.ua

10. Rogers C. R., Dymond R. F. Psychotherapy and Personality Change: Coordinated Research Studies in the Client-Centered Approach. University of Chicago Press, 1954. 273 p.

11. Mental Health and Psychosocial Support Programme in Schools [Electronic resource]. UNICEF Ukraine. Available at: unicef.org/ukraine

УДК 159.9:613.2
Карпова О. С.
студ. гр. СНз-115м НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ НАДМІРНОЇ ВАГИ: ЕМОЦІЙНЕ ПЕРЕЇДАННЯ, ОБРАЗ ТІЛА ТА МІШЕНІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у 2022 р. 2,5 млрд дорослих у світі мали надлишкову масу тіла, з них 890 млн – ожиріння. В Україні проблема також є масштабною: за результатами дослідження STEPS 2019, 59,0% дорослих мають надлишкову масу тіла, а 24,8% – ожиріння [1; 2].

У сучасних психологічних дослідженнях надмірна вага дедалі частіше розглядається не лише як медико-біологічна, а і як психосоціальна проблема. Один із ключових механізмів її підтримання – емоційне переїдання, тобто вживання їжі у відповідь на негативні емоції, стрес, тривогу або внутрішню напругу. Огляд клінічних досліджень показує, що емоційне переїдання пов'язане з надмірною вагою та ожирінням, а також із депресією, тривогою та стресом і несприятливими харчовими патернами [3].

У цьому контексті порушення харчової поведінки доцільно розуміти не як прояв «слабкої волі», а як дисфункційний спосіб емоційної саморегуляції та короткочасного зниження психологічного дистресу. Їжа починає виконувати компенсаторну функцію, зменшуючи внутрішню напругу, але не

усуваючи її джерела. Саме тому зовнішній контроль харчування без опрацювання емоційної сфери часто дає лише тимчасовий ефект [3; 9].

Важливе місце у формуванні та підтриманні надмірної ваги займає образ тіла. Дослідження свідчать, що особи з ожирінням у середньому демонструють вищий рівень незадоволеності тілом, ніж особи з нормальною масою тіла. Крім того, у дорослих із надмірною вагою та ожирінням нерідко виявляються порушення сприйняття розмірів власного тіла та виражена розбіжність між реальним і бажаним образом тіла [4; 5].

Отже, незадоволеність тілом слід розглядати не лише як оцінку зовнішності, а і як психологічний феномен, пов'язаний із самооцінкою, самоставленням та внутрішнім дисонансом. Коли людина переносить глибшу незадоволеність собою на тілесну сферу, формується гіперфокус на зовнішніх недоліках, що може підтримувати сором, провину та уникальну поведінку [4; 5].

Поглибленню цього конфлікту сприяє соціокультурний тиск. Метааналіз підтверджує наявність стійкого зв'язку між інтерналізацією тілесних ідеалів та незадоволеністю власним тілом. Додатковим чинником психологічного ризику є внутрішня вагова стигма, яка асоціюється з негативними емоційними наслідками і нині розглядається як окрема мішень психологічних втручань [6; 7].

Унаслідок цього може формуватися замкнене коло: емоційна напруга провокує переїдання; збільшення ваги посилює незадоволеність тілом, сором і самокритику; це, своєю чергою, ще більше підвищує ризик дезадаптивної харчової поведінки. Отже, надмірна вага часто виступає не лише соматичним станом, а й зовнішнім проявом невирішених внутрішньо особистісних суперечностей [3; 4; 6].

З огляду на це, робота з клієнтами, які мають надмірну вагу або ожиріння, не може обмежуватися лише дієтологічними чи фітнес-інструментами. Сучасні огляди наголошують на необхідності цілісного, мультидисциплінарного підходу з урахуванням психологічних аспектів ожиріння. Психологічні втручання, спрямовані на емоційне переїдання, демонструють перспективність у зменшенні його вираженості та можуть супроводжуватися невеликим, але статистично значущим зниженням ваги; серед підходів найкращі результати часто показує когнітивно-поведінкова терапія [8; 9].

Таким чином, основними мішенями психологічної допомоги при надмірній вазі мають бути розвиток навичок розпізнавання й регуляції емоцій, зниження самокритики, корекція порушень образу тіла, опрацювання внутрішніх конфліктів, послаблення внутрішньої стигматизації та підвищення самоцінності особистості. Комплексна психологічна діагностика

типів харчової поведінки та особливостей образу тіла повинна розглядатися як обов'язковий етап системної допомоги таким клієнтам [7-9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Obesity and overweight. *World Health Organization*: вебсайт. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight (дата звернення: 08.04.2026).

2. World Health Organization; Ministry of Health of Ukraine; WHO Regional Office for Europe. Risk factors for noncommunicable diseases in Ukraine in 2019: summary of results from the WHO STEPS survey. Kyiv, 2020. URL: https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/2019_STEPS_summary_eng.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

3. Dakanalis A., Mentzelou M., Papadopoulou S. K. et al. The Association of Emotional Eating with Overweight. Obesity, Depression. Anxiety, and Dietary Patterns: A Review of the Current Clinical Evidence. *Nutrients.* 2023. Vol. 15, no. 5. Art. 1173. DOI: 10.3390/nu15051173.

4. Weinberger N.-A., Kersting A., Riedel-Heller S. G., Luck-Sikorski C. Body Dissatisfaction in Individuals with Obesity Compared to Normal-Weight Individuals: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Obesity Facts.* 2016. Vol. 9, no. 6. P. 424–441. DOI: 10.1159/000454837.

5. Gruszka W., Owczarek A. J., Glinianowicz M. et al. Perception of body size and body dissatisfaction in adults. *Scientific Reports.* 2022. Vol. 12. Art. 1159. DOI: 10.1038/s41598-021-04706-6.

6. Paterna A., Alcaraz-Ibáñez M., Fuller-Tyszkiewicz M., Sicilia Á. Internalization of body shape ideals and body dissatisfaction: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Eating Disorders.* 2021. Vol. 54, no. 9. P. 1575–1600. DOI: 10.1002/eat.23568.

7. D'Adamo L., Shonrock A. T., Monocello L. et al. Psychological interventions for internalized weight stigma: a systematic scoping review of feasibility, acceptability, and preliminary efficacy. *Journal of Eating Disorders.* 2024. Vol. 12, no. 1. P. 1–19. DOI: 10.1186/s40337-024-01132-7.

8. Dandgey S., Patten E. Psychological considerations for the holistic management of obesity. *Clinical Medicine.* 2023. Vol. 23, no. 4. P. 318–322. DOI: 10.7861/clinmed.2023-0146.

9. Smith J., Ang Y. N., Giles E. L., Traviss-Turner G. Emotional Eating Interventions for Adults Living with Overweight or Obesity: A Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health.* 2023. Vol. 20, no. 3. Art. 2722. DOI: 10.3390/ijerph20032722.

УДК 159.923:376.1-056.2/.3-05
Комаревич Р. Б.[1], Савелюк Н. М.[2]
[1] студ. гр. СНз-125м НУ «Запорізька політехніка»
[2] д-р психол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

У контексті сучасних соціокультурних та освітніх трансформацій в Україні, зокрема активного впровадження інклюзивної освіти, особливої значущості набуває проблема психологічного благополуччя батьків дітей з особливими освітніми потребами. При цьому в умовах війни, соціально-економічної нестабільності та підвищеного рівня невизначеності саме сім'я стає важливим середовищем підтримки дитини, а батьки – основними агентами її розвитку, реабілітації та соціалізації. Зважаючи на те, що психоемоційний стан батьків безпосередньо впливає не тільки на якість взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами, а й на ефективність реалізації інклюзивних практик в цілому, то зростає потреба в осмисленні основних чинників, які визначають їх психологічне благополуччя.

Мета статті – обґрунтувати та систематизувати чинники психологічного благополуччя батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Психологічне благополуччя батьків дітей з особливими освітніми потребами є складним та багатовимірним феноменом, який формується під впливом значущих індивідуально-психологічних, сімейних, соціальних та інституційних чинників. Його доцільно розглядати як динамічну й упорядковану систему, що відображає як рівень емоційної стабільності таких батьків, так і їх задоволеності життям, суб'єктивного відчуття сенсу та здатності ефективно жити і працювати в умовах підвищеного психологічного навантаження. Вказане дає змогу інтегрувати різні рівні аналізу – від внутрішньоособистісного до соціального, забезпечуючи комплексне розуміння детермінант психологічного благополуччя суб'єктів інклюзивної освіти.

Зазначимо, що психологічне благополуччя особистості у сучасній науковій парадигмі (Ю. Александров [1], А. Вороніна [4], О. Лящ [6], Т. Розова [9], Н. Савелюк [10; 11], К. Фоменко. О. Кириленко [12] та ін.) розглядається як інтегративна ознака її належного функціонування, що відображає узгодженість емоційних, когнітивних і поведінкових процесів та виявляється у відчутті внутрішньої гармонії, задоволеності життям і здатності до продуктивної самореалізації. Таке розуміння означуваного феномену виходить за межі його суто гедоністичного трактування (як переживання позитивних емоцій) та охоплює евдемоністичний вимір, пов'язаний із усвідомленням смислу життя, особистісним зростанням,

персональною автономією та ефективною взаємодією із соціальним довкіллям. Закономірно, що психологічне благополуччя формується в процесі постійної взаємодії та взаємообміну внутрішніх ресурсів особистості з зовнішніми умовами життєдіяльності, що зумовлює його динамічний, процесуальний характер і залежність від життєвого контексту.

Узагальнюючи, психологічне благополуччя батьків дітей з особливими освітніми потребами визначимо як цілісний, динамічний стан, що характеризується розвиненою здатністю до психоемоційної стабільності, конструктивного осмислення ситуації виховання дитини, ефективного виконання своїх батьківських функцій та збереження внутрішнього відчуття сенсу і задоволеності життям. Таке благополуччя виявляється у здатності батьків інтегрувати досвід виховання дитини з особливими освітніми потребами у власну систему цінностей, а також підтримувати баланс між особистісними потребами та вимогами батьківської ролі й використовувати адаптивні стратегії подолання труднощів, що забезпечують їх психологічну стійкість і сприяють гармонізації сімейного функціонування.

Узагальнення наукових джерел (М. Бевзюк [2], М. Буйняк [3], Н. Грабовенко [5], А. Колупаєва [8; 9] та ін.) дало нам змогу обґрунтувати та систематизувати чинники психологічного благополуччя батьків дітей з особливими освітніми потребами. Охарактеризуємо їх.

1. Особистісні чинники – становлять фундаментальну основу психологічного благополуччя батьків дітей з ООП, оскільки саме їх індивідуально-психологічні риси батьків визначають здатність до адаптації в умовах тривалого стресу. При цьому високий рівень тривожності, емоційна лабільність, занижена самооцінка або дефіцит самоприйняття можуть спричиняти дезорганізацію психічної діяльності, а також підвищувати вразливість до стресогенних впливів, знижуючи ефективність стратегій виховання. Водночас сформованість у батьків дітей з ООП резильєнтності, що поєднує здатність до подолання труднощів, гнучкість, життєстійкість, наявність внутрішнього локусу контролю, оптимістичної інтерпретації подій та розвинених навичок психоемоційної саморегуляції, створюють передумови для підтримання стабільного психологічного стану навіть у складних життєвих ситуаціях.

2. Когнітивні чинники – визначають специфіку осмислення батьками ситуації виховання дитини з ООП та виступають важливим механізмом регуляції їх стану. Безпосередньо впливають на інтенсивність емоційних переживань поінформованість про особливості розвитку дитини, адекватність уявлень щодо її можливостей, обмежень і перспектив розвитку, а також характер когнітивних установок (схильність до перебільшень або, навпаки, до прийняття та конструктивного переосмислення). До того ж сприяє зниженню внутрішнього напруження та підвищує благополуччя

батьків дітей з ООП когнітивна гнучкість, що виявляється у здатності змінювати інтерпретаційні схеми, інтегрувати новий досвід і формувати нові смисли.

3. Емоційні чинники – репрезентують афективний компонент благополуччя та визначають домінуючий емоційний фон батьків дітей з ООП. Відомо, що хронічне переживання стресу, тривоги, емоційного виснаження та симптомів вигорання може призводити до зниження життєвої активності особистості, формування депресивних тенденцій і порушення міжособистісних взаємин; водночас наявність позитивних емоцій у взаємодії з дитиною, переживання емоційної близькості, наявність любові та прийняття створюють потужний ресурс для підтримання внутрішньої рівноваги. Важливим показником суб'єктивного благополуччя, що визначає якість життя батьків дітей з ООП, є баланс між негативними та позитивними емоційними станами.

4. Сімейні чинники – відображають функціонування сім'ї як цілісної системи, в межах якої відбувається реалізація батьківської ролі. Важливими детермінантами психологічного благополуччя батьків дітей з ООП виступають якість подружніх взаємин, рівень емоційної підтримки між партнерами, узгодженість у виховних підходах, а також ефективний розподіл ролей і відповідальності у догляді за дитиною. Відомо, що наявність підтримки з боку родини може суттєво знижувати рівень навантаження на батьків, тоді як часті міжособистісні конфлікти, відсутність взаєморозуміння або нерівномірний розподіл обов'язків здатні посилювати емоційне напруження та сприяти виникненню кризових станів в сімейному середовищі.

5. Соціально-психологічні чинники – пов'язані з впливом соціального оточення на психологічний стан батьків дітей з ООП і відображають рівень їх соціальної інтеграції. Закономірно, що наявність мереж соціальної підтримки, включення у спільноти взаємодопомоги, можливість обміну досвідом з іншими батьками істотно сприяють формуванню відчуття приналежності та зменшенню соціальної ізоляції, а стигматизація, упереджене ставлення з боку суспільства, соціальний тиск або дефіцит підтримки можуть негативно впливати на самооцінку батьків, підсилювати відчуття самотності та знижувати рівень їх психологічного благополуччя.

6. Інституційні чинники – відображають характер взаємодії батьків дітей з ООП з системою освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Висока доступність і якість інклюзивної освіти, компетентність фахівців, ефективність міждисциплінарної взаємодії, а також рівень довіри до інституцій визначають ступінь задоволеності батьків і їх впевненість у перспективах розвитку дитини. Позитивний досвід співпраці з педагогами, психологами, логопедами та іншими спеціалістами сприяє формуванню у них

відчуття підтримки й контролю над ситуацією, тоді як негативний досвід може призводити до фрустрації, зневіри та підвищення рівня тривожності.

7. Соціально-економічні чинники – формують матеріально-побутове підгрунтя життєдіяльності сім'ї дитини з ООП та визначають доступ до необхідних ресурсів для її розвитку. При цьому обмежені фінансові можливості, значні витрати на лікування, реабілітацію та спеціалізовані послуги, нестабільність зайнятості можуть суттєво підвищувати рівень стресу та знижувати загальний рівень благополуччя батьків дітей з ООП; натомість фінансова стабільність, належні житлові умови, наявний доступ до державних соціальних гарантій і підтримки створюють передумови для ефективного функціонування сім'ї та збереження психоемоційної рівноваги батьків.

8. Поведінкові чинники, представлені системою копінг-стратегій, визначають способи реагування батьків на складні життєві ситуації та їх здатність до подолання труднощів. Закономірно, що конструктивні копінг-стратегії, що передбачають активне вирішення проблем, пошук соціальної підтримки, планування діяльності та рефлексивне осмислення досвіду, сприяють підвищенню адаптаційного потенціалу та збереженню психологічного благополуччя батьків дітей з ООП, а використання деструктивних копінг-стратегій, таких як уникання, заперечення й соціальна ізоляція, може призводити до накопичення стресу, емоційного виснаження та погіршення загального психічного стану. Особливого значення набуває активна участь батьків у просвітницьких і корекційно-розвивальних програмах, які сприяють формуванню у них ефективних моделей поведінки та підвищенню психологічної компетентності.

Основні чинники психологічного благополуччя батьків дітей з особливими освітніми потребами узагальнено у таблиці.

Отже, психологічне благополуччя батьків дітей з особливими освітніми потребами формується як результат складної, багаторівневої взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників. Визначено, що провідну роль у досягненні психологічного благополуччя відіграють особистісні та когнітивні ресурси батьків, однак їх вплив суттєво опосередковується сімейним контекстом, соціальним довкіллям та наявністю інституційної підтримки. При цьому здатність батьків дітей з ООП до продуктивного функціонування та збереження психічного здоров'я забезпечує ефективне поєднання психоемоційної стабільності, конструктивних когнітивних установок і адаптивних поведінкових стратегій. Водночас факторами ризику, що істотно знижують рівень їх благополуччя, можуть виступати дефіцит ресурсів, соціальна ізоляція та економічні труднощі, що актуалізує необхідність розроблення комплексних програм підтримки, спрямованих на зміцнення

внутрішніх ресурсів батьків дітей з ООП та оптимізацію зовнішніх умов їх життєвого функціонування.

Таблиця 1 - Основні чинники психологічного благополуччя батьків дітей з особливими освітніми потребами

Чинники	Характеристика окремих чинників	Роль у формуванні благополуччя
Особистісні	Індивідуально-психологічні ресурси, резильєнтність, саморегуляція	Забезпечують внутрішню стійкість батьків дитини з ООП
Когнітивні	Уявлення, установки, інтерпретації ситуації	Регулюють сприйняття труднощів батьками дитини з ООП
Емоційні	Афективні стани, баланс емоцій	Визначають суб'єктивне благополуччя батьків дитини з ООП
Сімейні	Взаємини, підтримка, ролі	Формують найближче середовище батьків дитини з ООП
Соціально-психологічні	Підтримка, інтеграція, стигматизація	Визначають рівень соціальної інтеграції батьків дитини з ООП
Інституційні	Освітні та медичні послуги, взаємодія	Забезпечують зовнішні ресурси підтримки батьків дитини з ООП
Соціально-економічні	Доходи, умови життя	Формують матеріальну основу психологічного благополуччя батьків
Поведінкові	Копінг-стратегії, життєва активність	Забезпечують адаптаційні механізми психологічного благополуччя батьків

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александров Ю. М. Компоненти благополуччя особистості як прояви та детермінанти психологічного здоров'я. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 14. С. 67-75.

2. Бевзюк М. С. Сутність взаємодії соціального педагога з батьками дітей з особливими освітніми потребами. *Наукові записки*. *Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 156. С. 177-182.

3. Буйняк М. Г. Особливості співпраці вчителя інклюзивного класу з сім'ями учнів. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 34. С. 59-68.

4. Вороніна А. В. Проблема психічного здоров'я і благополуччя людини: огляд концепцій. *Педагогіка і психологія*. 2015. №2. С. 142-147.

5. Грабовенко Н. В. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями, в умовах реабілітаційного центру : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2018. 268 с.

6. Лящ О. Психологічне благополуччя особистості як предмет наукових досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 22. С. 324-335.

7. Навчально-методичний посібник для батьків дітей з особливими освітніми потребами / за ред. А. А. Колупаєвої. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 198 с.

8. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. / за ред. А. А. Колупаєвої. Київ : Літопис – ХХ, 2010. 363 с.

9. Розова Т. Психологічне благополуччя як фактор підвищення якості життя: інтегративний підхід. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки*. Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. Вип. 26 (71). С. 80-89.

10. Савелюк Н. М. Психологічне благополуччя майбутніх освітян як суб'єктна складова студентоцентрованого викладання. *Філософія освітнього простору вищої школи: психологічний та психолінгвістичний дискурс: колективна монографія.* Київ : Центр учбової літератури, 2022. С. 6-42.

11. Савелюк Н. М. Психологічне благополуччя студентської молоді: порівняльний аналіз у ковідному і воєнному контекстах. *Психологічні перспективи*. 2022. Вип. 39. С. 322-340.

12. Фоменко К., Кириленко О. Умови забезпечення психологічного благополуччя здобувачів під час дистанційного навчання. *Психологія і суспільство*. 2025. №2. С. 133-145.

УДК 159.9.019.4:331.101.3:658.3

Кузьмін В. В.[1], Живиця Ю. О.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. СН-112 НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ

Аналіз наукової літератури та сучасних наукових підходів дозволив встановити, що мотивація праці є комплексним психологічним феноменом, який визначається сукупністю внутрішніх і зовнішніх стимулів, що спонукають індивіда до активної трудової діяльності. Її структура включає когнітивний компонент (усвідомлення цілей та завдань), емоційно-ціннісний компонент (прагнення до задоволення потреб та реалізації цінностей) та

поведінковий компонент (дії, спрямовані на досягнення результату). Такий багатовимірний характер мотивації визначає необхідність комплексного підходу до стимулювання працівників у практиці управління персоналом [1-3].

Виявлено, що ефективність праці персоналу визначається взаємодією низки чинників, серед яких матеріальні та нематеріальні стимули, організаційна культура, стиль лідерства, умови праці та корпоративна комунікація. Матеріальні стимули забезпечують економічний мотив і підтримують продуктивність на базовому рівні, тоді як нематеріальні чинники сприяють внутрішній мотивації, професійному зростанню та залученості працівників. Позитивна організаційна культура та адаптивний стиль лідерства формують сприятливий психологічний клімат, умови праці знижують стрес і підвищують концентрацію, а ефективна комунікація забезпечує координацію, прозорість та довіру. Комплексний підхід до мотивації праці, що поєднує психологічно обґрунтовані теоретичні концепції та практичні мотиваційні чинники, є ключовим для підвищення ефективності роботи персоналу в сучасних організаціях. Інтеграція внутрішніх і зовнішніх стимулів, підтримка професійного розвитку, формування сприятливого корпоративного клімату та ефективної комунікації забезпечують довгострокову залученість, високу продуктивність та стратегічну конкурентоспроможність організації.

Отримані дані засвідчили, що мотивація персоналу є багатовимірним психологічним утворенням, яке формується під впливом внутрішніх (самоефективність, професійна самооцінка, автономія, прагнення до розвитку) та зовнішніх детермінант (умови праці, система винагород, управлінські рішення, організаційний клімат). Аналіз результатів за методиками мотивації та професійної самоефективності показав, що значна частина працівників характеризується середнім рівнем внутрішньої мотивації та достатнім, але нестабільним рівнем відчуття власної професійної спроможності. Це свідчить про потребу в системній підтримці розвитку впевненості у власних силах та створенні умов для більшої автономії в роботі.

Отже, результати дослідження підтверджують, що мотивація персоналу є ключовим фактором забезпечення високої професійної ефективності, а формування науково обґрунтованої та комплексної системи мотиваційної підтримки є стратегічно необхідним напрямом розвитку будь-якого сучасного закладу освіти. Проведений аналіз та розроблені рекомендації створюють методичну основу для подальших практичних кроків, спрямованих на підвищення професійної активності, самореалізації та стійкості педагогічних працівників у динамічному освітньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В., Хміль О., Воронюк І. Технології мозкового штурму як інструмент для підвищення мотивації до навчання здобувачів вищої освіти. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. *Сер. Педагогіка. Психологія.* 2023. Вип. 4. С. 64–69. DOI: https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2023-4.11.

2. Кузьмін В. В. Соціально-психологічні аспекти управління кар'єрними стратегіями персоналу та його мотивацією в умовах війни. *Габітус* : наук. журн. Одеса, 2024. Вип. 63. С. 184-190. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.63.32.

3.Psychological and Social-Communication Aspects of HR Management Career in Wartime, Including Stress, Motivation, Will and Efficiency of Working Conditions. Kononenko O. et al. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*. 2024. Vol. 84. P. 206-22. DOI: https://doi.org/10.33788/rcis.84.14.

УДК 159.9:316.472:005.32

Кузьмін В. В.[1], Капшук М. М.[2]

[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2] студ. СНз-112 НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМАНДИ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Узагальнення сучасних наукових підходів дозволяє зробити висновок, що ефективне формування команди в організації передбачає комплексний підхід, що поєднує структурні, соціально-психологічні та індивідуально-психологічні аспекти. Поєднання чіткої організаційної структури, врахування психологічних потреб учасників та управління кризовими моментами розвитку створює умови для оптимізації командної взаємодії та підвищення загального результативного потенціалу колективу.

Ефективність команди характеризується високим рівнем кооперації та взаємодії між членами колективу. Учасники демонструють середній та високий рівень продуктивності, здатність до вирішення конфліктів та готовність брати на себе відповідальність за спільні результати. Це свідчить про сформовану групову ідентичність та позитивну динаміку розвитку командних процесів.

Індекс привабливості організаційної культури показав, що корпоративне середовище в більшості учасників викликає позитивне сприйняття цінностей і правил, однак виявлені деякі резерви щодо інтеграції нових членів та прозорості прийняття рішень. Це підкреслює важливість подальшого вдосконалення системи адаптації та комунікацій у команді.

Індекс психологічного клімату свідчить про загалом сприятливу атмосферу в колективі. Високий рівень підтримки, довіри та взаєморозуміння сприяє стабільності команди та підвищенню мотивації. Разом з тим, періодичні емоційні навантаження під час пікових робочих періодів можуть знижувати стійкість психологічного клімату і потребують додаткових заходів з управління стресом.

Практичні аспекти управління командоутворенням підтвердили необхідність диференційованого підходу на різних етапах розвитку команди. Ефективність колективу підвищується за умови впровадження цілеспрямованих інтервенцій: формування довіри на початковому етапі, медіація конфліктів на стадії штормінгу, закріплення норм і балансу ролей на етапі нормування та стимулювання ініціативи під час етапу виконання.

Зв'язок між показниками ефективності, культурою та психологічним кліматом демонструє взаємозалежність цих параметрів. Висока привабливість організаційної культури та позитивний психологічний клімат сприяють зміцненню командної взаємодії, підвищенню продуктивності та залученості членів команди, тоді як недоліки в цих сферах можуть стати джерелом конфліктів і зниження ефективності.

Таким чином, формування ефективної команди в організації є комплексним процесом, який визначається як індивідуально-психологічними характеристиками учасників, так і особливостями організаційного середовища. Ефективне управління командоутворенням потребує системного підходу з урахуванням етапів розвитку команди, психологічної безпеки, балансу ролей та регулярної оцінки результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисюк С., Мещан І., Кузьміна М., Лоцман С. Інноваційні підходи до організації соціальної роботи на підприємствах у прифронтових районах. *Humanitas*, 2025. № 1. С. 174–181. URL: https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.23.

2. Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Іванченко А. В. Соціально-психологічні особливості формування професійної кар'єри особистості. *Габітус :* наук. журн. Одеса, 2023. Вип. 45. С. 200–205. URL: http://habitus.od.ua/journals/2023/45-2023/33.pdf.

3. Кузьмін В. В. Суспільство як середовище конструювання кар'єрних стратегій. *Габітус* : наук. журн. Одеса, 2022. Вип. 33. С. 9–14. URL: http://habitus.od.ua/journals/2022/33-2022/1.pdf.

УДК 159.9.072:37.018.43:004.9
Кузьмін В. В.[1], Лазуренко І. Є. [2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. СНз-113сп НУ «Запорізька політехніка»

ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОТИВАЦІЮ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У дослідженні здійснено комплексний теоретико-емпіричний аналіз проблеми впливу технологій дистанційного навчання на мотивацію здобувачів освіти. Реалізація поставленої мети та виконання завдань дослідження дали змогу отримати низку науково обґрунтованих висновків.

У ході теоретичного аналізу встановлено, що мотивація навчальної діяльності є багатовимірним психологічним утворенням, яке інтегрує потребнісно-ціннісні, когнітивні, емоційні та вольові компоненти і виступає системоутворювальним чинником ефективності навчання. Доведено, що домінування внутрішньої, навчально-пізнавальної та професійної мотивації забезпечує стійку навчальну активність, глибоке засвоєння знань і розвиток навчальної автономії здобувачів освіти [1].

З'ясовано, що дистанційне навчання є специфічною формою організації освітнього процесу, яка трансформує традиційні механізми мотиваційної регуляції. Еволюція дистанційних технологій зумовила зростання ролі цифрових платформ, інтерактивних засобів та асинхронних форм взаємодії, що, з одного боку, розширює можливості індивідуалізації навчання, а з іншого – підвищує вимоги до саморегуляції та внутрішньої мотивації студентів [2].

Теоретичний аналіз і узагальнення наукових джерел засвідчили, що дистанційні технології мають значний мотиваційний потенціал, який реалізується за умови їх психологічно та педагогічно доцільного використання. Водночас встановлено наявність мотиваційних бар'єрів і труднощів дистанційного навчання, пов'язаних з організаційними, комунікативними, технологічними та особистісними чинниками, що можуть негативно впливати на рівень навчальної мотивації [3].

На основі проведеного емпіричного дослідження впливу технологій дистанційного навчання на мотивацію здобувачів вищої освіти було сформульовано низку науково обґрунтованих висновків, що дозволяють оцінити ефективність дистанційного навчання та окреслити шляхи підвищення мотиваційного потенціалу студентів.

На основі проведеного емпіричного дослідження було встановлено, що ставлення до технологій дистанційного навчання є ключовим фактором, що впливає на навчальну мотивацію студентів. Позитивне ставлення стимулює активність, а негативне знижує мотиваційний потенціал.

Навчально-пізнавальні та професійні мотиви є провідними у формуванні мотиваційного профілю студентів в умовах дистанційного навчання, що свідчить про їхню орієнтацію на саморозвиток та професійний успіх.

Інтерактивні та адаптовані до потреб студентів технології підвищують ефективність навчання, стимулюють комунікативні та творчі мотиви, а також сприяють соціальній взаємодії у дистанційному середовищі.

Виконаний кореляційний аналіз за Пірсоном підтвердив статистично значущий зв'язок між ставленням до технологій та рівнем мотивації студентів. Позитивне ставлення (технофілія, технораціоналізм) підвищує мотиваційний потенціал, особливо у навчально-пізнавальних, професійних та комунікативних сферах. Негативне ставлення (технофобія, технопесимізм) знижує рівень мотивації, особливо у пізнавальній та професійній сферах.

Результати дослідження підтверджують, що ефективність дистанційного навчання значною мірою залежить від рівня сформованості навчальної мотивації та ставлення здобувачів освіти до технологій.

На основі узагальнення теоретичних положень і результатів емпіричного дослідження розроблено практичні рекомендації та дистанційну тренінгову програму, спрямовані на підвищення мотиваційного потенціалу дистанційного навчання. Запропоновані заходи орієнтовані на розвиток внутрішньої мотивації, навчальної автономії, саморегуляції та позитивного ставлення до використання освітніх технологій.

Розроблені рекомендації включають тренінги з розвитку цифрових компетентностей, інтерактивні завдання, групові проєкти та психологічну підтримку студентів. Запропонована дистанційна тренінгова програма спрямована на стимулювання навчально-пізнавальної, професійної, комунікативної та творчої мотивації, формування позитивного ставлення до технологій та підвищення ефективності дистанційного навчання.

Впровадження комплексних тренінгових програм та практичних рекомендацій дозволяє підвищити рівень мотивації студентів, формувати позитивне ставлення до технологій та ефективно використовувати цифрові ресурси для досягнення академічних і професійних цілей.

Результати проведеного дослідження вказують на значний вплив технологій дистанційного навчання на навчальну мотивацію студентів та підкреслюють роль психологічного ставлення до цифрових інструментів. Разом із тим, отримані дані відкривають нові перспективи для подальших наукових досліджень у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В., Хміль О., Воронюк І. Технології мозкового штурму як інструмент для підвищення мотивації до навчання здобувачів вищої освіти.

Наук. вісник Вінницької академії безперервної освіти. Сер. Педагогіка. Психологія. 2023. Вип. 4. С. 64–69. DOI: https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2023-4.11.

2. Кузьмін В. В. Соціально-психологічні аспекти управління кар'єрними стратегіями персоналу та його мотивацією в умовах війни. *Габітус* : наук. журн. / Причорноморський наук.-дослід. ін-т економіки та інновацій. Одеса, 2024. Вип. 63. С. 184-190. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.63.32.

3. Psychological and Social-Communication Aspects of HR Management Career in Wartime, Including Stress, Motivation, Will and Efficiency of Working Conditions / Kononenko O. et al. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*. 2024. Vol. 84. P. 206-22. DOI: https://doi.org/10.33788/rcis.84.14.

УДК 159.9.019:316.624:343.95
Кузьмін В. В.[1], Мазур А. В.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. СН-112 НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ У ЗАПОБІГАННІ РЕЦИДИВАМ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

У ході дослідження було всебічно проаналізовано роль психологічної допомоги у запобіганні рецидивам девіантної поведінки, визначено ключові механізми, фактори ризику та ефективні підходи до профілактики та корекції відхилень у поведінці неповнолітніх.

Теоретичний аналіз засвідчив, що девіантна поведінка є багатовимірним явищем, що формується під впливом когнітивних, емоційних, вольових і соціальних чинників, які взаємодіють з соціально-культурним середовищем. Було розглянуто різні підходи до її пояснення: психоаналітичний, біхевіористський, соціально-когнітивний та інтегративні моделі, що дозволяє усвідомити комплексність механізмів формування девіацій.

Особлива увага приділялася проблемі рецидиву девіантної поведінки. Аналіз сучасних наукових визначень і моделей засвідчив, що повторні прояви девіацій обумовлені як внутрішніми психологічними чинниками (тривожність, агресивність, низький рівень самоконтролю), так і зовнішніми соціальними впливами (середовище, відсутність підтримки, стресові ситуації). Уточнено ключові умови виникнення рецидиву та фактори ризику, що забезпечує підґрунтя для розробки профілактичних та корекційних програм [1-4].

Досліджено психологічні механізми повторних проявів девіантної поведінки, серед яких виділено когнітивні, емоційно-вольові та поведінкові компоненти. Було визначено психологічні чинники, що сприяють або

перешкоджають повторним девіантним проявам, зокрема: рівень тривожності, фрустрації, агресивності, ригідності та здатності до саморегуляції.

Узагальнено психологічні моделі та форми допомоги, що застосовуються для профілактики рецидивів. Профілактичні, корекційні та реабілітаційні моделі психологічної допомоги мають різний функціональний спротив та профілактичний потенціал: від раннього втручання та формування адаптивних навичок до корекції поведінкових відхилень і повної соціальної інтеграції. Визначено, що форми психологічної допомоги – індивідуальні, групові, очні та дистанційні є ключовим посередником між теоретичними моделями та практичною реалізацією профілактичних програм.

Встановлено, що рецидив девіантної поведінки обумовлений взаємодією внутрішньо-психологічних особливостей особистості та зовнішніх соціально-культурних умов, що створює високий ризик повторних девіаційних проявів без належної психологічної підтримки.

Результати дослідження свідчать, що без систематичного психологічного супроводу позитивні зміни можуть мати нестійкий характер, що підвищує ризик повторних девіантних проявів. Це підкреслює необхідність розробки довготривалих програм психологічної підтримки як важливого елементу профілактики рецидивів девіантної поведінки у неповнолітніх.

Практичні рекомендації були спрямовані на удосконалення психологічної допомоги та включають: розширення діагностичного компоненту, індивідуалізацію заходів, впровадження групових та соціально-адаптаційних програм, регулярний моніторинг результатів і координацію між службами. Їх реалізація підвищить ефективність профілактичних втручань та зменшує ризик повторних проявів девіантної поведінки. Розроблена модель психологічної профілактики рецидивів девіантної поведінки побудована в рамках системного підходу включає: діагностичний, психопрофілактичний, корекційний, соціально-адаптаційний та моніторинговий етапи. Модель дозволяє інтегрувати індивідуальні та групові заходи, забезпечує міжвідомчу взаємодію та орієнтована на формування стійких адаптивних стратегій поведінки.

Отримані результати емпірично доводять ключову роль психологічної допомоги як провідного чинника запобігання рецидивам девіантної поведінки, що підтверджує обґрунтованість висунутої гіпотези дослідження та визначає практичну значущість впровадження систематичних програм психологічного супроводу неповнолітніх групи ризику.

Таким чином, емпіричні дані підтверджують доцільність впровадження комплексних програм психологічної допомоги як ефективного інструменту профілактики рецидивів девіантної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В. Соціальна компетентність працівників психологічних та територіальних служб, які здійснюють реабілітацію постраждалого населення у збройних воєнно-політичних конфліктах в Україні. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 63. С. 180-187. URL: https://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2014/63/23.pdf.

2. Сокур Т. А., Кузьмін В. В. Поняття та природа конфліктів у судовій системі: еволюція поглядів і сучасні підходи юридичної психології. *Приватне та публічне право* : наук. журн. 2025. № 4. С. 46-52. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.8.

УДК 159.942:159.944.4:355.01

Кузьмін В. В.[1], Малинець М. І.[2]

[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2] студ. СН-115М НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ВТРАТУ БЛИЗЬКИХ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Аналіз теоретичних джерел і наукових концепцій свідчить, що переживання втрати близької людини є складним психоемоційним феноменом, який включає когнітивні, емоційні, поведінкові та соціальні аспекти функціонування особистості. Втрата в умовах екстремальних ситуацій, зокрема воєнних дій, виступає значним стресовим чинником, що провокує мобілізацію психофізіологічних ресурсів і потребує ефективних механізмів регуляції внутрішнього стану.

Теоретичний аналіз показав, що емоційна регуляція виступає ключовим механізмом адаптації до втрати, забезпечуючи контроль над інтенсивністю та проявами емоційного збудження. Вона формує основу для реалізації когнітивних, поведінкових і соціальних стратегій, що спрямовані на подолання негативних наслідків психотравматичного стресу. Здатність особистості ефективно регулювати емоції визначає вибір адаптивних копінг-стратегій, серед яких виділяють проблемно-орієнтовані, емоційно-орієнтовані, уникання, соціально-підтримуючі та релаксаційні стратегії [1].

Важливим аспектом психоемоційної адаптації є функціонування копінг-стратегій у процесі переживання втрати. Вони виконують регуляторну роль, допомагають інтегрувати досвід втрати у власну життєву історію та сприяють поступовому відновленню психічної рівноваги [2]. При цьому ефективність копінгу тісно пов’язана з рівнем розвитку навичок емоційної

регуляції та доступністю соціальних ресурсів, включно з підтримкою близьких, колективу та професійних психологів.

Узагальнення теоретичних даних свідчить про те, що копінг-стратегії становлять важливий компонент психологічної адаптації особистості в умовах стресу та психотравмуючих подій. Вони відображають індивідуальні способи реагування на складні життєві обставини та визначають ефективність подолання кризових ситуацій. Аналіз основних типів копінг-стратегій свідчить про доцільність їх розгляду в динаміці та взаємозв'язку з особистісними ресурсами й емоційною регуляцією.

Таким чином, теоретичний аналіз підтвердив необхідність комплексного підходу до вивчення емоційної регуляції та копінг-стратегій у осіб, які пережили втрату близьких внаслідок воєнних дій. Він створює основу для подальшого емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення закономірностей використання копінг-стратегій, ефективності емоційної регуляції та розробки практичних рекомендацій щодо психологічної підтримки осіб, що втратили у війні близьких.

Комплексний аналіз даних показує, що психологічний стан осіб, які пережили втрату близьких у війні, характеризується поєднанням сильних емоційних переживань та активних адаптивних механізмів регуляції емоцій і поведінки. Ця комбінація відображає наявність внутрішніх ресурсів для психологічного відновлення, розвитку особистісного зростання та ефективної адаптації до втрати. Отримані результати можуть слугувати науковою основою для розробки психокорекційних та підтримуючих програм для осіб, що пережили травму втрати близьких у умовах війни.

Психосоціальна підтримка осіб, які пережили втрату близьких внаслідок бойових дій, має багаторівневий, комплексний характер і спрямована на поєднання психологічної стабілізації, розвитку адаптивних стратегій подолання стресу та відновлення соціальної функціональності, що є важливим компонентом ресоціалізації та відновлення психоемоційного здоров'я [3].

Таким чином, результати дослідження підтверджують доцільність і ефективність комплексного психосоціального підходу, що поєднує емоційну регуляцію, адаптивні копінг-стратегії та соціальну підтримку, як науково обґрунтованого засобу психологічної допомоги особам, які зазнали травматичної втрати в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціологічні та психолого-педагогічні технології в практичній соціальній роботі / В. В. Кузьмін та ін. *Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова.* Сер. 5. 2022. Вип. 88. С. 110–115. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.88.22.

2. Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Стрижак Г. В. Соціальна адаптація вимушено-переміщених осіб, які постраждали внаслідок військового стану. *Психологія та соціальна робота*. 2024. Вип. 1(59). С. 150-195. DOI: https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.1.16.

3. Особливості діяльності некомерційних організацій у зонах конфлікту: міжнародний досвід та українська практика / А. Г. Стадник та ін. *Наук. часопис УДУ ім. М. П. Драгоманова*. Сер. 5. 2025. Вип. 103. С. 119–126. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2025.103.23.

УДК 159.922.7/.8:316.624-058.86
Кузьмін В. В.[1], Савченко А. А.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. СНз-113_2 НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ТА АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ-СИРІТ: ПРИЧИНИ ТА МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ

Теоретичне осмислення проблематики агресивної та асоціальної поведінки дітей-сиріт засвідчує її складний, багатовимірний характер. Формування зазначених поведінкових проявів зумовлюється взаємодією біологічних передумов, індивідуально-психологічних особливостей та соціального середовища розвитку. У науковому дискурсі агресія інтерпретується з різних концептуальних позицій: як біологічно детермінований феномен, пов'язаний із вродженими механізмами реагування та нейропсихологічними особливостями; як наслідок внутрішньоособистісних конфліктів і фрустрацій у межах психодинамічного підходу; як результат когнітивних викривлень і дефіциту соціально-перцептивних навичок; а також як продукт соціального научіння, що формується через засвоєння моделей поведінки в процесі спостереження та підкріплення.

Аналіз психологічних характеристик дітей, позбавлених батьківського піклування, дозволяє виокремити специфічні умови їх розвитку. Досвід емоційної депривації, порушення або відсутність стабільної прив'язаності, обмеженість позитивних зразків міжособистісної взаємодії та соціальна ізоляція створюють підвищений ризик виникнення дезадаптивних форм поведінки. За таких обставин агресивні й асоціальні реакції нерідко виконують компенсаторну або захисну функцію, виступаючи способом самозбереження, привернення уваги чи утвердження власної значущості в умовах нестабільного соціального середовища [1-4].

Узагальнення отриманих результатів емпіричного дослідження дозволяє сформулювати такі науково обґрунтовані висновки.

Результати тесту «Визначення схильності до девіантної поведінки» виявили констатовано виражені асоціальні тенденції, а саме: продемонстрували високі показники за шкалами агресії та насильства, подолання норм і правил, деліквентної та адиктивної поведінки. Це вказує на ризик порушення соціальних норм, формування протестних моделей взаємодії та соціальної дезадаптації.

Встановлено багатофакторну природу агресивної та асоціальної поведінки. Проведений факторний аналіз дозволив виокремити три латентні чинники: емоційно-агресивний (афективна нестабільність, ворожість, імпульсивність); соціально-девіантний (порушення норм, деліквентні та адиктивні тенденції); дефіцит саморегуляції (низький рівень вольового контролю емоцій). Сукупність цих факторів пояснює більшу частину варіативності поведінкових проявів, що підтверджує комплексний характер досліджуваного явища.

Отримані результати свідчать, що агресія не є ізольованою реакцією, а інтегрується в ширший комплекс асоціальних тенденцій, посилюючи ризик соціальної дезадаптації дітей-сиріт.

Таким чином, результати емпіричного дослідження підтвердили висунуті гіпотези та довели, що агресивна й асоціальна поведінка дітей-сиріт має багатовимірний характер і формується під впливом взаємодії емоційних, соціальних і когнітивно-регулятивних чинників.

Нами було розроблено та запропоновано до впровадження ігровий тренінг «Територія довіри: вчимося взаємодіяти без агресії» розроблений з метою зниження рівня агресивності підлітків-сиріт та розвитку навичок конструктивної соціальної взаємодії. Програма ґрунтується на принципах гуманістичної психології, когнітивно-поведінкового підходу, теорії соціального навчання та розвитку емоційного інтелекту. Особливість тренінгу полягає у використанні ігрових форм роботи як безпечного способу опрацювання емоцій, зняття внутрішньої напруги та формування альтернативних моделей поведінки. Ігровий формат знижує опір учасників, активізує спонтанність, сприяє відкритості та створює атмосферу психологічної безпеки.

Запропоновані рекомендації дозволяють не лише зменшити прояви агресивної та асоціальної поведінки, а й сприяють формуванню соціально-адаптованої, емоційно стабільної особистості дітей-сиріт. Їх використання є практично важливим для педагогів, психологів та соціальних працівників у закладах інтернатного типу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В. Кар'єра та молодь із різних специфічних соціальних спільностей при вступі у доросле життя (на матеріалах емпіричного

дослідження проведеного у Запорізькій області). *Наукові праці* : наук.-метод. журн. Сер. Соціологія. Миколаїв, 2015. Вип. 246. Т. 258. С. 132-140.

2. Кузьмін В. В. Соціалізація сиріт у вищих навчальних закладах України: соціотехнологічний аспект : автореф. дис… канд. соціол. наук. Запоріжжя, 2013. URL: http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/3594

3. Кузьмін В. В. Соціально-психологічні та нормативно-правові аспекти адаптації осіб із сирітським дитинством у ВНЗ України. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. Одеса, 2016. Вип. 1(67). С. 49–66. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/9967/1/Kuzmin%202016.pdf

4. Кузьмін В. В. Типологізація специфічних груп населення України в напрямках організації соціально-психологічної діяльності. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць Державного вищого навчального закладу "Запорізький національний університет" та Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Запоріжжя, 2016. №2(10). С. 63-68. URL: https://www.journalsofznu.zp.ua/index.php/psych/article/view/1062.

УДК 159.9:316.482.3:331.104
Кузьмін В. В.[1], Самоходська В. С.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. СН-112 НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ МІЖ ПРАЦІВНИКАМИ В ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ

У результаті аналізу сучасних наукових підходів встановлено, що трудовий колектив слід розглядати як соціально-психологічну систему, що поєднує індивідуальні особливості працівників, міжособистісні відносини та організаційні структури. Психологічні ознаки колективу, такі як згуртованість, рівень довіри, комунікативна відкритість та стабільність взаємодій, безпосередньо впливають на його ефективність і схильність до конфліктів [1-3].

Дослідження показало, що конфлікт у трудовому колективі є багатовимірним явищем, яке визначається як психологічними, так і соціально-організаційними чинниками. Конфлікти можуть бути рольовими, міжособистісними, міжгруповими або ціннісно-орієнтаційними, що підкреслює їхню складність та необхідність комплексного підходу до превенції.

Теоретичний аналіз виділив ключові психологічні та соціально-психологічні детермінанти конфліктів, серед яких: відмінності у цінностях та мотивації працівників, невідповідність посадових ролей та очікувань, нестача комунікаційної компетентності, емоційна напруга та організаційні недоліки.

Їх взаємодія формує підґрунтя для виникнення напруженості та суперечностей у колективі.

У науковій літературі виділяються численні теоретичні підходи до розуміння конфліктів, зокрема когнітивні, мотиваційні, соціально-психологічні та системні моделі. Зокрема, моделі М. Дойча, К. Томаса, М. Розенберга та Л. Грінберг дозволяють інтегрувати психологічні, організаційні та комунікативні аспекти попередження конфліктів, підкреслюючи їх комплексний характер.

Аналіз сучасних методів попередження конфліктів показав, що ефективна превенція потребує системного застосування комунікативних, організаційних, соціально-психологічних та медіативних технологій, включаючи тренінги з комунікації, тімбілдинг, медіацію, фасилітацію, психологічну підтримку персоналу та впровадження етичних кодексів.

Розглянуті моделі та схеми превентивних технологій демонструють, що усвідомлена робота з конфліктами може не лише знижувати їх деструктивний вплив, а й перетворювати конфлікт на ресурс розвитку організації, підвищуючи рівень згуртованості, довіри та психологічного клімату в колективі.

Аналіз результатів опитування показав, що більшість респондентів усвідомлюють існування конфліктних ситуацій у колективі та відзначають вплив міжособистісних та організаційних факторів на їхню частоту. Виявлено, що значна частина працівників оцінює рівень конфліктності у колективі як середній, що свідчить про наявність потенційних зон напруження та необхідність превентивних заходів.

Розроблено пропозиції щодо профілактики конфліктів в трудовому колективі, складено алгоритм вирішення конфліктних ситуацій.

Практичним висновком дослідження є те, що розвиток комунікативних навичок, тренінги з емоційної регуляції та програми тімбілдингу здатні підвищити рівень конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях та знизити ймовірність ескалації суперечностей.

Розроблений нами алгоритм вирішення конфліктних ситуацій дозволяє систематизувати підхід до роботи з конфліктами на підприємстві та зменшити їхній негативний вплив на продуктивність і моральний клімат.

Використання комплексного підходу, що включає виявлення, аналіз, обговорення, контроль і профілактику, забезпечує ефективне управління конфліктами та зміцнює корпоративну культуру.

Регулярне застосування алгоритму сприяє формуванню психологічно стійкого колективу, зменшенню напруженості та підвищенню загальної ефективності роботи підприємства. Загалом результати емпіричного дослідження підтвердили потребу у системній превенції конфліктів, яка

інтегрує індивідуальні психологічні особливості, міжособистісні взаємодії та організаційні умови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисюк С., Мещан І., Кузьміна М., Лоцман С. Інноваційні підходи до організації соціальної роботи на підприємствах у прифронтових районах. *Humanitas*. 2025, № 1., С. 174–181. URL: https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.23.

2. Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Іванченко А. В. Соціально-психологічні особливості формування професійної кар'єри особистості. *Габітус :* наук. журн. Одеса, 2023. Вип. 45. С. 200–205. URL: http://habitus.od.ua/journals/2023/45-2023/33.pdf.

3. Кузьмін В. В. Суспільство як середовище конструювання кар'єрних стратегій. *Габітус* : наук. журн. Одеса, 2022. Вип. 33. С. 9–14. URL: http://habitus.od.ua/journals/2022/33-2022/1.pdf.

УДК 159.923:316.4.063.3:005.73

Кузьмін В. В.[1], Сухіна Н. Ю.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. СНз-112 НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ У КОЛЕКТИВІ

Теоретичний аналіз дозволив: визначити сутність і основні характеристики організаційної культури у психологічних дослідженнях; охарактеризувати психологічний клімат колективу як соціально-психологічний феномен, що включає взаємну підтримку, колективний настрій та міжособистісні взаємини; встановити механізми впливу організаційної культури на психологічний клімат, зокрема роль мотиваційно-моральних аспектів, комунікацій та стилю управління.

Аналіз наукових джерел дозволив визначити, що організаційна культура виступає системою цінностей, норм, традицій і практик, що формують поведінкові та психологічні характеристики членів колективу. У психологічних дослідженнях організаційна культура розглядається як багаторівневий феномен, що охоплює як формальні аспекти (структура, правила, стандарти роботи), так і неформальні (цінності, моральні орієнтири, міжособистісні взаємини). Саме організаційна культура визначає стиль взаємодії між працівниками, рівень довіри, мотивацію до співпраці та загальну психологічну атмосферу в колективі [1-3].

Дослідження психологічного клімату показало, що цей феномен характеризується суб'єктивним сприйняттям працівниками робочого середовища, рівнем взаємної підтримки, довіри, колективним настроєм та міжособистісними відносинами. Психологічний клімат є динамічною системою, що відображає реальні умови соціальної взаємодії і безпосередньо впливає на ефективність праці, задоволеність роботою та згуртованість колективу.

На основі аналізу наукових джерел встановлено, що організаційна культура виступає ключовим детермінантом формування психологічного клімату. Стиль управління, структура роботи, комунікації, мотиваційно-моральні практики та ціннісні орієнтири організації визначають рівень соціальної підтримки, колективного настрою та взаємин між членами колективу. Позитивна організаційна культура сприяє створенню сприятливого психологічного клімату, зменшує конфліктність і підвищує ефективність колективної діяльності [1-3].

Отже, організаційна культура є системним явищем, що інтегрує цінності, норми і практики, і має прямий вплив на поведінкові та психологічні характеристики працівників. Психологічний клімат колективу формує соціально-психологічне середовище, в якому відбувається взаємодія працівників, і визначає їхнє задоволення роботою, довіру і згуртованість.

В результаті проведеного емпіричного дослідження було визначено основні тенденції психологічного клімату та організаційної культури.

Організаційна структура та управління, хоча й мають менший прямий ефект, сприяють стабільності психологічного клімату через упорядкування робочих процесів і забезпечення передбачуваності.

Емпіричне дослідження показало, що організаційна культура безпосередньо визначає рівень психологічного клімату у трудовому колективі. Найвищий вплив спостерігається за мотиваційно-моральними аспектами та комунікаційними практиками. Працівники, які отримують моральну підтримку, відчувають визнання своєї праці і залучені до прийняття рішень, демонструють підвищену соціальну згуртованість, сприятливий колективний настрій та конструктивні взаємини.

На основі отриманих результатів були розроблені практичні рекомендації щодо оптимізації організаційної культури, спрямовані на підвищення мотивації та морального стану працівників, покращення комунікацій, організації роботи та розвитку професійного потенціалу, що сприятиме зміцненню психологічного клімату в колективі. Для оптимізації організаційної культури та підвищення психологічного клімату пропонується комплекс заходів: розвиток мотиваційно-моральних практик і системи заохочень; поліпшення комунікацій і відкритих каналів зворотного зв'язку; впорядкування організації праці та підвищення прозорості управлінських

процесів; стимулювання професійного розвитку та прояву ініціативи працівників; регулярний моніторинг психологічного клімату для своєчасного коригування заходів.

Таким чином, проведене дослідження дозволило не лише підтвердити гіпотезу про вплив організаційної культури на психологічний клімат, а й сформулювати практичні рекомендації для підвищення ефективності колективної діяльності та створення сприятливого соціально-психологічного середовища у трудових колективах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В. Концептуалізація понять «кар'єра» та «кар'єрні стратегії» в роботах зарубіжних та вітчизняних соціологів. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого* : зб. наук. пр. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків, 2021. №1(48). С. 206–220. URL: http://fil.nlu.edu.ua/article/view/224813.

2. Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Іванченко А. В. Соціально-психологічні особливості формування професійної кар'єри особистості. *Габітус :* наук. журн. Одеса, 2023. Вип. 45. С. 200–205. URL: http://habitus.od.ua/journals/2023/45-2023/33.pdf.

3. Кузьмін В. В. Суспільство як середовище конструювання кар'єрних стратегій. *Габітус* : наук. журн. Одеса, 2022. Вип. 33. С. 9–14. URL: http://habitus.od.ua/journals/2022/33-2022/1.pdf.

УДК 159.944.4:616.891:355.11

Кузьмін В. В.[1], Шматков Д. А.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. СНз-135 НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ВЕТЕРАНІВ: ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД

Аналіз теоретичних аспектів психічного здоров'я та посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у ветеранів війни дозволив сформулювати комплексні висновки щодо природи, проявів та детермінант психічного стану учасників бойових дій.

Психічне здоров'я у бойових умовах визначається складною інтеграцією індивідуальних психологічних ресурсів, когнітивних і емоційних механізмів саморегуляції, а також ефективного функціонування соціальної підтримки. Рівень психічної стійкості ветеранів прямо залежить від здатності особистості мобілізувати внутрішні ресурси та адаптивно реагувати на стресові ситуації бойового характеру [1].

ПТСР у ветеранів слід розглядати як багатовимірне психічне явище, яке охоплює когнітивні, емоційні, поведінкові та соціальні порушення. Його формування відбувається під впливом екстремальних бойових стресорів і характеризується нав'язливими спогадами про травматичні події, підвищеною емоційною та фізіологічною реактивністю на тригери, порушеннями когнітивної обробки інформації, а також тенденцією до соціальної ізоляції. Хронізація симптомів ПТСР значною мірою підтримується посиленням цих психофізіологічних та соціальних факторів.

Індивідуально-психологічні особливості ветеранів із ПТСР включають порушення концентрації уваги та когнітивної обробки інформації, емоційну лабільність, поведінкові компенсаторні стратегії (уникання, агресивність, адиктивна поведінка) та зміну якості міжособистісних контактів. Ці характеристики знижують адаптивність ветеранів та ускладнюють їх соціальну інтеграцію.

Соціальна підтримка та ефективні копінг-стратегії виступають ключовими факторами, які пом'якшують прояви ПТСР, сприяють відновленню психологічного благополуччя та підвищенню соціальної адаптивності ветеранів. Якісні міжособистісні стосунки, активна участь у соціальних спільнотах та використання адаптивних стратегій подолання стресу можуть слугувати захисними механізмами, що зменшують вираженість симптомів і сприяють особистісному зростанню [2].

Необхідність комплексного підходу до профілактики та корекції ПТСР підтверджується теоретичними даними. Такий підхід має включати психотерапевтичні методики (когнітивно-поведінкову терапію, травма-фокусовані інтервенції), розвиток психологічної резильєнтності та адаптивних ресурсів особистості, а також соціальну інтеграцію ветеранів через підтримку спільнот та міжособистісні контакти.

Таким чином, теоретичний аналіз підкреслює, що ефективна робота з психічним здоров'ям ветеранів повинна враховувати взаємодію індивідуальних, когнітивних, емоційних та соціальних детермінант, що забезпечує цілісну систему підтримки, спрямовану на редукцію ПТСР, відновлення психологічного благополуччя та формування стійких стратегій адаптації.

Таким чином, запропонована психокорекційна програма є комплексним інструментом психотерапевтичної підтримки військових ветеранів. Вона спрямована не лише на редукцію симптомів ПТСР та психоемоційної напруги, але й на розвиток адаптивних стратегій поведінки, підвищення психологічної резильєнтності та відновлення суб'єктивного відчуття благополуччя, що сприятиме успішній соціальній та особистісній реадаптації ветеранів у поствоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В. Соціальна компетентність працівників психологічних та територіальних служб, які здійснюють реабілітацію постраждалого населення у збройних воєнно-політичних конфліктах в Україні. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 63. С. 180-187. URL: https://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2014/63/23.pdf.

2. Соціальна робота в умовах конфлікту: підвищення ефективності персоналу НКО на прифронтових територіях. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова* : збірник наукових праць. Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2024. Вип. 101. С. 33-38. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/47637.

УДК 159.9:316.482.3:005.32

Кузьмін В. В.[1], Шорохов С. О.[2]

[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2] студ. СНз-113сп НУ «Запорізька політехніка»

КОНФЛІКТИ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ : ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗВ'ЯЗАННЯ

Конфлікти у трудовому середовищі мають складну психологічну природу, оскільки формуються на перетині індивідуальних особливостей особистості, міжособистісної взаємодії, організаційної структури, системи управління та корпоративної культури. Нерозв'язані або деструктивно пережиті конфлікти здатні призводити до зростання напруженості, емоційного виснаження, професійного вигорання, зниження ефективності спільної діяльності та порушення соціально-психологічного клімату в колективі. Водночас конструктивно організоване управління конфліктами може стати чинником розвитку організації, підвищення згуртованості колективу та вдосконалення комунікативних процесів. Особливої уваги у сучасних умовах потребує дослідження психологічних методів попередження та розв'язання конфліктів, які спрямовані не лише на подолання вже наявних суперечностей, а й на формування у працівників навичок конструктивної комунікації, емоційної саморегуляції, толерантності до відмінностей та здатності до співпраці. У цьому контексті значущим є поєднання класичних психологічних підходів до конфліктології з новітніми інструментами, зокрема використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що відкривають додаткові можливості для профілактики конфліктів, психологічної діагностики, навчання персоналу та організації дистанційної психологічної підтримки.

В результаті аналізу наукових джерел було визначено, що конфлікти у трудовому колективі є комплексним соціально-психологічним явищем, яке виникає на перетині особистісних, групових та організаційних інтересів. Вони можуть проявлятися на різних рівнях – від внутрішньо-особистісних суперечностей до масштабних міжгрупових конфліктів і мати як конструктивний, так і деструктивний характер. Їх структура включає предмет, об'єкт та суб'єкт конфлікту, а також супроводжується різними емоційними, когнітивними та поведінковими проявами. Виявлено, що глибоке розуміння природи конфлікту потребує інтеграції різних теоретичних підходів: психоаналітичного, поведінкового, соціально-психологічного, когнітивного та організаційно-психологічного, кожен із яких висвітлює специфічні механізми виникнення та розвитку конфліктів у колективі [1-3].

Було з'ясовано, що ефективна профілактика конфліктів базується на комплексі психологічних методів: індивідуальні консультації, тренінги з комунікації та медіації, фасилітаційні сесії та групові коучинг-заняття. Ці методи дозволяють знизити рівень напруженості, підвищити комунікативну компетентність працівників та формувати конструктивні стилі поведінки в конфліктних ситуаціях. Використання таких методів дозволяє своєчасно виявляти джерела конфліктів, коригувати поведінкові стереотипи та підвищувати ефективність взаємодії між працівниками. Було також встановлено, що успішність цих методів значною мірою залежить від точного визначення причин конфліктів, їх характеру, мотивацій учасників і особливостей організаційного середовища.

На основі отриманих результатів були запропоновані комплексні заходи, що включають психологічну підтримку працівників, розвиток комунікативних навичок, впровадження цифрових платформ для командної взаємодії, інтерактивні симуляції та кейс-методи. Реалізація цих рекомендацій сприяє зниженню рівня конфліктності, покращенню психологічного клімату та підвищенню ефективності роботи колективу.

Загалом, дослідження довело, що управління конфліктами в трудовому колективі потребує системного підходу, який поєднує теоретичне розуміння природи конфліктів, практичні психологічні методи та інноваційні цифрові інструменти. Запропоновані рекомендації можуть бути впроваджені у діяльності організацій для підвищення продуктивності та покращення міжособистісних взаємин у колективах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В. Соціалізація сиріт у вищих навчальних закладах України: соціотехнологічний аспект. Автореферат. Запоріжжя : Класичний

приватний університет, 2013. URL: http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/3594.

2. Кузьмін В. В. Соціально-психологічні та нормативно-правові аспекти адаптації осіб із сирітським дитинством у ВНЗ України. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. Одеса, 2016. Вип. 1(67). С. 49–66. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/9967/1/Kuzmin%202016.pdf.

3. Кузьмін В. В. Типологізація специфічних груп населення України в напрямках організації соціально-психологічної діяльності. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет! та Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Запоріжжя, 2016. №2(10). С. 63–68. URL: https://www.journalsofznu.zp.ua/index.php/psych/article/view/1062

УДК 159.922.1:159.922.6]-055.2

Кулікова І. С.[1], Семенцова О. М.[2]
[1] студ. гр. СНз-115м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. психол. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СЕНСІВ ЖИТТЯ ЯК УМОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНКИ В ПЕРІОД КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Актуальність дослідження трансформації ідентичності у період кризи середнього віку зумовлена складними біопсихосоціальними змінами, які охоплюють різні рівні функціонування особистості та визначають специфіку її розвитку в цей період. Разом із тим у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення вікових меж середнього віку (які варіюють від 35 до 60 років), що пов'язано з домінуванням функціонального підходу, за якого початок кризи визначається не стільки календарним віком, скільки сукупністю біологічних, психологічних і соціальних змін [7]. Цей період супроводжується фізіологічною перебудовою, змінами сімейної структури (зокрема, феноменом «спорожнілого гнізда»), а також зростанням рольового навантаження, пов'язаного з поєднанням професійних і сімейних обов'язків та усвідомленням обмеженості подальшого кар'єрного зростання [2]. У практиці психологічного консультування це часто проявляється у запитах, пов'язаних із втратою життєвого сенсу, емоційним виснаженням і потребою в самореалізації.

У наукових розвідках українських та закордонних авторів трансформація ідентичності розглядається як процес ціннісно-смислової реорганізації особистості, що передбачає відхід від соціально детермінованих рольових моделей і формування автономного самовизначення, заснованого

на усвідомленні власних потреб, цінностей і життєвих орієнтирів. Так, Т. Титаренко підкреслює, що переоцінка життєвих цінностей може виступати механізмом перетворення кризових переживань на ресурс особистісного розвитку [3]. Водночас М. Лахман розглядає середній вік як період відносної стабільності та високого рівня суб'єктивного контролю, що поєднує особистісний розвиток із адаптацією до соціокультурних умов [7].

У цьому контексті особливої уваги набуває проблема формування жіночої ідентичності, що на ранніх етапах життя відбувається значною мірою під впливом соціальних очікувань, які задають нормативні моделі поведінки («хороша мати», «ідеальна партнерка», «успішна працівниця»). Однак у середньому віці ці орієнтири поступово втрачають визначальне значення, що пов'язано як із накопиченням рольового навантаження, так і з феноменом «покоління сендвіча», коли жінка одночасно несе відповідальність за дітей і літніх батьків. Унаслідок цього посилюється внутрішній конфлікт між зовнішніми очікуваннями та особистісними потребами [7]. У цей період актуалізується також екзистенційний вимір переживань, який описується як зіткнення з «екзистенційним вакуумом» або відчуттям внутрішньої порожнечі (В. Франкл) [5], усвідомленням скінченності життя (І. Ялом) [6] та руйнуванням попередніх життєвих стратегій під час переходу так званого «перевалу посередині шляху» (Дж. Холліс) [4].

Зазначені процеси призводять до трансформації життєвої спрямованості особистості та зумовлюють перехід від зовнішньо орієнтованого функціонування, визначеного рольовими очікуваннями, до внутрішньоособистісного рівня саморефлексії, що проявляється у переосмисленні ідентичності через зміщення фокуса з відповідності соціальним очікуванням до усвідомлення автентичного «Я» поза межами соціальних ролей і очікувань. Наслідком цих змін є структурна перебудова особистості, що охоплює такі напрями: самоорієнтацію (усвідомлення власних потреб), тілесну реінтеграцію (прийняття змін тіла та зниження страху старіння) та реідентифікацію (розширення можливостей самореалізації, посилення автономності та зменшення залежності від зовнішнього схвалення) [1].

Отже, трансформація ідентичності жінки в період кризи середнього віку постає як складний багаторівневий процес, що поєднує біопсихосоціальні та екзистенційні виміри, і відкриває можливості для переходу від соціально детермінованих ролей до формування внутрішньо інтегрованої, автентичної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Васильченко О., Валенса Г. Гармонізація системи ідентичності українських жінок в умовах життєвих викликів. Інтегративний підхід. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. №4 (80). С. 353-362.

2. Максименко Ю. Б., Баран О. С. Криза середнього віку в контексті життєвого шляху особистості. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 5(51). С. 2084-2097.

3. Титаренко Т. М. Психологія життєвої кризи. Київ : Агропромвидав України, 1998. 348 с.

4. Холліс Дж. Перевал посередині шляху: Як подолати кризу середнього віку та знайти новий сенс життя. Київ : Софія, 2020. 224 с.

5. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 160 с.

6. Ялом І. Вдивляючись у сонце. Долаючи страх смерті. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 304 с.

7. Lachman M. Development in Midlife. *Annu. Rev. Psychol.* 2004. P. 305-325. doi: 10.1146/annurev.psych.55.090902.141521

УДК 159.923:159.95

Лаврентьєв Є. М.[1], Савелюк Н. М.[2]

[1] студ. гр. СН-112 НУ «Запорізька політехніка»

[2] д-р психол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану проблема збереження психічного здоров'я здобувачів вищої освіти набуває особливої актуальності. Постійна загроза безпеці, соціальна нестабільність, інформаційне перевантаження, вимушені зміни життєвих обставин та невизначеність майбутнього створюють потужний стресогенний вплив на особистість. Здобувачі вищої освіти як соціально активна та водночас вразлива група населення особливо гостро реагують на такі виклики, що може проявлятися у підвищенні рівня тривожності, емоційній напрузі, зниженні мотивації до навчання та труднощах адаптації до нових умов. У таких обставинах стресостійкість виступає ключовим внутрішнім ресурсом, що забезпечує здатність особистості підтримувати психологічну рівновагу, ефективно функціонувати та зберігати продуктивність діяльності.

Проблема стресу та його подолання традиційно розглядається в межах психологічних теорій, які підкреслюють роль індивідуального сприйняття ситуації та способів реагування на неї. Засновником концепції стресу

вважається Г. Сельє, який визначав стрес як неспецифічну реакцію організму на будь-які вимоги середовища. Його підхід заклав основу для подальших досліджень адаптаційних можливостей людини в умовах напруження. Подальший розвиток ці ідеї отримали у межах когнітивного підходу, де особливу увагу приділено процесам оцінки ситуації. Зокрема, у транзакційній моделі підкреслюється, що вирішальним фактором є не стільки сама стресова подія, скільки те, як вона інтерпретується особистістю та які способи подолання обираються. У цьому контексті стресостійкість розглядається як здатність ефективно оцінювати стресори, регулювати власні емоційні реакції та застосовувати адаптивні поведінкові стратегії.

Важливе місце у дослідженні стресостійкості займає концепція психологічної стійкості, розроблена С. Мадді. У межах цього підходу підкреслюється, що здатність особистості протистояти стресу визначається рівнем сформованості таких компонентів, як залученість у життєдіяльність, відчуття контролю над подіями та готовність сприймати труднощі як можливості для розвитку. Наявність цих характеристик сприяє тому, що навіть складні життєві обставини не призводять до дезадаптації, а, навпаки, можуть виступати чинником особистісного зростання.

Стресостійкість як психологічне утворення має складну структуру і формується під впливом різноманітних чинників. До індивідуально-типологічних чинників належать емоційна стабільність, рівень саморегуляції, локус контролю, особливості мислення та здатність до рефлексії. Емоційна стабільність забезпечує здатність зберігати внутрішню рівновагу навіть у напружених ситуаціях, тоді як розвинені навички саморегуляції дають змогу контролювати власні реакції та уникати імпульсивної поведінки. Внутрішній локус контролю сприяє формуванню активної життєвої позиції, що проявляється у прагненні впливати на обставини, а не уникати їх.

Суттєвим чинником є когнітивна гнучкість, яка дає змогу особистості адаптивно змінювати способи мислення залежно від ситуації. Завдяки цьому знижується рівень негативного впливу стресових подій, оскільки людина здатна переосмислювати труднощі, знаходити альтернативні рішення та зберігати оптимістичне бачення майбутнього. Здатність до рефлексії, своєю чергою, забезпечує усвідомлення власних емоційних станів і поведінкових реакцій, що є важливою умовою ефективного самоконтролю.

Окрему роль у формуванні стресостійкості відіграють копінг-стратегії як способи подолання складних життєвих ситуацій. Вибір тих чи інших стратегій визначає ефективність адаптації особистості до стресу. Активні, проблемно-орієнтовані стратегії сприяють пошуку рішень, плануванню дій та подоланню труднощів, тоді як пасивні або уникальні стратегії можуть призводити до накопичення напруження та погіршення психоемоційного

стану. Важливою є здатність гнучко змінювати стратегії залежно від ситуації, що підвищує загальний рівень адаптаційного потенціалу.

Також значущими є соціально-психологічні чинники, які впливають на рівень стресостійкості. Одним із ключових ресурсів виступає соціальна підтримка, яка включає емоційну, інформаційну та інструментальну допомогу з боку оточення. Наявність підтримки знижує відчуття ізольованості, сприяє підвищенню впевненості у власних силах та полегшує процес адаптації до складних умов. У студентському середовищі це особливо важливо, оскільки взаємодія з однолітками, викладачами та соціальним оточенням формує відчуття стабільності та безпеки.

Вікові особливості здобувачів вищої освіти відіграють суттєву роль у формуванні стресостійкості. Період навчання у закладі вищої освіти характеризується інтенсивним особистісним розвитком, становленням професійної ідентичності, формуванням життєвих цілей та цінностей. У цей час особистість є більш чутливою до впливу зовнішніх факторів, що може ускладнювати процес адаптації в умовах підвищеної стресогенності. Водночас саме цей період є сприятливим для розвитку внутрішніх ресурсів, формування ефективних стратегій подолання труднощів та зміцнення психологічної стійкості.

В умовах воєнного стану всі зазначені чинники набувають особливої значущості, оскільки тривалий вплив стресових факторів потребує від особистості високого рівня адаптаційних можливостей. Стресостійкість у цьому контексті виступає не лише як здатність до виживання, а і як основа збереження психічного здоров'я, ефективної навчальної діяльності та подальшого професійного становлення.

Таким чином, стресостійкість здобувачів вищої освіти є складним багатовимірним утворенням, що формується під впливом поєднання індивідуальних та соціально-психологічних чинників. Її розвиток залежить від рівня сформованості особистісних ресурсів, здатності до саморегуляції, особливостей поведінкових стратегій та характеру соціального оточення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Карамушка Л. М. Психологічна допомога та підтримка населення в умовах війни: теоретико-прикладні аспекти. *Вісник післядипломної освіти. Серія : Соціальні та поведінкові науки.* 2023. Вип. 23 (52). С. 112–129.

2. Карамушка Л. М., Ткаченко О. В., Куриця Д. І. Психологічне здоров'я та особливості життєстійкості персоналу організацій в умовах війни. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2024. № 1 (31). С. 45–56.

3. Кокун О. М. Психологічна життєстійкість особистості в умовах війни: монографія. Київ, 2024. 164 с.

4. Савелюк Н. Переживання стресу в умовах війни: досвід українського студентства. *Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ.* 2022. Вип. 18. С. 141–152.

5. Савелюк Н. Суб'єктивне переживання стресу здобувачами вищої освіти в умовах воєнного стану та у взаємозв'язку із самоусвідомленням. *Філософія освітнього простору вищої школи (психологічне спрямування):* Колективна монографія: за ред. Р.В. Павелківа, Н.В. Корчакової. Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2025. С. 101–146.

УДК 159.9
Лащенко К. А.
студ. СН-112 НУ «Запорізька політехніка»

ХАРАКТЕРИСТИКА ТІНЬОВОЇ СКЛАДОВОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Тіньова складова особистості в сучасній психології розглядається як важливий елемент самосприйняття, що охоплює неприйнятні для свідомості риси, емоції, бажання та переживання, які витісняються або приховуються під впливом соціальних норм і внутрішніх уявлень про себе. Вона має несвідомий характер і часто проявляється через проєкції, внутрішні конфлікти та психологічний дискомфорт. До її основних ознак належать прихованість, невизначеність, схильність до придушення через невідповідність «Я-ідеальному», а також здатність впливати на поведінку особистості навіть без її усвідомлення.

Тіньова складова проявляється через різні групи рис, зокрема приховані емоції (гнів, сором, образа), небажані якості (егоїзм, агресія, жадібність, слабкість) та витіснені бажання. Вона також може включати більш складні утворення, пов'язані з соціально неприйнятними моделями поведінки, такими як маніпулятивність, імпульсивність або егоцентризм.

Формування тіньової складової зумовлюється насамперед досвідом дитинства, зокрема заборонами на прояв емоцій, осудом з боку оточення, травматичними ситуаціями та невідповідністю власного образу «Я». У результаті певні риси витісняються та переходять у підсвідомість.

Тіньова складова може функціонувати у різних формах: як відкинута частина особистості, як проєкція на інших, як несвідоме домінування у поведінці або як інтегрований елемент, що усвідомлюється та приймається людиною.

Її вплив на особистість є суперечливим. З одного боку, пригнічення тіньових проявів може призводити до внутрішніх конфліктів, тривожності, міжособистісних проблем і дезадаптивної поведінки. З іншого боку,

усвідомлення та інтеграція тіньових рис сприяють розвитку саморозуміння, емоційного контролю, покращенню взаємин і розкриттю творчого потенціалу.

Таким чином, тіньова складова є невід'ємною частиною особистості, яка потребує не придушення, а усвідомлення та інтеграції для забезпечення її цілісності.

УДК 159.9
Приймак М. І.
студ. гр. СН-115 НУ «Запорізька політехніка»

КОНСТРУКТИВНІ ТА ДЕСТРУКТИВНІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ

У сучасних умовах розвитку суспільства одним з найбільш актуальних питань є проблема подолання стресу, яка набуває особливої актуальності в новітніх реаліях України. Постійні соціальні, політичні та економічні зміни, зростання темпу життя, високий рівень стресу, важкі життєві виклики, позбавлення відчуття безпеки та стабільності, втрата набутого майна та близьких людей, а також підвищений рівень невизначеності обумовлюють необхідність ефективної психологічної адаптації особистості до складних життєвих ситуацій [1]. У цьому контексті особливого значення набувають копінг-стратегії як механізми подолання стресу, що забезпечують збереження психічного здоров'я та ефективне функціонування особистості навіть у надскладних і несприятливих умовах.

Термін «копінг» походить від англійського терміну to cope, що означає впоратися, впоратись [5]. У психології копінг-стратегії розглядаються як свідомі або несвідомі способи реагування людини на стресові ситуації, що спрямовані на подолання або зменшення їх негативного впливу [2]. В залежності від того, які саме стратегії обирає людина, значною мірою залежить її психологічне благополуччя, рівень адаптації, емоційного та поведінкового регулювання, успішність у професійній і навчальній діяльності та здатність до подальшого розвитку і нормального функціонування [3]. Зважаючи на зазначене вище, особливої уваги та значення заслуговує розмежування конструктивних та деструктивних копінг-стратегій, оскільки перші сприяють ефективному вирішенню проблем, особистісному зростанню та подоланню стресу в умовах високої напруги, тоді як другі можуть призводити до поглиблення психологічних труднощів, включаючи депресію, нервовість, агресію, а також до зниження загального психологічного здоров'я [2].

Дослідженню різних аспектів копінг-стратегій у своїх роботах приділяли увагу як вітчизняні (Г. О. Горська, Л. М. Карамушка, І. Я.

Мельничук, Ю. С. Снігур та ін.), так і зарубіжні науковці та вчені (Дж. Вайнтрауба, Н. Ендлер, Ч. Карвер, Р. Лазарус, Дж. Паркер, С. Фолкман, М. Шейєр та ін.). Численність досліджень копінг-стратегій підтверджує важливість вивчення та розуміння цього феномену.

На думку Р. Лазаруса та С. Фолкмана, на інтенсивність емоційної реакції на несподівану подію впливає когнітивна оцінка особистості, що може свідомо змінити свою реакцію на ситуацію шляхом її переоцінки. Такі науковці, як М. Перре та М. Райхертс, наголошують, що якщо особа переконана, що стресову ситуацію можна змінити, то людина спробує реагувати адекватною, стресостійкою копінговою реакцією. З іншого боку, А. А. Бунас вважає, що копінг-поведінка особистості залежить від адекватних умов зображення ситуації, де її особистість зіставляє зі своїм особистим досвідом, показуючи усвідомлені реакції на зовнішні зміни [5].

Відомий американський психолог, спеціаліст у галузі психологічного стресу та адаптації Р. Лазарус виділяв чотири основні групи копінг-стратегій: уникаючі (дистанціювання, втеча-уникнення), орієнтовані на проблему (конфронтація, прийняття відповідальності), орієнтовані на переосмислення (позитивна переоцінка, самоконтроль), орієнтовані на емоції (пошук соціальної підтримки) [1].

В цілому копінг-стратегії як спосіб вирішення проблемної ситуації поділяються на конструктивні та деструктивні. До конструктивних копінг-стратегій відносяться ті, які допомагають вирішенню проблеми та мінімізують негативний вплив на психіку [1]. Конструктивні копінг-стратегії ґрунтуються на активному вирішенні проблеми та рефлексії, що дозволяє активно справлятися з життєвими труднощами, а також зростати особистісно, вдосконалюючи свої навички боротьби зі стресом та накопичення відповідного позитивного досвіду. Деструктивні копінг-стратегії, в той же час, направлені тільки на часткове зняття стресу та внутрішньої напруженості і часто ґрунтуються на бажанні зняти з себе відповідальність, запереченні або применшенні існуючої проблеми. Крім цього, деструктивні копінг-стратегії мають тенденцію до сприяння формуванню дезадаптивної поведінки, такої як відсторонення від реальності, відступ у хворобу, зловживання алкогольними та (або) наркотичними речовинами, що у подальшому веде до руйнації особистості [5].

Особистість з конструктивними копінг-стратегіями характеризується силою волі, стресостійкістю, активністю, внутрішнім локусом контролю, життєстійкістю [4]. Особистість, яка вдається до деструктивних копінг-стратегій, має свої характерні риси, зокрема низьку життєдіяльність, продуктивність, ефективність та низьку соціальну підтримку, що, у свою чергу, ще більше погіршує психічний стан людини [6].

Разом з тим виділяють залежність вибору копінг-стратегії від особистісної структури індивіда, а саме: типу темпераменту, самооцінки, рівня емоційної регуляції та домінуючих рис характеру. Результати досліджень вказують на взаємозв'язок певних типів акцентуацій з домінуванням конструктивних або неконструктивних копінг-стратегій. Наприклад, люди з гіпертимною акцентуацією мають тенденцію до використання проблемно-орієнтованих копінг-стратегій. В той же час особи з дистимною або тривожно-сумнівною акцентуацією схильні до емоційно-орієнтованого копінгу, що проявляється через самозвинувачення, заперечення або уникнення [6]. Особистісні особливості індивіда можуть мати як роль ресурсів, так і чинників, що стають на заваді успішному подоланню стресової ситуації [7].

На противагу цій думці існує переконання, що вибір копінг-стратегії залежить не лише від особистості, але й від соціального оточення, специфіки стресової ситуації та культурних норм. Міжкультурний підхід наголошує на залежності культурних цінностей та норм від безпосередньої країни проживання особистості. Наприклад, індивідуалістичні культури (США, Західна Європа) частіше вдаються до проблемно-орієнтованих стратегій, тоді як у колективістських культурах (Японія, Китай, Корея) домінують стратегії емоційного прийняття, уникання конфліктів та самоконтролю. Це положення також демонструється в українському контексті, де в умовах воєнного стану, економічної нестабільності та постійної соціальної напруги молоді люди використовують стратегії пошуку соціальної підтримки, духовних практик та конструктивної рефлексії [6].

Важливе місце в процесі подолання стресу особистістю відводиться переробці інформації, когнітивній оцінці та емоційному стану. Серед найбільш ефективних копінг-стратегій поведінки важливу роль відіграють відкритість до нового досвіду, «позитивне трактування» та позитивна налаштованість на розв'язання певної ситуації [4]. На думку Т. Кулакевича, ефективним способом попередження стресу є зміна сприйняття особистістю кожного з трьох основних аспектів когнітивної оцінки: висунутої вимоги до особистості, ступеня важливості з нею впоратися та здатності її виконати [7].

Сутність вищевикладеного зводиться до наступних висновків: копінг-стратегії є важливими інструментами в житті людини, завдяки яким особистість має можливість виявляти стратегічну реакцію, оцінюючи стресову ситуацію. Конструктивні копінг-стратегії допомагають підтримувати цілісність особистості та її стресостійкість. Крім того, вони сприяють успішному пристосуванню людини до навколишнього світу та практичному оволодінню ним, а також перешкоджають розвитку психічних патологій. Нездатність впоратися з життєвими ситуаціями,

самозвинувачення, перебільшена самокритика, соціальна ізоляція можуть свідчити про неефективність копінг-стратегій особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Власенко К., Гайсонюк Н. Конструктивні та деструктивні копінг-стратегії як ресурси для подолання тривалого стресу *Наука сьогодення: від досліджень до стратегічних рішень : матеріали V Міжнародної студентської наукової конференції* (м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.). Чернівці, 2023. С. 366–369. URL: https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/670 (дата звернення: 26.04.2026).
2. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. New York : Springer Publishing Company, 1984. 445 p.
3. Skinner E. A., Edge K., Altman J., Sherwood H. Searching for the structure of coping: a review and critique Psychological Bulletin. 2003. Vol. 129, № 2. P. 216–269. DOI: 10.1037/0033-2909.129.2.216.
4. Ткачишина О. Р. Особистісний потенціал як основа формування конструктивних копінг-стратегій *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2022. С. 50–53. DOI https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.4/09
5. Іванова О. С. Взаємозв'язок рівня стресу та самооцінки стресостійкості з копінг-стратегіями поведінки *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. С. 109–115. DOI https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.18
6. Магдисюк І. Е. Психологічні особливості взаємозв'язку копінг-стратегій особистості з різними типами акцентуацій характеру у молоді : кваліфікаційна робота бакалавра: спец. 053 «Психологія». Луцьк: *Волинський національний університет імені Лесі Українки*, 2025. 61 с.
7. Чаповська О. О. Копінг-стратегія поведінки та психологічні чинники подолання стресу особистістю *Збірник наукових праць. Вінниця : КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»*, 2020. С. 287–291.

УДК 159.9

Савенкова М. І.
студ. гр. СН-112 НУ «Запорізька політехніка»

ПРАКТИЧНІ ТЕХНІКИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У РОБОТІ З ЕМОЦІЙНИМ ВИГОРАННЯМ

В умовах воєнного стану діяльність фахівців соціальної сфери, будь якої постійної взаємодії з людьми супроводжується підвищеним рівнем стресу, емоційного напруження та регулярною взаємодією з травматичним досвідом

клієнтів. Це значно підвищує ризик розвитку емоційного вигорання, яке проявляється через виснаження, як емоційне так і фізичне, деперсоналізацію та зниження професійної ефективності.

Саморегуляція розглядається як здатність особистості свідомо керувати власними емоціями, поведінкою та психофізіологічними станами. Відповідно до теорії самоефективності А. Бандури, ключову роль у процесі саморегуляції відіграє віра особистості у власну здатність контролювати події та впливати на результати діяльності [1]. Високий рівень самоефективності сприяє більш ефективному подоланню стресових ситуацій, тоді як її зниження може призводити до формування емоційного виснаження та професійного вигорання.

Сучасні дослідження підкреслюють, що емоційне вигорання є результатом тривалого впливу хронічного стресу у професіях типу «людина - людина» та потребує системного підходу до профілактики [2]. Одним із ключових напрямів такої профілактики є розвиток навичок саморегуляції.

Дихальні техніки є одним із найбільш доступних і ефективних інструментів саморегуляції під час емоційного вигорання, оскільки вони безпосередньо впливають на фізіологічні процеси організму, зокрема на роботу нервової системи. У стані хронічного стресу та виснаження дихання стає поверхневим і прискореним, що підтримує напруження та тривожність.

Однією з базових технік є дихання за схемою «4 - 6»: повільний вдих на 4 рахунки та більш тривалий видих на 6 рахунків. Подовжений видих сприяє заспокоєнню організму, зниженню частоти серцебиття та зменшенню рівня тривоги. Цю техніку доцільно використовувати в моменти гострого напруження або між робочими завданнями для швидкого відновлення ресурсу.

Ефективною також є техніка діафрагмального (черевного) дихання, яка передбачає глибокий вдих із залученням діафрагми: під час вдиху живіт розширюється, а під час видиху повільно втягується. Таке дихання сприяє кращому насиченню організму киснем, зменшенню м’язового напруження та стабілізації емоційного стану. Ще однією корисною практикою є «квадратне дихання», що включає чотири рівні фази: вдих - затримка - видих - затримка (наприклад, по 4 рахунки кожна). Ця техніка допомагає відновити концентрацію, знизити рівень стресу та повернути відчуття контролю над власним станом [5].

Техніки заземлення є також важливим інструментом саморегуляції, особливо у станах емоційного виснаження, тривоги та перевантаження, характерних для емоційного вигорання. Їх основна мета полягає у поверненні уваги людини до «тут і тепер», відновленні контакту з реальністю та зниженні інтенсивності негативних емоційних переживань [4].

Однією з найбільш поширених є техніка «5-4-3-2-1», яка передбачає послідовне фокусування на сенсорному досвіді: необхідно назвати 5 речей, які людина бачить, 4 - які може відчути дотиком, 3 - які чує, 2 - які відчуває запахом, і 1 - яку може відчути на смак або яка викликає приємну асоціацію. Ефективними є також техніки тілесного заземлення, що передбачають фокусування на фізичних відчуттях: відчуття опори стопами об підлогу, контакт із поверхнею стільця, напруження та розслаблення м'язів. Такі вправи допомагають «повернутися» в тіло, зменшити внутрішню напругу та відновити відчуття стабільності.

Доцільним є також застосування вербального заземлення, коли людина проговорює собі факти про поточну ситуацію (наприклад: «Я зараз на роботі, я в безпеці, я виконую свою роботу»). Це допомагає структурувати мислення та знизити рівень тривоги.

Самоспівчуття як ресурс саморегуляції передбачає доброзичливе та підтримувальне ставлення до себе у ситуаціях емоційного виснаження, помилок або професійного перевантаження. На практиці воно використовується як коротка внутрішня техніка стабілізації стану.

Спочатку важливо усвідомити свій стан без самокритики, просто відмітити: «я втомлена», «мені зараз важко». Далі відбувається нормалізація переживань, коли людина нагадує собі, що такі реакції є типовими в умовах стресу та складної професійної діяльності. Наступний крок - підтримувальний внутрішній діалог, коли замість критики використовується м'яке звернення до себе: «це складний момент, але я справляюсь», «я можу подбати про себе». Це знижує внутрішню напругу та рівень тривожності. Завершальним етапом є невелика дія турботи про себе: пауза, дихальна вправа або коротке переключення уваги. Таким чином, самоспівчуття виступає простою, але ефективною технікою саморегуляції, що допомагає зменшити ризик емоційного вигорання та підтримати психологічний ресурс фахівця [3].

Практичне значення застосування технік саморегуляції у професійній діяльності соціальних працівників полягає в їх здатності забезпечувати комплексну підтримку психологічного стану фахівця в умовах підвищеного емоційного навантаження. Систематичне використання таких технік сприяє зниженню рівня стресу та емоційного напруження, що виникають у процесі роботи з клієнтами, особливо в ситуаціях, пов'язаних із кризовими або травматичними подіями. Опанування навичок саморегуляції дозволяє фахівцям більш усвідомлено ставитися до власних емоційних реакцій, своєчасно їх розпізнавати та коригувати, що, у свою чергу, позитивно впливає на загальний психоемоційний стан.

Крім того, регулярне застосування технік саморегуляції сприяє розвитку психологічної стійкості, що є ключовою умовою ефективної професійної

діяльності у сфері допоміжних професій. Здатність зберігати внутрішню рівновагу, контролювати емоційні стани та адаптуватися до складних умов праці безпосередньо пов'язана з підвищенням рівня самоефективності фахівця, що підтверджується сучасними психологічними дослідженнями. У цьому контексті саморегуляція виступає не лише як засіб подолання стресу, а й як важливий ресурс особистісного та професійного розвитку.

Отже, саморегуляція є важливим психологічним ресурсом у профілактиці емоційного вигорання фахівців соціальної сфери, професійна діяльність яких в умовах воєнного стану супроводжується підвищеним емоційним навантаженням, стресом та постійною взаємодією з травматичним досвідом інших. Розвиток навичок саморегуляції не лише мінімізує ризики емоційного виснаження, а й виступає чинником підтримки професійної ефективності, збереження психічного здоров'я та сталого особистісного розвитку фахівця. Таким чином, інтеграція практик саморегуляції у професійну діяльність соціальних працівників є необхідною умовою забезпечення їхнього психологічного благополуччя та ефективного виконання професійних обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Albert Bandura Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York : W. H. Freeman, 1997. 604 p.

2. Christina Maslach, Michael P. Leiter Burnout at Work: A Psychological Perspective. New York : Psychology Press, 2014. 174 p.

3. Крістін Нефф Співчуття до себе. Київ : Наш формат, 2020. 304 с.

4. Посібник самодопомоги : вправи для роботи з кризовими станами. Київ, 2022.

5. Саморегуляція та перша психологічна допомога : практичний посібник для освітян. Вінниця : ВСПУ, 2023.

УДК 159.923:159.95

Слобода К. С.[1], Савелюк Н. М.[2]
[1] студ. гр. СН-112 НУ «Запорізька політехніка»
[2] д-р психол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КОГНІТИВНИХ ВИКРИВЛЕНЬ І ТРИВОЖНОСТІ У СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У сучасних умовах соціальної нестабільності, інформаційного перенасичення та воєнних викликів тривожність серед молоді набуває стійкого характеру. Вона дедалі частіше проявляється не як тимчасова

реакція на стрес, а як фонова характеристика психічного стану, що впливає на повсякденне функціонування, прийняття рішень і загальне самопочуття.

У межах когнітивно-поведінкового підходу тривожність розглядається як наслідок специфічного способу інтерпретації подій. Йдеться не стільки про самі життєві обставини, скільки про те, як саме людина їх осмислює. Когнітивні викривлення — це систематичні помилки мислення, які змушують людину перебільшувати загрозу, ігнорувати позитивний досвід або робити узагальнення на основі поодиноких ситуацій. У молодіжному віці такі механізми проявляються особливо яскраво через емоційну нестабільність, пошук ідентичності та підвищену чутливість до соціального середовища.

Емпіричне дослідження склали 42 студенти віком 19-23 роки. Діагностика здійснювалася з використанням комплексу валідних психодіагностичних методик, спрямованих на виявлення рівня тривожності та типів мисленнєвих патернів особистості: Методика «Шкала оцінки рівня ситуативної та особистісної тривожності» Ч. Спілбергера, «Анкета автоматичних думок» С. Холлона та Ф. Кендалла, «Шкала когнітивних спотворень» (CDS) Дж. Брієра.

Отримані результати свідчать, що тривожність є характерною рисою значної частини вибірки: високий рівень ситуативної тривожності зафіксовано у 57,1% респондентів, а особистісної — у 54,8%. Водночас низькі показники зустрічаються вкрай рідко (7,2% і 2,4% відповідно), що вказує на обмежену кількість молодих людей із стабільним емоційним станом.

З практичної точки зору це означає, що більшість студентів перебувають у стані постійного внутрішнього напруження, яке може проявлятися у вигляді труднощів із концентрацією, прокрастинації, підвищеної втомлюваності або уникання складних завдань. Такий стан поступово знижує ефективність навчання та адаптаційні можливості.

Аналіз когнітивних показників показав, що понад половина респондентів (57,2%) регулярно стикаються з автоматичними негативними думками середнього рівня інтенсивності, а ще 21,4% — з вираженими. Найтиповішими є фокусування на небезпеці, самокритика та песимістичне бачення майбутнього.

У практичному вимірі це проявляється, наприклад, у схильності очікувати найгірший результат перед іспитами, знецінювати власні досягнення або інтерпретувати нейтральні ситуації як загрозливі. Такі мисленнєві патерни не лише підсилюють тривожність, а й формують замкнене коло: негативні думки → тривога → ще більше негативних інтерпретацій.

Кореляційний аналіз підтвердив тісний зв'язок між когнітивними викривленнями та тривожністю. Зокрема, найсильніший зв'язок виявлено між ситуативною тривожністю та безнадією ($r=0,862$, $p\leq0,01$). Це свідчить про те, що очікування невдачі та відсутність віри в позитивний результат безпосередньо підсилюють емоційне напруження в конкретних ситуаціях.

Подібно високі показники зафіксовано для безпорадності ($r=0,857$) та фокусування на загрозі ($r=0,857$), що вказує на важливу роль відчуття втрати контролю та сприймання середовища як небезпечного. Самокритика ($r=0,846$) також демонструє сильний зв'язок із тривожністю, підкреслюючи, що внутрішній діалог людини може виступати потужним джерелом напруження. Автоматичні негативні думки ($r=0,839$) додатково закріплюють цей стан, роблячи його більш стійким.

У прикладному контексті це означає, що робота з тривожністю неможлива без зміни мисленнєвих стратегій. Просте зниження стресу або уникнення тригерів не дає довготривалого ефекту, якщо не змінюється спосіб інтерпретації ситуацій.

Отримані результати мають чітке практичне значення. Вони вказують на необхідність впровадження психокорекційних програм, спрямованих не лише на зниження тривожності, а й на розвиток навичок усвідомлення та переосмислення автоматичних думок. Зокрема, ефективними можуть бути: 1) навчання виявленню когнітивних викривлень у повсякденних ситуаціях: передбачає розвиток уміння помічати автоматичні негативні думки та відрізняти факти від їх інтерпретацій. Наприклад, замість узагальнення *«Я нічого не розумію»* — усвідомлення, що це лише реакція на окрему невдачу. Використовуються щоденники думок і коротка рефлексія після стресових ситуацій; 2) розвиток навичок реалістичної оцінки подій: спрямований на формування більш збалансованого мислення замість катастрофізації. Наприклад, *«Я точно провалюся»* замінюється на більш об'єктивне судження про власну підготовку. Практично застосовуються техніки аналізу доказів і оцінки ймовірності подій; 3) формування більш підтримувального внутрішнього діалогу: полягає у зменшенні надмірної самокритики та заміні її на конструктивне самоставлення: замість *«Я все зробив неправильно» — «Я можу виправити помилки»*. Це допомагає знизити емоційне напруження без втрати самоконтролю; 4) тренування толерантності до невизначеності: орієнтоване на зменшення потреби у повному контролі ситуацій. Наприклад, у ситуації очікування результатів — відмова від постійної перевірки та перенесення уваги на поточну діяльність. Це дозволяє знижувати рівень напруження в умовах невизначеності.

Таким чином результати дослідження показують, що тривожність у молоді значною мірою формується не під впливом самих подій, а через усталені способи їх інтерпретації. Фактично, одні й ті самі життєві обставини

можуть або посилювати внутрішню напругу, або залишатися психологічно нейтральними — залежно від мисленнєвих стратегій людини. Це зміщує фокус практичної роботи: замість спроб мінімізувати зовнішні стресори, більш ефективним є розвиток когнітивної гнучкості та здатності переосмислювати власний досвід. Саме ця здатність стає ключовим ресурсом адаптації в умовах невизначеного й динамічного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абсалямова Л. Тривожність особистості в умовах війни: теоретичний аналіз. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2025. № 72. С. 8–21.

2. Горенко М. Тривожність молоді під час війни: психологічні аспекти та стратегії адаптації. *Věda a perspektivy*. 2023. № 12 (31). С. 232–234.

3. Іванова К. О., Мельничук І. В. Дисфункційні когнітивні особистісні особливості при тривожних розладах з погляду когнітивно-поведінкової терапії. *Актуальні проблеми практичної психології* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 17 трав. 2024 р.). Одеса, 2024. С. 202–205.

4. Новіцька А. Ю., Тодорова І. С. Розпізнавання когнітивних викривлень та помилок – умова критичного мислення. *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті* : тези доп. XLV Міжнар. наук. студ. конф. (м. Полтава, 13–14 квіт. 2022 р.). Полтава : ПУЕТ, 2022. С. 274–276.

5. Beck A. T., Dozois D. J. Cognitive therapy: current status and future directions. *Annual Review of Medicine*. 2011. Vol. 62. P. 397–409.

УДК 159.9

Слюсар Н. О.
студ. гр. СН-114 НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ СИСТЕМАТИЧНИХ ЗАНЯТЬ СХІДНИМИ ЄДИНОБОРСТВАМИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасній психологічній науці проблема всебічного розвитку особистості в кризових умовах набуває особливої гостроти, оскільки тривалий вплив воєнного стану трансформує базові механізми психічної адаптації. Для молодшого школяра цей період є сенситивним для формування фундаментальних особистісних структур, проте постійна загроза та соціальна нестабільність створюють суттєвий дисбаланс між психологічними потребами дитини та її реальними можливостями. Східні єдиноборства у цьому контексті розглядаються не просто як вид фізичної

активності, а як цілісна психолого-педагогічна система, що здатна забезпечити гармонізацію емоційної, вольової, когнітивної та ціннісно-мотиваційної сфер. Метою даної роботи є аналіз механізмів впливу систематичних занять східними єдиноборствами на структуру особистості молодшого школяра в умовах війни.

Теоретичний базис дослідження спирається на розуміння східних єдиноборств як інструменту формування психофізичної резильєнтності, що узгоджується з підходами тілесно-орієнтованої психології (В. Райх, А. Лоуен). На відміну від суто спортивно-орієнтованих підходів, східні системи, такі як тхеквондо, карате та дзюдо, базуються на філософській концепції єдності «тіла та духу». В умовах непередбачуваності тренувальний простір (додзьо) виконує функцію «безпечного контейнера», де чітка структура та ритуалізація повертають дитині відчуття стабільності. Фізична активність стимулює складні фізіологічні перебудови, покращуючи функціонування серцево-судинної та імунної систем, що є основою психологічної стійкості.

Емоційно-регулятивний вектор є пріоритетним у подоланні стресу. Систематичні навантаження активізують нейромедіаторні системи (ендорфіни, серотонін), що, за даними сучасних нейропсихологічних досліджень, корелює зі зниженням тривожності. Дослідження підтверджують, що у більшості респондентів після фізичного навантаження спостерігається емоційне піднесення, що дозволяє нівелювати залишкову психоемоційну напругу, викликану воєнними подіями. Тілесний аспект єдиноборств вчить дитину розрізняти стани напруження та розслаблення, що є базовою навичкою для емоційного самоконтролю. Коли дитина опановує контроль над власним тілом та диханням, її мозок отримує сигнал про безпеку, що сприяє зниженню рівня фонового страху та панічних реакцій.

Вольова сфера молодшого школяра за своєю природою є лабільною, проте умови війни вимагають від дитини дострокового формування довільності поведінки. Східні єдиноборства через систему ритуалів (уклони, команди, спеціальні форми привітання) створюють умови для переходу від зовнішнього контролю викладача до внутрішнього самоконтролю особистості. Дисципліна в залі не сприймається як тиск, а як необхідна умова досягнення результату, що сприяє формуванню наполегливості та витримки. Це сприяє становленню довільності психічних процесів — ключового новоутворення молодшого шкільного віку. У такий спосіб здатність до зусилля стає постійною характеристикою, що забезпечує ефективність дитини у навчальній діяльності та соціальному середовищі.

Мотиваційна та ціннісна сфери особистості під час занять єдиноборствами трансформуються через систему ієрархії ступенів (поясів). Для молодшого школяра це стає зрозумілою моделлю соціального та особистісного росту, де кожен успіх є результатом власної праці та

дисципліни. В умовах війни, коли багато звичних життєвих орієнтирів втрачено, можливість планувати власні досягнення та бачити їхній матеріальний прояв (зміна кольору поясу) повертає дитині мотивацію до саморозвитку. Ціннісний аспект формується через етичний кодекс єдиноборств: повага до старших, допомога слабшим, чесність та самовладання стають моральними орієнтирами, які протидіють деструктивному впливу воєнного середовища.

Соціальний вектор розвитку особистості в єдиноборствах набуває критичного значення через дефіцит реальної соціалізації, спричинений дистанційним навчанням. Спортивна спільнота стає мікромоделлю суспільства, де дитина вчиться конструктивно взаємодіяти з однолітками та дорослими. Соціальна адаптація відбувається через відпрацювання комунікативних навичок у парах, вирішення конфліктних ситуацій у межах правил та формування почуття приналежності до групи. Це допомагає дитині подолати відчуття ізоляції та підвищує її соціальний статус, що прямо впливає на якість життя та психологічне благополуччя.

Механізми формування та прояву всебічного розвитку особистості в єдиноборствах включають як генетичні передумови (тип нервової системи), так і активний вплив середовища. Регулярність занять виступає фактором стабілізації, де фізична праця тонізує організм та покращує когнітивні функції, такі як увага, пам'ять та швидкість мислення. Методи корекції та підтримки через спорт дозволяють інтегрувати фізичну активність у загальну систему психологічної допомоги дітям. Розуміння цих процесів дає змогу розробляти індивідуальні підходи, де кожне тренування стає актом відновлення ментального здоров'я.

Таким чином, східні єдиноборства в умовах воєнного стану виступають не лише як засіб фізичного виховання, а як фундаментальний фактор гармонізації особистості молодшого школяра. Вони забезпечують комплексний вплив на всі сфери психіки, створюючи умови для формування стійкої, вольової та емоційної врівноваженої особистості, здатної ефективно адаптуватися до викликів сучасності. У цьому контексті тренувальне середовище доцільно розглядати як простір психолого-педагогічної фасилітації, що сприяє особистісному розвитку дитини, активізує її внутрішні ресурси та підтримує процеси саморегуляції в умовах підвищеного стресу.

УДК 159.9
Ярмак М. В.
студ. гр. СН-115 НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ЕМОЦІЙ НА ПРОЦЕС ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблема запам'ятовування під час значних емоційних впливів, набуває достатнього значення в сьогоднішніх реаліях. Надто швидкий темп життя сучасної молоді, жорстке суперництво на ринку роботи, прагнення до соціального визнання, пошук власних життєвих перспектив, і також постійний потік інформації є значними чинниками, які тримають людину у стані напруги. Суспільство постійно переживає емоційні потрясіння, зокрема і українці. З часом та обставинами українці поринули у безодню емоційного вигорання, тривоги та нерозуміння майбутнього. Все це стало не просто тимчасовими обставинами, а довгим періодом, якому не видно кінця. Інтенсивність емоційного навантаження призводить до нервових розладів та дуже перешкоджає раціональному мисленню. Можна припустити, що всі ці переживання та емоції впливають на процес запам'ятовування і на нашу пам'ять загалом. Та чи вбачаємо і усвідомлюємо ми значущість емоцій у нашому житті?

Питанню вчення впливу емоцій на різні когнітивні процеси приділили увагу багато вчених, а саме: Вітіс Казіса Вілюнас, П'єр Марія Фелікс Жане, Роберт Джозеф Уайт, Теодюль Арман Рібо, Сергій Леонидович Рубінштейн, Бенедикт Спіноза та інші.

Перший раз теорію про тісний зв'язок емоцій і когнітивної сфери виголосив голландський філософ Б. Спіноза. Він вважав, що окрім того, що ми переживаємо емоції, ще ми можемо підкорити їх розуму, визначивши їх. На думку американського психолога Роберта Джозефа Уайта, емоційні процеси керують нашими думками і визначають сприйняття інформації. Отже, незважаючи на те, що темі впливу емоцій на процес запам'ятовування приділено чимало праць, ця тема залишається актуальною.

Сучасні вчені характеризують інформаційний потік як «когнітивну адаптацію» до високошвидкісного цифрового середовища. Мозок у постійному потоці інформації ставить за пріоритет те, що викликає сильні емоції, наприклад сміх, гнів, шок. Натомість те, що не так забарвлено емоційно, мозок сприймає як білий шум і миттєво забуває. І так дослідження показують, що події, які люди оцінюють як дуже приємні або дуже неприємні, запам'ятовуються краще, ніж нейтральні.

Для якісного запам'ятовування потрібен емоційний штиль після отримання знань. Пришвидшений темп життя позбавляє молодь часу на обробку інформації, через, що знання залишаються поверхневими.

Переглянувши стрічку коротких відео, ми навряд згадаємо про, що було перше відео. Мозок просто не обробляє цю інформацію глибоко. І, на жаль, це впливає на пам'ять загалом, адже тривалу інформацію, наприклад відео або кіно переглядати вже складніше.

Не можна уникнути згадки про емоційний стан українців. Обстріли, вимушене переселення, втрата близьких, постійна тривога та відчуття апатії, повне нерозуміння, що буде далі. То як на наше запам'ятовування впливають такі емоції. Тривожність перевантажує робочу пам'ять людини. Коли ви хвилюєтесь мозок фокусується на пошуку загрози, а не на засвоєнні інформації. Високий рівень кортизолу буквально блокує роботу гіпокампу, який є центром пам'яті, через що нові дані просто не запам'ятовуються, а увага стає фрагментарною.

Апатія, натомість, вимикає механізм фільтру важливості. Для якісного запам'ятовування потрібен дофамін та емоційний відгук. При відчутті апатії цей імпульс зникає, мозок працює в режимі енергозбереження і не переводить інформацію з короткочасної в довготривалу пам'ять, просто тому, що не бачить у цьому сенс.

Що ж до позитивних емоцій, вони діють як показник важливості для нашого мозку, тим самим значно покращуючи процес запам'ятовування, увагу і швидкість відтворення інформації. Позитивні емоції сприяють кращому засвоєнню матеріалу, активуючи лімбічну систему та мозочок. Також вони значно підвищують інтерес до навчання та знижують рівень стресу, і саме це значно полегшує формування довготривалої пам'яті.

Хороші події та емоції, які їх викликають, розширюють обсяг уваги та покращують здатність до навчання, на відміну від стресу, який навпаки звужує сприйняття. Радість і задоволення стимулюють асоціативне мислення, допомагаючи пов'язувати нову інформацію з уже відомою, що полегшує її подальше відтворення. Проте складно залишатись радісним попри всі ці обставини.

Психологи наголошують, що радість не означає бути байдужим до трагедій, а натомість є ресурсом, для якісного функціонування, зокрема і для інших людей. Інколи такі прості речі як кава на самоті або з друзями, прочитання книги, здоровий сон, прогулянка на свіжому повітрі, стають тим самим джерелом позитивних емоцій. Тому треба практикувати такі речі частіше ніж займатись переглядом коротких відео на дивані. На жаль, цей процес не аби як нас затягує та ми навіть відчуваємо насолоду, але це не впливає на нас добре.

Отже, в умовах війни емоційний стан людини стає ключовим чинником, що визначає ефективне запам'ятовування. Сильні емоції, особливо ті емоції, які пов'язані з відчуттям небезпеки чи особистою значущістю подій, сприяють кращому запам'ятовуванню. Водночас хронічний стрес,

тривожність та апатія, погіршують концентрацію уваги та ускладнюють процес процес відтворення матеріалу.

Таким чином, вплив емоцій є неоднозначним і залежить від їх інтенсивності, тривалості та індивідуальних особливостей людини. Тому проблема впливу емоцій на процес запам'ятовування є дуже актуально, зокрема для українців. Це питання потребує уваги зі сторони наукових досліджень та зі сторони суспільства. Дослідження і усвідомлення цього процесу значно змінить наш погляд на процес запам'ятовування, та, можливо, змусить щось змінити. Змінити у своєму ритті життя або ж у своєму ставленні до позитивних емоцій. Тільки спільними зусиллями можна донести важливість емоцій в процесі запам'ятовування і в нашому житті.

СЕКЦІЯ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

УДК 364.347.9
Балухтіна О. М.
канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

МЕДІАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Різні аспекти застосування медіації у соціальній роботі розглядаються у дослідженнях як вітчизняних (Н. М. Білик, Н. В. Єсіна, С. А. Котловий, А. А. Пелін, Н. Н. Романова, Г. М. Чуйко, З. В. Шевців та ін.) так і зарубіжних (М. Бенджамін, Х. Ірвінг, І. Крук, Б. Маєр, Р. Парсонс, С. Роббінс, І. Уолдман, С. Хайтлер та ін.) дослідників. Однак, маємо констатувати, що саме особливості використання медіації (посередництва) у соціальній роботі є все ще малодослідженим аспектом, незважаючи на законодавче врегулювання цього питання після прийняття Закону України «Про медіацію» від 16.11 2021 р. Хоча, зрозуміло, що кількість публікацій збільшилося та інтерес до цієї теми теж значно виріс.

На думку англійського вченого Б. Майера, вирішення конфліктів є і має бути основною компетенцією соціальних працівників, оскільки вони часто вимушені брати на себе роль посередника, зокрема і у вирішенні конфліктних ситуацій. Вчений визначає медіацію як природню еволюцію практики соціальної роботи, оскільки її мета полягає в тому, щоб допомогти людям, що конфліктують, розв’язувати власні проблеми на основі їх аналізу, спілкування та нейтрального втручання. Дійсно, фахівці із соціальної роботи володіють теоретичними підходами щодо роботи з ціннісними відмінностями та емоціями, які, як правило, провокують конфлікт. Але при цьому, зауважує автор, вони не завжди мають достатні та ґрунтовні знання щодо основних процедур вирішення конфлікту на зразок посередництва, сприяння, коучингу конфліктів, проектування та управління конфліктною взаємодією, арбітражу.

Така ситуація, на наш погляд, потребує звернення уваги в державі саме на специфіку підготовки соціальних працівників та оволодіння ними необхідних знань та навичок, які будуть спрямовані на формування конфліктологічної компетентності під час навчання в закладах вищої освіти. З іншої сторони, виникає необхідність оволодіння знаннями та практичними навичками щодо проведення процедур медіації (посередництва). І це пояснюється тим, що в законодавстві нашої держави, зокрема запроваджена базова соціальна послуга посередництва (медіації) у Законі України від 17.01.2019 р. «Про соціальні послуги» та існуючий з 17.08.2016 р. «Державний стандарт надання соціальної послуги посередництва (медіації).

З питанням вирішення конфліктів тісно пов'язане питання проведення переговорів. Проблемою переговорів в соціальній роботі займалося багато вчених як в Україні, так і за кордоном. Окрім згаданого нами С. А. Котлового, зазначимо публікації Н. І. Голови, Т. Л. Лях та Т. П. Спіріної. Дехто із вчених, наприклад А. М. Шеремет слушно розглядає медіацію як вид соціальної послуги. Ряд вчених розглядають медіацію як одну із технологій соціальної роботи (роботи Н. О. Єсіної, А. О. Ярошенко).

За останні роки предметом вивчення ряду вчених, таких як А. М. Гірник та В. В. Резаненко, А. С. Попова та А. О. Тургенєва, О. М. Боброва став досвід використання медіації в інших країнах.

Окрім зазначених досліджень, можливості використання медіації, наприклад, у закладах загальної середньої освіти вивчалися Н. М. Білик, Р. Г. Новгородським та Д. В. Пилипенко; в менеджменті – А. В. Синявською; у роботі з підлітками – Н. О. Єсіною, О. К. Протас; у роботі з сім'ями – А. А. Головченко та О. М. Яремко.

Аналіз публікацій на тему переговорів в соціальній роботі не обмежується тільки всебічним висвітленням медіації. Є багато статей, що розглядають це питання з позиції соціального діалогу (Т. Г. Головань) та соціального партнерства (Т. С. Луньова). Вчені звертають увагу на проблеми розвитку соціального діалогу та соціального партнерства в Україні, потребі їх модернізації, вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази, що регулює переговорну діяльність на різних рівнях суспільного життя.

На особливу увагу заслуговує також аналіз збірки статей «5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння» за ред. І. К. Терещенко. В ній зібрані статті теоретиків, методологів та дослідників теми медіації, фасилітації та соціального діалогу. Так, початки медіації в Україні розглядає М. І. Борисов, специфіку навчання посередників на базі підготовки соціальних працівників в НУ «Львівська політехніка» – О. М. Білик, медіацію як невід'ємну складову сталих громад – І. П. Таран, сімейну медіацію – Т. М. Білик, досвід та перспективи онлайн медіації – Т. М. Цувіна, проблеми шкільної медіації – О. І. Дацко.

Отже, аналізуючи наукову базу дослідження проблеми посередництва за останні роки, можемо констатувати, що предметом вивчення багатьох українських вчених різних наукових галузей стали питання переговорів в соціальній роботі, медіації як одного із видів комунікації, історії медіації в Україні, досвіду використання медіації в інших країнах, можливості використання медіації при вирішенні сімейних конфліктів, в закладах загальної середньої освіти, громадах, специфіку навчання посередників на базі підготовки соціальних працівників в університетах.

УДК 364.65
Балухтіна О. М.[1], Клюквачов М. О.[2]
[1] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ІНТЕГРАЦІЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМУ ПАЛІАТИВНОЇ ДОПОМОГИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Розвиток системи охорони здоров'я України в умовах воєнного стану, демографічного старіння населення та зростання поширеності хронічних і невиліковних захворювань актуалізує потребу модернізації паліативної допомоги. Поглиблення цифровізації медичної галузі відкриває нові можливості для підвищення доступності послуг, координації міждисциплінарної взаємодії та забезпечення безперервності супроводу пацієнтів із тяжкими станами. Водночас, постають організаційні, етичні й правові проблеми, що потребують наукового осмислення. Метою роботи є аналіз перспектив упровадження сучасних цифрових технологій у систему паліативної допомоги та визначення основних бар'єрів їх реалізації в Україні. Проблема полягає у невідповідності між наявним потенціалом цифрових рішень і реальним рівнем їх застосування у практиці паліативної медицини.

У наукових працях Національного університету охорони здоров'я України ім. П. Л. Шупика висвітлено сучасні виклики розвитку паліативної допомоги в умовах війни [1]. Вчена З. В. Левшова проаналізувала організаційні проблеми та нормативні прогалини у сфері паліативної медицини [2, с. 124], а О. П. Білецький обґрунтував напрями впровадження цифрових технологій у соціальну роботу як підґрунтя для модернізації паліативної підтримки [3, с. 39-40].

Інтеграція сучасних цифрових технологій у паліативну допомогу передбачає використання телемедицини, електронних медичних записів, мобільних застосунків для моніторингу стану пацієнтів, цифрових платформ координації мультидисциплінарних команд та систем дистанційного консультування родин. Під цифровими технологіями у сфері паліативної допомоги слід розуміти сукупність інформаційно-комунікаційних рішень, програмних продуктів і телемедичних сервісів, спрямованих на підтримку медичного, психологічного й соціального супроводу осіб із невиліковними захворюваннями. Перші наукові підходи до осмислення паліативної допомоги сформувалися у працях британської дослідниці Сісілі Сондерс, яка заклала концепцію «тотального болю» та обґрунтувала необхідність комплексної підтримки пацієнта. Подальший розвиток тематики пов'язаний із діяльністю ВООЗ, що надала визначення паліативної допомоги та окреслила стандарти її надання. Закордонний досвід засвідчує ефективність цифрових рішень у підвищенні якості паліативної підтримки. У країнах ЄС

та Канаді широко застосовуються телемедичні консультації для пацієнтів, які перебувають у віддалених регіонах, а електронні системи ведення документації забезпечують оперативний обмін інформацією між фахівцями. Дослідження, проведені у 2022–2023 рр. міжнародними медичними асоціаціями показали, що дистанційний моніторинг зменшує кількість невиправданих госпіталізацій та підвищує рівень задоволеності родин якістю догляду.

В українському контексті цифровізація паліативної допомоги стикається з низкою перешкод: обмежене фінансування, нерівномірний доступ до інтернет-інфраструктури, недостатній рівень цифрової компетентності медичних працівників, а також потреба вдосконалення нормативно-правової бази. У публікації [2] наголошено на необхідності системного реформування організації паліативної допомоги, що створює підґрунтя для впровадження інновацій. Водночас, підкреслюється, що воєнні умови стимулюють пошук нових форматів надання допомоги, включно з дистанційними сервісами.

Результати аналітичних досліджень у сфері цифрової трансформації соціальних послуг свідчать про підвищення оперативності реагування служб після впровадження електронних платформ взаємодії [3, с. 41]. Подібний підхід може бути адаптований до системи паліативної допомоги.

Отже, інтеграція сучасних цифрових технологій у систему паліативної допомоги відкриває можливості для підвищення доступності медичних і соціальних послуг, удосконалення координації між фахівцями та забезпечення безперервного супроводу пацієнтів. Реалізація зазначених напрямів потребує нормативного врегулювання, розвитку цифрової компетентності персоналу й інвестицій у технічну інфраструктуру. Наукове опрацювання окресленої проблематики сприятиме формуванню ефективної моделі цифрової паліативної підтримки в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Війна і ми. Паліативна допомога в Україні: виклики, ризики та перспективи. Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика. URL: https://www.nuozu.edu.ua/n/podii/11076-viina-i-my-paliatyvna-dopomoha-v-ukraini-vyklyky-ryzyky-ta-perspektyvy#gsc.tab=0 (дата звернення: 30.03.2026).

2. Левшова З. В. Паліативна допомога в Україні. Основні проблеми та невирішені питання. *Сучасні аспекти військової медицини.* 2024. Т. 31. С. 124-128.

3. Білецький О. П. Інтеграція цифрових технологій у соціальну роботу: виклики та перспективи. *Публічне управління та соціальна робота.* 2024. Т. 1. С. 38–42.

УДК: 364.005.6
Балухтіна О. М.[1], Прокоп'єв А. К.[2]
[1] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ МОНІТОРИНГУ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

В умовах децентралізації моніторинг надання соціальних послуг набуває значення не лише як форма контролю, а як складова механізму публічного управління, що дає змогу встановити відповідність між потребами населення, змістом послуг, їх якістю, доступністю та результативністю. Актуальність дослідження зумовлена тим, що передача значної частини повноважень на рівень територіальних громад посилила потребу в такому механізмі моніторингу, який забезпечував би не формальне звітування, а постійне відстеження стану соціального обслуговування й ухвалення управлінських рішень на основі перевірених даних. Нормативну основу цього процесу в Україні формують Закон України «Про соціальні послуги» [3] та постанова Кабінету Міністрів України № 449, якою затверджено Порядок проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг [2]. Метою дослідження є обґрунтування змісту та напрямів удосконалення механізму моніторингу надання соціальних послуг на прикладі ОТГ Житомирської області. Проблема полягає в тому, що чинні процедури моніторингу не завжди забезпечують повний зв'язок між збиранням інформації, оцінкою якості послуг і подальшим коригуванням соціальної політики на місцевому рівні.

У науковому розумінні механізм моніторингу надання соціальних послуг доцільно трактувати як сукупність нормативно визначених процедур, суб'єктів, показників та інструментів збору, обробки й аналізу інформації, за допомогою яких здійснюється систематичне відстеження стану, якості та доступності соціальних послуг. У такому тлумаченні моніторинг виходить за межі простого контролю і виступає інформаційно-аналітичною основою управління соціальною сферою громади. У сучасних дослідженнях увага зосереджується на необхідності поєднання методологічної чіткості оцінювання з практичними інструментами вдосконалення системи моніторингу в громадах [1]. Саме тому доцільно розглядати його через кілька взаємопов'язаних компонентів:

1) нормативно-правовий, який визначає правила, підстави та порядок оцінювання;

2) організаційний, що охоплює суб'єктів, послідовність процедур і відповідальність;

3) кадровий, пов’язаний із професійною спроможністю працівників;

4) інформаційно-аналітичний, який забезпечує збір і тлумачення даних;

5) цифровий, що створює умови для їх систематизації, порівнюваності та оперативного використання [1; 2].

Такий підхід відповідає і сучасній європейській управлінській практиці, де ефективність соціальних послуг дедалі більше пов’язується з доказовістю рішень, орієнтацією на потреби отримувача та постійним зворотним зв’язком.

Практичний вимір проблематики простежується на прикладі Житомирської області, яка включає 4 райони, 66 ОТГ і 1668 населених пунктів, а чисельність населення становить 1 208 212 осіб. Така структура свідчить, що механізм моніторингу не може бути однаковим для різних типів громад, оскільки міські та сільські громади істотно відрізняються за кадровими, фінансовими, логістичними та інформаційними ресурсами. За цих умов предметом моніторингу має бути не лише факт надання послуги, а й її територіальна доступність, своєчасність, відповідність потребам отримувачів, дотримання стандартів, кадрове забезпечення, а також рівень задоволеності населення. Якщо один із названих компонентів функціонує фрагментарно, моніторинг втрачає системність і зводиться до формального обліку.

Важливі емпіричні дані для оцінювання сучасного стану моніторингу дає публічний звіт Нацсоцслужби за результатами діяльності у 2025 році [4]. У ньому зазначено, що протягом року територіальними органами Нацсоцслужби в Україні здійснено 2 074 заходи державного контролю й моніторингу, з них 196 стосувалися саме моніторингу дотримання вимог законодавства під час надання соціальних послуг. У Житомирській області зафіксовано 45 контрольних заходів у сфері соціальної підтримки, 6 заходів моніторингу у сфері соціальних послуг і 23 заходи щодо дотримання прав дітей. Наведені дані підтверджують, що система моніторингу функціонує, однак інтенсивність саме моніторингу соціальних послуг у регіональному вимірі залишається обмеженою порівняно з масштабом мережі громад. Додатково звіт фіксує, що по Україні було перевірено 226 917 особових справ, у 39 670 з них виявлено порушення; у частині, що стосується отримувачів соціальних послуг, ідеться про 2 882 порушення у 6 744 справах. Це свідчить, що проблема якості адміністрування та дотримання вимог законодавства має не поодинокий, а системний характер. Відповідно, механізм моніторингу має бути спрямований не лише на фіксацію недоліків, а й на виявлення причин повторюваних порушень, підвищення професійної компетентності персоналу та уніфікацію підходів до оцінювання [1; 4].

За таких умов доцільно виходити з того, що вдосконалений механізм моніторингу надання соціальних послуг в ОТГ Житомирської області

повинен будуватися як послідовність дій від збирання даних до прийняття управлінських рішень. Його зміст має включати:

1) систему чітких індикаторів, які характеризують доступність, своєчасність, адресність, якість і результативність послуг;

2) поєднання кількісних і якісних методів дослідження, зокрема аналізу статистики, опрацювання звітів, анкетування отримувачів послуг, інтерв'ю з фахівцями соціальної сфери та представниками органів місцевого самоврядування;

3) цифрові інструменти збору, узагальнення та візуалізації даних;

4) обов'язковий зворотний зв'язок між результатами моніторингу та коригуванням місцевих програм соціального захисту [1; 2; 4].

У цьому разі цифровізація виступає не додатковою технічною опцією, а необхідною умовою підвищення прозорості, регулярності та доказовості моніторингу. Водночас, досвід функціонування соціальної сфери в громадах показує, що без належної підготовки персоналу навіть формально налагоджена система моніторингу не забезпечує відчутного управлінського ефекту.

Отже, механізм моніторингу надання соціальних послуг в ОТГ Житомирської області слід розглядати як систему дій, спрямованих на оцінювання якості, доступності та результативності соціального обслуговування. Аналіз нормативної бази, наукових підходів і емпіричних даних показує, що формальний контроль уже не відповідає потребам сучасного управління соціальною сферою. Тому перспективним є впровадження механізму, який поєднує уніфіковані індикатори, змішану методологію, цифрові інструменти та використання результатів моніторингу для коригування соціальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисова Ю. В. Методологічні та практичні аспекти вдосконалення моніторингу і оцінки якості надання соціальних послуг в громадах. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. Вип. 48. С. 111–116.

2. Про затвердження Порядку проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг: Постанова КМУ від 01.06.2020 № 449. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 30.03.2026).

3. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 30.03.2026).

4. Публічний звіт в. о. Голови Нацсоцслужби за результатами діяльності у 2025 році / Національна соціальна сервісна служба України. URL: https://nssu.gov.ua/plany-roboty (дата звернення: 30.03.2026).

УДК 364.07
Венгер Р.О.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах цифрова трансформація державного управління охоплює й соціальну сферу, де швидкість, доступність та адресність допомоги впливають на якість життя населення. Для України ця тема особливо актуальна через воєнні виклики, мобільність населення, потребу у дистанційному зверненні по підтримку та необхідність оптимізації роботи соціальних служб. Водночас цифровізація має не лише переваги, а й ризики, пов'язані з цифровою нерівністю, доступом до інтернету, рівнем цифрових навичок і довірою громадян до електронних сервісів.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [3], соціальні послуги – це дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб і сімей, які в них перебувають. У цьому контексті цифровізацію соціальної сфери доцільно розуміти як упровадження цифрових технологій, електронних платформ, інтегрованих реєстрів та онлайн-сервісів у процес надання соціальної підтримки. М. Данилюк, М. Дмитришин і Т. Горан наголошують [1, с. 37], що такі технології підвищують оперативність, прозорість і зручність отримання послуг. О. Дідківська підкреслює, що ефективна цифровізація не повинна витісняти людський чинник, адже саме він забезпечує індивідуалізовану допомогу та підтримку вразливих груп населення [2, с. 18].

Важливим теоретичним підґрунтям для осмислення ризиків цифрової трансформації є концепція цифрової нерівності. Дослідник доводить, що нерівність у доступі до технологій, навичках користування та результатах використання цифрових ресурсів відтворює й поглиблює наявні соціальні нерівності. Тому кількісне зростання електронних сервісів ще не означає автоматичного підвищення доступності соціальної допомоги для всіх категорій громадян. Уразливими залишаються особи похилого віку, люди з інвалідністю, малозабезпечені сім'ї, мешканці сільської місцевості та громадяни з низьким рівнем цифрової грамотності.

Міжнародний досвід засвідчує, що найбільш ефективними є не повністю автоматизовані, а гібридні моделі соціальної підтримки. Сучасні цифрові технології та пов'язані з ними аналітичні інструменти дають змогу спростити виявлення тих, хто потребує допомоги, поліпшити процедури звернення та підвищити якість надання послуг, однак лише за умови належного захисту даних, прозорих процедур і недопущення дискримінаційних практик. Досвід європейських країн, зокрема Естонії, Фінляндії, Швеції та Німеччини, показує, що цифрові рішення мають поєднуватися з можливістю особистої консультації та офлайн-доступу до послуг.

Метою власного дослідження є оцінка рівня цифровізації соціальної сфери України очима громадян, визначення її переваг, недоліків і перспектив на основі користувацького досвіду. Проблема дослідження полягає в тому, що інституційне впровадження цифрових сервісів не завжди збігається з їх фактичною зручністю, доступністю та зрозумілістю для населення. Емпіричний етап передбачає проведення кількісного анонімного анкетного опитування громадян України віком від 16 років, які користувалися або намагалися скористатися цифровими соціальними послугами через вебпортали, застосунки, електронні черги та інші цифрові канали. Опитування планується провести за допомогою розробленої онлайн-платформи для опитування; орієнтовна вибірка – не менше 100 респондентів із різних регіонів України.

У межах дослідження передбачається визначити, наскільки часто громадяни звертаються до соціальних послуг у цифровому форматі, який рівень задоволеності вони демонструють, які переваги вважають найбільш важливими та з якими бар'єрами стикаються під час користування сервісами. Для аналізу результатів буде використано описову статистику, побудову графіків і таблиць, а також контент-аналіз відкритих відповідей. Очікується, що це дасть змогу виявити найтиповіші труднощі: складність інтерфейсу, нестачу цифрових навичок, технічні збої, недостатню поінформованість, недовіру до електронної взаємодії та побоювання щодо захисту персональних даних.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати дадуть змогу сформувати більш об'єктивну картину стану цифровізації соціальної сфери з позиції користувача, виявити критичні точки взаємодії громадянина з цифровими сервісами та розробити рекомендації щодо їх удосконалення. Йдеться про вдосконалення інтерфейсів, спрощення процедур подання звернень, посилення інформаційного супроводу, розвиток цифрової грамотності населення та збереження офлайн-каналів для тих груп, які не можуть повною мірою користуватися онлайн-послугами. Для мене це дослідження стане підґрунтям для поглиблення дисертаційної теми,

підготовки наукових публікацій і формування практично орієнтованих висновків для системи соціального захисту.

Отже, цифровізація соціальної сфери України є перспективним напрямом модернізації соціальної політики, який може забезпечити швидкість, прозорість і зручність надання допомоги. Проте її успіх має вимірюватися не лише кількістю електронних сервісів, а насамперед реальним рівнем доступності, зрозумілості та довіри до них з боку громадян. Саме тому дослідження досвіду цифрових навичок користування онлайн сервісами є важливим інструментом оцінки якості цифрових соціальних послуг і підґрунтям для побудови більш людиноцентричної та інклюзивної моделі соціальної підтримки в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Данилюк М.М., Дмитришин М.В., Горан Т.А. Цифровізація соціальних послуг. *Економіка. Фінанси. Право.* 2023. № 8. С. 36-39.

2. Дідківська О.Г. Цифровізація соціальних послуг в Україні: досвід європейських країн і необхідність людського чинника. *Економіка і управління.* 2025. № 3. С. 17-25.

3. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19 (дата звернення: 01.04.2026).

УДК 364.4:159.9
Віхляєва Я. Є.
старш. викл., асп. НУ «Запорізька політехніка»

MENTAL HEALTH & WELL-BEING СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної війни соціальні працівники в Україні виконують професійну діяльність у ситуації підвищеного психологічного навантаження, постійної невизначеності та ризиків. Поєднання інтенсивної допомоги вразливим категоріям населення з власними травматичними переживаннями актуалізує проблему збереження ментального здоров'я та психологічного благополуччя фахівців соціальної сфери.

Ментальне здоров'я соціального працівника розглядається як стан емоційної, психологічної та соціальної рівноваги, що забезпечує здатність ефективно виконувати професійні обов'язки, приймати відповідальні рішення та підтримувати клієнтів у кризових ситуаціях.

Психологічне благополуччя (well-being) соціальних працівників включає емоційну стабільність, професійну мотивацію, відчуття безпеки під

час виконання службових обов'язків, наявність підтримки з боку колег і керівництва, а також баланс між професійним і особистим життям.

У воєнний період соціальний працівник часто виступає не лише як фахівець із соціального супроводу, але й як емоційна опора для осіб, що пережили втрати, переміщення або травматичні події, що суттєво підвищує рівень психоемоційного навантаження.

До ключових ризиків належать хронічна тривожність, зумовлена загрозами безпеці, відповідальністю за клієнтів та переживаннями за власних близьких. Значного поширення набуває професійне вигорання, яке проявляється у емоційному виснаженні, перевантаженні випадками складних життєвих обставин та зниженні задоволення від професійної діяльності.

Важливим чинником є вторинна травматизація, що виникає внаслідок постійного контакту з історіями насильства, втрат і страждання клієнтів. Також спостерігається втрата професійної мотивації, почуття безсилля та сумніви у власній фаховій ефективності. Емоційна нестабільність може проявлятися у підвищеній дратівливості, емоційних зривах та зниженні стресостійкості.

Аспекти, які треба враховувати при плануванні прогрми психологічного супроводу соціальних праццівників.

1. Високий рівень емоційного виснаження. Значна частина соціальних працівників демонструватиме високий рівень емоційного виснаження, зумовлений поєднанням професійних обов'язків і впливу зовнішніх стресових факторів воєнного часу. Тривала робота в умовах невизначеності, велика кількість кризових випадків, емоційна залученість у проблеми клієнтів та поєднання професійної ролі з власними тривогами за безпеку родини призводять до поступового вичерпання ресурсів відновлення. Психологічний супровід у цьому контексті є необхідним для профілактики вигорання та підтримки емоційної стійкості фахівців.

2. Підвищений рівень тривожності. Зумовлене через постійне функціонування в умовах реальної загрози та хронічного стресу. Відповідальність за благополуччя клієнтів, робота з кризовими ситуаціями та страх помилитися у складних випадках негативно впливають на концентрацію уваги, прийняття рішень та загальний психоемоційний стан. Регулярний психологічний супровід сприяє зниженню рівня тривожності та формуванню навичок саморегуляції.

3. Висока потреба у системній психологічній підтримці. Прослідковється стійка потреба соціальних працівників у регулярній психологічній підтримці, оскільки індивідуальні копінг-стратегії у багатьох фахівців є виснаженими. Відсутність безпечного простору для проговорення переживань, накопичення емоційного напруження та ризик вторинної травматизації підсилюють потребу у фаховому супроводі. Психологічна

підтримка дозволяє закрити потреби в емоційному розвантаженні, нормалізації стану та відновленні внутрішніх ресурсів.

4. Зниження відчуття професійної цінності. Зниження суб'єктивного відчуття професійної значущості соціальних працівників, що пов'язано з порушенням традиційних критеріїв ефективності роботи в умовах війни. Обмежені можливості досягнення стабільних результатів, нестача позитивного зворотного зв'язку та порівняння довоєнного й сучасного професійного досвіду можуть призводити до втрати мотивації та ослаблення професійної ідентичності. Психологічний супровід сприяє переосмисленню професійної ролі, відновленню мотивації та підвищенню професійної самооцінки.

Психологічний супровід соціальних працівників є важливим ресурсом профілактики професійного вигорання та збереження їхнього ментального здоров'я. Психолог у соціальній сфері виконує діагностичну функцію (оцінка психоемоційного стану фахівців), профілактичну (запобігання вигоранню та вторинній травматизації), психоедукаційну (формування навичок саморегуляції та емоційної стабілізації), підтримувальну (індивідуальні консультації) та медіаційну (робота з професійними конфліктами). Системна психологічна підтримка соціальних працівників сприяє підвищенню їхньої професійної стійкості, ефективності надання допомоги та збереженню кадрового потенціалу соціальної сфери в умовах війни.

УДК 316.77:159.923.2
Віхляєва Я. Є.[1], Щербина С. С.[2]
[1] старш. викл., асп. НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Сімейне консультування є важливою складовою соціальної роботи, оскільки воно дозволяє розглядати людину не ізольовано, а в контексті її сімейних зв'язків. Соціальні працівники, працюючи із сім'ями, стикаються з широким спектром проблем – від конфліктів між подружжям та непорозумінь між батьками і дітьми до кризових ситуацій, пов'язаних з розлученням, насильством чи втратами. Сімейне консультування дає змогу аналізувати структуру сім'ї, розподіл ролей, характер взаємодій і наявні ресурси, що дозволяє соціальному працівнику більш цілеспрямовано допомагати членам сім'ї знаходити ефективні шляхи вирішення проблем.

Важливим аспектом є те, що сімейне консультування не фокусується на «хворобі» чи патології, а підтримує розвиток особистісних і сімейних

ресурсів. Соціальний працівник, використовуючи принципи консультування, допомагає сім'ї усвідомлювати власні сильні сторони, покращувати комунікацію та зміцнювати взаєморозуміння. Завдяки цьому знижується рівень конфліктності, підвищується здатність сім'ї самостійно вирішувати проблеми та адаптуватися до змін.

Сімейне консультування передбачає поетапну роботу: встановлення контакту та довіри, збір інформації про проблему, визначення цілей і укладення психологічного контракту, спільну роботу над проблемами та узагальнення результатів із перенесенням змін у реальне життя. Така структурованість дозволяє соціальному працівнику ефективно підтримувати клієнтів, уникати хаотичних дій і забезпечувати контроль над процесом змін.

Особлива увага приділяється партнерству між соціальним працівником і членами сім'ї. Лише взаємодія на рівних, де кожен член усвідомлює свою відповідальність за рішення, сприяє формуванню стійких результатів. Крім того, соціальний працівник допомагає перетворити соціальні, етичні чи моральні проблеми у психологічні завдання, з якими сім'я може працювати конструктивно.

Таким чином, сімейне консультування є не просто психологічною практикою, а невід'ємною частиною соціальної роботи, яка дозволяє підтримувати сім'ї у складних життєвих обставинах, активізувати їх внутрішні ресурси, зміцнювати взаєморозуміння та забезпечувати умови для гармонійного розвитку всіх членів сім'ї. В умовах сучасних соціальних викликів і кризових ситуацій його роль лише зростає, оскільки саме цілісний підхід до підтримки сім'ї сприяє ефективності соціальної роботи та покращенню якості життя громадян.

Сімейне консультування також дозволяє соціальному працівнику працювати на випередження кризових ситуацій. Виявлення проблем на ранніх етапах – наприклад, труднощів у взаєморозумінні між батьками та дітьми або конфліктів у подружжі – дає змогу запропонувати ефективні стратегії вирішення, запобігти ескалації конфліктів та знизити ризик соціальної дезадаптації членів сім'ї. Це особливо важливо в умовах нестабільного соціального середовища, коли сім'я може бути додатково піддана стресу через економічні чи безпекові фактори.

Ключовою перевагою сімейного консультування є розвиток навичок самостійного вирішення проблем. Соціальний працівник не лише надає підтримку, а й навчає членів сім'ї конструктивним стратегіям комунікації, прийняття рішень та ефективного використання внутрішніх ресурсів. Це сприяє зміцненню сімейного потенціалу, підвищує емоційну стійкість і дозволяє сім'ї бути більш автономною у подоланні майбутніх труднощів.

Не менш важливим є соціальний аспект сімейного консультування. Робота з сім'єю в контексті соціальної роботи включає не лише

психологічний супровід, а й врахування зовнішніх соціальних ресурсів – школи, медичної системи, організацій громадянського суспільства. Консультування допомагає інтегрувати ці ресурси у підтримку сім'ї, створюючи комплексний підхід, що охоплює як внутрішні, так і зовнішні чинники благополуччя. Таким чином, сімейне консультування стає мостом між психологічною допомогою і соціальним супроводом, забезпечуючи стійкий позитивний ефект на життя всієї родини.

Сімейне консультування є невід'ємною частиною соціальної роботи, оскільки воно дозволяє не лише надавати психологічну підтримку, а й сприяти стабілізації та розвитку сімейних систем. Через роботу з сім'єю соціальний працівник допомагає виявляти внутрішні ресурси кожного члена родини, покращувати комунікацію та прийняття рішень, запобігати конфліктам і соціальній дезадаптації. Регулярне консультування сприяє формуванню здорових сімейних стосунків, підвищенню емоційної стійкості та розвитку навичок самостійного вирішення проблем, що є критично важливим в умовах сучасного соціального середовища.

Таким чином, сімейне консультування є не лише психологічною підтримкою, а й важливим інструментом соціальної роботи, що дозволяє зміцнювати сім'ї, підвищувати їхню стійкість до стресу та покращувати якість життя членів родини.

УДК 3.37. 376
Вялкін О. С.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Інклюзивна освіта, яка за своєю природою ґрунтується на повазі до відмінностей і прийнятті кожної дитини, стає особливо вразливою в кризових умовах. На думку О. Безпалько [1, с. 72], соціальна напруга та страх перед «чужим» є головними бар'єрами на шляху до побудови інклюзивної спільноти. Формування толерантності – це не лише педагогічна, а й соціальна необхідність, що забезпечує стійкість суспільства в умовах воєнного часу.

У педагогічній науці толерантність розглядається як інтегративна особистісна якість, що виявляється у здатності визнавати право інших на відмінність у поглядах, поведінці та способі життя без дискримінації й агресії, як форму активного ставлення до дійсності, що пов'язана з гуманістичними цінностями особистості.

Дослідники І. Бех та В. Кириченко [2, с. 41] звертають увагу на те, що кризові умови суттєво ускладнюють процес формування толерантності.

Хронічний стрес провокує підвищення рівня агресивності дітей як захисну реакцію, а разом із нею посилюється тривожність і недовіра до оточуючих. Наслідком психологічної травми нерідко стає порушення механізмів емпатії, що, своєю чергою, живить стигматизацію «інших» – переміщених осіб, дітей з ООП. Освітнє середовище залишається провідним інститутом формування толерантності. Адже, саме школа є тим простором, де дитина вчиться жити поряд з «іншим», приймати різноманіття та вирішувати конфлікти мирними засобами.

Серед ефективних методів формування толерантності в інклюзивному класі особливе місце посідають інтерактивні технології. Робота в мікрогрупах, обговорення в «колі думок» та техніка «Акваріум» створюють умови, за яких кожна дитина отримує можливість безпечно висловити власну позицію та почути інших без осуду й тиску. Не менш дієвим інструментом є рольові ігри та драматизація, дитина має змогу прожити ситуацію в чужій ролі зсередини та поступово сформувати здатність розуміти мотиви й почуття людини, яка відрізняється від неї досвідом, станом здоров'я.

Окремого значення набуває цілеспрямована робота з розвитку емпатії. Вправи на активне слухання вчать дитину не просто чути, а й відчувати співрозмовника. «Карта почуттів» допомагає усвідомити й назвати власні емоційні стани, що є передумовою розуміння емоцій інших. Техніка «Поставте себе на місце іншого» безпосередньо моделює досвід «іншості» й знижує готовність до стигматизації.

Водночас жоден із зазначених методів не матиме стійкого ефекту без підтримки безпечного психологічного клімату в класі. Спільно вироблені й зрозумілі всім правила взаємодії формують відчуття передбачуваності та захищеності. Класні ритуали спільне вітання, рефлексія дня, традиції підтримки зміцнюють відчуття приналежності до спільноти. Психологічні «хвилинки» на початку або наприкінці уроку дають дітям простір для опрацювання накопичених емоцій, що є особливо важливим в умовах воєнного часу, коли емоційний фон учнів залишається нестабільним.

Створення толерантного освітнього середовища вимагає системного підходу, що передбачає розробку та впровадження цілісної шкільної програми виховання толерантності з урахуванням воєнного контексту. Така програма має охоплювати всіх учасників освітнього процесу учнів, педагогів і батьків оскільки лише за умови спільної відповідальності можливе формування стійкої культури взаємоповаги.

Невід'ємною складовою цієї роботи є психолого-педагогічна підтримка учнів. Вона передбачає систематичну психодіагностику рівня тривожності й агресивності, впровадження програм психологічної реабілітації та опанування дітьми технік психологічної стійкості. Розвиток резилієнсу в умовах воєнної травми є не самоціллю, а необхідною передумовою для

формування просоціальних якостей, зокрема здатності до толерантної взаємодії.

Паралельно із роботою з дітьми принципово важливою є співпраця з батьками. Виховна позиція сім'ї, особливо у родинах внутрішньо переміщених осіб, значною мірою визначає установки дитини щодо «своїх» та «чужих». Батьківські тренінги з толерантного спілкування та позитивного батьківства в умовах воєнного стресу є необхідним компонентом системної роботи, що виходить за межі школи.

Таким чином, формування толерантності в умовах воєнного часу є складним, багатоаспектним процесом, що потребує системного педагогічного підходу. Толерантність є не лише моральною чеснотою, а й необхідною умовою ефективної інклюзивної освіти, особливо в умовах кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.

2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

3. Алєксєєнко Т. Ф. Соціальна педагогіка : словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алєксєєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.

УДК 304 : 331.5 : 364-3

Гайворонська Т. О.[1], Зінченко А. В.[2]
[1] канд. філос. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА В PR-ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

Соціальна реклама – вид некомерційної реклами, спрямованої на зміну моделей суспільної поведінки та привернення уваги до проблем соціуму [2, с. 121].

Соціальна реклама - різновид соціального продукту (в США і Європі для позначення традиційно використовується термін PSA - public service announcement), істотно відрізняється від державної і політичної реклами.

Соціальна реклама і соціальні інформаційні кампанії належать до первинних засобів профілактики, адже метою соціальної реклами є зміна ставлення суспільства або окремих його представників до проблеми чи до групи людей, а в перспективі – створення нових соціальних цінностей.

Насамперед, слід зазначити, що термін «соціальна реклама» використовується лише в країнах колишнього СНГ. У світі йому відповідають поняття «некомерційна» та «суспільна». Саме тому існує певна

відмінність у тлумаченні термінів: «суспільна (соціальна) реклама» передає повідомлення, що пропагує певне позитивне явище. Професіонали створюють її безкоштовно (тут більш коректно говорити про етичні засади відмови від прибутку), місце та час у ЗМІ також надаються на безоплатній основі. «Некомерційна реклама – реклама, вироблення якої спонсується або здійснюється некомерційними інститутами або здійснюється в їх інтересах. Метою такої реклами є стимулювання пожертв, заклик голосувати на користь того чи іншого кандидата або привертання уваги до справ суспільства» [1, с. 58].

Власне, словосполучення «соціальна реклама» є калькулюванням з англійської «social advertising». Предметом такої реклами є ідея, повинна мати певну соціальну цінність. Найчастіше соціальна реклама розрахована на широку аудиторію, яку хвилюють загальнолюдські проблеми: охорона природи, боротьба зі СНІД, наркоманія, запобігання насильству, здоров'я тощо.

Цілі соціальної реклами: створення спільного інформаційно-рекламного поля соціальної спрямованості; надання населенню практичною, корисної інформації з різних напрямків соціального впливу; формування відповідного емоційного ставлення населення до проблем суспільства; формування бази реформ.

У соціальній сфері соціальна реклама виконує такі функції:

1. Формування громадянського суспільства: інформує про заходи та просуває соціальні послуги, які сприяють розвитку активності, відповідальності і самостійності громадян (роз'яснює значення державних соціальних реформ); дає інструкції як поводитися в тих чи інших ситуаціях, як справлятися з побутовими або юридичними проблемами; закликає і заохочує помічників, донорів.

2. Просування ідей побудови та розвитку громадянського суспільства та його ідеалів: ідеї самоорганізації суспільства; ідеї солідарності та єдності; ідеї взаємодопомоги та цивільного кооперації; ідеї благодійності, меценатства.

3. Займаючись соціальної рекламуванням, соціальні організації розширюють сферу своєї діяльності і підсилюють взаємодію один з одним.

4. Соціальна реклама формує позитивний імідж соціальної організації; єдина реклама, яка регулює самі соціальні служби.

5. Соціальна реклама здатна вчасно сигналізувати про проблеми в соціальному секторі, підключаючи до їх вирішення два інших сектора (держава і бізнес) [3, с. 40].

Реклама соціальної служби та інших подібних закладів включає рекламу самих закладів, а також рекламу послуг, що надає дана установа (інформування населення).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артеменко О. Соціальна реклама як двигун працевлаштування. *Дзеркало тижня*. 2009. № 48. С. 58–63.

2. Вовк А. Про соціальну рекламу в Україні. *Консалтинг в Україні*. 2006. №3. С. 121–132.

3. Шубіна І. Феномен соціальної реклами в сучасному суспільстві. *Реклама та життя*. 2009. №4. С. 34–48.

УДК 364.2:616.89
Гноєвой Ю. Г.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ВЗАЄМОДІЯ ФАХІВЦІВ У ПРОЦЕСІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НАРКОЗАЛЕЖНИХ ОСІБ

Сучасні умови розвитку українського суспільства, зокрема наслідки повномасштабної війни, загострюють проблему наркотичної залежності та ускладнюють процеси соціальної реабілітації і ресоціалізації залежних осіб. У цих умовах особливої актуальності набуває підвищення ефективності соціальної роботи в реабілітаційних центрах, що неможливо без налагодженої міждисциплінарної взаємодії фахівців різного профілю.

Ресоціалізація наркозалежних осіб є складним багатовимірним процесом, що передбачає відновлення соціальних зв'язків, формування нових моделей поведінки, повернення до повноцінного життя у суспільстві. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від узгодженої діяльності спеціалістів різних галузей, які забезпечують комплексний вплив на особистість клієнта.

Міждисциплінарна взаємодія у ресоціалізації наркозалежних – це скоординована робота команди фахівців для комплексної реабілітації. Вона забезпечує поєднання медичного лікування з психологічною підтримкою та соціальною адаптацією, що допомагає пацієнтам подолати залежність, відновити соціальні зв'язки та повернутися до здорового життя [1, с. 11].

Основні аспекти міждисциплінарної взаємодії в процесі ресоціалізації наркозалежних осіб передбачають мультидисциплінарний підхід, коли фахівці з різних галузей працюють спільно, забезпечуючи цілісний вплив на клієнта. До складу команди входять соціальні працівники, які координують надання послуг і здійснюють соціальний супровід; психологи, що працюють із емоційним станом, мотивацією та поведінкою клієнтів; медичні працівники, які забезпечують лікування та контроль фізичного стану; соціальні педагоги, що сприяють розвитку соціальних навичок і адаптації; а також фахівці з реабілітації та консультанти з залежностей, які реалізують

спеціалізовані програми відновлення. Взаємодія охоплює всі етапи ресоціалізації: медичну допомогу, психологічну корекцію особистості, формування навичок самоконтролю та соціальну адаптацію в громаді. Основна мета такої роботи полягає у створенні цілісної системи підтримки, спрямованої не лише на подолання фізичної залежності, а й на глибоку зміну поведінки та успішну соціальну інтеграцію [2, с. 17-18]. Ефективна ресоціалізація можлива лише тоді, коли фахівці працюють не як окремі одиниці, а як єдина система, спрямована на повернення людини до повноцінного життя в суспільстві.

Водночас у практиці функціонування реабілітаційних центрів спостерігається низка проблем, що ускладнюють ефективну міждисциплінарну взаємодію фахівців. Зокрема, має місце недостатній рівень координації їхньої діяльності, що призводить до неузгодженості дій у процесі надання допомоги. Відсутність єдиних стандартів взаємодії та обміну інформацією ускладнює формування цілісного підходу до роботи з клієнтом. Суттєвим обмеженням виступає також недостатність ресурсного та кадрового забезпечення реабілітаційних центрів. Окрім цього, спостерігається недостатній рівень підготовки спеціалістів до ефективної командної роботи. У сукупності це зумовлює фрагментарність надання допомоги без належного врахування комплексного підходу до процесу ресоціалізації наркозалежних осіб [2, с. 21-23]. Щоб досягти ефективності міждисциплінарна взаємодія у реабілітаційних центрах має ґрунтуватися на низці ключових принципів. По-перше, це комплексність і цілісність підходу до клієнта, що передбачає врахування його фізичних, психологічних та соціальних потреб. По-друге, узгодженість дій усіх фахівців забезпечує синхронізацію роботи команди та уникнення дублювання чи прогалин у наданні допомоги. По-третє, важливим є чіткий розподіл функцій і відповідальності між учасниками процесу, що сприяє підвищенню ефективності командної роботи. По-четверте, відкритість до професійної комунікації та обміну інформацією дозволяє підтримувати актуальність і повноту даних про клієнта. Нарешті, орієнтація на індивідуальні потреби клієнта забезпечує персоналізований підхід і сприяє успішній ресоціалізації наркозалежних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гетьман Л., Гриценко Т., Іванчук І., Коломієць В. Інтегрована допомога для осіб із психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання опіоїдів – пацієнтів замісної підтримувальної терапії: практичний посібник. Київ : МБФ «Альянс громадського здоров'я», ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 128 с.

2. Семигіна Т., Дворяк С., Карачевський А., Бойко А., Дума Л., Філь С., Грига І. Соціально-психологічна підтримка клієнтів програм замісної підтримувальної терапії : методичні рекомендації. Київ, 2008. 39 с.

УДК 316.334:376.1
Квітка О. А.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЖЕРТВ ДЕСТРУКТИВНИХ КУЛЬТІВ У ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ ГРОМАДЯН

Повномасштабна війна в Україні значно підвищила рівень соціальної та психологічної вразливості населення, створивши умови для зростання ризиків маніпуляції та залучення людей у деструктивні культи. Жертви таких впливів часто стикаються з комплексними проблемами: психологічними травмами, соціальною ізоляцією, втратами соціальних зв'язків та труднощами адаптації у громаді.

Жертви деструктивних культів – це особи, які зазнали впливу груп або організацій із деструктивними, маніпулятивними практиками, що порушують їхню автономію, психологічну стабільність і соціальні зв'язки. До таких осіб належать молодь і студенти, які перебувають у пошуку сенсу життя та самореалізації; люди, що пережили особисті кризові ситуації, такі як смерть близьких, розлучення чи втрату роботи; внутрішньо переміщені особи та біженці, які зазнали травм війни, втрати житла та соціальної підтримки; родини, що опинилися у складних соціально-економічних умовах через воєнні дії; а також особи, які відчувають психологічну ізоляцію або відчуженість у своїй громаді [2, с. 123-128].

Механізми залучення до деструктивних культів під час війни посилюються через зростання тривожності, стресу та почуття небезпеки, що знижує критичне мислення, а також через соціальну ізоляцію та втрату звичних соціальних опор, таких як родина, громада чи робоче середовище. Люди стають більш вразливими через потребу в емоційній підтримці та відчутті приналежності, що активно використовують маніпулятивні методи рекрутингу – як онлайн, так і через громади або благодійні ініціативи. Крім того, підвищена вразливість осіб під час війни робить їх більш сприйнятливими до обіцянок безпеки, захисту та швидкого вирішення життєвих проблем.

У період війни саме поєднання травмуючих факторів (психологічний стрес, втрата безпеки, економічні труднощі) та соціальної дезорганізації створює сприятливе середовище для активізації деструктивних культів і збільшує кількість їхніх жертв. Тому соціальна підтримка та реабілітація

постраждалих у таких умовах набувають особливої актуальності та потребують комплексного, міждисциплінарного підходу [1, с. 201].

Соціальна підтримка таких осіб є багатовимірним процесом і передбачає:

– психологічну допомогу, спрямовану на відновлення емоційної стабільності та подолання наслідків маніпуляцій;

– соціальну реабілітацію, що включає повернення до кола сім'ї, роботи та громади;

– медичну підтримку у разі соматичних та психосоматичних проблем, спричинених стресом війни;

– міждисциплінарну взаємодію соціальних працівників, психологів, юристів та громадських організацій для комплексного супроводу постраждалих [3, с. 24].

Особливої уваги потребує робота з групами ризику серед постраждалих від війни: внутрішньо переміщені особи, родини загиблих, люди, які зазнали насильства або втрати житла. Соціальна підтримка у таких умовах має бути комплексною, системною та індивідуалізованою, враховувати травмоорієнтований підхід та специфіку культурного та соціального середовища.

Реалізація зазначених заходів сприятиме ефективній соціальній інтеграції жертв деструктивних культів, зменшенню психологічних та соціальних наслідків війни, а також підвищенню стійкості постраждалих громадян у сучасних умовах трансформації українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзенк Г., Браун Р. Психологія екстремальних ситуацій та кризових впливів на особистість. Харків : Психологія і суспільство, 2019. 320 с.

2. Левін С. Маніпуляції та деструктивні культи : психосоціальний аналіз. Київ : Наукова думка, 2021. 248 с.

3. Гуз Н. В. Методологічні основи дослідження особистості, схильної до перебування у деструктивних культах. *Вісник Одеського національного університету*. 2013. № 8. С. 25-29.

УДК 316.334.56:711.4
Коваль В. О.[1], Щербина С. С.[2]
[1] канд. пед. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ІНФРАСТРУКТУРА МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ОРГАНІЗУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ, ЧЕРЕЗ ЯКЕ РОЗПОДІЛЯЮТЬСЯ ВЛАДА, ДОСТУП, ЗАЛЕЖНІСТЬ І ВИКЛЮЧЕННЯ

Мета полягає у виявленні соціально-організуючої ролі інфраструктури міста Запоріжжя як середовища, через яке в умовах воєнного часу та відновлення розподіляються владні можливості, доступ до міських благ і послуг, залежність мешканців від інституцій та мереж, а також практики включення і виключення різних соціальних груп.

У сучасній соціології інфраструктура дедалі частіше трактується не як нейтральна сукупність технічних об'єктів, а як механізм організації соціального порядку. Інфраструктурний підхід дає змогу аналізувати транспорт, цифрові сервіси, мережі комунального забезпечення, адміністративні платформи, безпекові об'єкти, простори доступності та взаємодії як такі, що не лише забезпечують функціонування міста, а й структурують повсякденні практики, закріплюють пріоритети управління та визначають можливості включення людини у міське життя. У цьому сенсі інфраструктура виступає середовищем, у якому поєднуються матеріальні мережі, інституційні рішення та соціальні нерівності [1-3].

Для Запоріжжя така оптика є особливо релевантною, оскільки міська інфраструктура функціонує в умовах постійних безпекових викликів, воєнного стану та необхідності стратегічного відновлення. Рішення Запорізької міської ради про розроблення Стратегії розвитку Запорізької міської територіальної громади до 2030 року прямо пов'язує майбутнє громади з визначенням пріоритетів соціально-економічного й культурного розвитку, а міський блок стратегічного та економічного розвитку окремо поєднує планування, інвестиції, енергоефективність і відбудову. Це свідчить про те, що інфраструктура в місті постає не лише господарською, а й соціально-політичною категорією [4; 5].

Вимір влади в інфраструктурі Запоріжжя виявляється через організацію каналів доступу до міських сервісів та комунікації з владою. Офіційний сайт міської ради та «Кабінет мешканця» інтегрують електронні петиції, консультації, міські послуги, довідники закладів, адреси укриттів, пункти незламності, контактні сервіси та інші форми взаємодії. Окремо у 2025 році створено єдиний міський вебпортал «Цифрове Запоріжжя», у якому зібрано офіційні цифрові сервіси міста. Отже, влада реалізується не лише через формальні рішення органів місцевого самоврядування, а й через контроль над

інфраструктурою звернення, інформування, маршрутизації запитів і надання послуг [6; 7].

Вимір доступу особливо виразний у транспортній, безпековій та сервісній інфраструктурі. У Запоріжжі підтримується окремий інформаційний блок щодо роботи транспорту, а також функціонує електронна мапа укриттів, що дає змогу мешканцям знаходити найближчі безпечні об'єкти та будувати маршрути до них. У такий спосіб доступ до мобільності, безпеки та адміністративної підтримки визначається не лише формальною наявністю права, а й реальним існуванням інфраструктурних каналів, їх просторовою досяжністю, зрозумілістю та оновлюваністю [8; 9].

Не менш важливим є вимір залежності, оскільки мешканці міста дедалі більше залежать від стійкості та доступності міських мереж. Це стосується не лише електро-, тепло- чи водопостачання, а й адміністративних сервісів, системи реагування на проблеми, цифрових кабінетів, соціальної допомоги та інвестиційного відновлення. У 2025 році в Запоріжжі було збільшено перелік послуг ЦНАПів до 494, а наприкінці року – до 539; на початку 2026 року міська влада окремо наголосила, що Запоріжжя є одним із лідерів за кількістю послуг серед ЦНАПів України. Так само екосистема публічних інвестицій DREAM включається до міської системи планування та реалізації відновлення. Це означає, що соціальна життєздатність міста все більше залежить від безперебійності інфраструктурного управління [10-12].

Через інфраструктуру формується і виключення. Воно проявляється тоді, коли окремі соціальні групи мають гірший доступ до транспорту, сервісів, цифрових платформ, укриттів, адміністративних процедур або безбар'єрного міського простору. Для Запоріжжя ця проблема особливо важлива щодо маломобільних осіб, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, людей із низьким рівнем цифрової компетентності та мешканців, чиї житлові райони сильніше залежать від транспортної чи сервісної доступності. Міська програма безбар'єрності на 2024-2030 роки, а також публічні повідомлення про роботу над підвищенням рівня безбар'єрності свідчать, що проблема виключення усвідомлюється на рівні місцевої політики. Окремо міська рада підтримує інформаційний блок для ВПО, що також демонструє диференційований характер інфраструктурного доступу [13-15].

У ширшому значенні інфраструктура Запоріжжя постає як середовище перерозподілу не лише ресурсів, а й життєвих шансів. Саме через неї визначається, хто швидше отримає інформацію, безпечний простір, адміністративну послугу, підтримку після обстрілу, можливість комунікації з владою чи доступ до процедур відновлення. «Зелена книга відновлення Запоріжжя '24» прямо вказує на необхідність оновлення міської інфраструктури з урахуванням безпеки, енергетичної стійкості,

інклюзивності та соціального відновлення. Тому інфраструктуру міста доцільно розглядати не як допоміжний фон соціальних процесів, а як один із ключових механізмів сучасної міської стратифікації та інтеграції [5; 16].

Висновки. Інфраструктура міста Запоріжжя є соціально-організуючим середовищем, що структурує міські відносини через мережі мобільності, безпеки, цифрової взаємодії та адміністративного обслуговування. Через міську інфраструктуру здійснюється розподіл влади, оскільки саме вона визначає канали доступу до послуг, способи комунікації з владою та режим включення мешканців у життя громади. У Запоріжжі інфраструктура одночасно забезпечує доступ і продукує залежність від транспорту, укриттів, ЦНАПів, цифрових сервісів, систем звернення та інвестиційного планування. Практики виключення виникають там, де інфраструктурний доступ є нерівномірним, тому подальший розвиток міста має оцінюватися не лише за технічними, а й за соціальними критеріями – безбар'єрністю, інклюзивністю, просторовою справедливістю та стійкістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Corchia L., Borghini A. Infrastructure as a sociological category: concept, applications, and paradigmatic turns? *Journal of Classical Sociology.* 2025. URL: https://doi.org/10.1177/1468795X251327051

2. Graham S., Marvin S. Splintering Urbanism: Networked Infrastructures, Technological Mobilities and the Urban Condition. London; New York: Routledge, 2001. 512 p.

3. Latham A., Layton J. Social infrastructure and the public life of cities: studying urban sociality and public spaces. *Geography Compass*. 2019. Vol. 13, issue 7. URL: https://doi.org/10.1111/gec3.12444

4. Про розроблення Стратегії розвитку Запорізької міської територіальної громади до 2030 року : рішення Запорізької міської ради від 22.12.2021 № 67. *Запорізька міська рада: офіц. вебсайт.* URL: https://zp.gov.ua/documents/82829-pro-rozroblennia-strategiyi-rozvitku-zaporizkoyi-miskoyi-teritorialnoyi-gromadi-do-2030-roku (дата звернення: 08.04.2026).

5. Публічні інвестиції. *Запорізька міська рада: офіц. вебсайт.* URL: https://zp.gov.ua/pages/188903-publicni-investiciyi (дата звернення: 08.04.2026).

6. Кабінет мешканця. *Запорізька міська рада: офіц. вебсайт.* URL: https://zp.gov.ua/cabinet (дата звернення: 08.04.2026).

7. Створено єдиний міський вебпортал «Цифрове Запоріжжя». *Запорізька міська рада: офіц. вебсайт.* 19.07.2025. URL: https://zp.gov.ua/news/233894-stvoreno-jedinii-miskii-vebportal-cifrove-zaporizzia (дата звернення: 08.04.2026).

8. Мапа укриттів м. Запоріжжя. URL: https://ukryttya.zp.gov.ua/ (дата звернення: 08.04.2026).

9. У Запоріжжі є електронна мапа укриттів. *Запорізька міська рада: офіц. вебсайт.* 09.04.2024. URL: https://zp.gov.ua/news/137271-u-zaporizzi-je-elektronna-mapa-ukrittiv (дата звернення: 08.04.2026).

10. Збільшено перелік послуг, які надаються через ЦНАП. *Запорізька міська рада: офіц. вебсайт.* 28.05.2025. URL: https://zp.gov.ua/news/223462-zbilseno-perelik-poslug-iaki-nadaiutsia-cerez-cnap (дата звернення: 08.04.2026).

11. Розширено перелік послуг ЦНАПів. *Запорізька міська рада: офіц. вебсайт.* 18.12.2025. URL: https://zp.gov.ua/news/280328-rozsireno-perelik-poslug-cnapiv (дата звернення: 08.04.2026).

12. ЦНАП Запоріжжя – лідер за кількістю послуг. *Запорізька міська рада: офіц. вебсайт.* 05.01.2026. URL: https://zp.gov.ua/news/284578-cnap-zaporizzia-lider-za-kilkistiu-poslug (дата звернення: 08.04.2026).

13. Про затвердження програми «Про запровадження заходів з реалізації стратегії безбар'єрності на 2024–2030 роки»: рішення Запорізької міської ради від 22.12.2023 № 55. *Запорізька міська рада: офіц. вебсайт.* URL: https://zp.gov.ua/documents/123985-pro-zatverdzennia-programi-pro-zaprovadzennia-zaxodiv-z-realizaciyi-strategiyi-bezbarjernosti-na-2024-2030-roki (дата звернення: 08.04.2026).

14. У Запоріжжі активно працюють над підвищенням рівня безбар'єрності. *Запорізька міська рада: офіц. вебсайт.* 31.08.2024. URL: https://zp.gov.ua/news/165383-u-zaporizzi-aktivno-praciuiut-nad-pidvishhenniam-rivnia-bezbarjernosti (дата звернення: 08.04.2026).

15. Інформація для ВПО. *Запорізька міська рада: офіц. вебсайт.* URL: https://zp.gov.ua/pages/277558-informaciia-dlia-vpo (дата звернення: 08.04.2026).

16. Зелена книга відновлення Запоріжжя: дорожня карта / за ред. Т. Л. Жавжарової. Запоріжжя: ГО «Екосенс», 2024. 64 с. URL: https://vidnova.info/green_map_recovery_zp.html (дата звернення: 08.04.2026).

УДК 314.151.3-054.73:316.6(477+4)
Кузьмін В. В.[1], Стрижак Г. В.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ПІДТРИМКИ

У сучасних умовах воєнно-політичної нестабільності проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) набуває комплексного та транснаціонального характеру. Масштабні міграційні процеси, спричинені військовими діями в Україні, зумовили появу нових соціальних викликів, які охоплюють як внутрішній простір держави, так і міжнародний контекст. ВПО опиняються у ситуації подвійної адаптації: з одного боку – до нових умов проживання в межах країни, з іншого – до соціокультурного середовища інших держав у разі вимушеної міграції за кордон.

Сучасні дослідження свідчать, що соціальна адаптація ВПО є складним багаторівневим процесом, який включає психологічну, економічну та соціальну складові. Особи, які постраждали внаслідок воєнних дій, стикаються з втратою житла, роботи, соціальних зв'язків та відчуттям безпеки, що значно ускладнює процес інтеграції у нові спільноти [1]. У цьому контексті особливої актуальності набуває розробка ефективних механізмів соціальної підтримки, спрямованих на відновлення життєвих ресурсів та підвищення адаптаційного потенціалу ВПО.

Однією з ключових проблем є інтеграція ВПО у приймаючі громади як в Україні, так і за її межами. Внутрішні переселенці часто стикаються з труднощами працевлаштування, доступу до соціальних послуг, освіти та медичного забезпечення. За кордоном ці виклики доповнюються мовними бар'єрами, культурними відмінностями та правовими обмеженнями. Це зумовлює необхідність формування нових підходів до соціальної роботи, які враховують транснаціональний характер міграційних процесів.

Важливим аспектом є підвищення професійної компетентності соціальних працівників, які працюють із ВПО. Сучасні умови вимагають від них здатності діяти в умовах невизначеності, застосовувати інноваційні технології соціальної роботи та забезпечувати комплексний супровід клієнтів. Дослідження розвитку професійної компетентності свідчать про необхідність інтеграції міждисциплінарних підходів, що дозволяє підвищити ефективність соціальної підтримки [3, с. 4].

Інноваційні технології соціальної роботи, зокрема методи активного залучення клієнтів, такі як мозковий штурм, сприяють формуванню у ВПО навичок самостійного вирішення проблем та підвищують їх мотивацію до

соціальної активності. Використання таких підходів дозволяє не лише надавати допомогу, але й активізувати внутрішні ресурси особистості, що є важливим чинником успішної адаптації [2].

Окремої уваги заслуговує проблема психоемоційного стану як самих ВПО, так і фахівців соціальної сфери, які з ними працюють. Хронічний стрес, пов'язаний із воєнними подіями, може призводити до емоційного вигорання, що негативно впливає на якість надання соціальних послуг. У зв'язку з цим важливим є впровадження програм профілактики професійного вигорання, що забезпечують підтримку фахівців та підвищують їх стійкість до стресових факторів [5].

Цифровізація суспільства відкриває нові можливості для підтримки ВПО, зокрема через використання онлайн-платформ, мобільних додатків та дистанційних сервісів. Такі інструменти дозволяють забезпечити доступ до інформації, консультацій та соціальних послуг незалежно від місця перебування особи. Водночас цифрові технології сприяють формуванню нових форм соціальної взаємодії та підтримки, що особливо важливо в умовах мобільності населення.

Таким чином, сучасні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні та за кордоном мають комплексний характер і потребують системного підходу до їх вирішення. Ефективна соціальна робота повинна поєднувати традиційні та інноваційні технології, бути орієнтованою на потреби особистості та враховувати транснаціональні аспекти міграційних процесів. Це дозволить забезпечити успішну адаптацію ВПО, сприяти їх соціальній інтеграції та підвищити якість життя в умовах сучасних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Стрижак Г. В. Соціальна адаптація вимушено-переміщених осіб, які постраждали внаслідок військового стану. *Психологія та соціальна робота.* 2024. Вип. 1(59). С. 150-195.

2. Кузьмін В., Хміль О., Воронюк І. Технології мозкового штурму як інструмент для підвищення мотивації до навчання здобувачів вищої освіти. *Наук. вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія».* 2023. Вип. 4. С. 64–69.

3. Кузьміна М. О. Феномен розвитку професійної компетентності соціальних працівників у дослідженнях вітчизняних науковців. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».* 2020. Вип. 2 (47). С. 79–84.

4. Forecasting Career-And Competence Indicators of a Social Worker in the Context of Digital Transformations of the Society / M. Kuzmina et al. SHS Web of Conferences. 2021. Vol. 100.

5. Kuzmina M. O. Training of Future Social Work Specialists: New Approaches to Forming Professional Competence in Higher Education. Warsaw: East European Association of Scientists, 2025. 203 p.

УДК 364.2:37
Кузьміна М. О.
д-р філос. з соціальної роботи, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Формування професійних компетентностей соціального працівника є надзвичайно актуальною проблемою сучасної освіти, що пов'язана з динамічними соціальними трансформаціями, зростанням потреб суспільства у кваліфікованих фахівцях соціальної сфери та інтеграцією української освіти у європейський освітній простір [1]. Професійна компетентність соціального працівника включає комплекс знань, умінь, навичок та цінностей, які забезпечують ефективне виконання соціальних функцій, роботу з різними категоріями населення та здатність до самостійного прийняття професійних рішень [4].

Актуальність дослідження професійних компетентностей обумовлена тим, що сучасний соціальний працівник повинен не лише володіти класичними соціальними технологіями, але й адаптуватися до нових форм роботи, зокрема дистанційних консультацій, цифрових сервісів та міжсекторального співробітництва [6]. У цьому контексті велике значення має прогнозування потреб ринку праці та орієнтація студентів на розвиток ключових професійних компетенцій ще на етапі навчання [5].

Основними компонентами професійної компетентності соціального працівника є: професійно-теоретична підготовка, що включає знання соціальної політики, законодавства, психології, соціології та методів соціальної роботи [1; 4].

Практичні навички, які забезпечують здатність до ефективної роботи з клієнтами, проведення соціальних досліджень, організацію соціальних послуг та управління соціальними проектами [2].

Ціннісно-етичний компонент, що формує відповідальність, емпатію, толерантність та здатність до саморегуляції в професійній діяльності [4].

Комунікативно-організаційні компетенції, які забезпечують ефективну взаємодію з клієнтами, колегами та міжсекторними партнерами [3].

Дослідження показують, що одним із ключових факторів успішного формування професійних компетентностей є організаційні умови освітнього

процесу, включаючи інтеграцію практичних завдань, соціального партнерства та міждисциплінарних підходів у навчання [2, 3]. Використання моделі соціального партнерства дозволяє майбутнім соціальним працівникам отримати практичний досвід роботи в реальних соціальних інституціях, а також розвинути вміння працювати в команді та приймати колективні рішення [3].

Особливої уваги потребує впровадження інноваційних підходів у підготовку соціальних працівників. Сучасні дослідження, зокрема моделювання кар'єрних орієнтацій студентів на основі нейронних мереж, демонструють ефективність інтеграції цифрових технологій у навчальний процес, що дозволяє прогнозувати розвиток професійних компетентностей та спрямовувати індивідуальні траєкторії навчання [5].

У наукових рефлексіях зазначається, що формування компетентностей відбувається у трьох взаємопов'язаних площинах: знання → навички → цінності, де кожен елемент взаємодіє і підсилює інший. Така модель забезпечує комплексний розвиток особистості майбутнього соціального працівника та дозволяє адаптуватися до різних соціальних умов і потреб клієнтів [1; 6].

На сьогоднішньому етапі розвитку української системи соціальної роботи важливо враховувати зарубіжний досвід, де підготовка соціальних працівників базується на компетентнісному підході та інтеграції теорії і практики. Так, порівняльний аналіз свідчить, що вітчизняна система потребує більшої орієнтації на практичну підготовку, соціальне партнерство та міждисциплінарні курси, що відповідають сучасним вимогам ринку праці [4].

Одним із перспективних напрямів є також розвиток соціально-психологічних компетентностей, що передбачають володіння методами кризової інтервенції, психологічної підтримки та превентивної роботи з різними категоріями населення, включаючи дітей, молодь, людей з обмеженими можливостями та соціально вразливі групи [4; 6]. Це дозволяє соціальному працівнику виконувати свою роль не лише як спеціаліста з надання соціальних послуг, але й як активного агента змін у громаді.

У сучасних умовах глобалізації та цифровізації важливими стають цифрові компетентності, які забезпечують володіння онлайн-платформами, базами даних, системами управління клієнтами та інноваційними технологіями соціальної роботи [6]. Це дає змогу ефективно організовувати дистанційну підтримку, проводити моніторинг соціальних послуг та здійснювати аналіз даних для прийняття управлінських рішень.

Отже, актуальними завданнями формування професійних компетентностей соціальних працівників є:

- інтеграція теоретичних знань і практичних навичок;

- розвиток ціннісно-етичних та комунікативно-організаційних компетентностей;

- впровадження інноваційних і цифрових технологій;

- активізація соціального партнерства та міждисциплінарної підготовки [1-6].

Завдяки системному підходу до підготовки фахівців, який включає академічні знання, практичний досвід, ціннісно-етичний розвиток і цифрові компетенції, сучасний соціальний працівник здатен ефективно реагувати на потреби суспільства, підтримувати вразливі категорії населення та брати участь у формуванні соціально справедливого середовища [6].

Таким чином, професійні компетентності соціального працівника є ключовим чинником його успішної діяльності у сучасних умовах, а розвиток системи підготовки кадрів у закладах вищої освіти має базуватися на інтеграції теорії, практики, цифрових технологій та соціального партнерства, що забезпечить високий рівень професійної готовності та адаптивності майбутніх фахівців [2; 3; 5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьміна М. О. Наукові рефлексії спектра професійних компетенцій випускників спеціальності 231 «Соціальна робота». *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1(4). С. 166–176.

2. Кузьміна М. О. Розробка організаційних умов формування професійних компетентностей майбутнього випускника закладу вищої освіти на прикладі спеціальності «231 – соціальна робота». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2023. Вип. 91. С. 131-136.

3. Кузьміна М. О., Масюк О. П., Кузьмін В. В., Мєщан І. В. Соціальне партнерство як інструмент підготовки соціального працівника у закладі вищої освіти. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 2(5). С. 168–176.

4. Кузьміна М. Проблеми формування професійної компетентності соціальних працівників: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 1. С. 50–60.

5. Karpenko A., Kuzmin V., Karpenko N., Skrupsky S., Polyezhayev Y. Professional competence forecasting and students' career orientations based on the neural network model. *Sustainable Development in Economics, Technology and Environmental Engineering: proceedings of the International Scientific Conference on Sustainable Advances in Informatics*. Cham: Springer, 2025. P. 529–535.

6. Kuzmina M. O. Training of Future Social Work Specialists: New Approaches to Forming Professional Competence in Higher Education. *Warsaw: East European Association of Scientists*, 2025. 203 p.

УДК 316.6:659.1-053.6
Кузьміна М. О.[1], Гриневич Ю. С.[2]
[1] д-р філос. з соціальної роботи, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ КАР'ЄРИ

У сучасних умовах трансформації соціально-економічного простору України, цифровізації суспільства та динамічних змін на ринку праці особливої актуальності набуває проблема формування ефективних кар'єрних стратегій студентської молоді. Період навчання у закладах вищої освіти є ключовим етапом становлення професійної ідентичності, визначення життєвих орієнтирів та формування готовності до інтеграції у професійне середовище. У цьому контексті важливу роль відіграють інноваційні комунікативні інструменти, серед яких провідне місце займають технології соціальної реклами. Соціальна реклама в сучасному розумінні виходить за межі традиційного інформування та виконує функцію формування соціально значущих установок, моделей поведінки та ціннісних орієнтацій. Її потенціал полягає у можливості впливати на свідомість молоді, стимулювати рефлексію щодо власного професійного майбутнього та сприяти усвідомленому вибору кар'єрної траєкторії. Як засвідчують результати досліджень, кар'єрні орієнтації молоді значною мірою залежать від соціального середовища, доступу до ресурсів та інформаційного впливу, що визначає необхідність використання сучасних комунікаційних технологій [1].

Особливого значення набуває студентоцентрованість як провідний принцип побудови соціальної реклами, орієнтованої на молодіжну аудиторію. Студентоцентрований підхід передбачає врахування індивідуальних потреб, інтересів, мотиваційних установок та життєвого досвіду студентів, що забезпечує підвищення релевантності та ефективності рекламних повідомлень. Врахування соціальних чинників, які впливають на розвиток кар'єрних стратегій молоді, дозволяє адаптувати зміст соціальної реклами до реальних умов життєдіяльності студентів та підвищити її практичну значущість [2].

У сучасному інформаційному суспільстві технології соціальної реклами зазнають суттєвих змін, що пов'язані з розвитком цифрових медіа. Соціальні мережі, відеоплатформи, інтерактивні сервіси та мобільні додатки стають

основними каналами комунікації з молодіжною аудиторією. Використання таких інструментів, як таргетинг, персоналізований контент, сторітелінг та інфлюенс-маркетинг, дозволяє значно підвищити ефективність впливу соціальної реклами, забезпечуючи її адаптацію до індивідуальних характеристик споживачів інформації. Водночас інтерактивність сучасних медіа створює можливості для зворотного зв'язку, що сприяє більш глибокому залученню студентів у процес осмислення власного кар'єрного розвитку.

Важливим аспектом є диференційований підхід до різних категорій студентської молоді, зокрема представників соціально вразливих груп. Дослідження свідчать, що молодь із різним соціальним досвідом, у тому числі особи із сирітським дитинством, стикається з додатковими труднощами у процесі професійної адаптації та побудови кар'єри [3]. У зв'язку з цим соціальна реклама повинна враховувати специфіку таких груп, пропонуючи індивідуалізовані моделі підтримки та розвитку. Типологізація соціальних груп дозволяє більш точно визначити цільові аудиторії та розробити ефективні комунікативні стратегії, спрямовані на формування у них позитивних кар'єрних установок [4]. Соціальна реклама виконує не лише інформативну, але й мотиваційну функцію, сприяючи розвитку у студентів навичок самопрезентації, планування професійної діяльності та адаптації до умов сучасного ринку праці. Вона формує уявлення про можливості професійного зростання, підвищує рівень обізнаності щодо вимог роботодавців та стимулює активну життєву позицію. Згідно з сучасними дослідженнями, кар'єрні вподобання молоді формуються під впливом комплексу соціальних факторів, серед яких важливе місце займає інформаційне середовище [5]. У цьому контексті соціальна реклама виступає як ефективний засіб формування позитивних моделей професійної поведінки.

Інтеграція технологій соціальної реклами в освітнє середовище закладів вищої освіти є перспективним напрямом підвищення ефективності кар'єрного консультування та соціально-психологічного супроводу студентів. Використання рекламних кампаній у поєднанні з освітніми програмами, тренінгами та консультаційною підтримкою дозволяє створити цілісну систему формування кар'єрної компетентності. Такий підхід сприяє не лише інформуванню студентів, але й розвитку їх здатності до самостійного прийняття рішень та відповідального планування власного професійного майбутнього.

Отже, сучасні технології соціальної реклами виступають важливим інструментом студентоцентрованого формування успішної кар'єри, забезпечуючи комплексний вплив на когнітивну, мотиваційну та поведінкову сфери особистості. Їх використання дозволяє підвищити ефективність процесу професійного самовизначення студентської молоді, сприяє її

соціальній адаптації та інтеграції у ринок праці, а також створює умови для реалізації індивідуального потенціалу в умовах сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В. Кар'єра та молодь із різних специфічних соціальних спільностей при вступі у доросле життя (на матеріалах емпіричного дослідження проведеного у Запорізькій області). *Науково-методичний журнал «Наукові праці. Серія: «Соціологія».* Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, Вип. 246. Т. 258, 2015. С. 132-140.

2. Кузьмін В. В. Соціальні чинники сприяння розвитку кар'єрних стратегій молоді, яка навчається. *Вісник Харківського університету внутрішніх справ.* Харків : Вид-во Харківського національного ун-ту внутр. справ. 2025. Вип. № 1 (68). С. 196-205.

3. Кузьмін В. В. Соціально-психологічні та нормативно-правові аспекти адаптації осіб із сирітським дитинством у ВНЗ України. *Перспективи. Соціально-політичний журнал /* [гол. ред. Кавалеров А.І.] ; ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського». Одеса., 2016. Вип. 1 (67). С. 49-66.

4. Кузьмін В. В. Типологізація специфічних груп населення України в напрямках організації соціально-психологічної діяльності: *Проблеми сучасної психології:* збірник наукових праць Державного вищого навчального закладу "Запорізький національний університет" та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Н. Ф. Шевченко, М. Г. Ткалич. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. №2(10). С. 63-68.

5. Кузьмін В., Стадник А. Соціальний екскурс кар'єрних вподобань українців. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках.* 2021. № 4(2). С. 37-45.

УДК 364:331.1:355.01-048.78

Кузьміна М. О.[1], Лоцман С. Л.[2]

[1] д-р філос. з соціальної роботи, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ У ПРИФРОНТОВИХ РАЙОНАХ: ВИКЛИКИ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА РЕСУРСИ ПІДТРИМКИ ПРАЦІВНИКІВ

Сучасні соціально-економічні трансформації, зумовлені тривалими воєнно-політичними процесами в Україні, актуалізують необхідність переосмислення підходів до організації соціальної роботи, зокрема на підприємствах, розташованих у прифронтових районах. Такі підприємства функціонують в умовах підвищеного ризику, нестабільності та постійного

психоемоційного навантаження на працівників, що обумовлює необхідність впровадження комплексних соціально-орієнтованих практик підтримки персоналу. Соціальна робота в цьому контексті набуває міждисциплінарного характеру та інтегрує психологічні, соціальні, організаційні та правові компоненти.

Однією з ключових особливостей соціальної роботи на підприємствах у прифронтових районах є орієнтація на подолання наслідків травматичного досвіду, пов'язаного з воєнними діями. Працівники таких підприємств часто зазнають впливу стресових факторів, включаючи загрозу життю, втрату близьких, вимушене переміщення та економічну нестабільність. У зв'язку з цим важливого значення набуває розвиток соціальної компетентності фахівців, які здійснюють підтримку персоналу, зокрема їх здатності до ефективної комунікації, емпатії, кризового втручання та організації реабілітаційних заходів [1].

Особливу роль у забезпеченні ефективності соціальної роботи відіграє соціальне партнерство між підприємствами, державними установами, громадськими організаціями та закладами освіти. Така взаємодія дозволяє акумулювати ресурси, забезпечити доступ до кваліфікованої допомоги та створити умови для професійного розвитку соціальних працівників. У цьому контексті соціальне партнерство виступає як інструмент підвищення якості підготовки фахівців, здатних працювати в умовах підвищеної соціальної напруженості [2]. Водночас організація соціальної роботи на підприємствах у прифронтових районах потребує врахування специфіки професійної компетентності соціальних працівників. Сучасні виклики вимагають від них не лише глибоких теоретичних знань, але й практичних навичок роботи в кризових умовах, здатності до швидкого прийняття рішень та адаптації до змінного середовища. Досвід зарубіжних і вітчизняних практик свідчить про необхідність безперервного професійного розвитку фахівців, що забезпечує підвищення ефективності їх діяльності [3].

Важливим напрямом є впровадження інноваційних технологій соціальної роботи, спрямованих на підвищення стійкості працівників до стресових впливів та покращення їх психоемоційного стану. До таких технологій належать програми психологічної підтримки, тренінги з розвитку стресостійкості, кризове консультування, а також використання цифрових інструментів для надання дистанційної допомоги. Особливої актуальності набуває підвищення ефективності діяльності персоналу неурядових організацій, які активно залучаються до реалізації соціальних програм у прифронтових територіях [4].

Соціальна робота на підприємствах у прифронтових районах також передбачає створення умов для збереження трудового потенціалу та забезпечення стабільності функціонування організацій. У цьому контексті

важливим є формування системи підтримки працівників, яка включає соціальні гарантії, можливості професійного розвитку, а також заходи, спрямовані на підвищення рівня мотивації та залученості персоналу. Врахування кар'єрних та компетентнісних показників соціальних працівників у процесі цифрової трансформації суспільства дозволяє підвищити ефективність управління людськими ресурсами [5].

Крім того, важливим аспектом є формування безпечного соціального середовища на підприємстві, що передбачає впровадження політик психологічної безпеки, підтримку корпоративної культури взаємодопомоги та розвиток механізмів внутрішньої комунікації. Соціальна робота у цьому напрямі сприяє зниженню рівня конфліктності, підвищенню довіри між працівниками та керівництвом, а також формуванню позитивного соціально-психологічного клімату.

Отже, специфіка організації соціальної роботи на підприємствах у прифронтових районах визначається поєднанням кризових умов функціонування, підвищених вимог до професійної компетентності фахівців та необхідності впровадження інноваційних технологій підтримки працівників. Ефективна реалізація соціальної роботи в цих умовах сприяє не лише збереженню людського потенціалу, але й забезпечує стійкість підприємств, підвищує їх соціальну відповідальність та сприяє відновленню соціальної стабільності в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В. Соціальна компетентність працівників психологічних та територіальних служб, які здійснюють реабілітацію постраждалого населення у збройних воєнно-політичних конфліктах в Україні. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 63. С. 180-187. URL: https://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2014/63/23.pdf

2. Кузьміна М. О., Масюк О. П., Кузьмін В. В., Мєщан І. В. Соціальне партнерство як інструмент підготовки соціального працівника у закладі вищої освіти. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 2(5). С. 168–176.

3. Кузьміна М. Проблеми формування професійної компетентності соціальних працівників: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Ввічливість. Humanitas.* 2022. № 1. С. 50–60.

4. Стадник А. Г., Кузьміна М О., Зеркаль А. В., Садикіна А. С., Усатий Є. М. Соціальна робота в умовах конфлікту: підвищення ефективності персоналу НКО на прифронтових територіях. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* Збірник наукових праць /

УДУ імені Михайла Драгоманова. Вип. 101. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 33-38.

5. Forecasting Career-And Competence Indicators of a Social Worker in the Context of Digital Transformations of the Society / M. Kuzmina et al. SHS Web of Conferences. 2021. Vol. 100. DOI: https://doi.org/10.1051/shsconf/202110004005

УДК 364.044.6-058.862:316.4(477)
Кузьміна М. О.[1], Шеховцов О. В.[2]
[1] д-р філос. з соціальної роботи, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціальними трансформаціями, зумовленими як внутрішніми реформами, так і зовнішніми викликами, зокрема воєнними подіями, що суттєво впливають на функціонування соціальних інститутів. У цих умовах особливої уваги потребують вразливі категорії населення, серед яких діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Соціальна робота з цією категорією має на меті забезпечення їх повноцінної соціалізації, інтеграції у суспільство та створення умов для гармонійного розвитку особистості.

Трансформаційні процеси в Україні призводять до ускладнення соціального становища дітей-сиріт, що обумовлює необхідність удосконалення технологій соціальної роботи з ними. Особливої актуальності набуває врахування впливу факторів вимушеного переміщення, втрати соціальних зв'язків та порушення стабільності життєвого середовища. Як засвідчують сучасні дослідження, адаптація осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій, потребує комплексного підходу, що поєднує психологічну підтримку, соціальний супровід та створення умов для відновлення соціального функціонування [1]. У цьому контексті діти-сироти, які часто належать до категорії внутрішньо переміщених осіб, потребують особливої уваги з боку соціальних служб.

Однією з ключових технологій соціальної роботи з дітьми-сиротами є технологія соціалізації, яка передбачає формування у них соціальних компетентностей, необхідних для успішної інтеграції у суспільство. Особливе значення має моделювання процесу соціалізації, що дозволяє створити цілісну систему впливів, спрямованих на розвиток особистісних, комунікативних та професійних якостей. Дослідження показують, що

ефективна соціалізація дітей-сиріт у закладах освіти сприяє підвищенню їх адаптаційного потенціалу та формуванню життєвих стратегій [3; 4].

Важливим інструментом підвищення ефективності соціальної роботи є впровадження інтерактивних технологій, зокрема методів активного навчання. Серед них особливе місце займає технологія мозкового штурму, яка сприяє розвитку креативного мислення, формуванню навичок командної роботи та підвищенню мотивації до навчання. Застосування таких технологій у роботі з дітьми-сиротами дозволяє активізувати їх участь у соціальних процесах, сприяє розвитку самостійності та відповідальності [2].

Не менш важливим є впровадження технологій соціально-психологічного супроводу, що включають індивідуальне консультування, групову роботу, тренінги особистісного розвитку та профілактику девіантної поведінки. Такі заходи спрямовані на подолання психологічних травм, формування позитивної самооцінки та розвиток емоційної стійкості. У сучасних умовах особливого значення набуває також використання цифрових технологій, які дозволяють розширити доступ до соціальних послуг та забезпечити безперервність підтримки.

Соціальна робота з дітьми-сиротами в умовах трансформаційного суспільства передбачає також інтеграцію різних суб'єктів соціальної взаємодії, включаючи державні органи, заклади освіти, громадські організації та сімейні форми виховання. Такий підхід забезпечує комплексність впливу та сприяє створенню сприятливого соціального середовища для розвитку дитини. Особливу роль у цьому процесі відіграє міжвідомча взаємодія, яка дозволяє координувати зусилля різних інституцій та підвищити ефективність соціальної роботи.

Узагальнюючи, слід зазначити, що технології соціальної роботи з дітьми-сиротами в умовах трансформаційного українського суспільства повинні бути гнучкими, інноваційними та орієнтованими на потреби дитини. Їх ефективність визначається здатністю забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем цієї категорії населення, сприяти їх соціалізації, адаптації та інтеграції у суспільство. Використання сучасних соціальних технологій дозволяє підвищити якість соціальних послуг та створити умови для повноцінного розвитку дітей-сиріт як активних суб'єктів соціального життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Стрижак Г. В. Соціальна адаптація вимушено-переміщених осіб, які постраждали внаслідок військового стану. *Психологія та соціальна робота.* 2024. Вип. 1(59). С. 150-195.

2. Кузьмін В. , Хміль О., Воронюк І. Технології мозкового штурму як інструмент для підвищення мотивації до навчання здобувачів вищої освіти.

Наук. вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія». 2023. Вип. 4. С. 64–69.

3. Кузьмін В. В. Моделювання соціалізації студентів-сиріт у ВНЗ *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики* : зб. наук. пр. / [редкол.: Д.М. Ядранський (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2011. Вип. 51. С. 181–189.

4. Кузьмін В. В. Соціалізація сиріт у вищих навчальних закладах України: соціотехнологічний аспект: автореферат. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2013. URL: http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/3594 (дата звернення: 23.03.2026).

УДК 364.044.6-058.862:37.013.42

Кузьміна М. О.[1], Усатий Є. М.[2]

[1] д-р філос. з соціальної роботи, доц. НУ «Запорізька політехніка»

[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УМОВАХ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОЇ ОСВІТИ: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, що характеризується соціально-економічними трансформаціями та зростанням кількості вразливих категорій населення, особливої актуальності набуває проблема підвищення ефективності соціально-психологічної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування. Водночас важливим аспектом є не лише вдосконалення практичних технологій соціальної роботи, але й підготовка майбутніх фахівців, здатних ефективно застосовувати ці технології в умовах сучасних викликів. У цьому контексті ключового значення набуває студентоцентрований підхід до навчання, який забезпечує формування професійної компетентності соціальних працівників.

Технологізація соціально-психологічної роботи передбачає впровадження системи науково обґрунтованих методів, форм і засобів діяльності, спрямованих на досягнення прогнозованих результатів у процесі соціалізації дітей, позбавлених батьківського піклування. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність соціальної роботи, забезпечити її системність та орієнтацію на потреби клієнта. Водночас технологізація виступає як основа для формування професійних умінь майбутніх соціальних працівників у процесі їх підготовки у закладах вищої освіти.

Студентоцентрований підхід у підготовці фахівців соціальної сфери передбачає активне залучення здобувачів освіти до процесу навчання,

розвиток їх критичного мислення, самостійності та здатності до прийняття рішень. Одним із ефективних інструментів реалізації такого підходу є використання інтерактивних технологій, зокрема методу мозкового штурму, який сприяє підвищенню мотивації до навчання, розвитку креативності та формуванню навичок колективної взаємодії [1]. Застосування таких методів у підготовці майбутніх соціальних працівників дозволяє моделювати реальні професійні ситуації та формувати готовність до їх вирішення.

Важливим напрямом технологізації соціально-психологічної роботи є орієнтація на процес соціалізації дітей-сиріт у системі освіти. Дослідження показують, що ефективна соціалізація цієї категорії дітей залежить від узгодженої взаємодії різних агентів соціалізації, включаючи освітні установи, соціальні служби та громадські організації [3; 4]. У цьому контексті підготовка майбутніх фахівців повинна включати формування навичок міжвідомчої взаємодії та координації соціальної роботи.

Особливої уваги потребує питання підвищення конкурентоздатності дітей-сиріт та випускників закладів освіти, що є одним із ключових завдань соціальної роботи. Формування професійних компетентностей, розвиток соціальних навичок та забезпечення доступу до ресурсів сприяють успішній інтеграції цієї категорії молоді у суспільство та ринок праці [2]. У цьому процесі важливу роль відіграє використання сучасних соціальних технологій, які дозволяють адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб студентів.

Технологізація соціально-психологічної роботи також передбачає врахування соціально-правових аспектів соціалізації дітей, позбавлених батьківського піклування. Забезпечення їх прав, створення умов для реалізації соціальних гарантій та підтримка у процесі адаптації до самостійного життя є важливими складовими діяльності соціальних працівників [5]. У зв’язку з цим підготовка фахівців повинна включати формування правової компетентності та здатності до захисту інтересів клієнтів.

Крім того, сучасні умови вимагають інтеграції цифрових технологій у процес соціально-психологічної роботи та підготовки фахівців. Використання онлайн-платформ, електронних ресурсів та дистанційних форм навчання дозволяє розширити можливості доступу до знань та підвищити ефективність освітнього процесу. Це особливо актуально в умовах трансформаційного суспільства, де гнучкість та адаптивність є ключовими характеристиками професійної діяльності.

Таким чином, технологізація соціально-психологічної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, у поєднанні зі студентоцентрованим підходом до підготовки фахівців створює умови для підвищення ефективності соціальної підтримки цієї категорії населення. Використання

сучасних освітніх і соціальних технологій сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, їх готовності до роботи в складних соціальних умовах та забезпеченню успішної соціалізації дітей-сиріт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В., Хміль О., Воронюк І. Технології мозкового штурму як інструмент для підвищення мотивації до навчання здобувачів вищої освіти. *Наук. вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія».* 2023. Вип. 4. С. 64-69.

2. Кузьмін В. В. Підвищення конкурентоздатності сиріт-випускників вищих навчальних закладів. Ринок праці та зайнятість населення : науково-виробниче інформаційне видання / [гол. ред. В.Г. Федоренко] ; ІПК ДСЗУ. К. : Ринок праці та зайнятість населення, 2011. Вип. 4 (29). С. 44-46.

3. Кузьмін В. В. Соціалізація сиріт у вищих навчальних закладах України: соціотехнологічний аспект: автореферат. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2013. URL: http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/3594 (дата звернення: 23.03.2026).

4. Кузьмін В. В. Соціальна взаємодія агентів соціалізації та сиріт у ВНЗ: встановлення перспективи. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики :* зб. наук. пр. / [редкол.: Д.М. Ядранський (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2012. Вип. 54. С. 42–47.

5. Кузьмін В. В. Соціально-правовий аспект соціалізації сиріт у вищій школі. *Грані* : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах / [гол. ред. С.В. Шевцов] ; ДНУ ім. Олеся Гончара. Д. : Грані, 2011. Вип. 5 (79). С. 118–123.

УДК 314/316 : 37.07:005.95/.96

Мятович І. В.[1], Щербина С. С.[2]
[1] директор, Енергодарський багатопрофільний ліцей
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

МІСЦЕ ФУНКЦІЇ КОНТРОЛЮ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Управління являє собою систематичний вплив на роботу всіх його структурних елементів, метою яких є організація злагодженої роботи. Успішність і ефективність системи управління в закладі освіти визначається рівнем її організації, контролю та планування. Ці функції є складовими частинами будь-якого процесу управління незалежно від розміру, призначення, форми власності тощо.

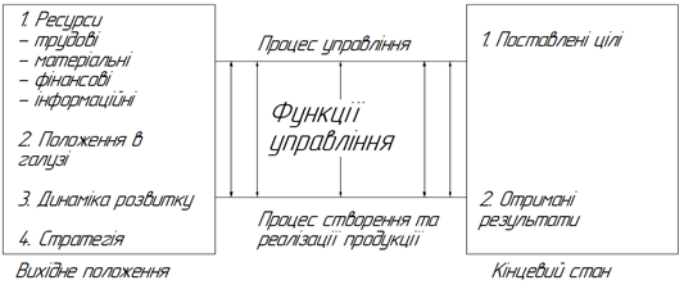

Рис. 1 – Місце функцій управління в системі

Ефективним засобом контролю за підлеглими є винагорода та покарання. Винагорода − це засіб мотивації, головною метою якого є заохочення працівників до сумлінної праці. Винагорода буває як морально-психологічною так і матеріальною. Покарання, як спосіб впливу на підлеглого застосовується після того, як було зафіксовано порушення з його боку, воно носить як дисциплінарний так і матеріальний характер.

Засновником наукової організації праці та менеджменту Ф. Тейлором була створена система оплати праці, при якій заробітна плата напряму залежала від вироблення, тобто працівники які виробили продукції більше денної стандартної норми повинні отримувати більш високу розрядну ставку ніж ті, хто не виробляє норму. Така система оплати праці отримала назву диференційної. Основний принцип диференційної системи оплати праці говорить: відстаючі штрафуються, передовики нагороджуються, а середняки отримують норму [1].

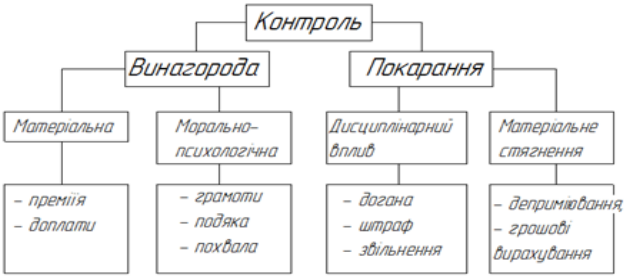

Рис. 2 – Види контролю на підприємстві

Ф. Тейлор вважав, що винагороджувати робітників різної кваліфікації та різних видів роботи потрібно по-різному. Для цього будується шкала складності праці. В основу шкали преміювання слід покласти зміст і характер роботи, інтегральним показником яких виступає складність праці. Вона зростає поступово від простої фізичної до складної розумової праці.

Варто зазначити сучасних українських фахівців, які в своїх працях приділили велику увагу щодо способів винагородження робітників, методам та системам стимулювання їхньої праці [2; 3; 4]. По результатам їх досліджень робимо висновок, що зростання в галузі навчальний заклад може досягнути не тільки через впровадження сучасних технологій та технічного прогресу, а також через заохочення та підтримку людського фактору, по-перше навчання працівника, що призведе до підвищення його кваліфікації, по-друге якісно стимулювати підлеглого для заохочення до праці, по-третє залучати робітників до процесів управління. Тому що тільки вмотивований та добре навчений працівник в стані забезпечити виконання виробничого завдання в повній мірі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зосим М. Принципи наукового менеджменту. Фредерік Вінслоу Тейлор. URL: https://www.maxzosim.com/the-principles-of-scientific-management/ (дата звернення: 22.03.2026).

2. Рекомендації щодо визначення заробітної плати працюючих в залежності від особистого внеску працівника в кінцеві результати роботи підприємства. Затверджено наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 31 березня 1999 р. N 44. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0044203-99#Text (дата звернення: 22.03.2026).

3. Колот А. М. Стимулювання персоналу : підручник. Київ : Вид. КНЕУ, 2009. 212 с.

4. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посібник. 3-є вид., переробл. й доп. Кхв : «Кондор», 2015. 308 с.

УДК 316.7:351.74
Новак Т. О.
старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ІННОВАЦІЙНІ УПРАВЛІНСЬКІ ПРАКТИКИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

З огляду на повномасштабну війну в Україні система соціальної роботи опинилася перед безпрецедентними викликами, зумовленими необхідністю швидкого реагування на потреби вразливих категорій населення. За цих умов особливої актуальності набувають інноваційні управлінські підходи, які дозволяють адаптувати соціальні служби до нестабільних умов та забезпечують ефективну координацію між державними органами, громадськими організаціями та волонтерами.

Інноваційні управлінські практики в системі соціальної роботи під час воєнного стану передбачають комплексне застосування сучасних підходів, спрямованих на підвищення ефективності, доступності та безпеки соціальних послуг для громадян, що опинилися в умовах кризових явищ. Одним із основних напрямів є цифровізація та мобільність, яка включає створення єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) для централізованого обліку даних, що дозволяє призначати виплати та послуги незалежно від місця реєстрації особи, що є критично важливим для внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від війни. Крім того, впровадження мобільних команд – виїзних мультидисциплінарних бригад, які включають психолога, соціального працівника та юриста – забезпечує оперативне надання допомоги у віддалених громадах або безпосередньо після обстрілів [1, с. 9].

Не менш важливим є впровадження нових моделей координації, зокрема кейс-менеджменту, який забезпечує міжсекторальну взаємодію між державними структурами, місцевою владою та міжнародними організаціями (UNICEF, ВООЗ). Це дозволяє залучати додаткові ресурси та надавати повний супровід сім'ї або ветерана «під ключ», переходячи від надання окремих довідок та допомоги до комплексного вирішення проблем клієнта.

Особлива увага приділяється спеціалізованим сервісам для ветеранів та постраждалих, таким як Інститути помічника ветерана, де принцип «рівний-рівному» забезпечує підтримку та консультації без бар'єрів, та Центри життєстійкості, що створюють безпечні простори для психосоціальної підтримки, навчання самодопомозі та відновлення соціальних зв'язків.

Іншим ключовим напрямом є аутсорсинг соціальних послуг, коли держава делегує частину функцій громадським організаціям через механізм соціального замовлення, що підвищує якість, гнучкість та адаптивність надання послуг. У контексті воєнного стану великого значення набуває ризик-орієнтоване управління, яке передбачає оперативне планування дій у надзвичайних ситуаціях, евакуацію клієнтів інтернатів, роботу в умовах блекаутів та постійний моніторинг потреб громад у реальному часі [2].

До ключових аспектів інноваційного управління належить також кризовий менеджмент, що забезпечує швидку адаптацію соціальних послуг до змінних умов, міждисциплінарна координація, оцінка ефективності управлінських практик та оптимізація ресурсів для забезпечення сталості соціальних послуг. Впровадження інноваційних методів супроводу клієнтів, таких як цифрові консультації, кризові гарячі лінії та інтеграція травмоорієнтованих підходів, дозволяє не лише забезпечити безперервність надання послуг, але й підвищити рівень психологічної підтримки та соціальної адаптації вразливих категорій населення [3].

Реалізація зазначених практик забезпечує комплексний підхід до соціальної роботи, підвищує ефективність та доступність послуг у кризових умовах, сприяє відновленню соціальних зв'язків у громадах та зміцненню психосоціальної стійкості громадян. Інноваційні управлінські практики стають ключовим інструментом забезпечення сталості та якості соціальної підтримки під час воєнного стану, а їх системне впровадження формує новий рівень адаптивності системи соціальної роботи в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабічев А., Котковський В., Чередниченко Т. Технології та інновації у публічному управлінні : сучасні тренди, вплив на якість державних послуг. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. С. 9.

2. Бова Т. В. Формування механізму державного управління функціонуванням національної інноваційної системи. *Економіка та держава.* 2010. № 4. С. 132-134.

3. Матвеєва О. Ю., Мунько А. Ю. Упровадження концепції розумного міста у процеси цифрової трансформації України заради сталого розвитку. *Науковий вісник Державне управління*. 2023. № 1 (13). С. 138-162.

УДК 351:316.77:316.3
Серга Т. О.
канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

МІЖСЕКТОРАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ОСНОВА ВЗАЄМОДІЇ ТА КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Взаємодія та комунікації органів влади та громади є ключовим чинником ефективного функціонування демократичного суспільства, що базується на принципах відкритості, підзвітності та участі громадян у процесах прийняття рішень. У сучасних умовах децентралізації та трансформації публічного управління особливого значення набуває міжсекторна взаємодія, яка передбачає консолідацію зусиль державного, громадського та приватного секторів задля досягнення суспільно значущих цілей. Саме через ефективні комунікації формується довіра між владою та громадою, що є необхідною умовою сталого розвитку територій і підвищення якості життя населення.

Поняття «міжсекторальне партнерство» у науковому та практичному дискурсі розглядається як форма співпраці між різними секторами суспільства – державним, громадським (третім сектором) та бізнесом – на засадах рівноправності, взаємної вигоди, спільної відповідальності та

узгодження інтересів [1]. Таке партнерство передбачає об'єднання ресурсів, знань, компетенцій і можливостей кожного із секторів для вирішення комплексних соціальних проблем, які не можуть бути ефективно подолані зусиллями лише однієї сторони. У межах міжсекторального партнерства формується нова модель управління, що відходить від ієрархічних структур до мережевих форм взаємодії, де важливу роль відіграє горизонтальна комунікація, діалог і спільне прийняття рішень. Важливою характеристикою такого партнерства є інституціоналізація взаємодії, що проявляється у створенні дорадчих органів, громадських рад, платформ для діалогу, а також у впровадженні механізмів участі громадян, таких як громадські слухання, електронні петиції, бюджети участі тощо [2].

Держава у системі міжсекторального партнерства виступає не лише як регулятор і носій владних повноважень, але й як соціальний партнер, який забезпечує нормативно-правову базу для взаємодії, створює умови для розвитку громадянського суспільства та сприяє залученню громадян до процесів управління. Як соціальний партнер держава бере на себе відповідальність за формування політик, орієнтованих на потреби населення, забезпечення соціальної справедливості, підтримку вразливих груп і розвиток соціальної інфраструктури. Водночас держава повинна демонструвати готовність до відкритого діалогу, врахування громадської думки та співпраці з недержавними організаціями. Це передбачає зміну управлінської парадигми – від адміністративно-командної до партнерської, де ключовими стають принципи прозорості, підзвітності, ефективної комунікації та взаємної довіри [3-5]. Особливу роль у цьому контексті відіграють комунікації, які виступають не лише як інструмент інформування, але й як засіб взаємодії, координації та узгодження інтересів. Ефективна комунікація між органами влади та громадою передбачає двосторонній процес обміну інформацією, де громадяни мають можливість не лише отримувати інформацію про діяльність влади, але й впливати на прийняття рішень, висловлювати свої потреби, пропозиції та зауваження. Це вимагає від органів влади використання сучасних комунікаційних технологій, зокрема цифрових платформ, соціальних мереж, електронного врядування, що забезпечують доступність інформації та зручність взаємодії. Водночас важливим залишається розвиток традиційних форм комунікації, таких як громадські зустрічі, консультації, публічні обговорення, які сприяють формуванню довіри та залученню громадян до активної участі у житті громади.

Громадянське суспільство у свою чергу виступає активним учасником процесів взаємодії з інститутами влади, виконуючи функції представництва інтересів різних соціальних груп, контролю за діяльністю влади, а також ініціювання соціальних змін. Організації громадянського суспільства, зокрема громадські об'єднання, благодійні фонди, професійні асоціації,

волонтерські рухи, є важливими партнерами держави у вирішенні соціальних проблем, реалізації соціальних програм і наданні послуг. Взаємодія між громадянським суспільством та органами влади може набувати різних форм – від консультативної участі до спільної реалізації проєктів і програм. При цьому важливою умовою ефективності такої взаємодії є інституційна спроможність громадських організацій, їхня незалежність, прозорість діяльності та здатність до професійної комунікації [4].

Комунікації між громадянським суспільством і владою мають будуватися на принципах відкритості, взаємоповаги, довіри та відповідальності. Важливим аспектом є забезпечення доступу до публічної інформації, що дозволяє громадянам здійснювати контроль за діяльністю органів влади та брати участь у формуванні політик. Водночас необхідно враховувати, що ефективна комунікація потребує не лише технічних інструментів, але й розвитку комунікативної культури як серед представників влади, так і серед громадян. Це включає вміння вести діалог, аргументовано висловлювати свою позицію, слухати інших та знаходити компроміси.

У сучасних умовах особливого значення набуває розвиток електронного врядування як інструменту покращення комунікації між владою та громадою. Цифрові сервіси дозволяють підвищити прозорість діяльності органів влади, спростити доступ до адміністративних послуг, забезпечити оперативний зворотний зв'язок та розширити можливості участі громадян у прийнятті рішень. Водночас цифровізація комунікацій ставить нові виклики, пов'язані з необхідністю забезпечення цифрової грамотності населення, захисту персональних даних та подолання цифрової нерівності [5].

Таким чином, взаємодія та комунікації органів влади та громади передбачає інтеграцію зусиль різних секторів суспільства, розвиток партнерських відносин та формування ефективних механізмів участі громадян. Міжсекторальне партнерство виступає важливим інструментом вирішення соціальних проблем і досягнення сталого розвитку, держава – ключовим соціальним партнером, який забезпечує умови для взаємодії, а громадянське суспільство – активним учасником і ініціатором змін. Ефективні комунікації є основою цієї взаємодії, оскільки саме через них відбувається узгодження інтересів, формування довіри та забезпечення участі громадян у процесах управління. У перспективі подальший розвиток взаємодії між владою та громадою має ґрунтуватися на впровадженні інноваційних підходів до комунікації, зміцненні інституційної спроможності всіх учасників процесу та формуванні культури партнерства як невід'ємної складової демократичного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Повалій Т. Л. Соціальне партнерство та професійні комунікації в роботі менеджера соціокультурної діяльності : навчальний посібник / Т. Л. Повалій, О. П. Бойко. Суми : Сумський державний університет, 2021. 241 с.

2. Харченко Т. Р. Розвиток міжсекторної співпраці в ініціативних проєктах. *Публічне управління : концепції, парадигма, розвиток, удосконалення.* 2025. № 11. С. 153-160. URL: https://pa.journal.in.ua/index.php/pa/article/view/209 (дата звернення: 04.04.2026).

3. Ковальчук О. В. Міжсекторне партнерство як засіб підвищення ефективності публічного адміністрування. *Наукові записки УКУ.* 2023. № 5. С. 12-22. URL: https://er.ucu.edu.ua/items/f6079ada-0151-4671-8a69-a0c223f2c8ad (дата звернення: 03.04.2026).

4. Бойко О. М. Механізм партнерства як чинник посилення ефективності публічного управління. *Публічне управління та регіональний розвиток.* 2021. № 12. URL: https://uran.oridu.odessa.ua/article/view/229148 (дата звернення: 05.04.2026).

5. Лисюк І. Є. Публічне управління : партнерство та етика взаємодії. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.* Одеса : ОНУА, 2018. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/41994546-3473-46a6-b485-04cf765eaf98 (дата звернення: 04.04.2026).

УДК 314/316 : 37.01 : 37.09 : 378

Таран В. О.[1], Сердюк О. І.[2]
[1] д-р філос. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ІДЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Як відомо, освіта є фундаментальним соціальним інститутом, органічно пов’язаним з усіма складовими суспільної системи. Забезпечуючи трансляцію знань, цінностей та соціальних ролей, вона адаптує людину до природних і соціальних змін та впливає як на саму людину, так і на всі соціальні процеси, визначаючи напрямок і динаміку їх руху. Тому освіта як об’єкт і предмет дослідження завжди перебувала в центрі наукового інтересу. Не винятком є і сучасний період, специфіка котрого може бути краще зрозумілою через аналіз освітянської проблематики. Одним із цікавих її аспектів, на нашу думку, слід вважати проблему зв’язку освіти з ідеологією.

Адже в системі освіти завжди найбільш рельєфно проступають обрії світоглядно-ціннісних орієнтацій, що корелюють зі специфічними змінами загально-цивілізаційного (епохального), національно-трансформаційного

характеру чи викликами, обумовленими різноманітними, часто непередбачуваними, факторами. Саме тому проблема ідеологічної обумовленості освіти набуває особливої гостроти в сучасній Україні – країні перехідного типу, що одночасно перебуває у стані повномасштабної гібридної війни з РФ, котра активно використовує ідеологічний фактор.

Однак, саме ідеологічний аспект освіти сьогодні недостатньо враховується в нашій країні, що послаблює позицію України у протистоянні з агресором.

Це пов'язане з неоднозначним ставленням до ідеології. Одним із розповсюджених дефініцій поняття «ідеологія», є наступна: Ідеоло́гія (з грец., досл. вчення про ідеї) – організована в систему сукупність ідей у формі соціально-економічних моделей, настанов, гасел, програмних документів суб'єктів ідеологій, філософських концепцій тощо. Відомі різні ідеології – цивілізаційні, епохальні, національні, державні, класові, соціально-групові, партійні, внутрішньо-фірмові, ідеології товариств тощо.

В контексті даної статті інтерес представляє державна ідеологія, яка формує врешті-решт всі сфери державної політики, у тому числі визначаючи й основні принципи функціонування державної системи освіти.

Державна ідеологія – це система спільних переконань, цінностей та ідей, що визначають напрям розвитку держави, її цілі, принципи та суспільні відносини, слугуючи основою для державної політики, національної єдності та ідентичності. Державна ідеологія – це ідеологія державотворення, яка в ідеалі повинна мати загально-цивілізаційний характер і не зводитись до вузького розуміння ідеології як вираження, обґрунтування і захисту інтересів окремих класів чи соціальних груп.

По суті, теоретично обґрунтовані базові принципи державного будівництва чітко закріплюються в Конституції кожної конкретної країни (хоча реально можуть і не збігатися з нормами Основного Закону країни). Звичайно в основі таких ідеологій лежать певні ідеологічні моделі, які відповідають типу держави, що будується, – лібералізм, консерватизм, соціалізм, націоналізм, демократія, авторитаризм тощо. При тому вони часто можуть набувати певної національної специфіки.

Основні вимоги щодо ідеології державного будівництва в Україні, яке орієнтується на європейські ціннісні засади та українські національні інтереси, були ретельно розроблені НАН України ще у 1996 році, що знайшло відображення у відповідній Постанові №227 від 10.07.1996 року [6]. На жаль, поняття «державна ідеологія» в контексті українських політичних реалій практично не використовується, чому є ряд суттєвих причин:

1) свідомий курс України після проголошення незалежності на деідеологізацію українського соціального простору як реакції на попередню тотальну комуністичну його заідеологізованість;

2) спрощене трактування державної ідеології не як теоретичного обґрунтування світоглядно-ціннісної основи стратегічного розвитку українського суспільства, що закладені у положеннях діючої Конституції України, а через принципи вузько партійних інтересів;

3) розтягнутий у часі перехідний період України із систематичними намаганнями змін принципів і вектору її розвитку в залежності від партійних поглядів кожної нової політичної сили, що приходила до влади;

4) відсутність чітких ідеологічних пріоритетів навіть в деяких партій, що очолювали політичну владу в країні (найбільш яскравий приклад – нинішня правляча партія СН («Слуги народу»), яка за свою каденцію вже тричі змінювала власні ідеологічні пріоритети – від лібертаріанства – через ідеологічний плюралізм – до ідеології авторитаризму зразка КНР) [8].

В основі всіх цих обставин – боротьба між залишками елементів старої політичної системи та новими тенденціями розвитку державності, а також між симпатиками радянсько-російського світу та національно орієнтованими проєвропейськими силами в Україні, що обумовлює не тільки проблему з формуванням власної державної ідеології, але й некритичне ставлення до ідеологій інших держав, у першу чергу РФ.

Особливістю нинішнього етапу розвитку вищої школи в Україні, як і всієї її системи освіти в цілому, є те, що вона опинилася в умовах нового цивілізаційного вибору. Таким викликом стала російсько-українська війна як частина глобального конфлікту, що уособлює гостру фазу боротьби двох світів, двох ціннісних систем. З одного боку, фашизму у його російській модифікації – рашизму, спільниками котрого виступають держави з авторитарними режимами, та з іншого, – демократії в цілому, як форми державного правління, що уособлює цінності європейського світу, частиною котрого сьогодні виступає Україна.

Для нашої держави цей виклик представляє небезпеку в двох аспектах. Перший пов’язаний із реальною загрозою для існування України як суверенної держави, що обумовлено агресивною політикою по відношенню до неї з боку фашистської Росії, спрямованої на демонтаж української держави і фізичне знищення українського народу. Другий – із загрозою деформації моделі української державності зсередини, закладеної в принципах діючої Конституції України, яка визначає нашу країну як суверенну, незалежну, правову, демократичну і соціальну державу [3], що фактично є закріпленням омріяної віковою історією народу України моделі її державного устрою.

На надзвичайний характер цієї війни вказує те, що вона із самого початку планувалася її розробниками як гібридна – війна, в якій передбачене поєднання трьох складових – конвенційних військових дій, нерегулярних збройних формувань та невійськових методів. Для більш ефективного

підриву противника зсередини планувалося використання широкого арсеналу світоглядно-ціннісних і психологічних засобів боротьби, де особлива роль надавалася дезінформації й пропаганді. Теоретичне обґрунтування причин і стратегічної мети російсько-української війни знайшло відображення в концепції «русского міра», яка є способом ідеологічного забезпечення імперських амбіцій сучасної Росії.

Показово, що виходячи з концепції «русского міра», до русскіх/росіян відносяться громадяни не за їх етнічним походженням, а перш за все за мовним показником (це всі ті, хто розмовляє російською мовою) і ціннісними орієнтаціями, історично сформованими в надрах російського соціуму. Важливою особливістю «русского міра» є те, що він фактично не визнає політичних та етнічних кордонів і є транскордонною культурно-мовною спільністю. При тому цілком ігнорує право на етнічно-культурну і соціально-політичну самобутність інших народів, особливо українців. Більше того, відносно українців чітко артикульована політика геноциду, яка передбачає не тільки демонтаж української держави і руйнування українського культурно-мовного середовища, але й фізичне нищення самих українців. Так, буквально на початку активної фази російсько-української війни в одній із статей в РІА «Новості» 03.04.2022 р. (явно на замовлення) під авторством Т.Сергейцева «Що Росія має зробити з Україною» можна було прочитати у тому числі наступне: «Україна неможлива в якості національної держави і як держава вона має бути знищена; не може бути збережена назва «Україна»; влада в Україні є нацистсько-бандерівською, вона має бути ліквідована;.. українізм – штучна антиросійська конструкція, що не має власного цивілізаційного змісту, але підпорядкований елемент чужої і ворожої цивілізації; на території України після її захоплення Росією має бути проведена тотальна деукраїнізація, тобто денацифікація, дебандеризація і деєвропреїзація – процес, котрий повинен проводитись поетапно і охоплюватиме 25 років на основі російської юрисдикції і в умовах постійної російської військової присутності» [7]. Показово, що протягом всього періоду війни ЗМІ і телебачення РФ неухильно дотримується саме цієї риторики, а вся військово-політична система Росії послідовно реалізує проголошені гасла у своїх практичних діях.

Концепція та ідеологія «русского міра» органічно пов’язана з РПЦ, яка завжди була на службі у російської держави, забезпечуючи відповідну підтримку її імперській політиці. Це спостерігалося і за часів царського правління, і в період існування радянської системи. Традиція збереглася і в пострадянський період.

Як свідчать реалії, в ідеології «русского міра» тісно переплелися і значною мірою навіть збіглися світоглядно-ціннісні орієнтири сучасної політичної системи РФ і РПЦ. Це обумовлено тим, що сьогодні в Росії, з

одного боку, спостерігається зсув суспільної свідомості у бік клерикалізації – процес, пов'язаний з посиленням впливу церкви на суспільно-політичне, культурне та державне життя. З іншого, – і сама релігія стає все більше «приземленою», навіть політизованою, фактично перетворюючись на «політичну релігію» [1].

Показово, що саме Патріарх РПЦ митрополит Кирило відіграв значну роль у становленні В.Путіна палким прибічником ідеї «русского міра» і «триєдиної Русі». Однак і сам Кирило певною мірою змінив церковну риторику, яка стала чітко корелювати з імперською політикою та ідеологією путінської Росії. Так, після появи «Наказу 35-го Всемирного русского народного собора» (2021 р.) відбулося перейменування СВО на «священну війну» і з'явилася заява про те, що вся територія України має увійти до сфери впливу Росії. Відповідно, агресія проти України стала для РПЦ не проявом путінського персонального божевілля, а історичною місією. Російські ж солдати – не окупантами, а визволителями [4].

Важливою особливістю ідеології «руського міра» є її активний зв'язок з системою освіти. У 2012 року в РФ було сформульоване нове громадянське завдання для системи російської освіти, що полягало у тому, щоб дати кожному громадянину той абсолютно обов'язковий обсяг гуманітарного знання, який становить основу самоідентичності народу. І в першу чергу акцент робився на підвищенні в освітньому процесі ролі таких предметів, як російська мова, російська література, вітчизняна історія.

Новими світоглядними координатами в системі навчання стають складові концепції «русского міра» – клерикальність, мілітаризм та ксенофобія, які сприяють формуванню в соціумі почуття імперської ідентичності, що забезпечує реалізацію агресивного зовнішньо-політичного курсу РФ.

В системі російської освіти активно використовуються соціальні технології, які активно впливають на мілітаризацію свідомості молоді. Середня і вища школа країни-агресора спонукають молодь до опановування компетенціями, що є необхідними для військової служби. Важливе місце у вихованні російського юнацтва посідає формування україножобських настроїв та критично негативного ставлення до ідеї української державності.

У 2018 р. у Росії розпочалося громадське обговорення «Національної доктрини освіти», яка до 2022 р. зазнала чотири редакції. Паралельно відбувалася робота над «Концепцією виховання людини в Російській Федерації». Основні положення цієї доктрини було викладено у Наказі XXV Всесвітнього народного собору «Сучасність і майбутнє русского міра» від 27–28 листопада 2023 р., затвердженого 27 березня 2024 р. Першочерговим завданням підготовки духовенства було поєднання канонів російського православ'я з принципами російської державної ідеології, а світської освіти

та виховання названа так звана «суверенізація національної системи освіти», що передбачає відмову від використання закордонного педагогічного досвіду. Особлива увага в реалізації положень названого документу приділяється блоку соціально-гуманітарних дисциплін, які мають сприяти вихованню у молоді почуття приналежності до «російської цивілізаційної ідентичності» та засвоєнню «російських духовно-моральних цінностей» [5].

Важливим напрямком ідеологічної роботи російської держави і розповсюдження положень доктрини «руського міра» вважаються не тільки тимчасово окуповані території та інші країни, але й усі інші території, де проживають російськомовні громадяни.

Звідси, завданням системи освіти в Україні, особливо її вищої ланки, є необхідність посилення ідеологічної складової, яка передбачає не тільки відстоювання позитивного начала принципів державного будівництва в Україні, його європо- і націоцентричного характеру, але й розкриття деструктивного по відношенню до України характеру концепції «русского міра». Для цього необхідно посилити роль в програмі підготовки фахівців суспільно-гуманітарних дисциплін, спеціальних курсів, що розкривають фашистську сутність ідеології «русского міра». А крім того, для протидії російській пропаганді активно використовувати комплекс заходів, що включає: освітні програми з критичного мислення й медіаграмотності; залучення молоді до громадського життя для розвитку самостійності у формуванні переконань; педагогічний супровід у закладах освіти, включно з психологічною підтримкою; розвиток емоційного інтелекту для управління емоціями та опору маніпуляціям; заохочення творчості для формування національної ідентичності та стійкості до пропаганди [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волосевич М. Вплив релігійного фактора на процеси суспільно-політичної трансформації у Росії початку XXI століття. 2018. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/volosevych_vplyv.pdf. (дата звернення: 01.04.2026).

2. Журба К. О., Рейпольська О. Д., Шкільна І. М. Формування моральної самосвідомості і моральної стійкості української молоді до впливу ворожої пропаганди. *Вісник науки та освіти*. 2024. 5 (23). С. 939-950.

3. Конституція України: подарункове видання / упоряд.: Л. І. Бірюк, Н. І. Адамчик, Є. Г. Кудлай [та ін.]. Київ : ВАІТЕ, 2021. 324 с.

4. Кошкіна С. Що таке «руській мір» і як він став ідеологією путінського фашизму. 2024. URL: https://lb.ua/news/2024/05/14/613111_shcho_take_russkiy_mir_i_yak_vin_stav.html (дата звернення: 01.04.2026).

5. Мотенко Я., Шишкіна Є. Освітня концепція «руського міра» як зброя російського неоімперіалізму. 2024. URL: https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/viewFile/541/528 (дата звернення: 01.04.2026).

6. Про концепцію ідеології державотворення в Україні. НАН України. Постанова від 10.07.1996 №227. Документ v0227550-96. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0227550-96#Text (дата звернення: 01.04.2026).

7. Таран В. О., Попович В. М. Ментально-психологічний фактор і політика: російський контекст. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 4(56). P. 182-192.

8. Taran V. O., Serga T. O. The problem of social justice in the context of modern social and political realities in Ukraine. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. №6 (66). 2024. P. 97-107.

УДК 3.364-4
Фролов О. В.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В УМОВАХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

За останні чотири роки в Україні посилилися міграційні процеси, унаслідок яких мільйони внутрішньо переміщених осіб та вимушених біженців опинилися в нових соціокультурних умовах, формуючи середовище підвищеної етнічної та культурної різноманітності. За О. Малиновською, міграційні процеси є одним із ключових чинників суспільних трансформацій, що потребують системного регулювання та науково обґрунтованої державної відповіді [3, с. 123].

Зростання соціальної напруги, загострення конкуренції за ресурси й послуги, а також поява нових ідентичностей у суспільному просторі породжують реальні ризики міжетнічної ворожнечі та нетолерантності. Формування етнічної толерантності набуває стратегічного значення як передумова соціальної згуртованості та збереження громадянського миру.

Соціальна робота як практична дисципліна і система допомоги виступає ключовим інструментом у побудові мостів між різними спільнотами. І. Д. Звєрєва та Г. М. Лактіонова підкреслюють, що саме соціальні працівники є провідними суб'єктами забезпечення інтеграції вразливих груп населення [2, с. 76].

Етнічна толерантність це усвідомлена здатність особи, групи або суспільства сприймати й поважати культурну, мовну та релігійну різноманітність без дискримінації та упередженості.

Міграційні процеси суттєво ускладнюють міжетнічні взаємовідносини. Серед головних ризиків можна вважати:

– стереотипи спрощені та часто хибні уявлення про представників інших етнічних груп, що формуються під впливом мас-медіа та побутових взаємодій;

– ксенофобія упереджений страх перед «чужими», що є живильним середовищем для радикалізації і конфліктів;

– соціальна ізоляція маргіналізація мігрантів і ВПО, що посилює відчуженість і ускладнює їхню повноцінну участь у суспільному житті.

Соціальна робота виступає дієвим інструментом подолання соціальних бар'єрів. Відповідно до теоретичних засад, розроблених у вітчизняній науковій школі, вона реалізує дві взаємопов'язані функції: інтеграцію мігрантів і ВПО у приймаюче середовище та налагодження міжкультурного діалогу між різними спільнотами [2, с. 135].

Сучасна практика соціальної роботи у сфері міжетнічних відносин охоплює широкий арсенал методів. Зокрема, тренінги з толерантності та міжкультурної комунікації, які розвивають навички діалогу, емпатії та критичного мислення. Групові заняття та інтерактивні вправи сприяють подоланню соціальних бар'єрів через спільну діяльність і неформальне спілкування. На рівні громад, шкіл і центрів соціального обслуговування реалізуються соціально-педагогічні проєкти, спрямовані на формування інклюзивного середовища. Важливою формою є також робота з громадами через залучення місцевих лідерів, волонтерів і громадських організацій. Індивідуальне консультування забезпечує персоналізовану допомогу у вирішенні конкретних соціальних, правових та психологічних проблем. Ефективність зазначених методів підтверджується педагогічними дослідженнями у сфері виховання толерантності, які доводять, що інтерактивні та проєктні форми роботи дають стійкіший результат порівняно з суто інформаційними підходами [4, с. 19-23].

Для підвищення ефективності соціальної роботи у сфері формування етнічної толерантності насамперед необхідна розробка комплексних програм з урахуванням регіональної специфіки та потреб цільових груп. Особливо важливою є робота з ВПО в умовах збройного конфлікту, де соціальна ізоляція набуває критичних масштабів і потребує цілеспрямованого втручання фахівців. Не менш значущою є міждисциплінарна взаємодія, що передбачає скоординовану співпрацю педагогів, психологів, соціальних працівників і медіаторів на основі спільних протоколів та єдиного розуміння цілей інтеграції. Окремої уваги заслуговує робота з сім'ями мігрантів,

оскільки саме сімейне середовище є первинним агентом формування етнічних установок і цінностей: залучення сім'ї до процесів соціалізації та інтеграції суттєво підвищує їхню результативність. Наскрізним принципом усіх зазначених заходів має стати культурна чутливість усвідомлене врахування культурних особливостей клієнтів у кожній практиці соціальної роботи, що відповідно до концепції міграційної толерантності є обов'язковим стандартом фахової діяльності.

Таким чином, реалізація комплексних програм, міждисциплінарна співпраця, робота з сім'ями та дотримання принципу культурної чутливості утворюють цілісну систему заходів, спрямованих на зміцнення міжетнічної взаємодії. Саме ця система створює підґрунтя для ефективної діяльності соціальних працівників як ключових суб'єктів формування толерантного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпалько О. В., Звєрєва І. Д., Харченко С. Я. та ін. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. І. Д. Звєрєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.

2. Звєрєва І. Д. Соціальна педагогіка : теорія і технології : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.

3. Малиновська О. А. Міграційна політика : глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с.

4. Нікітіна Н. П. Толерантність як педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Спецвипуск. С. 19-23.

УДК 364-3

Червонний С. В.[1], Зайцев К. Г.[2], Зайцев Г. К.[3]
[1] асп. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»
[3] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЗАПОРІЗЬКИМ МІСЬКИМ ТЕРИТОРІАЛЬНИМ ЦЕНТРОМ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Запорізький міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (далі – територіальний центр) надає:

− соціально-побутові послуги − забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового

патронажу, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів, ремонт одягу та взуття, перукарські послуги тощо;

− психологічні послуги − надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення відносин з оточуючим соціальним середовищем, психологічної корекції, методичних порад;

− соціально-педагогічні послуги − виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб громадян, яких обслуговує територіальний центр, організація їх дозвілля;

− соціально-медичні послуги − консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів, збереження, підтримка здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

− соціально-економічні послуги – організація надання адресної натуральної чи грошової допомоги;

− юридичні послуги − надання консультацій з питань чинного законодавства, захист прав та інтересів громадян, яких обслуговує територіальний центр;

− інформаційні послуги − надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги), розповсюдження просвітницьких і культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги), поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг;

− реабілітаційні послуги – послуги з соціальної реабілітації, які спрямовані на відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності особи з метою сприяння її інтеграції в суспільство;

− послуги з реєстрації переважного місця знаходження осіб без визначеного місця проживання

− інші соціальні послуги, перелік, умови та порядок надання яких визначені у разі потреби, рішенням міської ради.

Структурні підрозділи територіального центру надають послуги, визначені Положеннями про відповідні структурні підрозділи [1].

Територіальний центр забезпечує здійснення своїми структурними підрозділами соціальне обслуговування (надання соціальних послуг):

− громадян похилого віку, інвалідів, хворих (з числа осіб працездатного віку на період до встановлення їм групи інвалідності, але не більш як чотири місяці), які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги, визнані такими в порядку, затвердженому Міністерством охорони здоров’я України;

− громадян, які перебувають у складній життєвій ситуації у зв’язку з безробіттям і зареєстровані у Державній службі зайнятості як такі, що

шукають роботу, стихійним лихом, катастрофою (і мають на своєму утриманні неповнолітніх дітей, дітей-інвалідів), якщо середньомісячний сукупний дохід їх сімей нижчій ніж прожитковий мінімум для сім'ї;

− дітей-інвалідів віком від 2 до 18 років;

− бездомних громадян;

− малозабезпечені та інші категорії громадян, на яких спрямована дія заходів міської комплексної програми соціального захисту населення міста Запоріжжя.

Для соціального обслуговування громадяни похилого віку, інваліди, хворі (з числа осіб працездатного віку на період до встановлення їм групи інвалідності, але не більш як чотири місяці), які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги, подають письмову заяву в департамент соціального захисту населення Запорізької міської ради за місцем проживання, яке в триденний строк після її надходження надсилає запит до закладу охорони здоров'я за місцем проживання громадянина для одержання медичного висновку про його здатність до самообслуговування та потребу в постійній сторонній допомозі (далі – медичний висновок) і до нотаріуса (у разі потреби) з метою отримання витягу з Державного реєстру правочинів про відсутність (наявність) укладеного громадянином договору утримання (догляду) (далі - витяг з Державного реєстру правочинів).

У десятиденний строк після надходження запиту заклад охорони здоров'я надає медичний висновок управлінню праці та соціального захисту населення, яке у триденний строк приймає рішення про необхідність або відмову в соціальному обслуговуванні (наданні соціальних послуг). У разі отримання висновку про те, що громадянин не здатний до самообслуговування та потребує постійної сторонньої допомоги, управління праці та соціального захисту населення надсилає структурним підрозділам територіального центру заяву громадянина разом з медичним висновком та витягом з Державного реєстру правочинів.

Після надходження зазначених документів структурні підрозділи територіального центру складають карту індивідуальних потреб громадянина у соціальному обслуговуванні (наданні соціальних послуг), визначають їх зміст, уточнюють обсяг, складають план його здійснення (їх надання), укладають проект договору про соціальне обслуговування (надання соціальних послуг) відділенням соціальної допомоги вдома одинокого (проживаючого самотньо) непрацездатного громадянина та надсилають територіальному центру для прийняття рішення про необхідність соціального обслуговування (надання соціальних послуг), про що видається наказ.

Територіальний центр вносить дані в електрону базу даних та в триденний строк направляє зазначені документи в структурні підрозділи.

Громадяни які перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з безробіттям і зареєстровані у Державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, у зв'язку зі стихійним лихом, катастрофою (і мають на своєму утриманні неповнолітніх дітей, дітей-інвалідів), якщо середньомісячний сукупний дохід їх сімей нижчій ніж прожитковий мінімум для сім'ї та малозабезпечені та інші категорії громадян, на яких спрямована дія заходів міської комплексної програми соціального захисту населення міста Запоріжжя, для соціального обслуговування (надання соціальних послуг) подають письмову заяву управлінню праці та соціального захисту населення за місцем проживання [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 42. Ст. 213. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text (дата звернення: 30.03.2026).

2. Положення про Запорізький міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг). URL: https://socposluga.com.ua/about-us (дата звернення: 30.03.2026).

УДК 316.4/316.6 : 364.4 : 37.07
Щербина Д. С.[1], Щербина С. С.[2]
[1] вчитель, Енергодарський багатопрофільний ліцей
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СУТНІСТЬ ТРУДОВОЇ АДАПТАЦІЇ

Адаптація особистості – це пристосування людини до навколишніх соціальних умов [3, с. 139]. Ось як адаптацію трактує «Соціологічна енциклопедія», яка вийшла під редакцією В. Г. Городяненка: «Адаптація – це вид взаємодії особистості чи соціальної групи із соціальним середовищем, у процесі якого узгоджуються вимоги і очікування його учасників» [4, с. 12].

Адаптація особистості в трудовому колективі є одним з важливих чинників залучення особистості до трудового процесу. Невипадково адаптація особистості привертає увагу багатьох не тільки зарубіжних вчених, а і вітчизняних соціологів. Серед них: М. П. Лукашевич, Л. І. Швидка, В. Васильєв, М. В. Тулєнков, В. В. Шкурко, В. М. Огаренко, О. Л. Скідін, Ж. Д. Малахова, А. В. Камбур та ін.

Процес трудової адаптації визначається авторами як соціальний процес засвоєння особистістю нової трудової ситуації, що характеризується активною взаємодією особистості і трудового середовища, у результати якого

досягається відповідність життєдіяльності особистості з умовами середовища [1, с. 248].

Рівновага між особистістю і новим соціальним середовищем укладається в оптимальному співвідношенні групових і індивідуальних цінностей, у відповідності суспільно регламентованого поводження внутрішній структурі особистості. Критеріями такої рівноваги при вивченні адаптації особистості в сфері праці виступають, з одного боку, рівень ефективності функціонування особистості як працівника і члена колективу, з іншого боку – рівень задоволеності її різними аспектами й умовами діяльності і спілкування.

Під трудовою адаптацією розуміють, звичайно, процес взаємодії працівника з навколишнім його виробничим середовищем із приводу освоєння нової для нього трудової ситуації.

Для розуміння сутності трудової адаптації розглянемо коротко основні сутнісні ознаки цього явища.

По-перше, трудова адаптація носить активний характер. Це процес взаємної дії працівника (адаптанта) і виробничої організації по освоєнню новизни в трудовій ситуації. Влаштовуючись на роботу, новачок прагне обмовити найбільш зручні для нього умови, намагається впливати на умови роботи надалі, пристосовуючи їх до своїх можливостей і цілей, починає спроби впливати на колег і керівників для зміни їхніх відносин до нього в сприятливому напрямку. Новачок повинен підтримувати систему норм і цінностей, трудових традицій, стереотипів трудового поводження. У кінцевому рахунку, за індивідом залишається можливість відмовитися від адаптації і піти з підприємства. Однак варто підкреслити, що основою взаємної зацікавленості в успішній адаптації як працівника, так і підприємства є загальні інтереси.

По-друге, виробничій адаптації властивий полімотиваційний характер адаптивної діяльності, що обумовлює діалектичну єдність орієнтованої і змістовної трудової діяльності в процесі адаптації. Поштовхом для початку виробничої адаптації є нестаток у реалізації адаптивної потреби, що виникла в результаті нових вимог виробничого середовища, або нових вимог до виробництва з боку працівника. Адаптивна потреба опосередкована взаємодією з потребою в трудовій самореалізації працівника, з одного боку, і потребою виробництва в кваліфікованому активному працівнику, здатному забезпечити трудовому колективові реалізацію його функції, – з іншого.

Під впливом складного переплетіння потреб відбувається мотивація адаптивної діяльності індивіда. При цьому мотиви також взаємодіють між собою. У результаті складеної полімотивації виникають мета і програма адаптивної діяльності індивіда. При цьому враховується оцінка можливостей

реалізувати в рамках даного підприємства життєві цілі особистості [2, с. 95–97].

Якщо адаптація йде на «самопливі» – її термін 1–1,5 року, керована адаптація продовжується кілька місяців, її термін скорочений. Потому керування адаптаційним процесом – дуже важлива справа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лукашевич М. П. Соціологія праці: Підручник. К. : Либідь, 2004. 440 с.

2. Лукашевич М. П., Шандор Ф. Ф., Червона Л. М. Людина. Адаптація. Соціалізація (соціологічний контекст): Підручник. Ужгород : «АУТДОР-ШАРК», 2023. 208 с.

3. Огаренко В. М., Малахова Ж. Д. Соціологія праці: Навчальний посібник. Запоріжжя : Гуманітарний університет «ЗІГМУ», 2001. 306 с.

4. Соціологічна енциклопедія / Укладач В. Г. Городяненко. Київ: Академвиддав, 2008. 456 с.

УДК 37.07:005.95/.96

Щербина Я. А.[1], Щербина С. С.[2]
[1] вчитель-методист, Енергодарський багатопрофільний ліцей
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ СОЦІАЛЬНОЇ УСТАНОВИ – СКЛАДОВА КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ

Працюючи в організації, людина постійно повинна удосконалювати свою освіту, навчаючись як теоретичним основам професії, так і здобуваючи практичні навички. Через навчання персоналу відбувається розвиток його трудового потенціалу. Ми живемо в століття науково-технічного прогресу, коли відбувається постійне відновлення техніки, з'являються нові технології, удосконалюються й гармонізуються системи роботи з документами, постійно оновляється інформаційна база. Сьогодні вже важко уявити собі робочі місця керівників і фахівців, не оснащені комп'ютерної й оргтехнікою. Робочі місця також оснащуються різними системами діагностики, верстатами із числовим управлінням т.п. Таким чином, відбувається зближення розумової й фізичної праці. Тому навчання персоналу − це цілеспрямовано організований і планомірно й систематично здійснюваний процес оволодіння теоретичними знаннями, навичками й уміннями під керівництвом досвідчених фахівців.

Мета навчання персоналу з позиції працівника й роботодавця різна.

Роботодавець, сприяючи навчанню персоналу, вирішує завдання організації й формування управлінського персоналу, з персоналу на

підприємстві, впровадження нововведень й оволодіння знаннями, необхідними для розуміння й рішення різного кола проблем, що виникають у процесі виробництва.

З погляду працівника, він підтримує на належному рівні й підвищує свою кваліфікацію, професійні знання, що перебувають поза сферою його безпосередньої професійної діяльності, розвиває здатності в області планування й організації виробництва.

Цінність співробітника компанії визначає ступінь фінансових засобів, витрачених для підвищення його кваліфікації, а можливість безперервного навчання є мотивуючим чинником для працівника.

Розрізняють три основних види навчання.

1. Підготовка кадрів − процес планомірного й організованого навчання кадрів відповідної кваліфікації для будь-якої галузі виробництва, що володіють необхідними спеціальними знаннями, уміннями й навичками.

Підготовка кадрів може вестися трьома способами: усередині організації (без відриву від виробництва), тобто в процесі роботи; поза організацією (з відривом від виробництва) на спеціалізованих курсах; самонавчання (самопідготовка), що полягає у вивченні спеціальної літератури або шляхом навчання в системі вищої й середньої фахової освіти. Самонавчання є важливим мотивуючим фактором для працівника й повинне стимулюватися керівництвом організації шляхом надання додаткового часу або підвищення в посаді за результатами навчання.

2. Підвищення кваліфікації. Це процес навчання кадрів з метою вдосконалення знань і навичок у зв'язку ростом професійних вимог або підвищенням у посаді. Прикладом підвищення кваліфікації є курси (інститут післядипломної освіти) професійних вчителів, що готовить фахівців з різних освітніх дисциплін середньої школи протягом декількох місяців. По закінченні подібних курсів і здачі іспитів фахівці одержують свідоцтво, що дає право займатися подібною діяльністю на професійній основі.

3. Перепідготовка кадрів − навчання персоналу організації через Центри зайнятості з метою освоєння нових знань, умінь, навичок і способів спілкування у зв'язку з оволодінням новою спеціальністю або вимогами, що змінилися, до змісту й результатів роботи.

Керівництво організації повинне планувати потреби в навчанні персоналу поряд з розрахунком потреби в персоналі й плануванням кар'єри. Тобто даний вид планування є складовою частиною загального планування трудових ресурсів. Для об'єктивного визначення потреби в навчанні доцільно використати результати оцінки праці й персоналу, що виявляють проблеми, з якими зіштовхуються працівники; аналізувати плани технічного розвитку організації й відновлення устаткування; діагностувати середній рівень підготовленості нових співробітників.

Для того, щоб мотивувати співробітників до процесу безперервного навчання, керівництво організації повинне не тільки надавати співробітникам додатковий час і можливість навчання, але й належним чином оцінювати підвищення ними професійної майстерності за результатами атестації, забезпечуючи перспективу посадового й професійного росту.

Високу ефективність у плані навчання управлінських кадрів і фахівців грають тренінги, проведені різними центрами. Метою цих програм є комплексний розвиток організації, швидке і якісне підвищення ефективності роботи керівників і співробітників всих рівнів, поліпшення взаємодії між підрозділами та попередження конфліктних ситуацій.

Однак у цілому дані способи управління, особливо економічні, займають провідне місце в управлінні персоналом, виступаючи як би фундаментом управлінського впливу. Всі методи управління персоналом взаємозалежні й використаються в комплексі.

Обрана кадрова політика повинна бути спрямована на одержання соціально-економічного ефекту в роботі з персоналом, що сприяє високопродуктивної діяльності всієї організації.

УДК 316.647-053.6:37.018.43
Явон В. М.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ПРОСТІР ФОРМУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ШЛЮБНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДІ

Сучасний світ переживає надзвичайно швидкі зміни у сфері комунікацій та взаємодії, що відбуваються переважно за допомогою інтернет-платформ та соціальних мереж. Подорож у цифрову епоху розвинула нові форми спілкування та створила унікальні можливості для самовираження та ідентифікації. Саме соціальні мережі є важливим соціальним простором сучасної молоді, у якому формуються цінності, очікування та установки щодо шлюбних і партнерських стосунків. Вони впливають на уявлення про роль чоловіка та жінки у сім'ї, фінансові та емоційні очікування від партнера, а також на поведінкові моделі у стосунках.

Соціальні мережі сьогодні виступають не лише інструментом комунікації, а й середовищем соціальної взаємодії, де молодь отримує знання, моделює поведінку та формує власні цінності щодо партнерства та шлюбу. В умовах сучасного українського соціуму, у якому відбуваються значні соціальні, економічні та політичні трансформації, роль соціальних мереж у соціалізації молоді особливо зростає. Вони стають ключовим

чинником, що впливає на формування шлюбних очікувань та ціннісних орієнтирів [1].

Мета роботи полягає у виявленні особливостей трансформації шлюбних уявлень молоді під впливом соціальних мереж та визначенні основних тенденцій цього процесу. У науковій літературі питання цифрового впливу на шлюбні установки розглядали такі дослідники, як В.М. Явон, Т.О. Серга, О. Білан, І. Суркова та інші, які відзначають значення медіа-контенту та цифрових платформ у формуванні соціальних норм і поведінкових моделей молоді.

Соціальні мережі виступають середовищем, у якому відбувається постійний обмін інформацією про романтичні стосунки, партнерство та сімейне життя. Вони дозволяють молоді спостерігати за чужим досвідом, порівнювати його з власним та моделювати власні очікування щодо шлюбних відносин [2]. Особливо це проявляється у таких аспектах:

- визначення ролей чоловіка та жінки у сім'ї;
- очікування щодо фінансової та емоційної взаємодопомоги у парі;
- ставлення до часу вступу у шлюб та відкладення одруження;
- формування уявлень про ідеального партнера та типові моделі поведінки у стосунках.

Емпіричне дослідження, проведене серед молоді віком 18-30 років у різних регіонах України, показало, що понад 70 % респондентів отримують інформацію про шлюб та партнерські відносини через соціальні мережі. При цьому 65 % зазначили, що контент у соцмережах змінює їхні очікування від партнерських стосунків, а 40 % відзначили, що під впливом популярних блогерів та онлайн-трендів вони переглядають власні уявлення про шлюб. Соціальні мережі сприяють появі нових форм партнерства, таких як дистанційні стосунки, відкладене одруження та онлайн-знайомства [3].

Аналіз даних свідчить про трансформацію традиційних шлюбних установок. Соціальні мережі впливають на ціннісні пріоритети молоді, стимулюють переосмислення ролей у сім'ї та створюють умови для формування критичного ставлення до традиційних норм. Водночас вони можуть бути джерелом соціальних стереотипів та нереалістичних очікувань щодо партнерства, що потребує уваги соціальних працівників, психологів та освітян у розробці профілактичних та просвітницьких програм.

Таким чином, соціальні мережі виступають ключовим простором формування та трансформації шлюбних уявлень молоді, визначають сучасні тенденції партнерських стосунків та цінностей і сприяють цифровій соціалізації. Подальші дослідження мають зосередитися на впливі окремих платформ, медіа-контенту та цифрових практик на соціальні та психологічні аспекти шлюбних очікувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гнатюк Р. Соціальні мережі : співвідношення позитиву і негативу. URL: https://zn.ua/ukr/family/socialni-merezhi-spivvidnoshennya-pozitivu-i-negativu.html (дата звернення: 01.04.2026).

2. Вплив соціальних мереж на сучасну молодь. URL: https://fakultet.site/2023/12/vplyv-sotsialnykh-merezh-na-suchasnu-molod/#:~:text (дата звернення: 01.04.2026).

3. Засадко А. В. Соціальні мережі як середовище формування особистісної ідентичності молоді в контексті сучасної культури : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра : спец. 034 Культурологія / наук. кер. Н. М. Столярчук; Волинський національний університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2025. 66 с.

УДК 364.4:352.07

Андрусів В. Я.[1], Новак Т. О.[2]
[1]студ. гр. СН-213 НУ «Запорізька політехніка»
[2]старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Територіальні громади відіграють ключову роль у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО), оскільки в умовах воєнного стану саме на них покладається основний тягар їх прийому, розселення та життєзабезпечення. Громада виступає не просто місцем перебування, а повноцінним суб'єктом інтеграції та основним майданчиком для створення комплексного середовища адаптації, що охоплює соціально-психологічну, культурну, економічну та інфраструктурну складові. Відповідно до законодавства, органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечувати переселенцям доступ до соціальної інфраструктури, психологічної підтримки, освітніх і медичних програм за принципом «близькості до людини», що дозволяє реалізувати персоналізований підхід до кожного мешканця [3].

Водночас процес соціальної інтеграції супроводжується низкою суттєвих викликів як для приймаючих громад, так і для самих ВПО. Перша група – це соціальні та культурні виклики. Вони проявляються внаслідок самого різноманіття: переселенці часто зіштовхуються з труднощами соціалізації через відмінності мови, звичаїв чи традицій, а також через стереотипи та упереджене ставлення місцевого населення, що може призвести до ізоляції. Окреме місце посідають психологічні травми осіб, які пережили втрату домівок або насильство. Така допомога вимагає не лише

розвитку соціальної інфраструктури, а й створення сприятливого, згуртованого середовища для формування у ВПО відчуття належності до громади.

Друга група – економічні виклики, пов'язані з обмеженими можливостями працевлаштування та фінансовою нестабільністю самої громади. ВПО можуть мати труднощі у пошуку роботи через високий рівень безробіття, недостатню кваліфікацію або відсутність мережевих зв'язків, а відсутність стабільного доходу посилює їхню вразливість та обмежує доступ до житла й медицини.

Третя група викликів – інфраструктурні. Вони стосуються житлової проблеми та розгалуженості соціальних послуг. Через брак соціального житла більшість ВПО змушені винаймати помешкання, що потребує значної фінансової спроможності. Крім того, збільшення чисельності населення створює додаткову напругу на наявні об'єкти ЖКХ, медичні та освітні заклади, вимагаючи значних ресурсів від громади та держави [2].

Попри ці труднощі, громади намагаються трансформувати виклики в можливості. Основними пріоритетами діяльності залишаються створення фондів тимчасового житла та сприяння працевлаштуванню для «вкорінення» ВПО. Важливим інструментом стали координаційні ради, центри підтримки та спеціальні регіональні програми, що підтверджується досвідом понад 1050 громад. Особливу роль у комунікації відіграють старостинські округи та старости, які виконують функцію «першого контакту», ведуть соціальні паспорти для моніторингу потреб та застосовують механізми медіації для нівелювання напруги, яка, за дослідженнями, відчувається у понад 50% випадків.

Завдяки децентралізації, цифровізації (платформа «Дія», «Єдина база ВПО») та взаємодії з міжнародними партнерами, громади залучають гранти та підвищують свою стійкість. Подолання викликів інтеграції вимагає комплексного підходу та злагоджених дій усіх сторін. Вирішення цих проблем не лише сприятиме успішній адаптації ВПО, але й створить основу для сталого розвитку. Ефективна інтеграція передбачає перехід від політики «соціального утримання» до стратегії активного включення, де понад 83% представників місцевої влади вбачають у переселенцях стимул для розвитку людського капіталу [3].

Територіальні громади відіграють стратегічну роль у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб, виступаючи ключовим суб'єктом, який забезпечує не лише першочергові потреби життєзабезпечення, а й створює комплексне середовище для соціально-економічної адаптації. Попри значне навантаження на інфраструктуру, дефіцит соціального житла та ризики соціальної напруги, викликані культурними чи економічними відмінностями, громади поступово переходять від моделі пасивного соціального утримання

до стратегії активного залучення людського капіталу. Завдяки інструментам децентралізації, цифровізації та міжнародному партнерству, місцеве самоврядування трансформує виклики переміщення в можливості для розвитку, де успішна інклюзія ВПО стає фундаментом для сталого та згуртованого зростання всього регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Інтеграція ВПО у стратегії громад, як трансформувати виклики у точки зростання. Всеукраїнська Асоціація. URL: https://hromady.org/integraciya-vpo-u-strategi%D1%97-gromad-yaktransformuva-ti-vikliki-u-tochki-zrostannya/ (дата звернення 05.04.2026).

2. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. Проблеми сучасних трансформацій. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-11-02-04/2024-11-02-04 (дата звернення 05.04.2026).

3. Правові механізми інтеграції DGJ в територіальні громади. Волинський національний університет ім. Лесі Українки. URL: https://lsej.org.ua/10_2025/60.pdf (дата звернення 05.04.2026).

УДК 364.65

Байрак О. А.[1], Балухтіна О. М.[2]
[1] студ. гр. СНз-215м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЖІНОК, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Проблема подолання складних життєвих обставин сьогодні набула особливої гостроти. Для значної кількості жінок такі обставини пов’язані не з однією окремою подією, а з поєднанням кількох стресорів: економічної нестабільності, сімейних конфліктів, насильства, вимушеного переміщення, втрати близьких, перевантаження доглядовими обов’язками, тривалої невизначеності. Питання також полягає не лише в тому, що саме переживає жінка а, в першу чергу, яким чином вона намагається впоратися з пережитим. Саме це і робить тему копінг-стратегій науково та практично значущою.

Поняття «копінг» увійшло в психологічну науку як спроба описати не сам стрес, а спосіб реагування людини на стресову або кризову ситуацію. Копінг пов’язаний не тільки з надзвичайними подіями, а й із повсякденними труднощами, а його результативність значною мірою визначається особистісними та соціальними ресурсами. У монографії Л. Карамушки

підкреслюється, що копінг-стратегії є складним психологічним феноменом, який відіграє важливу роль у життєдіяльності особистості [2, с. 27].

Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року визначає складні життєві обставини як обставини, що негативно впливають на життя, здоров'я, розвиток особи та функціонування сім'ї, і які людина не може подолати самостійно. У соціальній та правовій площині складні життєві обставини розглядаються як такий стан, коли порушується звична життєдіяльність особи або сім'ї, а власних ресурсів для подолання проблеми недостатньо. Зазначений закон та Порядок організації надання соціальних послуг передбачають виявлення осіб і сімей у складних життєвих обставинах та оцінку їхніх потреб для подальшого надання підтримки [3]. Таким чином, сама категорія складних життєвих обставин уже передбачає, що людина потребує не лише внутрішньої мобілізації, а й зовнішньої допомоги.

Для жінок складні життєві обставини нерідко мають кумулятивний характер. Йдеться про ситуації, коли психологічне виснаження посилюється економічною вразливістю, а обмеженість ресурсів – відповідальністю за дітей або інших членів сім'ї, насильством, соціальною ізоляцією, проблемами зі здоров'ям, безробіттям та дефіцитом підтримки. Складні життєві обставини не просто «викликають стрес», а перебудовують увесь механізм реагування людини на життєві вимоги. У сучасних українських психологічних дослідженнях кризових ситуацій копінг розглядається як один із головних механізмів адаптації до життєвих потрясінь.

М. Дідух визначає, що копінг-стратегії традиційно поділяють на дві основні категорії: проблемно-орієнтовані та емоційно-орієнтовані. Проблемно-орієнтовані стратегії зосереджені на активному вирішенні проблеми, що викликає стрес. Вони включають пошук інформації, розробку плану дій та реалізацію конкретних кроків для зменшення або усунення стресового впливу. Цей підхід є ефективним у ситуаціях, коли проблему можна контролювати або змінити [1, с. 75].

Емоційно-орієнтовані стратегії спрямовані на регуляцію власного емоційного стану та адаптацію до ситуацій, які неможливо змінити. Вони включають релаксацію, самозаспокоєння, пошук емоційної підтримки, рефреймінг (переосмислення ситуації) та відволікання. Використання таких стратегій допомагає зменшити емоційну напругу та створити внутрішній баланс. Сучасні інтегративні моделі копінгу показують, що жодна стратегія сама по собі не є «абсолютно доброю» або «абсолютно поганою»: її ефективність залежить від типу ситуації, тривалості стресу та того, чи має людина реальний вплив на обставини.

Отже, складні життєві обставини в українському соціальному полі мають чітке нормативне визначення і розглядаються як підстава для надання соціальних послуг [3]. Для жінок такий стан часто має комплексний характер,

коли психологічна криза поєднується з економічною, сімейною чи соціальною вразливістю. У цих умовах найбільш адаптивними виявляються копінг-стратегії, що, залежно від типу ситуації, тривалості стресу та того, чи має людина реальний вплив на обставини, поєднують практичні дії, емоційну регуляцію та звернення за підтримкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дідух М. М. Конструктивна копінг-поведінка слідчих Національної поліції України у психологічно напружених ситуаціях: Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 227 с.

2. Карамушка Л. М. Психологія копінг-стратегій особистості в умовах сучасних викликів: монографія. 2024. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740194/1/monographia.pdf (дата звернення: 30.03.2026).

3. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 30.03.2026).

УДК 364.048.6

Бєлова В. Ю.[1], Балухтіна О. М.[2]
[1] студ. гр. СНз-215м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ МЕТОДАМИ АРТТЕРАПІЇ

У сучасних умовах в Україні питання соціальної адаптації ветеранів до мирного життя набуває особливої актуальності. Внаслідок участі у бойових діях значна кількість військовослужбовців стикається з труднощами повернення до цивільного середовища, що супроводжується психологічними травмами, порушенням соціальних зв'язків та зниженням рівня соціальної активності. У зв'язку з цим, метою дослідження є визначення ефективності застосування арттерапії як засобу соціальної адаптації ветеранів.

У наукових дослідженнях актуальних питань соціальної роботи дедалі більше уваги приділяється психосоціальним методам підтримки особистості. Зокрема, такі науковці, як О. В. Безпалько, І. Д. Звєрєва, С. Я. Харченко розглядають арттерапію як ефективний інструмент подолання наслідків психотравмуючих подій [1, с. 79]. У зарубіжній практиці арттерапія широко використовується для роботи з ветеранами, зокрема у США та країнах Європи, де доведено її позитивний вплив на зниження рівня тривожності та посттравматичних проявів [2, с. 169-177].

Арттерапія – це метод психосоціальної допомоги, який передбачає використання творчої діяльності для вираження емоційного стану та внутрішніх переживань особистості. В свою чергу, це сприяє зниженню рівня емоційної напруги, розвитку комунікативних навичок, підвищенню самооцінки та формуванню нових соціальних ролей. Важливою перевагою арттерапії є можливість невербального самовираження, що особливо актуально для осіб, які мають труднощі у вербалізації власних переживань.

У практиці соціальної роботи з ветеранами можуть застосовуватися різні форми арттерапії:

- індивідуальні заняття (малювання, ліплення);
- групові заняття (арт-студії, творчі майстерні);
- театральні практики (рольові ігри, постановки);
- інтегровані програми психосоціальної підтримки.

Разом із цим, особливого значення набуває використання конкретних арттерапевтичних методик у діяльності соціальних служб та реабілітаційних центрів, які безпосередньо працюють із ветеранами війни. Наприклад, методика «Вільне малювання», суть якої полягає у спонтанному зображенні внутрішніх переживань без заданої теми або обмежень. Такий підхід дозволяє обійти психологічні бар'єри та виявити приховані емоції.

ГО «Обласна ветеранська спілка учасників АТО Рівненщини» проводить індивідуальні заняття, де учасники передають на полотні те, що важко висловити словами: емоції, думки. Військові занурюються в гру кольорів, плавні рухи пензля по полотну, створення образів. Це дає змогу звільнити накопичені всередині емоції. Творчість також сприяє зниженню рівня тривожності, симптомів депресії та навіть наслідків ПТСР. Суть іншої методики «Театральна імпровізація» полягає у використанні елементів психодрами, де учасники відтворюють життєві ситуації або внутрішні конфлікти через рольову гру. Це дозволяє прожити складні емоції у безпечному середовищі. «ТРО Медіа» та «Театр Драматургів» запустили проєкт «Театр Ветеранів». Це курс, у якому військові вчаться писати п'єси, виступати на сцені й проговорювати свої травми [3].

Суть методики «Музикотерапія» полягає у використанні музики для регуляції емоційного стану, зняття напруги та стимулювання позитивних переживань. Наприклад, за ініціативою Національного реабілітаційного центру «UNBROKEN» та Львівського органного залу працює програма музичної реабілітації для військових, ветеранів та ветеранок. Проєкт передбачає системні заняття співом та гру на музичних інструментах. Музика покращує роботу мозку, емоційний стан та фізичне здоров'я та може розглядатися не тільки як ефективне лікування, але й як спосіб адаптації та соціалізації ветеранів та ветеранок після фронту.

Таким чином, арттерапія виступає ефективним засобом соціальної адаптації, оскільки забезпечує комплексний вплив на психологічний стан особистості та сприяє її інтеграції у суспільство. Впровадження згаданих вище практик у систему соціальної роботи дозволяє підвищити ефективність реабілітаційних заходів та покращити якість життя ветеранів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Звєрєва І. Д., Безпалько О. В., Харченко С. Я. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. І. Д. Звєрєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 233 с.

2. Campbell M., Decker K. P., Kruk K., Deaver S. P. Art therapy and cognitive processing therapy for combat-related PTSD: A randomized controlled trial. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association.* 2016. Vol. 33. № 4. P. 169–177.

3. «Вперше я собі подобаюсь»: як театр став реабілітацією для ветеранів. URL:https://kharakter.media/articles/420457/vpershe-ya-sobi-podobayus-yak-teatr-stav-reabilitaciyeyu-dlya-veteraniv (дата звернення: 28.03.2026).

УДК 159.9:331
Біленко О. В.
студ. гр. СНз-415м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Мотивація працівників соціальних установ базується на перетворенні професійних знань, умінь і навичок у засоби особистісного розвитку, враховуючи правові норми, цінності та культурні традиції в соціальній сфері [1]. У соціальній сфері мотивація формується як послідовний процес: від базових потреб людини до кінцевого результату її діяльності в соціальній сфері. Спочатку виникають потреби (добробут, безпека, соціальне визнання), які переходять в інтереси (розвиток громади, соціальний захист, взаємодопомога), далі – у мотиви (внутрішні переконання, прагнення допомагати іншим), що визначають цілі (підтримка вразливих груп, розвиток соціальних послуг). Це впливає на поведінку працівника (участь у соціальних ініціативах, співпраця, волонтерство), а у підсумку приводить до результатів, таких як покращення життя людей, зміцнення спільноти, досягнення соціальної справедливості [2].

Кожен етап цієї моделі підкреслює значення співпраці, активної участі в житті суспільства та орієнтації на спільне благо. При цьому успіх в

соціальній сфері діяльності оцінюється не лише особистими досягненнями, а й позитивними змінами якості життя спільноти.

Мотивація є основою ефективної роботи соціальних працівників, тому формування відповідної системи мотивації персоналу соціальних закладів вимагає визначення та врахування специфіки цієї сфери. Мотивація працівників соціальної сфери має специфічний характер і суттєво відрізняється від мотиваційних механізмів, притаманних іншим професійним галузям. Це зумовлено особливостями змісту їхньої діяльності, яка безпосередньо пов'язана з допомогою людям і вирішенням соціальних проблем.

Однією з ключових рис є домінування альтруїстичних установок і високого рівня емпатії. Для таких працівників важливим мотивуючим чинником виступає прагнення приносити користь іншим і позитивно впливати на їхнє життя. Значну роль також відіграє почуття соціальної відповідальності, що проявляється у відданості професії та усвідомленні обов'язку перед суспільством і громадою. Водночас матеріальна винагорода не завжди є визначальним стимулом. У багатьох випадках вона поступається значенню внутрішнього задоволення від виконаної роботи та усвідомлення власної соціальної значущості. Таким чином, нематеріальні чинники мотивації набувають особливої ваги.

Важливою особливістю є також інтенсивна міжособистісна взаємодія. Робота в соціальній сфері передбачає постійну комунікацію з різними категоріями населення та ефективну командну співпрацю, що вимагає розвинених комунікативних навичок, толерантності та емоційної стійкості.

Окрему увагу слід приділити високому рівню емоційного навантаження, оскільки працівники часто стикаються зі складними життєвим обставинами клієнтів. Це підсилює потребу у психологічній витривалості та додаткових механізмах підтримки. Крім того, професійна діяльність у цій сфері характеризується необхідністю безперервного навчання та розвитку, що зумовлено динамічними змінами у соціальній політиці, підходах і методах роботи.

Отже, мотивація працівників соціальної сфери є комплексною і багатовимірною. Вона ґрунтується переважно на внутрішніх цінностях, прагненні до соціальної корисності та професійній самореалізації, тоді як матеріальні стимули відіграють другорядну роль. Такі працівники, як правило, готові діяти в умовах підвищеного емоційного навантаження та постійних змін, що зумовлює необхідність їхнього безперервного професійного вдосконалення.

Основними принципами формування системи мотивації персоналу соціальної сфери є: людиноцентризм, відповідність професійним цінностям, гнучкість, професійний розвиток, внутрішнє задоволення, взаємоповага в

колективі, емоційна підтримка, участь працівників у прийнятті рішень, справедливість винагороди і прозорість оцінки, регулярний зворотний зв'язок.

Високо вмотивовані працівники зазвичай працюють ефективніше: частіше розвивають свої навички, рідше стикаються з вигоранням, менш схильні звільнятися, краще взаємодіють в команді, частіше відчувають задоволення від своєї роботи, проявляють більшу відданість своїй місії незалежно від викликів [2].

Отже, мотивація має вирішальне значення для якості роботи, продуктивності та задоволеності працівників соціальної сфери. В умовах високої відповідальності та обмежених ресурсів саме мотивація визначає успіх і стабільність професійної діяльності, тому розуміння її сутності є надзвичайно важливим для керівників і спеціалістів у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Карпенко О. Г. Мотивація в структурі діяльності соціального працівника. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2004. № 17. С. 36-39.

2. Gad S., Nazarova T., Rzanjva S., Makar S. Social Workers' Job Satisfaction in Public Institutions. SA J. Hum. Resour. Manag. 20:2127. URL: https://www.researchgate.net/publication/365766639_Social_workers'_job_satisfaction_in_public_institutions#:~:text=Motivation%20for%20the%20study%3A%20The,complexity%20of%20the%20work (дата звернення: 20.03.2026).

УДК 316.77:613.96

Борисова Д. А.[1], Серга Т. О.[2]
[1] студ. гр. СН-215м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасних умовах трансформації українського суспільства збереження та зміцнення здоров'я молоді є стратегічним завданням соціальної політики. Особливе місце у цьому процесі посідають засоби масової інформації (ЗМІ), які виступають потужним інструментом соціалізації та формування ціннісних орієнтацій. В умовах цифровізації та постійного інформаційного впливу ЗМІ безпосередньо транслюють моделі поведінки, що можуть як сприяти, так і перешкоджати утвердженню здорового способу життя (ЗСЖ) серед молоді. Соціальна політика в умовах війни та посткризового відновлення розглядає

здоров'я молоді як базовий елемент національної безпеки. ЗМІ у цьому контексті стають «м'якою силою», яка здатна інтегрувати стандарти ЗСЖ у повсякденний побут без прямого примусу. Через механізм соціального навчання молоді люди засвоюють трансльовані медіа-образи як еталонні, що робить інформаційний простір головним майданчиком для боротьби за ціннісні пріоритети підростаючого покоління [4].

Теоретичне підґрунтя дослідження базується на розумінні ЗСЖ як комплексної характеристики життєдіяльності особистості, що включає фізичну активність, раціональне харчування, відсутність шкідливих звичок та психоемоційну стійкість. Нормативно-правову базу реалізації інформаційної політики у сфері здоров'я складають Закони України «Про медіа», «Про систему громадського здоров'я» та Національна стратегія з оздоровчої рухової активності «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». Ці документи визначають вектори діяльності державних та громадських інституцій щодо популяризації здоров'я через інформаційні канали. Комплексний підхід до ЗСЖ вимагає від медіа не лише закликати до спорту, а й формувати культуру нутриціології та гігієну праці. Сучасне законодавство (зокрема Закон «Про медіа») накладає на інформаційні ресурси відповідальність за контент, що може зашкодити фізичному чи моральному розвитку неповнолітніх. Це створює правовий каркас для фільтрації деструктивного контенту, водночас Стратегія «Рухова активність...» стимулює створення позитивних інформаційних кампаній, що мають на меті подолання гіподинамії та соціальної апатії [6; 8].

Практичний вплив медіа на молодіжну аудиторію сьогодні змістився у площину соціальних мереж та цифрових платформ (Instagram, TikTok, YouTube). ЗМІ виконують просвітницьку функцію, надаючи доступ до інформації про тренінги, спортивні заходи та методики психологічної самодопомоги. Прикладом успішної медіакомунікації є державні та волонтерські платформи (наприклад, «Ти як?»), що використовують інструменти цифрового маркетингу для просування культури ментального здоров'я серед молоді. Перехід у цифрову площину дозволяє використовувати персоналізацію контенту. Алгоритми соцмереж можуть таргетувати корисну інформацію на конкретні вразливі групи. Платформи на кшталт «Ти як?» демонструють ефективність сторітелінгу: коли відомі лідери думок діляться власним досвідом подолання стресу, це знижує рівень стигматизації психологічних проблем. Такі інструменти перетворюють пасивного глядача на активного учасника оздоровчих марафонів чи еко-ініціатив [5].

Пріоритетними напрямами медіавпливу у контексті соціальної роботи визначено: мотивування до занять спортом через позитивний контент; руйнування стереотипів щодо вживання психоактивних речовин;

популяризацію культури превентивної медицини. Цифрові засоби дозволяють фахівцям із соціальної роботи проводити дистанційне консультування та залучати молодь до активних соціальних проектів через інтерактивні формати. Соціальна робота сьогодні неможлива без медіасупроводу. Створення вірального контенту про шкоду вейпінгу або переваги щорічних чекапів (check-ups) діє ефективніше за традиційні лекції. Використання чат-ботів та інтерактивних тестів у медіакампаніях дозволяє соціальним працівникам збирати зворотний зв'язок у режимі реального часу, оперативно реагуючи на нові запити молодіжної аудиторії та залучаючи її до волонтерства у сфері охорони здоров'я [4; 7].

Поряд із позитивним потенціалом існують суттєві виклики. До них належать: агресивна реклама нездорових продуктів харчування та електронних сигарет, поширення недостовірної медичної інформації (фейків), а також деструктивний вплив «ідеальних образів» із соцмереж на самооцінку та психічний стан молоді. Окремою проблемою є низький рівень медіаграмотності, що заважає молодим людям критично оцінювати якість споживаного контенту. Феномен «інфодемії» (надлишку суперечливої інформації) створює ризик самолікування та захоплення небезпечними дієтами, що пропагуються некомпетентними блогерами. Крім того, алгоритмічне просування стандартів «успішного успіху» та «ідеального тіла» часто провокує тривожні розлади та дисморфофобію. Без навичок критичного аналізу молодь стає об'єктом маніпуляцій з боку тютюнових та харчових корпорацій, які маскують шкідливі продукти під атрибути сучасного стилю життя [2; 4].

Таким чином, роль ЗМІ у формуванні здорового способу життя молоді є визначальною, але неоднозначною. Для підвищення ефективності цього процесу необхідна синергія державних органів, соціальних служб та медіа-спільноти. Акцент має бути зроблений на створенні якісного україномовного контенту, розвитку критичного мислення молоді та впровадженні інноваційних технологій соціальної реклами, спрямованих на збереження людського капіталу України. Майбутнє соціальної політики лежить у площині державно-приватного партнерства з медіа-холдингами та креативними агентствами. Тільки через створення конкурентоспроможного, креативного контенту можна витіснити деструктивні наративи. Інвестиції в медіаграмотність як частину соціальної освіти дозволять молодим людям стати не просто споживачами, а свідомими амбасадорами культури здоров'я, що є критично важливим для відновлення демографічного та соціального потенціалу країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» : веб-сайт. URL: https://howareu.com/ (дата звернення: 04.04.2026).

2. Гірняк С. П. Роль мас-медіа у формуванні здорового способу життя підлітків. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. № 3 (334). С. 45-52.

3. Єдиний державний веб-портал відкритих даних. URL: https://data.gov.ua/ (дата звернення: 04.04.2026).

4. Здоровий спосіб життя як соціальна цінність : монографія / за заг. ред. О. В. Петренка. Київ : Наукова думка, 2021. 210 с.

5. Міністерство молоді та спорту України : офіційний веб-портал. URL: https://mms.gov.ua/ (дата звернення: 04.04.2026).

6. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20 (дата звернення: 04.04.2026).

7. Про національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» : Указ Президента України від 09 лютого 2016 р. № 42/2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016 (дата звернення: 04.04.2026).

8. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 6 вересня 2022 р. № 2573-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20 (дата звернення: 04.04.2026).

УДК 364-7:005.336.4

Горбань С. Ф.
студ. гр. СНз-415м НУ «Запорізька політехніка»

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ СОЦІАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ НА РИНКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У сучасних умовах розвитку соціальної сфери в Україні спостерігається зростання конкуренції між закладами, що надають соціальні послуги. Це пов’язано з реформуванням системи соціального забезпечення, децентралізацією, розвитком недержавного сектору та впровадженням ринкових механізмів у сферу соціального обслуговування.

Соціальні заклади, незалежно від форми власності, змушені адаптуватися до нових умов функціонування, підвищувати якість послуг та формувати конкурентні переваги для забезпечення своєї ефективної діяльності. У таких умовах особливого значення набуває дослідження механізмів формування конкурентоспроможності соціальних установ.

Актуальність теми зумовлена необхідністю підвищення ефективності діяльності соціальних закладів та забезпечення якісного надання соціальних послуг населенню. Метою написання тез є визначення сутності та основних

напрямів формування конкурентних переваг соціального закладу на ринку соціальних послуг.

Конкурентні переваги – це сукупність характеристик діяльності організації, які забезпечують її кращі позиції порівняно з іншими суб'єктами на ринку. У сфері соціальних послуг вони проявляються у якості, доступності, інноваційності та ефективності надання послуг.

Формування конкурентних переваг соціального закладу має свою специфіку, оскільки основною метою його діяльності є не отримання прибутку, а задоволення соціальних потреб населення. Водночас елементи ринкової конкуренції стимулюють підвищення якості послуг і ефективності управління.

В умовах реформування соціальної сфери важливим є впровадження принципів менеджменту, маркетингу та стратегічного планування у діяльність соціальних установ.

Розглянемо основні фактори формування конкурентних переваг.

1. Якість соціальних послуг є ключовим фактором конкурентоспроможності соціального закладу. Вона визначається рівнем задоволення потреб отримувачів послуг, професійністю персоналу та відповідністю стандартам соціального обслуговування. Підвищення якості передбачає: впровадження стандартів надання послуг; контроль якості; врахування індивідуальних потреб клієнтів. Високий рівень якості формує довіру до закладу та підвищує його репутацію.

2. Людський капітал є одним із найважливіших ресурсів соціального закладу. Професійна підготовка, досвід та мотивація працівників безпосередньо впливають на якість надання послуг. Формування конкурентних переваг у цьому напрямі передбачає: підвищення кваліфікації персоналу; розвиток професійних компетенцій; створення сприятливих умов праці. Кваліфікований персонал забезпечує ефективність діяльності закладу та підвищує його конкурентоспроможність.

3. Впровадження інновацій є важливим фактором формування конкурентних переваг. Соціальні заклади повинні використовувати сучасні підходи до організації надання послуг, зокрема: цифрові технології; дистанційні форми обслуговування; нові соціальні програми. Інноваційність дозволяє підвищити ефективність роботи закладу та розширити спектр послуг.

4. Фінансова стабільність є необхідною умовою функціонування соціального закладу. Вона забезпечує можливість розвитку, впровадження нових послуг та покращення матеріально-технічної бази. Ефективне управління передбачає: раціональне використання ресурсів; залучення додаткових джерел фінансування; стратегічне планування діяльності.

Фінансова стійкість підвищує конкурентоспроможність закладу та його здатність до розвитку.

5. Репутація соціального закладу є важливим фактором його конкурентних переваг. Вона формується на основі якості послуг, рівня довіри клієнтів та ефективності комунікації із громадськістю. Позитивний імідж сприяє: залученню нових клієнтів; підвищенню довіри; розвитку партнерських відносин. Комунікаційна політика та відкритість діяльності є важливими складовими формування репутації.

6. Клієнтоорієнтованість є ключовим принципом діяльності сучасного соціального закладу. Вона передбачає врахування індивідуальних потреб отримувачів послуг та адаптацію програм до їхніх запитів. Це включає: проведення соціологічних досліджень; зворотний зв'язок з клієнтами; індивідуальний підхід. Орієнтація на клієнта підвищує ефективність діяльності закладу та його конкурентоспроможність.

7. Співпраця з державними органами, громадськими організаціями та бізнесом сприяє розширенню можливостей соціального закладу. Партнерство забезпечує: доступ до додаткових ресурсів; обмін досвідом; реалізацію спільних проєктів. Міжсекторальна взаємодія є важливим фактором розвитку соціальних послуг.

Попри значні можливості, соціальні заклади стикаються з рядом проблем: недостатнє фінансування; низький рівень матеріально-технічного забезпечення; кадровий дефіцит; обмежені можливості впровадження інновацій; недосконаліть нормативно-правової бази. Ці фактори стримують розвиток конкурентоспроможності соціальних установ.

Для формування конкурентних переваг соціальних закладів необхідно: впроваджувати сучасні управлінські підходи; розвивати кадровий потенціал; активізувати інноваційну діяльність; забезпечити фінансову стабільність; розширювати партнерство. Комплексна реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності соціальних послуг та розвитку соціальної сфери.

Отже, формування конкурентних переваг соціального закладу є важливим чинником його ефективного функціонування в умовах ринку соціальних послуг. Основними факторами конкурентоспроможності виступають якість послуг, кваліфікація персоналу, інноваційність, фінансова стійкість, імідж та клієнтоорієнтованість. Забезпечення конкурентних переваг потребує комплексного підходу та активного впровадження сучасних методів управління. Це дозволить підвищити рівень соціального обслуговування населення та забезпечити сталий розвиток соціальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравченко М. В. Менеджмент у соціальній роботі : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2020. 304 с.
2. Міністерство соціальної політики України. Державні стандарти соціальних послуг. Київ, 2023. URL: https://www.msp.gov.ua (дата звернення: 05.04.2026).
3. Левченко О. В. Управління персоналом у соціальній сфері : монографія. Харків : ХНЕУ, 2021. 256 с.
4. Державна служба статистики України. Соціальні послуги в Україні : статистичний збірник. Київ, 2024. URL: https://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 07.04.2026).

УДК 005.5:004.9

Горбатенко А. М.[1], Серга Т. О.[2]
[1] студ. гр. СНз-415м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ВИРОБНИЧОГО КОЛЕКТИВУ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасні соціально-економічні умови розвитку України характеризуються активними процесами впровадження цифрових технологій та функціонуванням підприємств в умовах воєнного стану. Це змінює вимоги до професійної діяльності керівників виробничих колективів, оскільки вони повинні забезпечувати стабільність роботи підприємства, ефективне управління персоналом і адаптацію до нових викликів.

Професійна компетентність керівника розглядається як сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які забезпечують ефективне виконання управлінських функцій і досягнення стратегічних цілей організації [1, с. 42]. У сучасних умовах важливого значення набуває здатність керівника швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища та впроваджувати інноваційні управлінські підходи.

Важливим фактором розвитку сучасних організацій є активне використання інформаційно-комунікаційних технологій та автоматизацію управлінських рішень [2]. У зв’язку з цим керівники повинні володіти цифровими компетентностями, вміти використовувати інформаційні системи для аналізу даних, організації дистанційної взаємодії та прийняття управлінських рішень [3, с. 56].

У сучасних умовах особливого значення набувають такі управлінські компетенції керівника, як:

 стратегічне мислення, яке дає можливість формувати довгострокове бачення розвитку підприємства та адаптувати діяльність організації до змін зовнішнього середовища [4, с. 112];

 мотивація персоналу, яка сприяє підвищенню продуктивності праці, розвитку професійного потенціалу працівників і формуванню сприятливого психологічного клімату в колективі [5, с. 89];

 делегування повноважень, яке дозволяє оптимізувати управлінські процеси, підвищити відповідальність працівників і сприяти їх професійному розвитку;

 розвиток команди, що передбачає підтримку професійного зростання працівників, розвиток їхніх компетентностей та формування ефективної командної взаємодії [6, с. 134].

Особливим викликом для керівників українських підприємств є умови воєнного стану, що супроводжуються економічною нестабільністю, міграцією трудових ресурсів, порушенням логістичних процесів та підвищеним психологічним навантаженням на працівників [8].

Тому дуже важливими є комунікативні навички та емоційний інтелект, які допомагають керівнику ефективно взаємодіяти з колективом, вирішувати конфлікти, сприяти адаптації працівників до кризових умов та підтримувати сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі [7, с. 78]

Водночас цифрові технології сприяють підвищенню ефективності управління, розвитку дистанційної комунікації та оптимізації організаційних процесів [9].

Поєднання цифрового управління та кризового лідерства формує нову модель професійної компетентності керівника.

Отже, професійна компетентність керівника виробничого колективу в умовах впровадження цифрових технологій та воєнного стану має комплексний характер і включає стратегічне мислення, ефективне прийняття рішень, володіння цифровими компетентностями, мотивацію персоналу, делегування повноважень, розвиток команди, комунікаційні навички та емоційний інтелект. Формування та розвиток цих компетенцій є важливою умовою ефективного управління організацією в сучасних умовах [10, с. 64].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Каменщук Т. Д. Професійна компетентність керівника. URL: https://lib.iitta.gov.ua/723348/ (дата звернення: 31.03.2026).

2. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою : стратегія розвитку. URL: https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html (дата звернення: 02.04.2026).

3. Хромушина М. А., Могильна О. М. Формування цифрових компетентностей персоналу. URL:

https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/13991/1/формування%20цифрових%20компетентностей.pdf (дата звернення: 02.04.2026).

4. Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф. Основи менеджменту. Київ : Основи, 1998. URL: http://westudents.com.ua/glavy/21461-osnovi-menedjmentu-mes-kon.html (дата звернення: 01.04.2026).

5. Балабанова Л. В. Управління персоналом : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/pidruchniki/balabanova_0001.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

6. Колот А. М., Цимбалюк С. О. Мотивація персоналу : підручник. Київ : КНЕУ, 2011. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/3395/Kolot.pdf (дата звернення: 02.04.2026).

7. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. Київ : Наш формат, 2018. URL: https://uabook.com.ua/book/emoczijnyj-intelekt (дата звернення: 02.04.2026).

8. Сухий Д. Управління організаціями в умовах воєнного стану : виклики та перспективи. *Політичні студії.* 2023. № 3. С. 25-31. URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/4876 (дата звернення: 02.04.2026).

9. Цифрова трансформація економіки України : аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/cifrova-transformaciya-ekonomiki-ukraini (дата звернення: 01.04.2026).

10. Управління персоналом : навчальний посібник. Полтава : ПДАУ. URL:https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/3222/upravlinnyapersonalom.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

УДК 364.2-056.26:355.01

Гресь В. Д.[1], Серга Т. О.[2]
[1] студ. гр. СН-215м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ З БОКУ ДЕРЖАВИ

Повномасштабна війна в Україні не лише змінила геополітичну реальність, а й радикально трансформувала соціальну структуру суспільства. Одним із найбільш драматичних її наслідків стало стрімке зростання кількості осіб з інвалідністю. У цьому контексті соціальна підтримка перестає бути суто елементом соціальної політики і фактично набуває статусу стратегічного напряму державної діяльності. На моє переконання,

саме через ефективність цієї підтримки сьогодні можна оцінювати реальну спроможність держави відповідати на виклики війни.

Очевидним є те, що традиційна система соціального захисту, сформована в умовах відносної стабільності, виявилася недостатньо адаптованою до нових реалій [2]. Її інструменти часто залишаються формальними і не забезпечують повноцінного відновлення людини. Саме тому соціальна підтримка осіб з інвалідністю внаслідок війни повинна розглядатися не як сукупність окремих виплат чи послуг, а як цілісна система відновлення людського потенціалу, що охоплює фізичний, психологічний і соціальний виміри [1; 5].

Принципово важливим є розуміння, що людина, яка отримала інвалідність внаслідок війни, потребує не лише допомоги, а умов для повернення до повноцінного життя. На мою думку, саме тут криється головна проблема сучасної системи: вона більше орієнтована на компенсацію втрат, ніж на відновлення можливостей. Такий підхід є обмеженим і в довгостроковій перспективі неефективним.

Матеріальне забезпечення, безумовно, є базовою складовою соціальної підтримки. Проте реальна практика показує, що рівень соціальних виплат часто не відповідає фактичним потребам осіб з інвалідністю, особливо з урахуванням витрат на лікування, протезування та тривалу реабілітацію [7]. У результаті формується ситуація, коли задекларовані державою гарантії не забезпечують належного рівня життя, що підриває довіру до соціальної політики загалом.

Особливої уваги потребує реабілітація, яка, на мою думку, має стати центральним елементом системи соціальної підтримки. Йдеться не лише про медичне відновлення, а про комплексний процес повернення людини до активного соціального функціонування. Водночас сучасний стан реабілітаційної інфраструктури в Україні свідчить про її нерівномірний розвиток та обмежену доступність [3; 6], що суттєво знижує ефективність усієї системи підтримки.

Не менш критичним є питання соціальної інтеграції. Формування безбар'єрного середовища та створення реальних можливостей для працевлаштування осіб з інвалідністю повинні розглядатися не як додаткові, а як ключові елементи державної політики [4]. Водночас існуюча практика свідчить про наявність значних бар'єрів – як інституційних, так і суспільних. Це проявляється у складнощах доступу до ринку праці, низькій мотивації роботодавців та збереженні стереотипів щодо осіб з інвалідністю [5].

Загальний аналіз дозволяє стверджувати, що основною проблемою сучасної системи соціальної підтримки є її фрагментарність та недостатня узгодженість. Бюрократичні процедури, розпорошеність функцій між різними інституціями та обмеженість ресурсів створюють ситуацію, коли

людина змушена самостійно долати складну систему отримання допомоги [7]. Такий стан є неприйнятним в умовах війни, коли потреба у швидкій та ефективній підтримці є критичною.

Ключовим напрямом трансформації державної політики має стати перехід до людиноцентрованої моделі соціальної підтримки. Це означає відмову від формального підходу на користь індивідуалізованих рішень, орієнтованих на конкретні потреби людини. Важливими складовими цього процесу є розвиток цифрових сервісів для спрощення доступу до послуг, суттєве посилення реабілітаційної системи, стимулювання зайнятості та послідовне впровадження принципів безбар'єрності [3; 4].

Підсумовуючи, варто наголосити, що соціальна підтримка осіб з інвалідністю внаслідок війни є не лише соціальним обов'язком держави, а й критерієм її цивілізаційного розвитку. Від того, наскільки ефективно буде побудована ця система, залежить не лише якість життя постраждалих осіб, а й рівень соціальної згуртованості суспільства. Саме тому сьогодні необхідні не точкові зміни, а глибока трансформація підходів – від декларативності до реальної дієвості та від формальності до гуманістичної орієнтації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. Ст. 252. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12 (дата звернення: 01.04.2026).

2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12 (дата звернення: 01.04.2026).

3. Соціальний захист осіб з інвалідністю : сучасний стан та перспективи розвитку. Міністерство соціальної політики України. Київ, 2024. URL: https://www.msp.gov.ua (дата звернення: 01.04.2026).

4. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text (дата звернення: 01.04.2026).

5. Бондаренко В. С. Соціальна підтримка осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану. *Соціальна робота та соціальна політика.* 2024. № 2. С. 45-52. URL: https://srsp-journal.org.ua (дата звернення: 01.04.2026).

6. Кравченко О. П. Реабілітація та соціальна інтеграція осіб з інвалідністю : сучасні підходи. *Вісник соціальних наук.* 2023. № 1. С. 78-85. URL: https://visnyk-socscience.ua (дата звернення: 01.04.2026).

7. Лисенко І. М. Державна політика у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні. *Державне управління : удосконалення та розвиток.*

2024. № 6. С. 112-118. URL: https://www.dy.nayka.com.ua (дата звернення: 01.04.2026).

УДК 316.624-053.6:004.738.5
Давидюк С. О.
студ. гр. СН-415м НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

У сучасному цифровому світі соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя підлітків, впливаючи на їхню поведінку, психоемоційний стан та процес соціалізації. Дослідження свідчать, що активне користування платформами, такими як Instagram, TikTok чи Telegram, не лише розширює можливості для комунікації та самовираження, але й може сприяти формуванню негативних моделей поведінки. Особливо це проявляється у порівнянні себе з іншими, підвищеному ризику інтернет-залежності, тривожності та зниженні самооцінки підлітків, що потенційно пов'язано з розвитком девіантної поведінки в реальному житті.

Девіантна поведінка (лат. deviatio – відхилення) – дії людини (девіанта), які порушують офіційно встановлені в суспільстві чи неофіційні в певній соціальній групі моральні та правові норми, що призводять до її покарання, ізоляції, виправлення або лікування [3, с. 54]. Одним із найпоширеніших проявів є кібербулінг – агресивна поведінка, спрямована проти підлітків через інтернет. Підлітки, які зазнають цькування онлайн, демонструють підвищену тривожність, депресивні стани та схильність до агресії. У лютому 2023 року було проведено дослідження, в якому взяли участь 70 осіб віком від 12 до 21 року. Результати свідчать, що молоді люди особисто стикалися з явищем кібербулінгу найчастіше у віці від 13 до 15 років. Дослідження показує, що 97,1% респондентів особисто стикалися з явищем кібербулінгу [2, с. 60].

Часте та тривале перебування у соціальних мережах може призводити до інтернет-залежності. Підлітки відчувають потребу постійної онлайн-присутності, що негативно впливає на навчання, соціальні навички та реальні взаємодії. Цей стан корелює з підвищеною схильністю до девіантних моделей поведінки, наприклад, брак самоконтролю або імпульсивні дії.

Соціальні мережі надають доступ до небезпечного або деструктивного контенту – пропаганди насильства, токсичних трендів, шкідливих «челенджів». Підлітки, особливо віком 12–16 років, часто експериментують із подібними моделями поведінки, що підвищує ризик девіацій у реальному житті. Підлітки можуть сприймати онлайн-норми як реальні, наслідком чого

стає девіантна поведінка у поза інтернетному житті: порушення правил, агресивність, конфлікти з однолітками чи дорослими. Це явище підсилюється анонімністю та відчуттям безкарності у мережі [4]. Цифрове середовище з його специфічними нормами може деформувати соціальні установки підлітків. Відчуття безкарності та прихованість особистості в мережі стають каталізаторами девіантної активності поза межами інтернету, що виражається в деструктивній взаємодії з оточенням та порушенні загальноприйнятих правил. Ефективна профілактика негативного впливу соціальних мереж на підлітків потребує комплексного поєднання зусиль освітян, соціальних працівників, соціальних педагогів та батьків. Головною метою такої роботи є запобігання девіантній поведінці через розвиток критичного мислення, що дозволяє підліткам самостійно оцінювати достовірність інформації та усвідомлювати наслідки своїх дій. Важливу роль відіграють дорослі, які мають не лише встановлювати правила користування гаджетами та впроваджувати інструменти батьківського контролю, а й підтримувати постійний діалог про безпеку контенту. Шкільні бесіди про відповідальну комунікацію органічно доповнюються психологічною підтримкою, зокрема груповими тренінгами та індивідуальними консультаціями. Окрім виховних методів, доцільним є використання технологічних рішень, як-от фільтрація контенту та моніторинг активності за згодою дитини, що разом із освітніми курсами допомагає створити безпечне та контрольоване цифрове середовище [1, с. 67].

Отже, в умовах сучасного цифрового суспільства соціальні мережі стали потужним чинником соціалізації, який не лише відкриває можливості для самовираження, а й несе серйозні ризики формування девіантної поведінки підлітків. Анонімність, ілюзія безкарності та висока поширеність кібербулінгу, з яким стикається переважна більшість молоді, провокують агресію, інтернет-залежність і деформацію моральних установок у реальному житті. Ефективна протидія цим загрозам можлива лише за умови системної взаємодії батьків, освітян та психологів. Ключовим завданням такої співпраці є розвиток у підлітків критичного мислення та навичок безпечної онлайн-комунікації, що у поєднанні з довірливим діалогом у сім'ї та розумним технологічним контролем дозволяє мінімізувати деструктивний вплив мережі та сформувати відповідальне ставлення до цифрового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Журба К. О., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В., Харченко Н. В., Федоренко С. В. Виховання дітей та молоді у цифровому просторі: посібник. Київ, 2022. 124 с.

2. Клос С. Феномен кібербулінгу серед підлітків. *Osvitolohiya*. 2024. Т. 13. № 13. С. 59-66.

3. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.

4. Patchin J. W., Sameer H. Vicarious Supervision: Results from New Research. *Aggression and Violent Behavior.* 2026. №87. URL: https://cyberbullying.org/ (дата звернення: 03.04.2026).

УДК 364.013

Євпак І. І.[1], Балухтіна О. М.[2]
[1] студ. гр. СН-213 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

РЕЄСТР НАДАВАЧІВ ТА ОТРИМУВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

В умовах сучасних викликів, зумовлених як внутрішньою трансформацією системи соціального захисту, так і наслідками воєнного стану, цифровізація стає ключовим фактором ефективності. Центральне місце в цьому процесі посідає Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг (далі – Реєстр), що є частиною Єдиної інформаційної системи соціальної сфери. Його функціонування забезпечує перехід від паперової бюрократії до прозорого ринку соціальних послуг. Реєстр – це автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, використання, знеособлення і знищення даних про надавачів та отримувачів соціальних послуг.

Надавачі соціальних послуг, які відповідають загальним і спеціальним критеріям, можуть бути включені до Реєстру надавачів соціальних послуг, ведення якого здійснюють державні адміністрації і виконавчі органи рад різних рівнів. Для недержавних надавачів соціальних послуг – це можливість підвищити свою «видимість» серед громадян, зміцнити офіційний статус та професійність. Включення до Реєстру також дає змогу претендувати на участь у соціальному замовленні чи державному фінансуванні.

Важливість Реєстру полягає в наступному:

– для держави – це інструмент моніторингу та контролю якості;

– для громад – це можливість бачити реальну карту ресурсів;

– для громадян – це джерело перевірених надавачів, яке гарантує, що організація, що надає соціальну послугу, відповідає критеріям діяльності.

У Реєстрі міститься детальний профіль кожного надавача, а саме: юридичні дані (назва, форма власності, адреса); перелік послуг (від догляду вдома до паліативної допомоги чи соціальної адаптації); кадрові дані (кількість соціальних працівників); територія обслуговування (конкретні громади чи області) [1]. Станом на 2026 рік Реєстр пройшов тривалий період

апробацій. Хоча більшість модулів (зокрема, дашборд для публічного перегляду) вже функціонують у промисловому режимі, деякі компоненти – такі як електронні кабінети отримувачів та автоматичне призначення послуг через «Дію» все ще можуть перебувати у стадії фінального доопрацювання або розширеного тестування. Проте, для надавачів реєстрація вже є обов'язковою умовою для отримання бюджетного фінансування [1; 2].

За даними аналітичного дашборду Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, сформованого на основі Реєстру, загальна кількість надавачів має тенденцію до зростання. Найбільша концентрація спостерігається у розвинених та густонаселених регіонах, що підтверджується відповідним розподілом показників у розрізі областей.

Під час аналізу у Реєстрі виявлено низку основних проблем:

– недостатнім наповненням бази (багато надавачів, особливо приватних, не внесені до Реєстру через складну процедуру, яка вимагає звернення до реєстраторів з пакетом документів);

– обмеженим доступом (надавачі не можуть самостійно редагувати дані в системі, функціонал для цього мав запрацювати ще з 2023 року, але проблеми зберігаються).

Зауважимо, що одночасно з Реєстром в соціальній сфері до сих пір існують незареєстровані надавачі, а надання послуг без реєстрації хоча і тягне юридичну відповідальність з червня 2025 року, але контроль слабкий, що створює «сірий» ринок соціальних послуг.

Для оптимізації роботи реєстру фахівці пропонують:

– спрощення реєстрації;

– повний доступ для надавачів (розробити та впровадити самостійний кабінет у Реєстрі для оновлення або зміни даних, як планувалося з 2023 року);

– посилення моніторингу (повідомляти про незареєстрованих надавачів до Мінсоцполітики та обласних департаментів соцзахисту для примусової реєстрації чи санкцій);

– навчання та підтримка через опитування та тренінги для надавачів;

– інтеграція із соціальним замовленням для отримання компенсацій.

Таким чином, Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг – це вже не просто список організацій, а фундамент для побудови якісного соціального сервісу, подальший розвиток якого дозволить зробити соціальну допомогу та підтримку адресною та позбавленою корупційних ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 р. № 99. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-п#Text (дата звернення: 28.03.2026).

2. Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг / Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: https://www.msp.gov.ua/reyestr-nadavachiv-i-otrymuvachiv (дата звернення: 28.03.2026).

УДК 364.65-057.36
Євпак І. І.[1], Новак Т. О.[2]
[1] студ. гр. СН-213 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЛАТФОРМИ «Е-ВЕТЕРАН» ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

В умовах тривалої військової агресії кількість ветеранів та осіб, що мають право на соціальні пільги, стрімко зростає. Це створює безпрецедентне навантаження на систему соціального захисту. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває цифровізація соціальних послуг, зокрема впровадження веб-платформи «е-Ветеран» як інструменту підвищення прозорості, оперативності та доступності їх надання. Використання таких цифрових рішень сприяє мінімізації впливу людського фактора та зменшенню бюрократичних процедур, які традиційно ускладнювали процес отримання відповідних статусів і пільг. Питання цифровізації соціального сектору та ветеранської політики в Україні висвітлювалися у працях вітчизняних дослідників (О. Коляда, О. Безпалько) та у звітах Міністерства у справах ветеранів. Проте динамічне розширення функціоналу платформи «е-Ветеран» у 2025-2026 роках потребує додаткового аналізу її практичної ефективності.

Веб-платформа «е-Ветеран» є інтегрованою інформаційною системою, що базується на даних Єдиного державного реєстру ветеранів війни (ЄДРВВ). Аналіз її роботи дозволяє виокремити кілька рівнів ефективності:

1. Інформаційно-консультативний рівень. Платформа функціонує як «єдине вікно» знань. Завдяки інтерактивним інструментам користувач отримує доступ до: повної бази пільг та державних гарантій (житлових, медичних, освітніх); карти суб'єктів надання послуг (психологічна допомога, санаторно-курортне лікування); алгоритмів дій для отримання статусів УБД, особи з інвалідністю внаслідок війни тощо.

2. Сервісно-технологічний рівень. Головною перевагою платформи є перехід від інформування до надання безпосередніх послуг. Наприклад, можливість подати заяву на призначення пільг через особистий кабінет з використанням КЕП (кваліфікованого електронного підпису), що значно

скорочує час опрацювання звернень. Також важливою перевагою є інтеграція з реєстрами, система базується на автоматичній верифікації даних. Це виключає необхідність збору паперових довідок з різних відомств, оскільки система самостійно підтягує дані з реєстрів ДРАЦС, ДПС та інших.

3. Соціально-психологічний ефект. Цифровізація через «е-Ветеран» має непрямий, але критично важливий вплив на ментальне здоров'я ветеранів. Відсутність необхідності особистого відвідування установ соціального захисту та очікування в чергах зменшує ризик ретравматизації та конфліктних ситуацій, формуючи довіру до державних інституцій [1; 2].

Незважаючи на успішне впровадження платформи, залишається низка чинників, що обмежують ефективність платформи:

- частина ветеранів старшого віку або ті, хто перебуває у віддалених громадах, мають обмежений доступ до швидкісного інтернету та низький рівень цифрових навичок;
- періодичні розбіжності між відомчими базами даних призводять до відмов у автоматичній верифікації, що потребує втручання фахівців у «ручному» режимі [3].

Платформа «е-Ветеран» є фундаментом сучасної ветеранської політики. Її ефективність проявляється у переході до суб'єктно-орієнтованого підходу, де ветеран отримує послугу швидко та без зайвих посередників. Перспективи розвитку платформи вбачаються у подальшій мобілізації послуг та впровадженні проактивного надання пільг на основі аналізу життєвих ситуацій користувача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний веб-портал «е-Ветеран». URL: https://eveteran.gov.ua (дата звернення: 03.04.2026).

2. Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 р. № 700. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/700-2019-п#Text (дата звернення: 03.04.2026).

3. Державна політика щодо ветеранів війни : аналітична доповідь. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2025. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-04/veterani-dopovid_0.pdf (дата звернення: 03.04.2026).

УДК 316.35 : 364-7 : 364.6
Іванова А. І.[1], Щербина С. С. [2]
[1] студ. гр. СН-215м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «АЛЬЯНС ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я» В УКРАЇНІ

Війна в Україні спричинила масштабну соціальну, економічну та гуманітарну кризу, порушивши звичні структури життя та безпеку населення. Внаслідок бойових дій значна кількість людей була змушена покинути свої домівки, втратила доступ до необхідних медичних та соціальних послуг. Постійний стрес і небезпека лише посилили психологічну вразливість громадян, постраждали групи з підвищеним ризиком, зокрема люди, які потребують регулярного лікування та соціальної підтримки, включно з особами, які живуть з вірусом імунодефіциту людини (далі – ВІЛ).

Держава реалізує низку програм підтримки населення: виплати, компенсації житлово-комунальних послуг, одноразову фінансову та гуманітарну допомогу, збереження житлових субсидій і соціальних виплат для малозабезпечених домогосподарств. Громадські та благодійні організації, фонди та приватні ініціативи координують доставку ліків, надання гуманітарної допомоги та соціально-психологічну підтримку для людей з ВІЛ, сімей з дітьми, людей з інвалідністю та інших вразливих категорій. Співпраця державного та громадського секторів дозволяє забезпечити підтримку найбільш вразливих груп населення.

Міжнародний благодійний фонд «Альянс громадського здоров'я», заснований у 2003 році, є провідною недержавною організацією, яка реалізує програми у сфері громадського здоров'я. Фонд спеціалізується на лікуванні та профілактиці епідемій ВІЛ/СНІДу, туберкульозу та вірусних гепатитів, а також на підтримці соціально вразливих груп населення.

На офіційному сайті фонду (https://aph.org.ua/uk/golovna/) українською та англійською мовами наведено інформацію про історію та місію організації, напрями діяльності, реалізовані та поточні проєкти, забезпечення антиретровірусною терапією, профілактику ВІЛ, соціально-психологічний супровід пацієнтів, гуманітарні та медичні ініціативи, ресурси, аналітика, новини, а також можливості волонтерства та стажування. У розділі «Ресурси» на сайті є підрозділ «Статистика», де з 2001 року систематично публікуються дані щодо профілактичних програм для ключових груп населення, результати досліджень щодо інфікування ВІЛ, реалізованих у 2025 році.

Стратегічні цілі фонду на 2024–2026 роки включають:

- інтегроване надання медичних і соціальних послуг;

 профілактику та лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом;
 зменшення шкоди та підтримку психічного здоров'я;
 реагування на кризові ситуації та гуманітарну допомогу;
 технічну та фінансову підтримку інноваційних програм;
 вплив на стандарти та політики охорони здоров'я;
 зміцнення громадських ініціатив і спільнот;
 підвищення якості життя населення.

Фонд залучає соціальних працівників, які здійснюють соціально-психологічний супровід пацієнтів, консультують і підтримують вразливі групи, координують гуманітарну допомогу, організовують навчальні та профілактичні заходи та беруть участь у реалізації соціальних програм.

Окрім цього, Альянс пропонує вакансії, програми стажування та волонтерства для студентів старших курсів та випускників, які прагнуть здобути професійний досвід у сфері громадського здоров'я та соціальної роботи.

Серед поточних проєктів фонду в Україні – реагування громад на кризові ситуації в умовах війни (SCLR), яке забезпечує доступ ключових груп населення до медичних та гуманітарних послуг, та мобільні клініки (МТР), що надають медичну допомогу безпосередньо в громадах. Соціальні працівники фонду координують супровід пацієнтів, консультують та підтримують вразливі групи населення у цих проєктах.

Отже, «Альянс громадського здоров'я» забезпечує комплексну підтримку людей з ВІЛ в Україні, поєднуючи медичну, соціальну та психологічну допомогу і супровід вразливих груп населення.

УДК 316.35 : 352/354
Катиш Т. В.[1], Щербина С. С.[2]
[1] студ. гр. СНз-415м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА»: РІЗНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

Ефективне державне управління значною мірою залежить від керівника, який може створити сприятливий психологчіний клімат у колективі. Від цього залежить стабільність і порядок, здатність кожного співробітника вирішувати різноманітні проблеми. Якщо керівник зможе правильно визначити і поставити перед підлеглими мету і завдання, уміє мотивувати працівників, раціонально використовує методи контролю – тоді колектив перетвориться на єдиний злагоджений механізм.

Мета роботи полягає в дослідженні різних підходів до визначення сутності поняття «стиль керівництва». У науковій літературі сутність та аналіз стилів керівництва посідають визначне місце, сприяючи пошуку напрямів підвищення ефективності управлінської діяльності. Стиль керівництва вивчали такі науковці: П. Авдєєв, Г. Арабаджи, В. Бакуменко, Ю. Битяк, М. Бідняк, Т. Витко, М. Іжа, О. Мельник, П. Надолішній, І. Процик та ін.

Стиль керівництва визначає безпосередньо діяльність керівних органів і становить сукупність конкретних способів і методів у процесі вирішення управлінських завдань. За організацію роботи відповідають як керівники, так і підлеглі або виконавці. Кожен має свій стиль роботи. У довіднику «Державне та муніципальне управління» стиль керівництва характеризується як особливості взаємодії керівника з колективом, що виникають стабільно й перебувають під впливом об'єктивних і суб'єктивних умов управління, таких як індивідуально-психологічні особливості особистості керівника. Під стилем керівництва розуміють систему поведінки керівника, характер його спілкування з підлеглими, організацію особистої праці, а також сукупність методів і прийомів, які він застосовує в практичній діяльності [1, с. 399].

Ф. І. Хміль визначає стиль керівництва як «...гнучку поведінку керівника щодо співробітників, яка змінюється в часі від ситуації та виявляється в способах виконання управлінських робіт підпорядкованим керівнику управлінським апаратом, стверджуючи тим самим, що стиль управління – це стиль роботи всього апарату управління, а не тільки керівника» [3, с. 175].

Стиль керівництва, на думку С. М. Князєва, – це стійка сукупність властивих керівникові методів управління, конкретних принципів, прийомів і норм роботи, що визначають його поведінку в ситуаціях, які при цьому виникають і використовуються в даній системі. Водночас це і форма особистої поведінки керівника, організація його особистої роботи [2, с. 200]. Автори навчального посібника про керівництво організацією подають своє визначення стилю керівництва: характерна манера поведінки керівника, що переважає в його управлінській діяльності та за допомогою якої управлінець може впливати на підлеглих та стимулювати їх для досягнення цілей організації [4, с. 30]. На думку Р. М. Пушкаря та Н. П. Тарнавської, стиль керівництва визначає звична манера стосунків керівника з підлеглими, ступінь зусиль, яких він докладає, щоб вплинути на них, спонукати їх до досягнення цілей організації; ступінь делегування повноважень, типи влади, які він використовує та його ставлення до виробничих завдань і людських стосунків в колективі [5, с. 126].

Узагальнюючи ці визначення, можна стверджувати, що стиль керівництва – це сукупність прийомів, методів та засобів поведінки керівника в процесі виконання своїх повноважень в організації, це манера, яка

характеризує поведінку керівника в його управлінській діяльності та за допомогою якої керівник може впливати на підлеглих і стимулювати їх для досягнення цілей організації. Стиль керівництва характеризується індивідуальними особливостями, зумовленими особистістю управлінця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакуменко В. Д., Надолішній П. І., Іжа М. М., Арабаджи Г. І. Державне управління : основи теорії, історія і практика : навчальний посібник. Одеса : НАДУ, 2009. 392 с.

2. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні : організаційно-правові засади : монографія. Харків : Право, 2015. 304 с.

3. Витко Т. Ю. Державна кадрова політика України : сутність, сучасний стан і перспективи розвитку. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_5. (дата звернення: 24.03.2026).

4. Керівництво організацією : навчальний посібник / О. Є. Кузьмін, Н. Т. Мала, О. Г. Мельник, І. С. Процик. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. 50 с.

5. Пушкар Р. М., Тарнавська Н. П. Менеджмент: теорія та практика: підручник. 2-ге вид., перероб і доп. Тернопіль : Карт-бланш, 2003. 490 с.

УДК 364.632-027.553

Колодрубська К. Ю.[1], Новак Т. О.[2]
[1] студ. гр. СН-212 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасних умовах розвитку суспільства особливої актуальності набуває проблема булінгу в підлітковому середовищі, оскільки це явище негативно впливає на психоемоційний стан дитини, її соціалізацію, самооцінку та подальший особистісний розвиток. Поширення різних форм насильства серед учнівської молоді потребує не лише правового реагування, а й системної соціальної роботи, спрямованої на попередження, раннє виявлення та подолання проявів булінгу. Саме тому соціальна робота з профілактики булінгу є важливим напрямом професійної діяльності фахівців соціальної сфери, педагогів, психологів та інших учасників освітнього процесу.

Булінг є однією з найбільш небезпечних форм агресивної поведінки в освітньому середовищі. Його сутність полягає в систематичному

психологічному, фізичному, вербальному, економічному, сексуальному або кібернетичному насильстві, що здійснюється щодо однієї особи чи групи осіб. Особливістю булінгу є повторюваність дій, наявність дисбалансу сил між кривдником і жертвою та завдання шкоди психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. У підлітковому віці булінг особливо небезпечний, оскільки саме в цей період формується особистість, система цінностей, навички соціальної взаємодії, а також самооцінка та відчуття власної гідності.

Соціальна робота з профілактики булінгу в підлітковому середовищі полягає насамперед у створенні умов, за яких насильство в учнівському колективі не стає нормою поведінки. Важливе значення має виявлення причин булінгу, серед яких можна виділити негативний вплив соціального оточення, дефіцит культури спілкування, низький рівень емпатії, прагнення до домінування, вплив медіа та інтернету, а також проблеми сімейного виховання. Підлітки, які не володіють навичками конструктивного розв'язання конфліктів, часто вдаються до агресії як способу самоствердження. У свою чергу, жертви булінгу нерідко відчувають страх, тривожність, соціальну ізоляцію, що може призводити до депресивних станів, зниження успішності, втрати довіри до однолітків та дорослих. Ефективна профілактика булінгу передбачає комплексний підхід. Одним із ключових її напрямів є просвітницька діяльність серед учнів, педагогів і батьків. Вона спрямована на підвищення обізнаності щодо сутності булінгу, його ознак, причин, наслідків і способів реагування. Важливо, щоб усі учасники освітнього процесу чітко розуміли, що булінг не є «звичайним конфліктом» чи «етапом дорослішання», а становить серйозну соціально-психологічну проблему, яка вимагає своєчасного втручання. У цьому контексті соціальний працівник виконує важливу координаційну, консультативну та профілактичну функцію, забезпечуючи комунікацію між учнями, педагогами, адміністрацією закладу освіти та батьками.

Значну роль у профілактиці булінгу відіграє впровадження спеціальних антибулінгових програм. Такі програми можуть включати тренінги з розвитку емоційного інтелекту, комунікативної компетентності, навичок мирного врегулювання конфліктів, занять із формування толерантності, взаємоповаги та відповідальності за власну поведінку. Також доцільним є проведення рольових ігор, тематичних бесід, диспутів, відеолекторіїв, занять за принципом «рівний – рівному», соціальних акцій та інформаційних кампаній. Такі форми роботи сприяють не лише інформуванню підлітків, а й формуванню негативного ставлення до насильства, розвитку здатності до співпереживання та вмінню підтримати тих, хто опинився в ситуації цькування. Не менш важливим напрямом соціальної роботи є взаємодія з батьками. Саме сім'я закладає основи поведінкових моделей, способів

реагування на конфлікти, ставлення до інших людей. Тому профілактика булінгу буде ефективною лише за умови партнерства між закладом освіти та родиною. Соціальні працівники можуть проводити консультації, батьківські збори, тренінги й інформаційні зустрічі, під час яких роз'яснюються ознаки булінгу, механізми допомоги дитині та особливості реагування на агресивну чи віктимну поведінку. Важливо навчити батьків не ігнорувати скарги дитини, уважно ставитися до змін у її емоційному стані та співпрацювати з фахівцями для пошуку оптимальних рішень.

Соціальна робота з профілактики булінгу в підлітковому середовищі є багатокомпонентною та суспільно значущою діяльністю, що поєднує просвітницькі, діагностичні, консультативні, організаційні та корекційні заходи. Її головною метою є створення безпечного освітнього простору, у якому кожен підліток почуватиметься захищеним, прийнятим і цінним. Саме комплексний підхід, що охоплює учнів, педагогів, батьків і фахівців соціальної сфери, дає можливість ефективно протидіяти булінгу, зменшувати рівень агресії в підлітковому середовищі та сприяти формуванню здорових міжособистісних відносин. У сучасних умовах така діяльність є необхідною передумовою забезпечення прав дитини, її повноцінного розвитку та благополучної інтеграції в суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алєксєєнко Т. Ф. Явища мобінгу і булінгу у взаєминах особистості та колективу. *Управління освітою*. 2019. № 4 (412). С. 46-53.

2. Деркач Л. М., Горач Л. В. Проблема булінгу та сором'язливості в сучасному українському освітньому просторі : крос-культурний аспект. *Міжнародний науковий вісник*. 2018. Т. 2 (18). С. 48-59.

УДК 364.4:061.2

Колодрубська К. Ю.[1], Щербина С. С.[2]
[1] студ. гр. СН-212 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СИСТЕМІ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Повномасштабна війна в Україні спричинила різке зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, що, своєю чергою, актуалізувало потребу в ефективних механізмах соціальної підтримки населення, яке втратило житло, звичне середовище проживання, роботу, соціальні зв'язки та відчуття безпеки. В умовах воєнного стану особливого значення набуває діяльність громадських організацій, які часто виступають найбільш мобільною,

адаптивною та чутливою до потреб людей ланкою соціальної допомоги. Саме вони оперативно реагують на нові виклики, забезпечують адресну підтримку та доповнюють державну систему соціального захисту. Особливу увагу в цьому контексті заслуговує Запорізька область як один із регіонів, що зазнав потужного впливу воєнних дій та став важливим центром прийому й підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Станом на початок 2026 року в Запорізькій області було зареєстровано понад 222 тисячі внутрішньо переміщених осіб, значну частину з яких становлять представники вразливих категорій населення: діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю, жінки з дітьми, а також особи, що пережили втрату житла або членів родини. Серед основних проблем, з якими стикаються ВПО в регіоні, насамперед варто виокремити житлову нестабільність, обмежений доступ до ресурсів для тривалого проживання, труднощі з працевлаштуванням, потребу в правовому супроводі, а також складнощі психологічної адаптації до нового середовища. У Запорізькій області функціонує низка громадських організацій, діяльність яких спрямована на підтримку переселенців. Однією з найбільш помітних є ГО «Запоріжжя. Платформа спільних дій», яка реалізує соціальні, освітні та культурні ініціативи, орієнтовані на інтеграцію ВПО у місцеву громаду.

Через центр підтримки переселенців організація надає допомогу у вирішенні побутових і соціальних питань, організовує тренінги, майстер-класи, культурні події та психосоціальні заходи. Важливо, що діяльність цієї організації виходить за межі одноразової гуманітарної підтримки, оскільки спрямована також на формування активної участі ВПО у житті громади та створення умов для реалізації їхнього потенціалу.

Суттєвий внесок у підтримку переселенців здійснює й ГО «Міський центр допомоги», яка забезпечує широкий спектр соціальних послуг для ВПО. Її діяльність охоплює гуманітарну підтримку, соціальний супровід, допомогу в оформленні документів, підтримку дітей, молодих сімей, жінок та осіб з інвалідністю. Особливе значення мають освітні програми для дітей і жінок-переселенок, а також надання технічних засобів реабілітації для осіб з особливими потребами. Такий підхід свідчить про розуміння комплексного характеру проблем, з якими стикаються ВПО, та необхідності не лише задовольняти базові потреби, а й сприяти їхній довгостроковій соціальній адаптації.

Надзвичайно важливою у структурі підтримки ВПО є діяльність ГО «Голоси дітей», яка спеціалізується на психосоціальній допомозі дітям, постраждалим від війни. У контексті Запорізької області робота цієї організації має особливе значення, оскільки значна частина внутрішньо переміщених осіб – це сім'ї з дітьми, які пережили стрес, втрату дому, зміну середовища, а нерідко й травматичний досвід війни. Організація реалізує

індивідуальні психологічні консультації, групові форми підтримки, арттерапію, казкотерапію, створює безпечні простори для дітей та здійснює виїзди мобільних команд у громади. Крім того, вона проводить навчання для педагогів, соціальних працівників і психологів, що посилює локальну спроможність системи підтримки дітей ВПО. Водночас ефективність цієї діяльності значною мірою залежить від рівня координації між громадськими організаціями, органами влади, міжнародними донорами, соціальними службами та місцевими громадами.

Отже, у сучасних умовах громадські організації Запорізької області виступають не лише як надавачі допомоги, а як повноцінні суб'єкти соціальної політики на регіональному рівні. Їхня діяльність забезпечує підтримку найбільш вразливих категорій ВПО, сприяє соціальній згуртованості, інтеграції переселенців у нове середовище та підвищує стійкість громад до кризових викликів. Перспективним напрямом подальшого розвитку є посилення міжсекторального партнерства, інституційне зміцнення локальних ініціатив і впровадження комплексних моделей супроводу ВПО, орієнтованих не лише на подолання наслідків переміщення, а й на відновлення соціальної суб'єктності людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бачинська О. О. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами : виклики воєнного часу. *Соціальний вимір суспільства*. 2023. № 2. С. 94–101.

2. Войтович І. М. Роль громадських організацій у соціальній роботі : теоретичний аналіз. *Вісник соціальної роботи*. 2022. № 4. С. 14–19.

3. Калюжна Н. М. Форми і методи соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2021. № 3. С. 11–18.

УДК 364.053.3
Крючкова Я. Ю.[1], Балухтіна О. М.[2]
[1] студ. гр. СН-212 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСНОВНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «Я-МАРІУПОЛЬ»

Внаслідок військової агресії Російської Федерації в Україні критично зросла кількість громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах, зокрема маріупольців. Згідно з офіційними даними, загальна кількість зареєстрованих ВПО в Україні становить близько 4,9 мільйона осіб. Актуальність дослідження зумовлена великим попитом на соціальні послуги серед маріупольців в Україні.

Важливу роль у підтримці постраждалого населення відіграють благодійні фонди – організації, які збирають ресурси та кошти для надання благодійної допомоги тим, хто її потребує. Фонди забезпечують реалізацію соціальних функцій держави з максимальним урахуванням потреб, які склалися в населення [2, с. 316].

Мета дослідження полягає в аналізі основних видів діяльності БФ «Я-Маріуполь» та з'ясуванні, які соціальні послуги в ньому надаються. Проблема дослідження постає у відсутності систематизованої інформації про основні напрями роботи та повний перелік соціальних послуг які надаються фондом. Слід зауважити, що тема не розкрита в наукових джерелах. Інформація про діяльність є тільки у новинах та на офіційному сайті фонду.

БФ «Я-Маріуполь» зосереджує свою увагу на наданні різноманітних соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам. У фонді діє чотири програми:

1. «Центри підтримки ЯМаріуполь»: надають гуманітарну допомогу, психологічний супровід, медичний огляд, сприяння працевлаштуванню та організовують дозвілля, включно з ігровими просторами для дітей.

2. «ЯМаріуполь.Турбота»: забезпечує побутові послуги, наприклад, перукаря, швачки, прання, а також стоматологічну допомогу.

3. «ЯМаріуполь.Житло»: спрямована на надання соціального помешкання ВПО.

4. «ЯМаріуполь.Родина»: організовує оздоровлення, фізичне та психологічне відновлення, особливо для дітей та осіб віком старше 60, які потребують спеціальної підтримки після пережитих травм [1].

Станом на сьогодні в Україні працює 29 центрів допомоги «Я-Маріуполь» у 21 місті країни, зокрема в Дніпрі, Києві, Запоріжжі, Львові, Рівному, Кропивницькому, Тернополі, Калуші, Ужгороді, Кременчуку, Одесі, Кам'янському, Полтаві, Житомирі та інших містах, що дозволяє надавати

допомогу значній кількості маріупольців. За весь період діяльності фонду з 2022 року надано допомоги вже більше ніж 64 тис. українцям [1].

Міжнародний досвід показує, що недержавні організації, зокрема «Caritas Internationalis» та «Єзуїтська служба у справах біженців» теж надають ВПО комплексну підтримку. Їхня діяльність охоплює й довгострокові програми інтеграції та соціальної адаптації. Як і міжнародні фонди, «Я-Маріуполь» надає комплексні програми підтримки. Вони охоплюють не лише базові потреби (гуманітарна допомога, житло), а й довгострокові аспекти інтеграції – працевлаштування, психосоціальне відновлення, соціальну адаптацію. Діяльність фонду чітко спрямована на тих, хто найбільше потребує допомоги, що відповідає головним стандартам міжнародного досвіду. Це втілюється через запуск цільових проєктів, зокрема програми «ЯМаріуполь.Родина», мета якої – оздоровлення як дітей, так і громадянам старше 60 років; а також облаштування ігрових просторів і психологічний супровід для сімей із дітьми [1]. Такий підхід дає змогу фонду не лише надавати підтримку, а й сприяти збереженню громади та її унікальної ідентичності. І. Купін звертає увагу на відсутність належної координації між державними інституціями та благодійними фондами в Україні, що призводить до дублювання завдань та нерівномірного розподілу допомоги серед ВПО. У противагу багатьом іншим фондам, які працюють автономно, БФ «Я-Маріуполь» налагодив тісну співпрацю з міською владою Маріуполя, завдяки чому ресурси використовуються більш ефективно. Науковець наголошує, що така практика інституційної взаємодії може слугувати зразком для інших регіонів країни [3, с. 61].

Отже, зробимо висновок, що БФ «Я-Маріуполь»» системно допомагає ВПО, надаючи широкий спектр послуг та співпрацюючи з владою Маріуполя. Це сприяє ефективній адаптації постраждалих від війни маріупольців до складних життєвих обставин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Благодійний фонд допомоги Маріуполю: офіційний сайт. URL: https://mhelp.org.ua/ (дата звернення 25.03.2026).

2. Грищук А. Б. Роль неприбуткових благодійних організацій у наданні соціальних послуг населенню. Львівський державний університет внутрішніх справ. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 2. С. 315-318.

3. Купін І. Інституціональні аспекти координації благодійних фондів у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення»*, м. Ніжин, 28 травня 2025. НДУ ім. М. Гоголя, 2025. С. 61-63.

УДК 364.4:005.6

Литкіна С. В.[1], Серга Т. О.[2]
[1] студ. гр. СНз-212 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Оцінювання якості соціальних послуг виступає ключовим елементом функціонування сучасної системи соціальної роботи, адже саме вона дає змогу визначити, наскільки ефективно реалізується державна соціальна політика, наскільки повно задовольняються потреби отримувачів послуг та якою є результативність діяльності установ соціальної сфери. В умовах посилення соціальних ризиків, зокрема пов'язаних із воєнними подіями, внутрішньою міграцією населення та зростанням кількості соціально вразливих категорій, проблема забезпечення високого рівня якості соціальних послуг набуває особливої значущості. Рівень якості таких послуг безпосередньо визначає ефективність системи соціального захисту, дієвість наданої допомоги та успішність соціальної адаптації осіб, які її потребують.

Дослідники С. Щербань, Р. Шейко та Г. Левкіна трактують процес оцінювання надання соціальних послуг як сукупність цілеспрямованих спеціалізованих процедур, що передбачають системний аналіз даних, отриманих у ході моніторингу діяльності системи соціального обслуговування населення. Ключове призначення такого оцінювання полягає у з'ясуванні ступеня ефективності функціонування наявної системи соціальних послуг, а також у визначенні того, наскільки її результати відповідають запланованим показникам і поставленим соціальним цілям [1, с. 8].

У процесі оцінювання якості соціальних послуг застосовується система різноманітних показників (індикаторів), що дозволяють відстежувати результати реалізації програм і проєктів. За критерієм можливості безпосереднього вимірювання результатів виділяють прямі та непрямі індикатори. Прямі показники використовуються у випадках, коли результати діяльності є очевидними, піддаються безпосередньому спостереженню та кількісному вимірюванню без залучення додаткових інструментів. Зазвичай їх застосовують для оцінки короткострокових результатів виконаних заходів. Натомість непрямі показники доцільні тоді, коли результати не можуть бути зафіксовані або виміряні безпосередньо. У таких ситуаціях оцінювання здійснюється опосередковано – через використання спеціальних дослідницьких методів, зокрема соціологічних опитувань, анкетування та інших засобів збору емпіричних даних. Подібні індикатори найчастіше застосовуються для аналізу середньострокових результатів (наслідків) і довготривалого впливу впроваджених заходів [3, с. 31-32].

Крім цього, індикатори класифікують за способом їх подання на кількісні та якісні. Кількісні показники характеризуються числовим виміром і відображаються у формі конкретних значень: обсягів, частоти, відсотків або питомих часток. Натомість якісні індикатори не мають однозначного числового вираження і подаються через описові характеристики. Вони дозволяють оцінити такі аспекти, як рівень задоволеності отримувачів послуг, ступінь поінформованості, відповідність встановленим стандартам, а також зміни у ставленні чи поведінці учасників програм [3, с. 32].

Вчена Ю. Приймак наголошує, що чинна нормативно-правова база України поки не містить чітко визначеної системи критеріїв і показників для оцінювання якості соціальних послуг. У проєкті Концепції реформування системи соціальних послуг зазначається, що впродовж останніх п'ятнадцяти років було прийнято понад два десятки законодавчих актів, спрямованих на закріплення державних гарантій соціальної підтримки для різних категорій населення, які опинилися у складних життєвих обставинах. Проте, з огляду на значну кількість нормативних документів, так і не сформовано цілісної правової системи, яка б забезпечувала встановлення, регулювання та гарантування належного рівня якості соціальних послуг [2, с. 57].

Поряд із визначенням системи показників оцінювання якості соціальних послуг, як підкреслюють В. Шинкарук та співавтори, важливо також окреслити механізми отримання інформації для їх вимірювання. Для кожного індикатора необхідно чітко визначити відповідні джерела даних і способи їх збору. Інформаційною базою можуть виступати як окремі суб'єкти – учасники програм, виконавці, партнери чи отримувачі соціальних послуг, так і різноманітні документальні та аналітичні ресурси: звітна документація, нормативно-правові акти, результати наукових досліджень, статистичні матеріали, підсумки обговорень, а також дані спостереження за ходом реалізації заходів [3, с. 37-38].

Ефективне оцінювання якості надання соціальних послуг у соціальній роботі передбачає використання комплексу методів збору та аналізу інформації, кожен з яких має власну методологічну специфіку, сферу доцільного застосування, а також певні переваги й обмеження. Вибір конкретних методів зумовлюється метою дослідження, характером досліджуваних явищ і доступністю інформаційних ресурсів. Важливою умовою отримання об'єктивних і достовірних результатів є поєднання кількісних і якісних підходів, що дозволяє не лише зафіксувати статистичні показники, а й глибше зрозуміти зміст соціальних процесів, рівень задоволеності отримувачів послуг і причини виявлених проблем.

До найпоширеніших методів належать:

– масове опитування є кількісним методом, що дає змогу швидко отримати репрезентативні дані про громадську думку та масштаби соціальних проблем, однак потребує значних ресурсів;

– глибинне інтерв'ю, як якісний метод, забезпечує детальне розкриття досвіду та мотивів респондентів, але є трудомістким і охоплює невелику кількість респондентів;

– фокус-групи дозволяють виявити різні погляди та стимулюють дискусію, проте їх результати можуть бути суб'єктивними;

– спостереження дає можливість безпосередньо вивчати поведінку та взаємодію учасників соціальних процесів, але має обмеження щодо узагальнення результатів;

– аналіз документів дозволяє дослідити діяльність установ і результати програм на основі наявних матеріалів, хоча доступ до них може бути обмеженим, а інтерпретація – складною [1; 3]. Комплексне застосування різних методів забезпечує об'єктивніше оцінювання якості соціальних послуг і сприяє їх удосконаленню.

Отже, оцінювання якості соціальних послуг виступає важливим механізмом підвищення ефективності соціальної роботи та гарантування належного рівня соціального захисту населення. Воно дозволяє встановити результативність діяльності установ соціальної сфери, визначити ступінь задоволеності отримувачів послуг і виявити проблемні аспекти в організації та наданні соціальної допомоги. У процесі оцінювання застосовується система різних індикаторів – прямих і непрямих, кількісних і якісних, що забезпечує комплексний аналіз результатів реалізації соціальних програм і послуг. Вагоме значення має також обґрунтований вибір джерел інформації та способів її збору, які можуть охоплювати як первинні, так і вторинні дані. Використання поєднання різноманітних методів дослідження, зокрема масового опитування, глибинного інтерв'ю, фокус-груп, спостереження та аналізу документів, сприяє отриманню всебічної та об'єктивної оцінки якості соціальних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Посібник з моніторингу та оцінювання надання соціальних послуг в Україні / уклад. С. Щербань, Р. Шейко, Г. Левкіна. Харків : ХІСД, 2017. 112 с.

2. Приймак Ю А. Критеріальна основа оцінки якості соціальних послуг в Україні. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2017. Т. 20. № 10. С. 55-60.

3. Шинкарук В. Д., Пєша І. В., Сопівник І. В., Галайдюк В. В., Кошук О. Б. Моніторинг і оцінка у соціальній роботі : навчальний посібник. Київ : «Компринт», 2022. 360 с.

УДК 364:004.9
Ліпінський М. Р.[1], Серга Т. О.[2]
[1] студ. гр. СН-214 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ ТА ВИКЛИКИ

Система державного регулювання соціальної сфери в Україні зазнає змін під впливом цифровізації, яка поступово перетворює державні органи на сервісні служби, орієнтовані на надання адміністративних послуг в електронній формі. Цей процес відповідає сучасним вимогам суспільства та світовим тенденціям розвитку, де цифрові технології виступають інструментом підвищення ефективності публічного управління та спрощення доступу громадян до соціальної підтримки [4].

Передумовою трансформації соціальних послуг стало формування правової бази. Зокрема, закони «Про електронний документ та електронний документообіг», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», «Про захист персональних даних» та «Про адміністративні послуги», які в сукупності забезпечують правове підґрунтя для розвитку електронного формату надання соціальних послуг. Практичним результатом нормативної бази стало запровадження державних веб-порталів, зокрема «Єдиного державного порталу адміністративних послуг», «Єдиного державного веб-порталу відкритих даних» та «Єдиного веб-порталу використання публічних коштів», які забезпечують громадянам доступ до широкого спектру державних послуг у режимі онлайн [1-4; 6-9].

Показовим прикладом успішної цифровізації соціальних послуг є портал Пенсійного фонду України, де всі послуги систематизовано за групами для пенсіонерів, застрахованих осіб та страхувальників. Через особистий кабінет із використанням електронного цифрового підпису громадяни отримали можливість самостійно отримувати дані з реєстру застрахованих осіб, подавати заяви на призначення або перерахунок пенсії, звертатися до органів ПФУ, а також отримати інформацію про заробітну плату, з якої сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [5].

Пріоритетними напрямами розвитку цифрової трансформації визначено модернізацію публічних послуг через «е-ідентифікацію», «е-участь» громадян у державному управлінні, відкритиі дані, а також розвиток «е-взаємодії реєстрів» та «е-документообігу» [4].

Серед проблем залишаються низька якість управління упроваджених ІКТ, повільні темпи запровадження «е-форм взаємодії» між органами влади та громадянами, неврегульованість питань електроної індетифікації, а також

недостатній рівень готовності державних службовців до використання інструментів електроного урядування. Окрему проблему становить цифровий розрив та недостатня цифрова грамотність вразливих категорій населення, які найбільше потребують соціальної підтримки, проте найменше пристосовані до використання електронних сервісів [4].

Таким чином, цифрова трансформація соціальних послуг в Україні є процесом із суттєвим потенціалом, однак потребує комплексного підходу до вирішення існуючих проблем, як технічного, так і організаційного та освітнього характеру. Подолання зазначених викликів є необхідною умовою для повноцінної реалізації можливостей цифровізації в інтересах усіх категорій громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єдиний веб-портал використання публічних коштів. URL: https://spending.gov.ua/new/ (дата звернення: 22.03.2026).
2. Єдиний державний веб-портал відкритих даних. URL: https://data.gov.ua/ (дата звернення: 22.03.2026).
3. Єдиний державний веб-портал адміністративних послуг. URL: https://my.gov.ua/page/about (дата звернення: 22.02.2026).
4. Оксьом І. Г. Адміністративно-правові основи регулювання соціальної сфери за умов розвитку інформаційного суспільства. *Публічне право.* 2019. № 2 (34). С. 52-60.
5. Пенсійний фонд України : веб-сайт. URL: https://www.pfu.gov.ua/ (дата звернення: 22.03.2026).
6. Про адміністративні послуги : Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text (дата звернення: 22.03.2026).
7. Про електронні документи та електроний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text (дата звернення: 22.03.2026).
8. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовиня 2017 р. № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n534 (дата звернення: 22.03.2026).
9. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення: 22.03.2026).

УДК 37.07:005.95/.96
Лучер О. А.[1], Щербина С. С. [2]
[1] студ. гр. СНз-415м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У сучасних умовах динамічної трансформації освітньої системи України, переходу до принципів Нової української школи та необхідності швидкої адаптації до кризових викликів, постать керівника закладу освіти набуває нового значення. Керівник сьогодні – це не просто адміністратор, що забезпечує господарську діяльність, а насамперед лідер, менеджер та стратег, здатний формувати вектор розвитку освітньої спільноти. Ефективність управління навчальним закладом безпосередньо корелює зі структурою особистості його керівника, яка є складним, багатогранним утворенням, що поєднує професійні знання, психологічні особливості та етичні цінності.

Теоретичний аналіз структури особистості керівника дозволяє виділити кілька ключових підсистем, що взаємодіють між собою. Першою і найбільш очевидною є професійно-управлінська підсистема. Вона базується на фундаменті педагогічної освіти та поглиблюється специфічними менеджерськими компетенціями.

Сучасний директор має вільно орієнтуватися в освітньому законодавстві, розуміти принципи фінансової автономії закладу, володіти навичками стратегічного планування та маркетингу освітніх послуг. Професіоналізм у цій сфері передбачає здатність приймати відповідальні рішення в умовах неповної інформації та прогнозувати наслідки управлінських кроків. Важливою частиною цієї підсистеми є також цифрова компетентність, яка в епоху змішаного та дистанційного навчання стає інструментом не лише адміністрування, а й забезпечення якості освітнього процесу.

Другим важливим блоком є соціально-психологічна підсистема, яка визначає стиль взаємодії керівника з колективом, учнями та батьківською громадою. Центральне місце тут посідає емоційний інтелект (EQ). Здатність розпізнавати власні емоції та емоції підлеглих, вміння співпереживати та водночас зберігати професійну дистанцію є запорукою здорового мікроклімату в закладі.

Керівник із високим рівнем EQ здатен ефективно розв’язувати конфлікти, перетворюючи їх на точки росту, а не на джерела деструкції. Комунікативна компетентність, яка також входить до цього блоку, включає навички фасилітації та публічних виступів. Вміння чітко артикулювати візію

закладу та надихати колектив на спільні досягнення відрізняє формального начальника від справжнього лідера.

Особливої уваги в структурі особистості заслуговує індивідуально-психологічний блок рис, серед яких на перший план виходять стресостійкість та резильєнтність. Професія керівника закладу освіти супроводжується високим рівнем відповідальності та постійним психологічним тиском. Здатність зберігати продуктивність, спокій та ясність мислення в критичних ситуаціях є критичною характеристикою. Окрім того, важливе значення має схильність до саморефлексії – здатність аналізувати власні дії, визнавати помилки та прагнути до самовдосконалення. Креативність та інноваційність мислення дозволяють керівнику відходити від шаблонних рішень, що є вкрай важливим у період реформ.

Морально-етичний фундамент особистості є тією основою, на якій тримаються всі інші компоненти. Академічна доброчесність, чесність, справедливість у розподілі навантажень та винагород, відповідальність за долю колективу – це ті якості, що формують авторитет керівника. Без етичної складової навіть найвищий рівень професійних знань не дозволить створити атмосферу довіри в навчальному закладі. Лідерство в освіті – це насамперед служіння ідеї розвитку дитини та підтримки вчителя, що потребує високої внутрішньої культури та ціннісних орієнтирів.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що структура особистості керівника навчального закладу є динамічною системою, яка постійно еволюціонує під впливом зовнішнього середовища та внутрішньої роботи над собою.

Сучасна парадигма освітнього менеджменту вимагає відмови від авторитарних методів на користь демократичного, партнерського управління. Тільки той керівник, який поєднує в собі глибоку професійну експертизу з високим рівнем емоційної зрілості та етичної відповідальності, здатний перетворити навчальний заклад на простір інновацій, безпеки та успіху для кожного учасника освітнього процесу. Розвиток цих якостей має бути пріоритетом як на етапі підготовки майбутніх управлінців, так і в процесі безперервної професійної освіти чинних директорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаєвська Л. А. Філософія освітнього менеджменту: теорія і практика формування лідерських якостей керівника. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2021. № 2. С. 45–52.

2. Даниленко Л. І. Менеджмент інновацій в освіті. Київ : Шкільний світ, 2017. 120 с.

3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

4. Карамушка Л. М. Психологія управління закладом середньої освіти. Київ : Радуга, 2018. 264 с.

5. Мармаза О. І. Стратегічний менеджмент: візія, місія, стратегія закладу освіти. Харків : Основа, 2019. 128 с.

6. Островерхова Н. М. Аналіз управлінської діяльності керівника школи: теоретико-методологічний аспект. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2020. № 1 (76). С. 15–21.

7. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. Київ : Знання, 2016. 365 с.

УДК 364.005.7

Лях А. А.[1], Балухтіна О. М.[2]
[1] студ. гр. СНз-212 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

У сучасних умовах трансформації українського суспільства, зокрема в умовах війни та соціально-економічної нестабільності, особливого значення набуває ефективність діяльності соціальних служб.

Одним із ключових чинників цієї ефективності є організаційна культура, яка визначає цінності, норми поведінки, стиль управління та взаємодії з клієнтами [1, с. 13]. Формування позитивної організаційної культури сприяє підвищенню якості соціальних послуг, довіри населення та професійної мотивації працівників.

Метою дослідження є визначення основних чинників формування організаційної культури соціальних служб та обґрунтування їх впливу на ефективність професійної діяльності. Організаційна культура соціальних служб формується під впливом низки взаємопов’язаних чинників.

По-перше, важливу роль відіграють цінності та місія організації, які визначають гуманістичну спрямованість діяльності та орієнтацію на потреби клієнтів.

По-друге, значення має стиль керівництва, який впливає на психологічний клімат у колективі, рівень довіри та відкритості. Демократичний стиль управління сприяє розвитку партнерських відносин і ініціативності працівників.

По-третє, професійна компетентність персоналу є основою формування якісної організаційної культури, адже рівень знань, навичок і етичних стандартів визначає характер взаємодії з отримувачами послуг.

По-четверте, комунікація в організації забезпечує ефективний обмін інформацією, узгодженість дій і запобігання конфліктам.

По-п’яте, організаційні традиції, норми та правила поведінки сприяють стабільності та ідентичності колективу [2].

Надзвичайно важливо зазначити, що демократичний стиль керівництва в соціальних службах проявляється насамперед у партнерській взаємодії керівника з колективом і орієнтації на спільне прийняття рішень. Його сутність полягає у залученні працівників до управлінських процесів, підтримці їхньої ініціативи та створенні сприятливого психологічного клімату. Передусім, це участь працівників у прийнятті рішень – керівник враховує думки фахівців, організовує обговорення, заохочує висловлення ідей і пропозицій. Важливою ознакою є відкрита комунікація – інформація вільно циркулює в колективі, існує можливість зворотного зв’язку, відсутній страх висловлювати власну позицію.

Демократичний стиль також проявляється у довірі до персоналу – працівникам делегуються повноваження, вони мають певну автономію у виконанні професійних завдань. Це сприяє розвитку відповідальності та професійної самостійності.

Ще однією рисою є підтримка та мотивація працівників – керівник виступає не лише контролером, а й наставником, створює умови для професійного розвитку, підвищення кваліфікації, самореалізації.

Крім того, характерним є орієнтація на командну роботу – формуються партнерські відносини, взаємодопомога та взаємоповага між членами колективу.

У соціальних службах це особливо важливо, адже така модель управління сприяє підвищенню якості соціальних послуг, кращому розумінню потреб клієнтів і зниженню професійного вигорання працівників.

Окремо слід виділити вплив зовнішніх чинників, зокрема державної політики у сфері соціального захисту, нормативно-правової бази та суспільних викликів. Також важливим є впровадження інновацій та орієнтація на розвиток, що сприяє адаптивності організації до змін.

Державна політика та нормативно-правова база формують стандарти роботи, етичні норми і відповідальність працівників. Соціально-економічна ситуація, зокрема умови війни, сприяють розвитку гнучкості, стресостійкості та здатності швидко реагувати на потреби клієнтів. Вплив громади та отримувачів послуг орієнтує діяльність соціальних служб на клієнтоцентричність і підвищення якості обслуговування. Співпраця з міжнародними організаціями та інформаційний простір стимулюють прозорість і професійний розвиток персоналу.

Отже, організаційна культура соціальних служб формується під впливом комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників. Її розвиток є

необхідною умовою підвищення ефективності соціальної роботи, якості послуг та професійного зростання фахівців. Формування позитивної організаційної культури потребує цілеспрямованої управлінської діяльності, розвитку кадрового потенціалу та підтримки інноваційних підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Захарчин Г. М. Організаційна культура: навчальний посібник. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2011. 312 с.

2. Посібник з формування організаційної культури на публічній службі. Або як скласти пазл вашої організаційної культури. URL: https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/human%20resourses.pdf

УДК 304.36 : 364-7

Максименко І. Я.[1], Щербина С. С.[2]
[1] студ. гр. СНз-415м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується активним впровадженням цифрових технологій у різні сфери соціально-економічної діяльності, що зумовлює трансформацію підходів до організації та надання соціальних послуг. Поширення інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток електронного урядування та формування цифрової економіки створюють нові можливості для підвищення ефективності функціонування системи соціального забезпечення. У таких умовах особливого значення набуває цифрова трансформація системи соціальних послуг, спрямована на підвищення доступності, якості та оперативності надання соціальної допомоги населенню.

Цифровізація соціальної сфери передбачає використання сучасних інформаційних технологій, електронних платформ, автоматизованих систем управління даними та цифрових сервісів для оптимізації процесів надання соціальних послуг. Такий підхід сприяє спрощенню процедур отримання соціальної допомоги, скороченню адміністративних витрат, підвищенню прозорості діяльності органів соціального захисту та покращенню взаємодії між державними інституціями і громадянами. Завдяки впровадженню цифрових інструментів створюються передумови для формування сучасної системи соціального обслуговування, орієнтованої на потреби громадян та забезпечення соціальної справедливості.

У сучасних умовах цифрова трансформація соціальних послуг розглядається як один із ключових напрямів модернізації системи соціальної політики держави. Її реалізація сприяє підвищенню ефективності управління соціальною сферою, удосконаленню механізмів розподілу соціальної допомоги та забезпеченню більш адресної підтримки населення. Водночас використання цифрових технологій дозволяє підвищити рівень контролю за використанням бюджетних ресурсів, спрямованих на фінансування соціальних програм, а також забезпечити формування єдиних інформаційних баз даних щодо отримувачів соціальних послуг [1].

Разом із тим процес цифровізації соціальної сфери супроводжується низкою викликів, що потребують комплексного вирішення. Серед них важливе місце посідають проблеми недостатнього рівня цифрової інфраструктури, нерівного доступу населення до цифрових технологій, недостатнього рівня цифрової грамотності громадян та фахівців соціальної сфери. Крім того, значну увагу необхідно приділяти питанням захисту персональних даних, інформаційної безпеки та забезпечення надійності функціонування електронних систем управління соціальними послугами.

Важливим напрямом розвитку цифрової трансформації соціальних послуг є створення інтегрованих цифрових платформ, які забезпечують взаємодію між різними державними установами та організаціями, що беруть участь у наданні соціальної допомоги. Такі платформи дозволяють забезпечити комплексний підхід до надання соціальних послуг, підвищити ефективність обміну інформацією між органами влади та оптимізувати процес прийняття управлінських рішень у соціальній сфері [2].

У таблиці 1 наведено основні напрями впливу цифровізації на розвиток системи соціальних послуг.

Аналіз наведених у таблиці 1 напрямів впливу свідчить про те, що цифровізація соціальних послуг виступає важливим інструментом підвищення ефективності функціонування системи соціального захисту населення. Її впровадження дозволяє забезпечити більш оперативне надання соціальної допомоги, підвищити рівень прозорості діяльності соціальних установ та сприяти формуванню сучасної моделі управління соціальною сферою [3].

У контексті подальшого розвитку системи соціальних послуг важливого значення набуває впровадження інноваційних цифрових рішень, таких як використання електронних реєстрів, автоматизованих систем обробки соціальних даних, технологій штучного інтелекту та аналітики великих даних. Їх застосування дозволяє підвищити точність прогнозування соціальних потреб населення, оптимізувати процес розподілу соціальної допомоги та забезпечити більш ефективне управління соціальними програмами [4].

Таблиця 1 – Основні напрями впливу цифровізації на розвиток системи соціальних послуг

Напрям впливу	Характеристика
Організаційний	Оптимізація процесів управління системою соціальних послуг та підвищення ефективності діяльності соціальних установ
Технологічний	Використання електронних платформ, інформаційних систем та цифрових сервісів для надання соціальної допомоги
Соціальний	Підвищення доступності та якості соціальних послуг для населення
Інформаційний	Формування єдиних баз даних отримувачів соціальних послуг та забезпечення обміну інформацією між установами
Економічний	Скорочення адміністративних витрат та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів

Разом із тим ефективна цифрова трансформація системи соціальних послуг потребує вдосконалення нормативно-правового забезпечення, розвитку інституційної спроможності органів державної влади та підвищення рівня цифрових компетентностей працівників соціальної сфери. Важливим є також розвиток цифрової інфраструктури та забезпечення рівного доступу громадян до електронних соціальних сервісів [5].

Висновки. Отже, цифрова трансформація системи соціальних послуг є важливим напрямом модернізації соціальної політики держави та підвищення ефективності функціонування соціальної сфери. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій сприяє оптимізації процесів управління соціальними програмами, підвищенню доступності соціальних послуг для населення, а також забезпечує прозорість і підзвітність діяльності органів державної влади у сфері соціального забезпечення.

Упровадження цифрових технологій у систему надання соціальних послуг дозволяє автоматизувати процеси обробки інформації, спростити процедури отримання соціальної допомоги, скоротити адміністративні витрати та підвищити якість обслуговування громадян. Крім того, використання електронних платформ і цифрових сервісів сприяє формуванню єдиного інформаційного простору соціальної сфери, що забезпечує більш ефективну координацію між державними органами, органами місцевого самоврядування та установами соціального захисту населення.

Водночас процес цифрової трансформації соціальних послуг супроводжується низкою викликів, серед яких особливого значення набувають проблеми цифрової нерівності, недостатнього рівня цифрової грамотності населення, обмеженості фінансових ресурсів для модернізації інформаційної інфраструктури, а також необхідності забезпечення належного рівня захисту персональних даних користувачів соціальних сервісів. Подолання зазначених проблем потребує комплексного підходу, що передбачає удосконалення нормативно-правового забезпечення цифровізації соціальної сфери, розвиток цифрових компетентностей працівників соціальних установ та підвищення рівня цифрової включеності населення.

Перспективи подальшого розвитку цифрової трансформації системи соціальних послуг пов'язані з упровадженням інноваційних цифрових технологій, зокрема використанням електронних реєстрів, інтегрованих інформаційних систем, технологій великих даних, штучного інтелекту та цифрових платформ управління соціальними програмами. Це сприятиме підвищенню ефективності управління соціальною сферою, забезпеченню адресності соціальної підтримки та формуванню сучасної клієнтоорієнтованої системи надання соціальних послуг.

Таким чином, цифрова трансформація соціальних послуг виступає важливим чинником підвищення ефективності соціальної політики держави та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку суспільства. Її подальший розвиток потребує системної інтеграції цифрових технологій у процеси управління соціальною сферою, удосконалення інституційного забезпечення та активного використання інноваційних інструментів цифрового врядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дідківська О. Г. Цифровізація соціальних послуг в Україні: досвід європейських країн і необхідність людського чинника. *Економіка і управління*. 2025. № 3. С. 17–25. URL: https://economy-management.org.ua/index.php/journal/article/view/ (дата звернення: 01.04.2026).

2. Гриценко Г. М. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенції. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 47. С. 36–48. URL: https://apltp.luguniv.edu.ua/index.php/journal/article/view/ (дата звернення: 01.04.2026).

3. Колосок А., Мартинюк Т., Мельник О. Діджиталізація надання соціальних послуг. *Humanitas*. 2023. № 5. С. 120–127. URL: https://journals.vnu.edu.ua/index.php/humanitas/article/view/ (дата звернення: 01.04.2026).

4. Бражко О., Січкар Н. Модернізація організаційного механізму державного управління системою соціальних послуг у контексті цифровізації. *Літопис Волині*. 2024. № 31. С. 210–217. URL: https://litopys.volyn.ua/index.php/journal/article/view/ (дата звернення: 01.04.2026).

5. Панченко А. О. Недержавні соціальні послуги в Україні: вплив цифрових трансформацій, проблеми та перспективи. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 4. С. 55–62. URL: https://lawjournal.kr.ua/index.php/journal/article/view/ (дата звернення: 01.04.2026).

УДК 304 : 314/316 : 364-1
Миронюк Л. В.[1], Щербина С. С.[2]
[1] студ. гр. СНз-415м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ»: ГЕНЕЗА ТА ТЛУМАЧЕННЯ

Соціальний захист – обов'язковий компонент будь-якої розвиненої держави, ключова ланка її політики щодо сприяння добробуту, розвитку і громадян та важливий елемент забезпечення стабільних відносин у суспільстві. Соціальний захист українського суспільства, особливо найбільш уразливих його верств – діти, пенсіонери, ветерани війни, сім'ї загиблих воїнів та ін., нині має особливу актуальність, оскільки пов'язаний із випробуваннями, зумовленими російсько-українською війною та сучасними соціально-економічними трансформаціями.

Мета нашої роботи – з'ясувати походження та сутність, уживаного в сучасному науковому обігу поняття «соціальний захист». Різні аспекти соціального захисту населення вивчали такі вітчизняні науковці, як Н. Болотіна, В. Буряк, Е. Лібанова, О. Палій, С. Синичук, В. Скуратівський та інші. Науковці репрезентують власне розуміння соціального захисту й пропонують певні способи щодо його удосконалення на певних рівнях.

Дослідники розглядають різні версії виникнення поняття «соціальний захист»: одні – пов'язують із прийнятим у 1935 році за подання президента США Ф. Рузвельта закону про соціальний захист (Social Security Act), інші – вважають, що незважаючи на те, що цей термін уперше вжито в американцями, концепція системи соціального захисту «сповна була втілена в новозеландському законодавстві 1938 року» [4, с. 41].

У нашій країні поняття соціального захисту почало активно вживатися з набуттям незалежності. Соціальний захист є одним із пріоритетних напрямів забезпечення функціонування держави, тож поняття вживається в юридичних

докуметах, зокрема в Конституції України (ст. 46 та ін.). Разом із правом на соціальне забезпечення соціальний захист охоплює практично всі соціальні права (на достатній життєвий рівень, на охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля тощо) в державі.

Науковці поняття «соціальний захист» тлумачать по-різному. Так Е. Лібанова пропонує розглядати «соціальний захист» як матеріальне забезпечення всіх без винятку громадян не нижче соціальних нормативів та забезпечення гідних умов проживання [3, с. 12], а В. Скуратівський та О. Палій – як комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах» [7, с.92]. Подібної думки дотримується Т. Семигіна, пов'язуючи сутність терміна «соціальний захист» із гарантіями соціальними, юридичними, економічними, мета котрих «забезпечення державою для кожного члена суспільства реалізації його основних соціально-економічних прав, передовсім права на рівень життя, необхідний для нормального відтворення і розвитку особистості» [5, с. 273]. У розумінні В. Грушко, соціальний захист – це сукупність заходів та механізмів їх реалізації, які використовує громада задля забезпечення суспільно нормальних умов матеріального і духовного життя населення [2, с. 9]. Н. Болотіна сутність соціального захисту тлумачить у двох аспектах: у вузькому розумінні – як діяльність держави щодо збереження населення від негативних соціальних наслідків, а також у широкому – як систему заходів для забезпечення основних соціальних прав громадян [1, с. 9]. На думку С. Синичука, соціальний захист є формою розподілу матеріальних благ для забезпечення життєвих потреб громадян у разі соціального ризику за рахунок соціальних фондів чи бюджетів [6, с. 6].

Отже, термін «соціальний захист» вперше згадується в американському законодавстві минулого століття, нині він уже вживається у національному законодавстві та науковій літературі. Його роль полягає не лише в забезпеченні мінімальних стандартів життя, а й у створенні умов для соціальної стабільності та важливим інструментом розвитку людського потенціалу. Сучасні підходи в розумінні поняття соціального захисту виходять за межі матеріальної допомоги та передбачають комплексне забезпечення якості життя людини. Основною функцією соціального захисту є забезпечення соціальної справедливості й підтримання стабільності суспільства. Він сприяє інтеграції вразливих груп населення та створює умови для гідного рівня життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 381 с.

2. Грушко В. І. Пенсійна система України : навч. посіб. Київ : Вид-во АСТ, 2006. 231 с.

3. Лібанова Е. Бідність в Україні: визначення, критерії та показники. *Україна: аспекти праці.* 2001. № 6. С. 12–20.

4. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки.* 2003. №21. С. 41–44.

5. Семигіна Т. Робота в громаді як складова діяльності соціального працівника. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2001. №4. С. 32–38.

6. Синичук С. М. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. Київ : Знання, 2003. 306 с.

7. Скуратівський В. А., Палій О. М. Основи соціальної політики : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 200 с.

УДК 304 : 343.976
Пашолок К. К.
студ. гр. СН-415м НУ «Запорізька політехніка»

ОБҐРУНТУВАННЯ ЗВ'ЯЗКУ АЛКОГОЛІЗМУ ІЗ ПОНЯТТЯМИ «ХВОРОБА» ТА «ЗАХВОРЮВАННЯ»

Згідно даних зазначених на офіційному онлайн ресурсі WHO – World Health Organization: «Алкоголь – це токсична та психоактивна речовина, яка викликає залежність» [1]. Отже дана речовина є збудником такого явища як алкоголізм. Дослідивши інформацію на веб сторінці Національного інституту зловживання алкоголем та алкоголізму було знайдено визначення терміну алкоголізм: «Розлад, пов'язаний із вживанням алкоголю (з англ. AUD — alcohol use disorder), – це медичний стан, що характеризується порушенням здатності припинити або контролювати вживання алкоголю, незважаючи на несприятливі соціальні, професійні чи медичні наслідки. Він охоплює стани, які деякі люди називають зловживанням алкоголем, алкогольною залежністю, алкогольною наркоманією та розмовним терміном – алкоголізмом» [2]. В даному уривку було згадано термін як медичний стан. Одна з найбільших у світі онлайн-баз даних рецензованої наукової літератури, що належить видавництву Elsevier під назвою «ScienceDirect» зазначає, що: «Медичний стан» стосується конкретної проблеми зі здоров'ям або захворювання, яке можуть діагностувати медичні працівники на основі симптомів, вживання ліків або діагностичних тестів. Він включає широкий спектр станів, що впливають на здоров'я та здатність людини функціонувати, таких як хронічні захворювання або гострі захворювання» [4]. Можна побачити, що вищезгадане поняття пов'язано із захворюванням або хворобою. В свою чергу, хвороба – будь-яке відхилення від нормального

анатомічного або функціонального стану організму, що асоціюється з певними ознаками та симптомами і відрізняється за своєю природою від механічного ушкодження. Дане визначення терміну було взято із Національного класифікатору України, який було затверджено наказом Міністерства економіки України від 04.08.2021 № 360-21 [3]. А захворювання це «порушення нормальної життєдіяльності організму; хвороба, недуга» - що зазначено в Словнику української мови створеного колективом лексикографів Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні. Якщо «захворювання» у мовній практиці є загальною назвою будь-якої недуги, то «хвороба» в офіційній термінології – це специфікований стан із доведеними клінічними ознаками.

Отже, можна зробити висновок, що алкоголізм, або розлад пов'язаний із вживанням алкоголю, є наслідком вживанням такої токсичної і психоактивної речовини як алкоголь. Можна сказати, що алкоголь, при хронічному вживані, викликає у людини такий медичний стан, який має зв'язок із поняттями захворювання і хвороба. Відмінність між двома термінами є досить невеликою. Вони уточнюються у вітчизняних нормативних і мовних джерелах: хвороба – це відхилення від нормального функціонування організму з певними клінічними ознаками, тоді як захворювання у мовній практиці є загальною назвою будь-якої недуги.

Таким чином, алкоголізм слід розглядати як специфікований медичний стан, що має ознаки хвороби або захворювання, оскільки порушує нормальну життєдіяльність організму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Всесвітня організація охорони здоров'я / World Health Organization. URL: https://www.who.int/health-topics/alcohol#tab=tab_1 (дата звернення: 03.04.2026).

2. National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism. Understanding Alcohol Use Disorder. URL: https://www.niaaa.nih.gov/publications/brochures-and-fact-sheets/understanding-alcohol-use-disorder (дата звернення: 03.04.2026).

3. Національний класифікатор України. Класифікатор хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я : НК 025:2021. Міністерство охорони здоров'я України. Київ : МОЗ України, 2021. Т. 1.

4. ScienceDirect. Medical Condition / Elsevier. URL: https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/medical-condition (дата звернення: 05.04.2026).

УДК 364:005.7:355.01
Проніна О. В.[1], Балухтіна О. М.[2]
[1] студ. гр. СНз-212 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної війни в Україні суттєво зросла кількість осіб, які потребують соціальної підтримки: внутрішньо переміщені особи, військовослужбовці та їхні родини, люди похилого віку, діти, що опинилися у складних життєвих обставинах. Це актуалізує необхідність підвищення ефективності діяльності соціальних служб, зокрема через налагодження їхньої взаємодії.

Дослідження показують, що саме міжсекторна співпраця є ключовою умовою забезпечення якісних соціальних послуг у кризових ситуаціях. Незважаючи на значні зусилля держави та громадського сектору, взаємодія соціальних служб залишається недостатньо скоординованою. Серед основних проблем – дублювання функцій, недостатній обмін інформацією, обмежені ресурси, а також низький рівень залучення недержавних організацій. В умовах війни ці недоліки ускладнюють оперативне реагування на потреби населення та знижують ефективність соціальної підтримки.

Питання взаємодії соціальних служб в умовах війни розглядаються у працях сучасних українських науковців. Зокрема, дослідження підкреслюють важливість міжсекторної взаємодії державних, громадських та міжнародних організацій як нової моделі надання соціальних послуг. Також акцентується увага на зростанні потреб населення та необхідності адаптації соціальної роботи до умов воєнного стану, зокрема щодо підтримки дітей, людей похилого віку та ВПО.

До державних соціальних служб, які забезпечують соціальний захист населення, належать Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, центри соціальних служб, територіальні центри соціального обслуговування, служби у справах дітей, центри зайнятості. Серед недержавних видіяють громадські організації, благодійні фонди (наприклад, «Карітас України», «Товариство Червоного Хреста України»), волонтерські ініціативи та міжнародні організації.

В умовах війни ефективність взаємодії цих структур залежить від узгодженості їхніх дій.

Основними напрямами вдосконалення взаємодії є:

– розвиток міжвідомчої та міжсекторної співпраці;

– створення єдиних інформаційних систем обміну даними;

– чіткий розподіл функцій і відповідальності між суб'єктами;

– активне залучення недержавного сектору до надання соціальних послуг;

– підвищення рівня професійної підготовки фахівців;

– впровадження інноваційних підходів і цифрових технологій;

– посилення ролі територіальних громад у координації соціальної допомоги.

Особливого значення набуває партнерство між державними установами та громадськими організаціями, що дозволяє більш оперативно реагувати на виклики війни та забезпечувати комплексну допомогу різним категоріям населення.

У 2022–2025 роках партнерство соціальних служб в Україні характеризувалося:

– активною міжнародною підтримкою (ЮНІСЕФ, ЄС, донори);

– розширенням співпраці з недержавними організаціями (БФ «Карітас», БФ «Рокада»);

– інтеграцією гуманітарної допомоги у державну систему соціального захисту;

– орієнтацією на працевлаштування, соціальну адаптацію та підтримку ВПО.

Наприклад, з 2022 року центри соціальних служб активно співпрацюють із місцевими громадськими організаціями, волонтерськими ініціативами та фондами, такими як «Future for Ukraine Foundation» (допомога ВПО, жінкам, дітям). Ця взаємодія включає гуманітарну допомогу, психологічну підтримку та соціальний супровід клієнтів.

Інший приклад співпраці благодійних фондів та Державної служби зайнятості. Благодійний фонд «Рокада» у партнерстві з міжнародною організацією NRC реалізував проєкти для:

– підвищення кваліфікації працівників центрів зайнятості;

– створення навчальних платформ;

– розвитку професійних мереж.

Отже, ефективна взаємодія соціальних служб є необхідною умовою забезпечення якісної соціальної підтримки населення в умовах війни. Її вдосконалення потребує розвитку міжсекторного партнерства, впровадження сучасних управлінських підходів та підвищення координації діяльності всіх суб’єктів соціальної роботи. Реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню доступності та якості соціальних послуг, а також зміцненню соціальної стабільності в суспільстві.

УДК 364:159.944.4
Рупчева П. В.[1], Серга Т. О.[2]
[1] студ. гр. СН-415м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Сучасний етап розвитку соціальної сфери в Україні характеризується зростанням кількості осіб, які потребують соціальної підтримки, ускладненням соціальних проблем та підвищенням вимог до якості надання соціальних послуг. У таких умовах значно зростає психологічне навантаження на соціальних працівників, що актуалізує проблему професійного вигорання як важливого чинника, який впливає на ефективність їхньої діяльності та функціонування соціальних закладів загалом.

Професійне вигорання розглядається як специфічний синдром, що виникає внаслідок хронічного професійного стресу та проявляється у вигляді емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції професійних досягнень. Емоційне виснаження характеризується відчуттям втоми, зниженням емоційного ресурсу та втратою інтересу до професійної діяльності. Деперсоналізація проявляється у формуванні байдужого або негативного ставлення до клієнтів, що суперечить етичним принципам соціальної роботи. Редукція професійних досягнень супроводжується зниженням самооцінки, відчуттям неефективності та незадоволеності результатами праці.

Причини професійного вигорання соціальних працівників є багатофакторними та охоплюють як організаційні, так і індивідуально-психологічні аспекти. До основних організаційних чинників належать надмірне робоче навантаження, дефіцит часу, недостатній рівень матеріального стимулювання, нечіткість посадових обов'язків, відсутність підтримки з боку керівництва, а також несприятливий психологічний клімат у колективі. Водночас індивідуальні фактори, такі як низький рівень стресостійкості, підвищена емоційна чутливість, перфекціонізм та високий рівень емпатії, можуть посилювати ризик розвитку вигорання.

Професійне вигорання має суттєвий негативний вплив на діяльність соціального закладу. Воно призводить до зниження якості соціальних послуг, погіршення взаємодії з клієнтами, збільшення кількості професійних помилок, зниження мотивації працівників, а також підвищення рівня плинності кадрів. У результаті це негативно позначається на іміджі закладу та ефективності реалізації соціальної політики в цілому.

У контексті управління соціальним закладом особливого значення набуває розробка та впровадження системи профілактики професійного

вигорання. Ефективне управління персоналом передбачає створення умов для зниження рівня стресу та підтримки психологічного благополуччя працівників.

До організаційних заходів профілактики вигорання доцільно віднести оптимізацію робочого навантаження, чіткий розподіл функціональних обов'язків, забезпечення належного рівня матеріального та нематеріального стимулювання, формування сприятливого психологічного клімату в колективі, а також впровадження програм професійної підтримки, зокрема тренінгів із розвитку стресостійкості та навичок емоційної саморегуляції.

Важливим напрямом є також розвиток корпоративної культури, орієнтованої на підтримку, взаємодопомогу та відкриту комунікацію між працівниками та керівництвом. Значну роль відіграє керівник соціального закладу, який має не лише організовувати робочий процес, але й забезпечувати психологічну підтримку персоналу, сприяти професійному розвитку працівників та формувати позитивний соціально-психологічний клімат.

Індивідуальні заходи подолання професійного вигорання передбачають розвиток навичок саморегуляції, дотримання балансу між професійною діяльністю та особистим життям, підвищення рівня професійної компетентності, а також використання різних методів психологічного відновлення.

Таким чином, професійне вигорання соціальних працівників є складною проблемою, що потребує комплексного підходу до її вирішення. Впровадження ефективних управлінських та психологічних заходів профілактики сприятиме підвищенню якості соціальних послуг, збереженню кадрового потенціалу та підвищенню ефективності діяльності соціальних закладів.

УДК 37.091.3:004:355.01
Самофал Н. В.[1], Серга Т. О.[2]
[1] студ. гр. СН-214 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА ДИСОЦІАЦІЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВІД «ВИМКНЕНОЇ КАМЕРИ» ДО ВТРАТИ ПОКОЛІННЯ

Повномасштабна війна перетворила українську школу на віртуальний простір виживання. За чорними екранами моніторів ховається не просто неуважність, а глибокий психологічний захист: сором за умови проживання, страх бути поміченим під час тривоги, хронічне виснаження. Покоління 5-11

класів уже третину свідомого життя проводить у «Zoom», втрачаючи не лише знання, а й базові ритуали дорослішання.

Сьогодні будуються підземні школи, звітують про них, але це не вирішує повністю проблеми. Фактично дитина з одного району може спуститися в безпечний клас, а її ровесник за кілька кілометрів приречений на безкінечний «Zoom».

Діти – переселенці це окрема рана. Заклади, що виїхали з окупації, існують лише у хмарі – без стін, без адреси. Учителі розкидані по світу, учні –так само. Онлайн стає єдиною ниткою, що пов'язує з домом, але водночас ця ж нитка ізолює, консервуючи стан «віртуального вигнання».

Роками діти бачать однокласників лише квадратиками на екрані, дитина втрачає здатність до живої емпатії та реального контакту. Вчитель перестає бути наставником, перетворюючись на черговий потік завдань. У критичний період формування особистості відсутність живої комунікації формує тотальний дефіцит соціальних навичок – від тривожності до розмитих уявлень про авторитети.

Система оцінювання за чорним екраном часто стає фікцією: неможливо відстежити ні реальний стан дитини, ні рівень засвоєння матеріалу, ні навіть сам факт присутності на уроці. Ми консервуємо кризу, видаючи бажане за дійсне.

Класичні інструменти соціальної роботи – це моніторинг сімей, оцінка ризиків, супровід у віртуальній школі, – суттєво втрачають ефективність. Соціальний педагог формально може зайти в онлайн-клас, побачити список учнів, навіть звернутися до окремої дитини. Але за чорним екраном або статичною картинкою він не зможе оцінити головне: чи є вдома насильство, чи не тремтять руки від тривоги, чи не ховається дитина у ванній під час обстрілу. Відсутність живого контакту, неможливість побачити домашній контекст, випадкову деталь на фоні, почути інтонацію голосу – робить будь-яку діагностику поверхневою. «Тихе випадання» з освіти відбувається саме там, де екран стає непроникною ширмою для прихованих проблем. Соціальні працівники сьогодні витрачають до 70 % часу на те, щоб просто встановити довірливий контакт, але без офлайн-зустрічі неможливо провести якісну оцінку потреб чи помітити ознаки жорстокого поводження. Безпечні офлайн-простори – це не розкіш, а єдине середовище, де соціальна педагогіка може працювати реально, а не декларативно.

Як вийти з цієї ситуації і що з цим робити? Потрібен перехід від принципу «онлайн» до стратегії «офлайн»:

– масштабне створення безпечних освітніх хабів навіть у регіонах з високим ризиком (підземні школи, обладнані укриття);

– психологізація освіти: дестигматизація «чорного екрану», навчання вчителів роботі з травмою, стимулювання учнів (індивідуальні розмови, асинхронна комунікація);

– зменшення академічного навантаження на користь соціально-емоційного навчання. Дітям потрібно не «наздогнати математику», а повернути здатність бути разом.

На нашу думку, «чорний екран» або, навіть увімкнена камера, стають непроникною ширмою для глибокої діагностики. Соціально-педагогічний інструментарій, описаний у підручниках, потребує негайної адаптації. Соціальні працівники сьогодні витрачають до 70 % часу на спроби «пробитися» крізь цей цифровий бар'єр, замість того, щоб надавати реальну допомогу.

Отже, якщо ми не почнемо масово повертати дітей у живий простір, то виростимо покоління з розмитими кордонами між домом і війною, де немає безпечного місця – бо навіть школа тепер там, де лунають сирени. Підземні школи – це добре, але вони не вирішують проблему дітей, які вже третину життя провели в цифровій самотності. Зволікання означає консервацію кризи на десятиліття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Інститут освітньої аналітики : веб-сайт. Аналітичні звіти щодо впливу війни на освітній процес в Україні (2022-2024). URL: https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/ (дата звернення: 03.04.2026).

2. UNICEF Ukraine : веб-сайт. Звіти про психологічний вплив війни на дітей. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ (дата звернення: 03.04.2026).

3. Горбачов С., Захарова О. Як війна змінила українську школу. Освіторія Медіа : веб-сайт, 2023. URL: https://osvitoria.media/ (дата звернення: 03.04.2026).

УДК 364.6-053.2:316.7:314.7

Свириденко Р. В.[1], Серга Т. О.[2]
[1] студ. гр. СНз-213сп НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИЙМАЮЧОЇ ГРОМАДИ ДЛЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Сучасні суспільні трансформації, зумовлені процесами внутрішнього переміщення населення, загострюють питання впливу приймаючої громади

на соціалізацію дітей внутрішньо переміщених осіб. Середовище, у якому відбувається їхня адаптація, визначає не лише специфіку входження в нову спільноту, але й формує подальший вектор особистісного розвитку. Соціокультурний простір громади при цьому постає ключовим середовищем, у межах якого дитина інтеріоризує нові соціальні норми й цінності, опановує моделі поведінки та вибудовує мережу соціальних взаємин.

Діти внутрішньо переміщених осіб опинилися в ситуації різкої зміни життєвого середовища: вони втратили звичне коло спілкування, усталені життєві практики, пережили емоційну нестабільність і зіткнулися з обмеженими можливостями доступу до якісних освітніх та соціальних послуг. За таких обставин особливої ваги набуває необхідність комплексного реагування з боку держави та налагодження системної підтримки на рівні приймаючих громад.

Як зазначає І. Галіахметова, термін «приймаюча громада» означає населений пункт (місто або село), у межах якого ВПО, які не проживають у спеціалізованих таборах, можуть оселятися, отримувати прихисток і перебувати як тимчасово, так і протягом тривалого часу [1, с. 65]. Тобто приймаюча громада постає не лише як адміністративно-територіальна одиниця, а як соціальний простір, що забезпечує підтримку, адаптацію та облаштування життєдіяльності переселенців.

Приймаюча громада, як суб'єкт інтеграційних процесів, згідно з підходом С. Бабачанах та О. Роговської, являє собою соціокультурне утворення, функціонування якого зумовлене потребою залучення внутрішньо переміщених осіб та їхніх дітей до місцевого соціального середовища. Її своєрідність полягає у здатності підтримувати внутрішню стійкість і залишатися відкритою до включення нових учасників спільноти. Відтак сукупність характеристик такої громади доцільно аналізувати крізь призму двох взаємопов'язаних площин – соціально-психологічної та ресурсної. Соціально-психологічний вимір громади відображає її готовність до інтеграції новоприбулих через формування толерантного середовища, забезпечення прав, взаємоповаги та ефективної взаємодії. Ресурсний вимір характеризує здатність громади раціонально використовувати наявні ресурси, організовувати підтримку, партнерство і взаємодопомогу для забезпечення соціальної стійкості та адаптації всіх її членів [4].

Соціокультурне середовище та особистість перебувають у безперервній взаємодії: з одного боку, оточення створює передумови для формування і розвитку індивіда, а з іншого – сама людина активно включається в соціальні процеси, беручи участь у діяльності різних спільнот і змінюючи їх завдяки власній активності. Особливості соціалізації значною мірою зумовлюються зовнішніми чинниками – геокультурними, етнографічними, ментальними,

духовними, освітніми та іншими, які формують контекст життєдіяльності особистості [7, с. 80-81].

У сучасній соціологічній науці соціокультурне середовище переважно інтерпретується як упорядкована сукупність норм, правил і регуляторів соціального життя, які впливають як на індивіда, так і на суспільство загалом. У межах системного підходу його еволюція розглядається через синергетичну модель, яка передбачає механізми саморегуляції, самоорганізації та саморозвитку. Така інтерпретація підкреслює відкритий характер системи, варіативність структурних зв'язків, нелінійність ієрархічних побудов та її здатність адаптуватися до впливу зовнішніх чинників [3, с. 86].

Соціокультурний простір приймаючої громади є комплексною системою взаємопов'язаних інституцій (освітніх, культурних, дозвіллєвих і соціальних), які створюють умови для інтеграції та соціалізації дітей внутрішньо переміщених осіб та формування відчуття приналежності до спільноти. Важливу роль у цьому процесі відіграють музеї, бібліотеки та парки як осередки культурної взаємодії, соціальної адаптації й розвитку комунікації. Ефективність інтеграції значною мірою залежить від узгодженої діяльності закладів освіти та інших соціокультурних інституцій, що сприяє включенню дітей ВПО у різні рівні соціальної активності та формуванню їхньої соціальної ідентичності [2, с. 66].

Ефективна інтеграція дітей внутрішньо переміщених осіб у нові громади можлива лише за наявності безпечного та підтримувального соціокультурного середовища. Пріоритетного значення набувають відновлення соціальних зв'язків, гарантування рівного доступу до якісної освіти та надання кваліфікованої психологічної підтримки. Водночас важливою умовою є формування в приймаючих громадах культури толерантності й взаємної поваги, що сприяє зниженню соціальної напруженості та запобіганню конфліктам, спричиненим стереотипами й упередженнями.

Заклади освіти, насамперед школа, виступають ключовим соціокультурними осередками інтеграції дітей ВПО, поєднуючи освітню, соціалізаційну та підтримувальну функції. Саме у шкільному просторі діти відновлюють соціальні зв'язки, формують комунікативні навички, адаптуються до нових умов і отримують психологічну стабілізацію. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від системної взаємодії школи з територіальною громадою, що передбачає обмін інформацією, реалізацію спільних програм підтримки та міждисциплінарну співпрацю фахівців. Така координація забезпечує комплексну соціально-освітню підтримку та сприяє успішній соціалізації дітей ВПО [5, с. 208].

Отже, соціокультурне середовище приймаючої громади виступає визначальним чинником соціалізації дітей ВПО, оскільки саме воно формує умови для їх адаптації, інтеграції та подальшого особистісного розвитку. Ефективність цього процесу залежить від поєднання соціально-психологічної готовності громади до прийняття нових членів і її ресурсного потенціалу, спрямованого на організацію підтримки та взаємодії. Важливу роль у забезпеченні успішної соціалізації відіграє розвинена мережа соціокультурних інституцій, серед яких провідне місце посідають заклади освіти, як ключові осередки відновлення соціальних зв'язків, формування компетентностей і психологічної стабілізації дітей ВПО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Галіахметов І. А. Змістова характеристика прав внутрішньо переміщених осіб та хост-територіальних громад. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. Вип. 11. С. 63-68.
2. Максимовська Н. О. Соціальна робота з інтеграції внутрішньо переміщених осіб у соціально-культурне середовище міської громади. *SOCIOПРОСТІР : the interdisciplinary online collection of scientific works on sociology and social work*. 2018. № 7. С. 64-66.
3. Растригіна А. М. Соціокультурне середовище як фактор актуалізації ідей педагогіки свободи. *Наукові записки : серія «Педагогічні науки»*. 2012. Вип. 102. С. 86-90.
4. Роговська О., Бабачанах С. Проблеми інтеграції дітей внутрішньо переміщених осіб до приймаючої громади. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування*. 2024. № 1 (12). С. 540-555.
5. Чернета С., Бєлкіна-Ковальчук О., Колосок А. Освітній простір як ресурс соціальної підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах. *Ввічливість. Humanitas*. 2025. Вип. 4. С. 205-213.

УДК 364-7 : 364.6

Соколовська С. В.[1], Щербина С. С. [2]
[1] студ. гр. СНз-212 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ТЕХНОЛОГІЇ ВЕДЕННЯ ВИПАДКУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кожна людина чи сім'я може втратити стабільність під впливом складних життєвих обставин. У подібних ситуаціях виникає потреба у кваліфікованій допомозі спеціаліста, яка надається із застосуванням

відповідної технології соціальної роботи. У міжнародній практиці вона відома як «кейс-менеджмент» (case management), а в Україні використовується термін «ведення випадку». Назва цієї технології походить від англійського слова case, що означає конкретну проблемну ситуацію, в якій перебуває особа або сім'я. Така ситуація має негативний вплив на якість життя, фізичний і психологічний стан, розвиток та соціальне функціонування, і при цьому людина чи сім'я не здатні самостійно її подолати.

На думку Бондаренко Н. О., ведення випадку розглядається як особлива форма організації надання соціальних послуг, у межах якої визначений фахівець (соціальний працівник або соціальний менеджер) проводить оцінку потреб особи чи сім'ї, розробляє план роботи та залучає до його реалізації необхідних спеціалістів і членів родини. Він координує діяльність усіх учасників процесу, забезпечує взаємодію між представниками міждисциплінарної команди, здійснює моніторинг ходу надання послуг і аналізує їх результативність. Важливою складовою є підтримка та мотивування клієнта, активне залучення його родини й соціального оточення до співпраці та поступового набуття самостійності у подоланні складних життєвих обставин. Ключовою ідеєю ведення випадку є спрямованість спільних зусиль усіх членів команди на покращення становища сім'ї або особи. Серед основних принципів цієї технології виокремлюють комплексний підхід, міждисциплінарну та міжвідомчу взаємодію, партнерство між спеціалістом і отримувачем послуг, індивідуалізацію роботи, а також дотримання конфіденційності.

Шевчук О. зазначає, що поняття «ведення випадку» в соціальній роботі використовується для позначення професійної діяльності соціального працівника або фахівця із соціальної роботи, яка полягає в організації, координації та контролі процесу надання соціальних послуг конкретному клієнту протягом усього періоду його взаємодії з соціальними інституціями. У цьому контексті випадок розуміється як сукупність обставин, проблем, потреб і ресурсів конкретної особи або сім'ї, що потребують професійного втручання та соціального супроводу. Ведення випадку, таким чином, виступає не одноразовою дією, а тривалим процесом, що включає планування, реалізацію, моніторинг та оцінювання соціальної допомоги.

Сутність технології ведення випадку за Єрьоміна Л. Є., Моргай Л. А. полягає у поєднанні індивідуального підходу з міжвідомчою взаємодією та партнерством. Соціальний працівник у межах цієї технології виступає не лише безпосереднім надавачем послуг, а й координатором, посередником та організатором взаємодії між клієнтом і різними установами та організаціями – закладами освіти, охорони здоров'я, службами зайнятості, правоохоронними органами, громадськими та благодійними структурами.

Такий підхід дозволяє уникнути дублювання послуг, підвищити їх узгодженість та забезпечити безперервність підтримки.

На думку Ольчак М., Ростек К., технологія ведення випадку також передбачає системність і поетапність соціальної роботи. У її межах кожна дія логічно пов'язана з попередньою і спрямована на досягнення визначених цілей. Такий підхід дозволяє не лише реагувати на кризові ситуації, а й здійснювати профілактичну роботу, запобігаючи поглибленню соціальних проблем. Ведення випадку орієнтоване на довгостроковий результат, що проявляється у підвищенні рівня самостійності клієнта, його соціальної адаптації та здатності ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем.

Отже, технологія ведення випадку є однією з базових і найбільш ефективних технологій у системі соціальної роботи, що поєднує індивідуальний підхід, міждисциплінарну взаємодію та орієнтацію на сталий результат. Її сутність полягає у комплексному, послідовному та клієнтоорієнтованому супроводі осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, з метою відновлення їхнього соціального функціонування та підвищення якості життя. Завдяки своїй універсальності та гнучкості технологія ведення випадку залишається ключовим інструментом сучасної соціальної роботи та важливою складовою системи соціального захисту населення.

УДК 364.4:355.1
Стародубець С. Р.[1], Новак Т. О.[2]
[1] студ. гр. СН-213 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОГРАМИ, РЕАЛІЗАЦІЯ

Сім'ї військовослужбовців залишаються однією з найбільш вразливих соціальних груп в Україні, особливо в умовах тривалої війни і мобілізації. У 2026 році соціальна робота з цією групою набула нового рівня, що відбилося в нормативно-правовій базі, масштабі фінансування та кількості охоплених сімей.

У державній політиці підтримки сімей військовослужбовців центральне місце посідає посилення матеріальної підтримки. З 1 березня 2026 року було збільшено мінімальний розмір адресної соціальної підтримки для сімей загиблих, померлих або зниклих безвісти захисників до 12 810 грн. на кожного непрацездатного члена сім'ї, що значно відрізняється від попереднього рівня у 7 800 грн. Виплати зросли і для родин, де допомогу отримують двоє або більше членів сім'ї (крім непрацездатних батьків,

дружини чи чоловіка), а також для двох і більше дітей загиблого військовослужбовця. Для них розмір підтримки становитиме не менше 10 020 грн на кожного замість нинішніх 6 100 грн. Усі виплати щороку індексуватимуться, починаючи з 1 березня 2027 року [3].

Нормативно-правова база 2026 року також передбачає нові трудові та соціальні гарантії. Законопроєкт № 13646, який Верховна Рада України підтримала 25 лютого 2026 року, закріпив переважне право членів сім'ї військовослужбовця на працевлаштування, гарантовану компенсацію витрат на переїзд, виплату лікарняних та збереження робочого місця під час служби [2].

На початку 2026 року в Україні запрацювала комплексна система підтримки через портал «Дія» та платформу «Ветеран Pro», що забезпечує швидкий доступ до державних послуг за принципом «єдиного вікна». Нова цифрова екосистема, розроблена Мінветеранів та Мінцифрою, об'єднує 12 ключових сервісів для ветеранів та їхніх родин. Сім'ї загиблих, поранених або ветеранів змогли отримати доступ до пенсій, компенсацій, медичних та психологічних послуг, а також допомоги у відновленні трудового стажу [1].

Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців активно розвивається не лише на державному рівні, а й через локальні інституції. У багатьох громадах, зокрема в Дніпропетровській, Харківській, Донецькій та Запорізькій областях, були створені центри соціальних служб, які спеціалізуються на підтримці сімей військовослужбовців. Ці центри координують взаємодію з військовими комендатурами, школами, закладами освіти та охорони здоров'я, забезпечуючи комплексну підтримку дітей, сімей з інвалідністю, батьків та людей похилого віку.

Психологічна підтримка сімей військовослужбовців також стала важливою частиною соціальної роботи. В Україні функціонує значна кількість програм безкоштовної психотерапевтичної допомоги для сімей військовослужбовців, які передбачають індивідуальні психологічні консультації, групові форми підтримки та онлайн-платформи, спрямовані на зниження рівня стресу, процеси адаптації та подолання психологічних травм. Серед основних інституційних ресурсів можна виокремити Veteran Hub, Службу психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців, благодійну громадську організацію «Жіноча Сила» та спеціалізовані телефонні та онлайн-лінії психологічної підтримки.

Таким чином, перспективи соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців у 2026 році слід оцінювати як відносно позитивні, але з чітко вираженими викликами для подальшого розвитку. Тільки за умови стабільності фінансування, високої якості професійної підготовки фахівців, гарного рівня координації між центральними та місцевими органами та

відкритості даних про потреби конкретних сімей – соціальна робота з сім'ями військовослужбовців зможе перейти від кризової моделі до довгострокової.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ветеран PRO: вебсайт. URL: https://veteranpro.gov.ua/ (дата звернення: 02.04.2026).

2. Комплексне посилення соціальних гарантій та трудових прав військових і членів їх сімей : Верховна Рада прийняла Закон. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/270843.html (дата звернення: 02.04.2026).

3. Уряд підвищує мінімальні пенсійні виплати для родин загиблих і зниклих безвісти Захисників та Захисниць. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-pidvyshchuie-minimalni-pensiini-vyplaty-dlia-rodyn-zahyblykh-i-znyklykh-bezvisty-zakhysnykiv-ta-zakhysnyts (дата звернення: 02.04.2026).

УДК 304 : 316.36 : 364-7

Суханова О. А.[1], Щербина С. С. [2]
[1] студ. гр. СН-213сп НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ СІМ'Ї

Сім'я – це мала соціально-психологічна група, заснована на шлюбі або кровній спорідненості, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною допомогою, моральною відповідальністю. Одночасно, сім'я – це соціальний інститут, що задовольняє потреби суспільства у відтворенні населення, організації навчально-виховної роботи, реалізації суспільного споживання, передачі культурної спадщини та ін.

У категорії сімей, які потребують особливої допомоги, на перше місце висувається молода сім'я. Знадобилося чимало зусиль і часу, щоб у сучасному суспільстві утвердився сам термін «молода сім'я». Це не означає, що сформувався якийсь особливий тип сім'ї. Її проблеми входять складовою частиною в коло проблем сучасної сім'ї. Тому ставлення до молодої сім'ї визначається тією соціальною політикою, яка проводиться щодо інституту сім'ї в цілому.

Під студентською сім'єю мається на увазі сім'я, в якій молодята – студенти денного відділення закладу вищої освіти. Це молода родина, у котрій молодятам не більше 28 років, стаж сімейного життя не перевищує 5 років.

Студентська сім’я – явище особливе. По-перше, тому, що рідкісне, по-друге, тому, що така сім'я відрізняється від звичайних молодих сімей більшою кількістю соціальних ролей і поєднанням більшої кількості зобов'язань. Можливо, саме тому студентська сім’я є об’єктом роздумів науковців і публіцистів, її вивчають соціологи, філософи, психологи, педагоги.

Студентська сім’я створюється в результаті активного пошуку молодими людьми близької, дорогої людини, необхідної для щасливого, повноцінного життя. Було доведено, що переважним мотивом укладення шлюбу у студентської молоді є любов і близькі до неї духовні, етичні й естетичні цінності та чекання. Студентська сім’я – це спільна діяльність, яка передбачає справедливий розподіл домашніх обов’язків між подружжям і це потрібно враховувати як дружині, так і чоловікові. Зрозуміла тривога батьків за долю своїх дітей. Та батькам не варто хвилюватись, що створивши родину їхні діти будучи студентами залишать навчання, адже це їхнє майбутнє та майбутнє їхніх дітей.

Звичайно ж, створення студентської сім’ї це процес складний і суперечливий, оскільки властиве кожній молодій сім’ї прагнення до матеріальної, житлової, соціальної незалежності від батьків у більшості випадків є недосяжним, що часто веде до конфліктів і ускладнень. Необхідність поєднувати навчання і сімейні обов'язки (особливо, якщо сім’я проживає у гуртожитку) викликає втому, перевантаження і певне розчарування, виступаючи додатковим негативним чинником, особливо у порівнянні з безтурботним життям однокурсників. При цьому і оточення (батьки, викладачі, однокурсники) не завжди позитивно сприймає студентські сім’ї, демонструючи кращі прояви суспільних стереотипів, перш за все гендерних: від необхідності чоловіку забезпечувати родину (чого студент самостійно зробити не може) до перекладання всього обсягу домашньої роботи на дружину (особливо при народженні дитини). А факт народження дитини під час навчання у закладі вищої освіти нерідко сприймається і батьками, і самими студентами як перешкода для подальшого навчання, особливо по відношенню до матері-студентки.

Особливістю взаємин у студентської сім'ї є стурбованість подружжя появою конфліктів, незалежно від характеру і частоти. Ще однією характерною рисою студентського шлюбу є різноманітний зміст конфліктів. Вони були пов'язані і з основними сторонами життєдіяльності сім'ї, і найширшим спектром проблем, розв'язуваних подружжям під час адаптації. Це свідчить про активність адаптаційних процесів.

Якщо у зрілій сім'ї сфера конфліктів обмежена і сварки досить одноманітні, то у молодій сім'ї причиною сутичок стає геть усе.

Здійснення заходів підтримки дозволить зміцнити інститут молодої сім'ї, поліпшити її побутові і житлові умови, знизити кількість шлюбів, що розпадаються, перебороти демографічну кризу в суспільстві, зміцнити основи виховання майбутніх поколінь.

Студентські соціальні служби є важливими структурними підрозділами у закладах вищої освіти, оскільки їхня робота спрямована на вирішення соціальних проблем конкретного студента, групи студентів чи студентської сім'ї. Практично всі студенти, які скористалися послугами студентських соціальних служб, позитивно оцінили їхню діяльність та якість отриманої допомоги. Особливо високий відсоток користувачів соціальних послуг серед студентів, які мають проблеми з адаптацією до навчального процесу на молодших курсах навчання.

Студентські сім'ї мають потребу у розширенні діяльності студентських соціальних служб щодо надання соціально-психологічних послуг, соціального супроводу та допомоги в здійсненні догляду за дітьми.

УДК 364.013
Танкушина Л. В.
студ. гр. СН-415м НУ «Запорізька політехніка»

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЛЕКСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ З ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ В УКРАЇНІ

Сучасна соціальна політика України спрямована на послідовне впровадження різних програм щодо підтримки населення та удосконалення системи соціальних послуг, що набуває особливої актуальності в умовах повномасштабної війни та затяжної соціальної кризи. У зв'язку з цим, одним із напрямів державної соціальної політики стало формування та розбудова мережі Центрів життєстійкості. Вони функціонують як простори комплексної підтримки, покликані допомагати людям долати стрес та адаптуватися до складних життєвих обставин.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2025 року «Про питання реалізації проєкту з організації надання соціальної послуги з формування життєстійкості», така соціальна послуга визначається як цілісна система взаємопов'язаних заходів, спрямованих на зміцнення психологічної та соціальної стійкості окремої людини, сім'ї чи групи осіб у межах громади [1]. Її основною метою є підтримка у подоланні складних життєвих обставин, розвиток навичок відповідального батьківства, стимулювання активної громадянської позиції та посилення соціальної згуртованості. Реалізація цієї послуги відбувається саме через Центри життєстійкості, де надаються індивідуальні та групові консультації,

психологічна допомога, соціальний супровід, а також проводяться тренінги, спрямовані на розвиток навичок саморегуляції, подолання стресу та ефективної комунікації. Відповідно, такі Центри створюються як відкриті, інклюзивні та безбар'єрні простори, де кожен мешканець громади має можливість безоплатно отримати первинну психологічну допомогу, долучитися до груп підтримки чи скористатися іншими видами соціальних послуг [3].

Проблема життєстійкості в Україні досліджується різними науковцями. Зокрема, О. Кокун розглядає життєстійкість як цілісну, інтегративну характеристику особистості, що відображає її здатність протистояти труднощам і зберігати внутрішню рівновагу. А. Чиханцова аналізує особистісні ресурси українців у період воєнного стану та їхню роль у подоланні кризових ситуацій. Водночас, функціонування Центрів життєстійкості як окремий напрям дослідження поки що не є достатньо представленим у наукових працях.

Реалізація послуги здійснюється в межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», що забезпечує доступність психосоціальної допомоги для різних категорій населення та сприяє формуванню культури звернення за підтримкою. Станом на 2026 рік в Україні функціонує вже понад 300 Центрів життєстійкості, і їх кількість продовжує зростати. Для підтримки цього напряму передбачено значне фінансування: у державному бюджеті закладено близько 1 млрд гривень на подальший розвиток мережі. Це свідчить про те, що питання ментального здоров'я розглядається як важливий чинник соціальної стабільності та національної безпеки.

Розвиток мережі відбувається на рівні територіальних громад, що дає змогу враховувати потреби населення на місцях. У різних регіонах України, зокрема в західних областях, планується відкриття нових Центрів, що сприятиме підвищенню доступності послуг і подальшому розширенню мережі. Наступним етапом розвитку Центрів життєстійкості передбачено впровадження цифрових інструментів для оцінки їхньої діяльності. Держава орієнтується не лише на кількісне збільшення Центрів, а й на покращення якості послуг шляхом аналізу результатів їх роботи та впливу на психологічний стан населення [3].

Прикладом ефективної реалізації такої ініціативи є Центр життєстійкості, створений на базі громадської організації «Відповідальні громадяни» у місті Запоріжжя. У співпраці з міжнародними партнерами, місцевою владою та соціальними службами було відкрито сучасний, безпечний і доступний простір для мешканців громади [4]. Центр надає широкий спектр послуг від психосоціальної підтримки та соціального супроводу до юридичних консультацій і гуманітарної допомоги. Особлива увага приділяється роботі з дітьми та підлітками через проведення групових

занять і розвивальних заходів. Уже з перших днів діяльності Центр став важливим осередком підтримки для різних груп населення, забезпечуючи не лише професійну допомогу, а й відчуття розуміння та прийняття.

В Україні поряд із розвитком державних сервісів впроваджуються й окремі ініціативи за участі міжнародних партнерів, спрямовані на підвищення життєстійкості населення. Зокрема, проєкт «Зміцнення життєстійкості та покращення психічного здоров'я дітей в Україні» реалізується за підтримки міжнародних організацій і фінансування уряду Німеччини та орієнтований на покращення психічного здоров'я і розвиток стійкості дітей віком 4–7 років у шести пілотних регіонах країни [2].

Тому тема життєстійкості залишається актуальною, а відповідні соціальні послуги мають значний потенціал розвитку за умови системної підтримки з боку держави та місцевих громад.

Отже, Центри життєстійкості в Україні є важливим інструментом підтримки населення в кризових умовах. Вони не лише допомагають долати наслідки стресу, а й формують здатність людини адаптуватися до змін, відновлювати внутрішню рівновагу та будувати стійке майбутнє. Подальший розвиток цієї мережі є необхідною умовою зміцнення психічного здоров'я суспільства загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Деякі питання реалізації експериментального проєкту з організації надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості в територіальних громадах : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2025 р. № 1505. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1505-2025-п#Text (дата звернення: 30.03.2026).

2. Зміцнення життєстійкості та покращення психічного здоров'я дітей в Україні шляхом впровадження тренінгової програми для освітян. Український фонд «Благополуччя дітей». URL: https://childfund.org.ua/diialnist/zmitsnennya-zhittestijkosti-ta-pokrashchennya-psikhichnogo-zdorov-ya-ditej-v-ukrajini-shlyakhom-vprovadzhennya-treningovoji-programi-dlya-osvityan (дата звернення: 01.04.2026).

3. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України: офіційний сайт. URL: https://www.msp.gov.ua/ (дата звернення: 30.03.2026).

4. Центр життєстійкості вже допомагає в Запоріжжі. Відповідальні громадяни. URL: https://responsiblecitizens.org/czentr-zhyttyestijkosti-vzhe-dopomagaye-v-zaporizhzhi/ (дата звернення: 31.03.2026).

УДК 376.1:364
Ткач В. В.[1], Новак Т. О.[2]
[1] студ. гр. СН-215м НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна в Україні суттєво трансформувала функціонування освітньої системи, загострившись соціально-психологічні проблеми та підвищивши рівень вразливості дітей, зокрема осіб з особливими освітніми потребами. У період воєнного стану інклюзивне навчання набуває особливого значення, оскільки поєднує забезпечення доступу до освіти з необхідністю розвитку безпечного, підтримуючого та толерантного освітнього середовища.

Толерантність у контексті інклюзивної освіти виступає ключовою умовою ефективної взаємодії між учасниками освітнього процесу. Вона передбачає прийняття індивідуальних відмінностей, розвиток емпатії, взаємоповаги та готовність до співпраці. В умовах війни значення толерантності зростає, оскільки діти переживають стрес, тривожність, психологічні травми, що може впливати на їх поведінку та міжособистісні відносини [1, с. 292-294].

Сучасна практика впровадження інклюзивного навчання в Україні супроводжується низкою проблем, які в умовах воєнного стану набувають особливої гостроти:

- недостатній рівень кадрового забезпечення фахівцями, підготовленими до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;
- обмеженість матеріально-технічної бази закладів освіти;
- негативні психоемоційні наслідки війни, що впливають на дітей з ООП та їхніх однолітків;
- низький рівень сформованості толерантного ставлення серед учнів і особливо їхніх батьків;
- недостатній рівень взаємодії між педагогами, психологами та соціальними працівниками.

Розвиток толерантного освітнього середовища в умовах інклюзивного навчання ґрунтується на кількох ключових засадах. По-перше, це формування толерантної особистості педагога як носія гуманістичних цінностей. По-друге, важливим є підвищення професійної компетентності педагогів щодо роботи в інклюзивному та кризовому середовищі. По-третє, формування позитивного ставлення батьків до інклюзивного навчання

забезпечує підтримку дітей у процесі навчання. По-четверте, застосування психолого-педагогічних технологій сприяє розвитку емпатії, емоційної підтримки та комунікативних навичок учнів. Нарешті, створення безпечного та психологічно комфортного освітнього середовища забезпечує ефективну реалізацію інклюзивних практик [3, с. 97-100].

До перспективних напрямів розвитку толерантного інклюзивного середовища в умовах воєнного стану доцільно віднести:

- впровадження програм психосоціальної підтримки дітей;
- використання інтерактивних методів формування толерантності (тренінгів, групових занять, спільних проєктів);
- посилення ролі міждисциплінарної команди супроводу (психологів, соціальних педагогів, дефектологів);
- активізацію співпраці закладів освіти з сім'ями учнів;
- інтеграцію інклюзивних та травмоорієнтованих підходів у педагогічну практику.

Розвиток толерантного освітнього середовища в умовах інклюзивного навчання в період воєнного стану є складним багатовимірним процесом, що потребує системного підходу, підвищення професійної готовності педагогів та консолідації зусиль усіх учасників освітнього процесу. Реалізація зазначених напрямів сприятиме створенню безпечного й підтримуючого освітнього середовища, яке забезпечить ефективну соціалізацію та розвиток кожної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боровисюк Т. В., Фаін А. В. Інклюзивна освіта та толерантність : шлях до формування суспільства рівних можливостей. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті.* 2023. № 5. С. 291-298.

2. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність : соціальна діджиталізація : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 240 с.

3. Мотуз Т. В. Педагогічні умови виховання толерантності учнівської молоді. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка*. 2017. №. 8. С. 96-103.

УДК 005.5:159.944.4
Хватова С. В.[1], Серга Т. О.[2]
[1] студ. гр. СНз-415м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

УПРАВЛІННЯ ПРОФІЛАКТИКОЮ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ВИРОБНИЧИХ КОЛЕКТИВІВ: ЕФЕКТИВНІ ПІДХОДИ

Актуальність проблеми професійного вигорання в сучасних виробничих умовах зумовлена зростанням інтенсивності праці, технологічною ускладненістю виробничих процесів та підвищенням вимог до персоналу. Такі умови формують тривалий психоемоційний тиск, який за відсутності належного управлінського супроводу трансформується у стійкі негативні стани працівників.

За оцінками дослідників, значна частина працівників демонструє симптоми хронічного виснаження, що проявляється у втраті мотивації, зниженні ефективності діяльності та емоційному відчуженні від роботи [1]. Це зумовлює необхідність формування системних підходів до управління профілактикою вигорання. Таким чином професійне вигорання є серйозною проблемою сучасних виробничих колективів, що потребує системного управлінського підходу. Необхідно обґрунтувати механізми управлінського впливу на попередження професійного вигорання у виробничих колективах та визначити ефективні напрями їх реалізації.

У сучасній науковій думці професійне вигорання розглядається не як миттєве явище, а як динамічний процес, що розгортається у часі під впливом тривалих стресових факторів. Його сутність полягає у поступовій втраті внутрішніх ресурсів особистості.

Структурно цей процес включає три взаємопов’язані компоненти: емоційне виснаження як наслідок перевантаження, формування дистанційованого ставлення до діяльності та зниження суб’єктивної оцінки власної ефективності. Ключовим механізмом розвитку вигорання є накопичення професійного стресу без належних компенсаторних стратегій [2; 3].

На відміну від інших сфер діяльності, виробничі колективи характеризуються поєднанням фізичних і психічних навантажень, що посилює ризик розвитку вигорання. Серед специфічних проявів вигорання є зниження уваги та зростання кількості виробничих помилок, підвищення рівня травматизму та формування негативного ставлення до трудових обов’язків. Таким чином, вигорання у виробничому середовищі має не лише психологічні, але й економічні наслідки.

Провідну роль у формуванні вигорання відіграють недоліки системи управління, а саме: дисбаланс між вимогами та ресурсами, неефективна система планування праці, відсутність зворотного зв'язку між керівництвом і працівниками. Згідно з дослідженнями, саме організаційні фактори визначають понад половину випадків розвитку вигорання [1].

Психологічний клімат у колективі виступає важливим регулятором емоційного стану працівників. Негативне середовище, конфлікти та відсутність підтримки значно підвищують ризик виснаження. У цьому контексті управління повинно бути орієнтоване на розвиток ефективної комунікації, формування довіри та попередження конфліктів.

Сучасний підхід до управління персоналом передбачає управлінську відповідальність у запобіганні вигоранню через інтеграцію функцій підтримки психічного здоров'я у загальну систему менеджменту. Керівник виступає не лише організатором виробничого процесу, а й регулятором соціально-психологічних умов праці. Ефективна управлінська діяльність включає систематичний моніторинг стану персоналу, впровадження превентивних програм і оцінювання ефективності заходів профілактики.

Зниження рівня вигорання можливе за рахунок оптимізації робочих процесів, раціоналізації навантаження та впровадження гнучких форм організації праці. Чітке нормування робочого часу та розподіл обов'язків сприяють зменшенню стресового навантаження.

Впровадження психологічних технологій впливу також є ефективним механізмом профілактики професійного вигорання. До ефективних засобів належать тренінги з розвитку стресостійкості, психологічне консультування та арт-терапевтичні методи, які сприяють відновленню емоційної рівноваги [2].

Із соціально-економічних заходів з профілактики професійного вигорання важливим чинником є створення системи мотивації, що поєднує матеріальні та нематеріальні стимули. Справедлива оцінка праці підвищує рівень задоволеності та знижує ризик вигорання.

Дієвим механізмом профілактики також являються комплексні програми. Найбільш ефективними є інтегровані підходи, що поєднують організаційні, психологічні та соціальні заходи. Емпіричні дані свідчать, що впровадження таких програм дозволяє знизити рівень вигорання на 20-30 % [4].

Дослідження підтверджують, що комплексний підхід до профілактики значно знижує рівень вигорання та підвищує ефективність праці [4]. Встановлено, що професійне вигорання є наслідком взаємодії організаційних, соціально-психологічних та індивідуальних факторів. Ефективна профілактика можлива лише за умов системного управлінського підходу, який передбачає своєчасну діагностику та усунення стресових факторів,

тобто орієнтацію на попередження, а не реагування, а також інтеграцію заходів підтримки персоналу у систему менеджменту та активну участь керівництва у формуванні сприятливого середовища.

Таким чином, управління профілактикою вигорання виступає важливою складовою підвищення ефективності діяльності виробничих підприємств. Управлінська діяльність повинна бути спрямована не лише на досягнення виробничих результатів, а й на збереження психічного здоров'я працівників [5-6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваль Н. В., Колосова К. К. Управлінська діяльність з попередження синдрому професійного вигорання. *Економіка та суспільство*. 2024. № 66. С. 34-39. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4581 (дата звернення: 03.04.2026).

2. Гірник Н., Раєвська Я. Особливості профілактики професійного вигорання методом арт-терапії. *Психологія : реальність і перспективи*. 2024. № 3 (64). С. 12-19. URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/psychology/article/view/4457 (дата звернення: 03.04.2026).

3. Стельмах О. Чинники професійного вигорання особистості. *Молодь і ринок.* 2022. № 5 (203). С. 76-80. URL: https://mir.dspu.edu.ua/article/view/264639 (дата звернення: 03.04.2026).

4. Василик А. П., Смалійчук Г. В., Головко А. А. Особливості та профілактика професійного вигорання менеджерів із персоналу. *Простір економіки*. 2020. № 154. С. 174-178. URL: https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/500 (дата звернення: 03.04.2026).

5. Пивоварчик І. М., Цибух Л. М. Професійне вигорання медичних працівників первинної ланки. *Ментальне здоров'я*. 2026. № 1. С. 174-179. URL: https://journals.oneu.od.ua/index.php/mh/article/view/186 (дата звернення: 03.04.2026).

6. Федишин О. М. Професійне вигорання викладачів закладів вищої освіти : чинники та шляхи подолання. *Наукові записки*. 2025. № 2 (6). С. 180-184. URL: https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/pp/article/view/3053 (дата звернення: 03.04.2026).

УДК 304 : 352 : 364 : 364-3
Чумак О. В.[1], Щербина С. С. [2]
[1] студ. гр. СНз-415м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

НОВІ ПІДХОДИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ЩОДО НАДАННЯ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

На початку повномасштабної війни з РФ більшість українців віддали перевагу переїзду з небезпечних для життя прифронтових територій углиб країни, створив тим самим незвичний для світової практики прецедент (фактично ця категорія клієнтів започаткована в 2014 році). За даними Мінсоцполітики, станом на лютий 2026 року в Україні було обліковано 4 609,1 млн внутрішніх переселенців. Це на 213% більше, ніж нараховували станом на листопад 2022 року [1]. Виклики, що виникли перед суспільством, вимагають швидких і ефективних рішень у сфері соціального захисту та адаптації ВПО, бо впровадження інноваційних підходів у соціальну роботу є необхідністю, що зумовлена як масштабами проблеми, так і різноманітністю потреб переміщених осіб.

Соціальна профілактика є цілеспрямованою діяльністю, направленою на запобігання виникненню соціальних, психологічних та правових проблем внутрішньо переміщених осіб та членів їх родин і охоплює заходи, які допомагають усунути причини можливих труднощів та забезпечують підтримку благополуччя, які реалізуються на трьох основних рівнях: загально-соціальному, що передбачає покращення загальних умов життя через освітні та виховні програми; спеціальному, орієнтованому на конкретні ризики, наприклад, сімейне неблагополуччя; та індивідуальному, що враховує особливості кожної окремої особи або родини [2, с. 74].

Особливості соціально-психологічної адаптації ВПО полягають у необхідності інтеграції в нове середовище, що супроводжується подоланням соціальних бар'єрів і налагодженням комунікації з місцевими громадами, встановлення довірливих відносин між переселенцями та приймаючим суспільством, які є важливим аспектом адаптаційного процесу.

Практичним ефективним інструментом психологічної підтримки тут можуть стати когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) та арт-терапія, які допомагають ВПО, дітям і дорослим, зняти емоційне напруження, формують у них відчуття захищеності, перебування у стабільному середовищі та розвивають навички стресостійкості через особливий індивідуальний підхід до кожного переселенця, концентрацію їх уваги та дій у напрямку нових цілей у навчанні і професійній реалізації.

Економічна підтримка ВПО не обмежується їх матеріальним забезпеченням через допомогу з боку значної кількості Міжнародних,

громадських та волонтерських організацій, але передбачає їх активне включення до програм соціально-економічної інтеграції, які спрямовані на навчання новим професіям, адаптацію до ринку праці та розвиток підприємницької діяльності (наприклад, на основі навчання основам бізнесу чи створенню стартапів у Центрах зайнятості, за допомогою безкоштовних тренінгів та освоєнню навчальних програм для ВПО на базі Державного порталу «Дія», що дозволяє переселенцям знаходити джерела доходу та забезпечувати себе в нових умовах).

Правова допомога в практиці соціальної роботи з ВПО може включати активне використання цифрових платформ, наприклад, «Допомога поруч» для організації комунікації та надання інформаційної підтримки з боку різноманітних правових організацій типу «Право на захист», які при персональному спілкуванні або через мобільні додатки для внутрішньо переміщених осіб за допомогою цифрових технологій дозволяють оперативно реагувати на запити переселенців, забезпечувати їм вільний і швидкий доступ до актуальної інформації щодо їхніх прав і можливостей, скорочують час та сприяють пошуку роботи, житла, своєчасному отриманню необхідних соціальних послуг.

Такий комплексний підхід у соціальній роботі з ВПО з використанням нових технологій і психотерапевтичних методик в практиці реального буття в поєднанні з активною підтримкою державних та громадських інституцій сприяє ефективному розв'язанню проблем переселенців, створюючи умови для їх ефективної інтеграції у місцеві громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В яких областях проживає найбільше і найменше внутрішніх переселенців *Слово і діло.* 25 березня 2026. URL: https://www.slovoidilo.ua/2026/03/25/infografika/suspilstvo/yakyx-oblastyax-prozhyvaye-najbilshe-najmenshe-vnutrishnix-pereselencziv (дата звернення: 05.04.2026).

2. Сахарук Ю. П. Сучасні підходи до соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота*. 2024. № 2. С. 72-79.

СЕКЦІЯ «ЖУРНАЛІСТИКА»

УДК 007 : 304 : 070
Волинець Г. М.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФОТОГРАФІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОПАГАНДИ (ПРИКЛАДИ НАРАТИВІВ ХХ СТ.)

Науковий дискурс розкриває тему пропаганди, починаючи з початку ХХ століття. Хоча власне методи переконання використовувались ще з античності, проте академічний інтерес до цього явища з'являється порівняно нещодавно. Особливе зацікавлення викликають зображення – як інструмент пропаганди та маніпуляції. Загалом, поняття візуальної культури та візуальної комунікації вивчали зарубіжні науковці – Р. Барт, С. Зонаг, Дж. Берджер, А. Секула та ін. Серед українських досліджень виокремлюються праці таких журналістикознавців, як Д. Пятіна й К. Мєлєкєсцев, Т. Грушева й О. Мозгова, Т. Чубенко й І. Лисенко, Я. Табінський, М. Максимович, О. Курбан тв інші. У цих розвідках фотографія розглядається крізь призму історії, соціології, мистецтвознавства, журналістики. Досить ґрунтовно описано маніпулятивні можливості світлин у праці К. Родигіна та І. Єрмакової «Візуальний контент медіа як інструмент маніпуляцій в контексті інформаційно-смислової війни» (2019 р.).

Фотозображення у ХХ століття стали не лише документальним свідченням епохи, але й інструментом ідеологічного впливу, формування масової свідомості, суспільних уявлень і політичних наративів. Спираючись на психологічну ілюзію об'єктивності та документальної точності знімка, пропагандисти створювати бажану версію дійсності, адже світлина сприймалася як беззаперечне свідчення реальності. Це дозволяло державам, медіа та політичним режимам використовувати фото для легітимації влади, конструювання образу ворога або героїзації або маргіналізації певних соціальних груп. У тоталітарних режимах фотографія була позбавлена своєї автономної мистецької функції та підпорядкована завданням державної ідеології, де кожен ракурс, освітлення та композиція мали транслювати образи величі вождів або тріумфу політичного ладу. Техніки ретушування та фотомонтажу дозволяли не лише прикрашати дійсність, створюючи міфи про загальний добробут, а й радикально переписувати історію шляхом фізичного видалення «ворогів народу» з архівних негативів. Таке інституціоналізоване маніпулювання візуальним контентом перетворювало фотографію з інструмента пізнання на засіб жорсткої соціальної інженерії, де сконструйований образ ставав для суспільства реальнішим за безпосередній

життєвий досвід. Таким чином, фотографія ставала не просто відображенням подій, а їх інтерпретацією, підпорядкованою ідеологічним цілям.

Протягом двох світових воєн та періоду «холодної війни» фотопропаганда еволюціонувала у складну систему візуальної комунікації, що використовувала емоційний вплив для мобілізації населення та дискредитації супротивника. Воєнний фоторепортаж часто балансував на межі між фіксацією подій та їх інсценуванням, де героїзація власних військ поєднувалася з підкресленою демонстрацією морального занепаду ворога. Використання масових тиражів у пресі та плакатному мистецтві дозволяло ідеологічно забарвленим образам проникати у приватний простір кожної людини, формуючи стійкі стереотипи та колективну ідентичність. Внаслідок цього фотографія у XX столітті утвердилася як стратегічний ресурс, здатний не лише відображати політичні зміни, а й активно провокувати їх, визначаючи вектори суспільної думки через візуальну сугестію та селективну репрезентацію фактів.

Проблема ретушування та монтажу фотографій, а також сучасне створення цифрових дипфейків – потребує масштабніших досліджень і не є предметом нашої розвідки; натомість ми узагальнимо відомості про автентичні світлини XX століття, які стали своєрідними символами пропагандистських наративів. Передусім варто зазначити, що інструментом пропаганди зазвичай стають продумані постановочні кадри. Такі фотографії вже первісно порушують основоположні принципи фотожурналістики – документальність, достовірність та спонтанність знімків. Фотограф має прагнути передати реальність без інсценування та маніпуляцій, зберігаючи контекст події, зокрема – не режисувати кадр: будь-яке прохання до героя «подивитися в камеру» або «повторити жест» перетворює репортаж на постановку, знищуючи його документальну цінність.

Серед найбільш відомих фотографій XX століття (див. докладний аналіз постановкових фото у посібнику К. Родигіна та І. Єрмакової [1]), які використовувалися або переосмислювалися в контексті пропаганди та ідеологічного впливу були такі, як:

1) «Смерть республіканця» (1936 р.), фото Роберта Капи часів Іспанської громадянської війни, яке стало символом боротьби республіканців, хоча його спонтанність (незрежисованість) неодноразово ставилася під сумнів.
2) «Спасибі товаришу Сталіну за наше щасливе дитинство!» (1936 р.), авторство цієї конкретної фотографії (на основі якої потім створили пропагандистські плакати та скульптури) – не встановлене, адже фіксували цю подію декілька фотографів і кінохроніків.

3) «Раса панів (Master Race)» (1943 р.), назва світлини – як іронія над нацистською риторикою «вищості», авторами цієї пропагандистської світлини є фахівці армійського кінофотопідрозділу Британії; на фото «був зображений похмурий і неохайний німецький солдат», насправді – араб, одягнутий у німецьку форму [1, с.92].
4) «Прапор Перемоги над Рейхстагом» (1945 р.), знімок Євгена Халдея став символом перемоги СРСР, але він був постановочним і пізніше піддався ретуші; фотограф додав на фон густіший дим для драматизму, а також стер один із годинників на руці радянського солдата, щоб уникнути звинувачень у мародерстві.
5) «Мао Цзедун пливе через Янцзи» (1966 р.), фото 72-річного Мао, який нібито перепливає величезну річку, було розтиражовано для демонстрації його залізного здоров'я та готовності почати «Культурну революцію». Це був класичний приклад створення культу особи через демонстрацію фізичної сили лідера.

Як зазначають науковці, «загалом, радянський період являє собою цілу епоху постановочних фотографій. Радянські фотографи були змушені працювали під тиском пропаганди та соціалістичної ідеології. Фотографія була цензурованою та мала відповідати вимогам потужної радянської пропагандистської машини» [1, с.88].

Варто зазначити, що сьогодні репортажна фотографія може бути й інструментом контрпропаганди, засобом побудови стратегічних комунікацій, а також дієвим механізмом протидії в інформаційних війнах. До таких, на нашу думку, належать світлини «Мати-мігрантка» (1936р.; на знімку зображена Флоренс Томпсон із дітьми під час Великої депресії в США; фото стало символом страждань цілого покоління і змусило уряд терміново відправити продовольчу допомогу в табори для біженців-фермерів); «Дівчинка й напалм» (1972 р.; як антивоєнний символ, що вплинув на громадську думку щодо війни у В'єтнамі); «Танкіст і протестувальник» /або «Невідомий бунтар» (1989 р.; фото з площі Тяньаньмень у Китаї, яке використовувалося у світових медіа як символ опору, але цензурувалося в Китаї) тощо. Окремого дослідження потребують фото російської агресії проти України, що отримали світове визнання та стали знаковими образами цієї війни. Російська агресія, особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, стала найбільш задокументованим конфліктом в історії. Ці кадри є не просто документальними свідченнями подій, а доказами воєнних злочинів та символами незламності, що вплинули на світову політику. Знімки відіграли ключову роль у мобілізації міжнародної підтримки, оскільки вони говорили мовою емоцій, зрозумілою кожній людині, незалежно від країни проживання. Серед інших – фоторепортажі Євгена Малолєтки, Костянтина і

Влади Ліберових, Макса Левіна, Дмитраа «Ореста» Козацького, Андраша Фьольдеша, Зограба Маркосяна, Еміліо Моренатті та інших.

Отже, фотографія у XX столітті трансформувалася з інструмента документальної фіксації у потужний механізм ідеологічного конструювання реальності. Завдяки візуальній сугестії та ілюзії об'єктивності, пропагандистські знімки здатні формувати стійкі колективні наративи, що визначають вектори суспільної думки на десятиліття вперед. Системне використання технік ретушування, композиційної маніпуляції та селективної репрезентації фактів доводить, що візуальний образ у політичному контексті часто стає вагомішим за безпосередню історичну подію. Наприкінці XX – на початку XXI століття поява перших цифрових редакторів та технологій сканування остаточно трансформувала природу візуальної репрезентації, перевівши маніпуляцію з фізичного рівня на алгоритмічний. Це заклало фундамент для сучасної епохи постправди, де межа між зафіксованим фактом та сконструйованою ілюзією стала майже непомітною, вимагаючи від глядача нових навичок критичного сприйняття та медіаграмотності. У сучасних умовах медіапростору, де межа між правдою та сконструйованою ілюзією дедалі більше розмивається, фотографія залишається стратегічним ресурсом м'якої сили та соціальної інженерії. Тому вивчення природи ідеологічного впливу через візуальний контент є критично важливим для розуміння процесів масової маніпуляції та захисту суспільної свідомості. Кінцевим наслідком такої еволюції стає необхідність формування високого рівня медіаграмотності як єдиного дієвого інструмента деконструкції штучно створених міфів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Родигін К., Єрмакова І. Візуальний контент медіа як інструмент маніпуляцій в контексті інформаційно-смислової війни : навч. посібник. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 144 с.

УДК 007 : 304 : 070
Островська Н. В.
канд. наук соц. ком., доц. НУ «Запорізька політехніка»

МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ПЕРЕВІРКИ ФАКТІВ У ФАКТЧЕКІНГОВИХ ПРОЄКТАХ

Швидке поширення дезінформації, зокрема ШІ-контенту, спонукає фактчекінгові організації активніше використовувати автоматизовані системи для перевірки фактів. Адже вони потенційно можуть допомогти оптимізувати

професійну діяльність фактчекерів, зробити процес перевірки швидшим та ефективнішим.

Л. Дірікс, К.-Г. Лінден та А. Л. Опдаль, узагальнивши дослідження про автоматизовану перевірку фактів, зазначають, що її можна використовувати на всіх етапах фактчекінгу: для пошуку тверджень, які потрібно перевірити, для виявлення вже перевірених раніше фактів, пошуку доказів та безпосередньо верифікації [1]. Це дозволить автоматизувати рутинні завдання, швидше ідентифікувати контент, який потребує уваги, та знаходити підтверджувальну інформацію. Особливо помічним серед перелічених можливостей, на нашу думку, є автоматичний моніторинг медіапростору; аналіз не лише текстів, а й інших типів контенту: зображень, аудіо та відео; дослідження великих обсягів даних; здійснення миттєвого порівняння тверджень з офіційними базами даних, державними реєстрами, перевіреними новинами тощо. Важливою є також можливість масштабувати процес перевірки до тисяч тверджень одночасно, що забезпечує високу швидкість реагування на загрози.

Українські фактчекінгові проєкти також активно впроваджують автоматизацію на різних етапах верифікації інформації. Зокрема, головна редакторка фактчекінгового проєкту «НотаЄнота» Альона Романюк зазначає про використання моніторингових систем для відслідковування вкидів і їхнього поширення. Також про ефективність інструментів ШІ для виявлення дипфейків та інших типів контенту, згенерованого ШІ. Аналітикиня фактчекінгового порталу «StopFake» Олена Чуранова говорить про активне використання таких інструментів, як AIornot, GeoSpy, Pimeyes, Facecheck.id, Sensity.ai, Sentinel тощо.

Олекса Шарабура з «БезБрехні» наголошує, що сучасні виклики, як-от масове створення та поширення інформації із застосуванням ШІ, вимагають новітніх рішень для їх вирішення. Без автоматизації процесів з пошуку, систематизації та перевірки контенту наразі неможливо здійснювати якісний моніторинг інформаційного простору. На думку фактчекера, конкретні назви інструментів можуть змінюватися, але групи завдань, які виконуються за допомогою програмних продуктів з ШІ, є сталими: це краулери соцмереж і вебсторінок, інструменти для пошуку особи та інформації про особу, аналізатори контенту на наявність втручань ШІ, сервіси виявлення геолокації.

Водночас дослідники (Л. Дірікс, К.-Г. Лінден та А. Л. Опдаль) виокремлюють низку суттєвих обмежень автоматизованої перевірки фактів. До технічних обмежень відносять зосередженість більшості сучасних розробок у сфері автоматизованої перевірки фактів переважно на аналізі текстового контенту, тоді як засоби для перевірки достовірності зображень і відеоматеріалів становлять лише незначну частку досліджень – близько 5%.

До того ж системи, побудовані на основі глибоких нейронних мереж, часто характеризуються недостатньою прозорістю, через що складно пояснити логіку ухвалення конкретного рішення або вердикту алгоритмом. Ще одним технічним викликом є схильність моделей машинного навчання до перенавчання, коли вони надто точно адаптуються до особливостей навчальних даних і через це демонструють нижчу ефективність під час роботи з новими, реальними кейсами. Окрему проблему становить і недосконаліть використовуваних метрик оцінювання: показники точності не завжди дають повне уявлення про рівень невизначеності результатів і можуть бути недостатньо надійними для об'єктивної оцінки якості роботи системи [1].

Досліджуючи методологічні проблеми, науковці окрему увагу приділяють аналізу наборів даних для навчання ШІ. Адже вони часто містять помилки, а використання неспеціалістів через краудсорсинг призводить до перенесення людських упереджень в алгоритми. Про «алгоритмічні непередбачуваності» таких систем застерігають також А. Д. Ернандес, Р. Оуен, Д. С. Нільсен, Р. Макконвілл. Дослідники наголошують, що дані для навчання моделей є соціально сконструйованими й часто ґрунтуються на висновках фактчекінгових організацій, які можуть бути упередженими. Надмірна орієнтація на показники точності створює ризики неправомірної цензури, закріплення хибних наративів і замовчування системних проблем платформ [2].

До методологічних обмежень, які ускладнюють автоматизовану перевірку фактів, науковці також відносять відсутність єдиного стандартизованого визначення основних понять, як-от «твердження» або «верифікація». Також у редакціях використовують різні системи вердиктів, що ускладнює уніфікацію підходів до автоматизованої перевірки. Крім того, проблемою є прив'язаність анотованих наборів даних до конкретної мови, тематичної сфери або контексту. Через це системи втрачають гнучкість і можуть демонструвати нижчу ефективність у разі появи нових інформаційних приводів, змін медійного середовища чи роботи з іншими мовними й тематичними контекстами.

Додаткові труднощі виникають і всередині редакційного середовища, де існують психологічні та культурні бар'єри для прийняття нових технологій. Зокрема, журналістам часто бракує алгоритмічної грамотності, що ускладнює розуміння принципів роботи таких систем і знижує рівень довіри до них. Окрім цього, інтеграція нових інструментів часто є складним завданням через необхідність їх адаптації до вже сформованих і багаторівневих робочих процесів редакцій [1].

Практика редакцій українських фактчекінгових ресурсів свідчить про розрив між технічними рішеннями та реальними потребами редакцій. Як

зауважує Олекса Шарабура, не всі інструменти OSINT можуть бути оприлюднені і тоді постає питання використання результатів у форматі фактчек, адже читач не зможе перевірити їх достовірність. Подвійної уваги та постійної перевірки результатів вимагає застосування для аналізу знайденої інформації LLM-моделей через відомі проблеми з втратою фокусу та «галюцинуванням». На переконання фактчекера, повністю автоматизувати фактчекінг за допомогою ШІ не можна, оскільки ШІ часто не бачить або не розуміє контекст.

За спостереженням Олекси Шарабури, сучасний інструментарій для виявлення згенерованого штучним інтелектом контенту характеризується високою динамічністю оновлень, проте забезпечує лише ймовірну, а не остаточну оцінку. А це часто призводить до технічних помилок і суперечливих результатів (наприклад, ігнорування візуальних аномалій). Через таку недосконаліть алгоритмів фактчекери змушені застосовувати комплексний підхід, використовуючи декілька детекторів одночасно.

Отже, автоматизація фактчекінгу є необхідною відповіддю на швидкість поширення дезінформації, проте вона не є нейтральною через технічні, методологічні та професійно-культурні бар'єри. Загалом використання автоматизованих систем дозволяє поєднувати обчислювальну потужність ШІ з людською інтуїцією, критичним мисленням та професійним досвідом. Водночас надійний захист медіапростору можливий лише через гібридні системи, де ШІ масштабує роботу, але не замінює критичне мислення та інтуїцію людини. Тому ключова роль у верифікації та фінальному аналізі даних незмінно залишається за людиною-фахівцем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Dierickx L., Lindén C.-G., Opdahl A. L. Automated Fact-Checking to Support Professional Practices: Systematic Literature Review and Meta-Analysis. *International Journal of Communication*. 2023. №17. P. 5170– 5190. URL: https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/21071/4287

2. Hernández A. D., Owen R., Nielsen D. S., McConville R. Addressing contingency in algorithmic (mis)information classification: Toward a responsible machine learning agenda. *arXiv.* 2022. URL: https://doi.org/10.48550/arXiv.2210.09014

УДК 007 : 304 : 070
Панченко С. А.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

МЕДІЙНА РЕФЛЕКСІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

В українській журналістиці, зважаючи на історичні обставини, національний дискурс завжди був основним медіадискурсом, втілюючись в окремих дискусіях щодо національної ідеї, національної соборності тощо. Не в останню чергу вони передавались за допомогою окремих концептів: «Україна», «свобода», «душа», «віра» тощо, які, безумовно, мали свої усталені національно-ментальні характеристики.

Умови сучасної війни в Україні актуалізували питання національної ідентичності як ключового чинника суспільної єдності. Засоби масової інформації відіграють визначальну роль у формуванні, трансляції та осмисленні національних цінностей. Саме медіа стають простором, де відбувається рефлексія над тим, ким є українці, які їхні культурні коди та історична пам'ять. Суспільні процеси, що відбуваються наразі, створюють такі симптоми ідентифікації, які проявляють себе у нових механізмах формування ідентичностей. Для того, щоб не втратити або навіть посилити своє значення в епоху рушійних змін глобалізаційних процесів, одним із наслідків яких є російсько-українська війна, журналістика повинна визначитися зі специфікою своєї соціокультурної ролі, з парадигмою формування нової соціокультурної реальності, в умовах якої повинна існувати Україна, щоб зберегти свою національну ідентичність.

Україна опинилася на тому етапі соціокультурного розвитку, коли цінності виникають в осерді усвідомленої особистості й транслюються у суспільство. Відому на увесь світ тезу про «руський воєнний корабль…» виголосив українець, військовик, людина, позбавлена колоніального, імперського впливів, позбавлена комплексу меншовартості, зате наділена шаленим прагненням відстоювання свободи, усвідомленням своєї ідентичності. Саме з цього моменту почалося творення нового міфу – міфу «про націю-героя», про українців, які «буквально обертають землю», які йдуть голіруч на ворожі танки, засівають поля під обстрілами, пророкують нелюдам смерть, пишуть вірші та пісні, сміються крізь сльози. Ці нові наративи потрапили в мережу нового горизонту подій, нового міфологічного простору. Так почалося продукування, передусім українськими медіа, культурного феномену спротиву, опору, який поступово переріс у феномен глибинної, духовної, солідарної взаємодії української спільноти, яка спромоглася на створення нового феномену суспільного ідеалу – нескореності й незламності.

Медіа актуалізують дихотомію «свій/чужий», формують чітку межу між іншим та своїм. Це сприяє консолідації суспільства навколо спільних цінностей, де ворог маркується як екзистенційна загроза, а «свій» – як носій найвищих чеснот. Медійна рефлексія зосереджена на розриві культурних та інформаційних зв'язків з агресором. Відбувається остаточне витіснення російських наративів та переосмислення власної історії поза контекстом імперії. Серед них – деміфологізація понять, пов'язаних з країною-агресором, звільнення від імперських міфів («совєтскій чєловєк», «дєди ваєвалі», «вєлікая страна», «братский народ» тощо) та фальсифікацій історії, «перепрошивання» подій минулого (зокрема, події другої світової війни, репресій, тоталітарних ідеологем та інше). Саме публіцистика наочно й аргументовано реконструює міфотворення радянської спадщини, теперішнього російського соціополітичного простору, і це є своєрідним меседжем до українців та світової спільноти, закликом до вдумливого осмислення цих наслідків для сучасних реалій.

Цей процес міфотворчості вже давно розпочався у вітчизняній журналістиці. Він наочно відстежується в авторських матеріалах видатних публіцистів, лідерів думок: інтерв'ю, виступах, статтях Оксани Забужко, Тараса Прохаська, Юрія Андруховча; публіцистичних текстах історика Сергія Грабовського; блогах, авторських колонках, коментарях, інтерв'ю Андрія Бондаря, Павла Казаріна, ґрунтовній аналітиці Віталія Портникова, а також у матеріалах багатьох інших.

Війна потребує візуальних та наративних доказів спроможності нації до опору. Медіа трансформують бойові дії у систему зрозумілих образів, які стають частиною національного культурного коду, саме через них створюються образи сучасних героїв. Це відбувається через персоніфікацію конкретних постатей військових (легендарні командири, рядові бійці з унікальними історіями тощо), що дає змогу аудиторії відчути особистий зв'язок із фронтом, а також через рефлексії над образом «героя тилу» – волонтера, лікаря, рятувальника, енергетика чи залізничника. Це розширює поняття національної ідентичності: бути частиною нації – означає бути корисним у спільній боротьбі.

Дієвим інструментом формування/збереження національної ідентичності на певному етапі стала також позитивна міфотворчість, як от «Привид Києва», «Чорнобаївку», «Конотопські відьми», «Азов», з найсвіжіших – «Мала Токмачка» та інші.

Україні стала першою «війною у прямому ефірі» з високим ступенем візуалізації. Прийоми мімізації, створення віральних образів (тракторні війська, «бавовна», малюнки із зображенням святих із джавелінами, мілітарний Тарас Шевченко, графіті та ін.) дозволяє медіа говорити про жахливі речі мовою іронії, що підсилює психологічну стійкість та

ідентифікує «своїх» через спільний гумор. Регулярне споживання медійної інформації про лінію фронту перетворює географію України на частину особистого простору кожного громадянина, стає маркером причетності до спільної долі. Візуалізація та героїзація в медіа перетворюють війну з хаосу руйнувань на впорядкований наратив про боротьбу добра зі злом, де кожен українець знаходить своє місце у структурі національного опору.

Найшвидшим способом верифікації особистості у медійному дискурсі постає мова. Використання специфічних фонетичних особливостей (славнозвісна «паляниця») або локальних мемів, які неможливо відтворити без глибокого занурення в український культурний контекст. Медіа тиражують ці мовні коди, створюючи психологічний бар'єр для ворожої пропаганди.

Мова в медіа стає дієвим засобом, що зшиває суспільство через спільні вербальні акценти: новотвори та воєнний жаргон**,** стигматизація ворога через мову, перехід від білінгвізму до україноцентричності та ін. Використання специфічних найменувань для агресора в медіатекстах виконує функцію десакралізації ворога, знімаючи страх та переводячи його у категорію об’єкта, який підлягає знешкодженню. Домінування української мови в ефірах, подкастах та соцмережах виступає гарантом того, що український порядок денний не буде поглинутий глобальним російськомовним сегментом, який часто контролюється спецслужбами рф. Фото, відео, музика та звукові елементи посилюють емоційний вплив контенту. Візуальні образи війни (прапор, військові, зруйновані міста) формують колективну пам’ять і стають символами національної стійкості.

Соціальні мережі (фейсбук, інстаграм, телеграм, ютуб, тік ток, ікс) стали своєрідним простором «народної» рефлексії На відміну від офіційних медіа, соцмережі дозволяють кожному громадянину стати співтворцем національного наративу. Завдяки соціальним мережам та горизонтальним комунікаціям, емоційне співпереживання, спільна травма та спільний гнів перетворюються на колективний досвід, а особиста перемога на загальнонаціональний здобуток. Це сформувало унікальний тип «цифрової нації», де кожен користувач є співучасником творення історії.

Медійна рефлексія вивела українську ідентичність за межі локального контексту. Україна в сучасному медіадискурсі рефлексується як «країна-символ», що експортує цінності свободи та сміливості. Це забезпечило перехід від образу «об’єкта допомоги» до образу «суб’єкта, який надихає світ», що є фундаментальною зміною в національному самосприйнятті. Саме про це ще на початку війни говорила відома письменниця, есеїстка, провідна українська інтелектуалка Оксана Забужко: «Історія-сука зірвалась з місця і помчала вперед, українці крутять земну кулю, – не із слабкістю, а з піднесенням, вірою у свою країну» [1],

Сучасний воєнний медіадискурс став інструментом радикального розриву з імперським наративом. Через деконструкцію ворожих міфів, очищення мовного простору та відмову від спільних з агресором культурних кодів, медіа закріплюють українську ідентичність як самодостатню, герметичну до впливів «русского міра» та історично тяглу. Медійна рефлексія національної ідентичності під час війни – це процес самоактуалізації нації. Медіа стають тим «дзеркалом», у якому суспільство бачить себе не жертвою, а переможцем, фіксуючи нові етичні та естетичні норми, що стануть фундаментом повоєнної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Забужко О. Європа з щирим захватом дивиться на Україну і нашу армію; інтерв'ю з письменницею. URL : https://gazeta.ua/articles/culture/_evropa-z-schirim-zahvatom-divitsya-na-ukrayinu-i-nashu-armiyu-oksana-zabuzhko/1073044 (дата звернення: 10.04. 2026).

УДК 007 : 304 : 070
Погребна В.Л.
д-р філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ БЛОГЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ПРОЄКТУ «РАЗОМ МИ МОЖЕМО»

Студенти і викладачі НУ «Запорізька політехніка» (члени ГО «Соціальна взаємодія») у 2025 році стали учасниками міжнародного проєкту «Разом Ми Можемо» Програми розширення можливостей для громадських лідерів в Україні, який виконувався з 01 лютого до 31 листопада 2025 року у співпраці з ГО «Фундація прав людини» за підтримки Інституту зовнішніх культурних зв'язків (IFA) коштами Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина. Учасниками проєкту було створено 73 дописи на платформі www.mustpost.online. Окреслення особливостей проблематики цих публікацій і стало завданням нашої розвідки.

Люди і війна – основна проблема і біль українців за останні чотири роки. Еліна Тіліліна у публікації «Покоління, загартоване вибухами» говорить о нових викликах, які постали перед молоддю з початком війни, робить висновок: «Війна вплинула на формування цінностей, загострила почуття відповідальності серед молодого покоління, яке змушує дорослішати набагато раніше» [1]. Ця ж авторка у публікації «Сиве волосся, міцний дух» говорить о проблемах літніх людей, які часто залишаються в прифронтових

зонах через брак ресурсів, фізичні обмеження або глибоку прив'язаність до своїх домівок [1].

Анастасія Заводюк в публікації «Стрічки надії: як Юлія перетворила біль на натхнення» передає історію жінки, яка перетворила свій відчай (чоловік та син воюють) на силу й натхнення: «Під її руками народжувались нові форми: стрічки, тваринки з фетру, обереги, підвіски для авто…Жінки, які чекають, є джерелом підтримки та віри наших військових. І сьогодні Юлія продовжує створювати вироби, які надсилає на фронт. Це її спосіб бути корисною, залишатися включеною в життя своїх рідних та підтримувати інших. Її прикраси – це не просто естетичні речі, а й символ підтримки та мотивації. У час, коли багато людей почуваються безсилими, вона знайшла свій спосіб діяти» [1].

Блогерами розглядається і питання перспектив відновлення Запоріжжя в повоєнний період. Еліна Тіліліна в публікації з такою ж назвою зазначає, що навіть в умовах воєнного стану наше місто продовжує функціонувати завдяки активній роботі місцевих громад, волонтерських організацій та державних програм. Хоча ситуація залишається складною, Запоріжжя демонструє стійкість та здатність адаптуватися до нових викликів. Відбудова регіону потребуватиме довгострокової стратегії, міжнародного партнерства та ефективної роботи влади та громадянського суспільства [1].

Відомо, що волонтери під час війни в Україні відіграють ключову роль у забезпеченні гуманітарних потреб, здійснюючи збір і доставку продуктів, медикаментів, військового спорядження та іншої необхідної допомоги, як воїнам ЗСУ, так і постраждалому населенню. Окрім матеріальної підтримки, вони займаються евакуацією людей із зон бойових дій, організацією тимчасового житла, психологічною допомогою, реабілітацією постраждалих та адаптації до мирного життя. Дарина Марченко, наша студентка, волонтерка, координаторка роботи гуманітарного хабу «СпівДія» в Запоріжжі, власний досвід волонтерської роботи втілила у відеопроєкті «Допомога», про що розповіла у своїх публікаціях на платформі www.mustpost.online. Вона зазначає: «Ідея створення відеопроєкту «Допомога» виникла як відповідь на внутрішню потребу осмислити і показати силу волонтерського руху в Україні під час повномасштабної війни. Це був не просто творчий задум, а спосіб зберегти живі голоси тих, хто допомагає іншим у найскладніші моменти» [1].

Декілька публікацій присвячено питанню виконання резолюцій РБ ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека», діяльності Коаліції «Запоріжжя 1325» (наприклад, публікація Вікторії Погребної «1325 зміцнює країну» про проведення 03 листопада у Запоріжжі круглого столу «1325 зміцнює країну: підсумки комунікаційної кампанії та подальші кроки реалізації Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» у Запорізькій області» [1]).

Блогери не оминули своєю увагою і проблему безбар'єрності та інклюзії. Світлана Тихонова у публікації «Запоріжжя без бар'єрів. Реальність чи добрі наміри?» розмірковує: «Безбар'єрне місто – це не тільки про пандуси. Це про права кожної людини – відвідувати виставки, ходити в кафе, працювати, навчатися, гуляти та просто жити як інші. І якщо ми хочемо, щоб Запоріжжя стало європейським містом – починати треба з рівності. Не на папері, а в кожному під'їзді, переході, автобусі» [1]. Вікторія Горбач у публікації «Спорт, який має бути доступний кожному» підіймає питання·створення нового інклюзивного спортивного майданчика у Хортицькому районі Запоріжжя [1].

Екологічна ситуація в Запоріжжі є критичною (промислові забруднення повітря та води, наслідки руйнування Каховської ГЕС тощо). Тому блогери не оминули своєю увагою ці проблеми. Одна з публікацій Еліни Тіліліної присвячена обмілінню Дніпра в Запоріжжі, авторка розглядає причини екологічної катастрофи та шляхи її подолання [1]. Юлія Слободенюк в публікації «Якість води в Запоріжжі: сучасна екопроблематика малих річок» доходить висновку, що «проблема забруднення малих річок у Запоріжжі потребує системного підходу та спільних зусиль влади, екологів і громади. Відновлення чистоти водних об'єктів – ключ до збереження природи, здоров'я людей і стабільного майбутнього регіону» [1].

Блогери висвітлюють події та заходи, які відбувались у Запоріжжі. Юрій Пшеничний представив матеріал «День вишиванки у стінах Запорізької політехніки» [1]. Вікторія Горбач у матеріалі «Яків Новицький на фасаді будинку у Запоріжжі» розповідає історію створення муралу Михайлом Тютюником (українсько-американський художник, ілюстратор та мураліст). В центрі муралу – портрет Якова Новицького, відомого історика, археолога та краєзнавця, який досліджував Хортицю, Великий Луг, Запорозьку Січ та інші місця, пов'язані з історією українського козацтва [1].

Владислав Оробей створив ряд публікацій, пов'язаних з подіями сьогодення «У Запоріжжі відкрили Алею пам'яті полеглим військовим», «Хвилина мовчання: як у Запоріжжі вшановують загиблих», «Світло переможе»: у Запоріжжі презентували лазерне шоу «Хроніки Сили», «До кінця року перші переселенці вже заїдуть до будинків: як у Запоріжжі зводять модульне житло» [1] та ін.

На платформі www.mustpost.online висвітлювались усі заходи проєкту «Разом Ми Можемо». Популярними стали публікації студентів про участь у тренінгах у м. Київ. У матеріалі Олесі Герасіної «Студенти Запорізької політехніки долучилися до школи-тренінгу з медіаграмотності та подкакастингу» зазначається: «Студенти вдячні за можливість долучитися до цієї важливої школи-тренінгу. Щиро віримо в нашу нову спільноту

змінотворців, які розвиватимуть незалежні медіаплатформи та просуватимуть цінності відкритого суспільства» [1].

Галина Волинець у публікації «Постскриптум: осмислення й осяяння від школи-тренінгу в Києві», говорячи про школу-тренінг для тренерів «Мистецтво психологічного відновлення» висловлює «мегазадоволення» та зазначає: «Арт-терапія важлива для громади, тому що сприяє психологічному здоров'ю, зміцнює соціальні зв'язки, допомагає людям виражати емоції без слів і долати стрес… Арт-терапія зазвичай викликає у людей приємні емоції, сприяє подоланню байдужості та пасивності, а також допомагає сформувати більш активне ставлення до життя. Саме те, що нам потрібно в цей непростий для українців період» [1].

Еліна Тіліліна в публікації «Емоційний інтелект як основа ефективного лідерства: інноваційний тренінг у Запоріжжі» розповідає про найцікавіші моменти цього заходу, доходить висновку: «Такі заходи сприяють формуванню нового покоління громадських лідерів, здатних до діалогу, взаємоповаги та конструктивного вирішення суспільних проблем, що є особливо важливим для розвитку демократичного суспільства в Україні» [1].

Ганна Кавун в матеріалі «Блог-кафе «Інституціоналізація молодіжних організацій»» розповідає, як учасники заходу розробляли проєкт молодіжної організації. Дві команди окреслили структуру, місію, візію, цінності, напрямки роботи ГО, потенційних донорів та партнерів, намалювали логотипи, вигадали слогани. Підсумовуючи, Ганна виокремлює основні теми, які цікавлять молодь: волонтерство, освіта, лідерство, захист тварин. Наголошує на тому, шо «зацікавлена молодь – перший крок до позивних змін в громаді» [1].

Таким чином, блогери висвітлюють важливі події для України та запорізького регіону, проблеми «люди і війна», волонтерства, молодіжного лідерства, соціального захисту, гендерної рівності, різноманіття та інклюзії, багато матеріалів було присвячено перебігу проєкту «Разом Ми Можемо».

Публікації на платформі www.mustpost.online доводять, що під час виконання проєкту «Разом Ми Можемо» Програми розширення можливостей для громадських лідерів в Україні були досягнуті позитивні результати у питаннях: привернення уваги громадськості до проблем: забезпечення політичної, соціальної та економічної участі молоді у всіх суспільних процесах; забезпечення виконання в Україні умов Резолюцій 1325, 2250 Ради Безпеки ООН; актуалізації місцевих проблемних соціальних питань на рівні Запорізької громади. Матеріали про перебіг проєкту демонструють його значення і позитивний вплив. Участь у заходах проекту є поштовхом до розвитку громадянської активності молоді, сприяє розширенню її досвіду та соціальних контактів.

Блогерство в даному випадку є інструментом впливу на мешканців регіону, представників влади та медіа, громадських організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. MUSTPOST.ONLINE. URL : www.mustpost.online

УДК 007: 304: 070
Скуртул Г. С.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ГЕНЕЗА І ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО РАДІОМОВЛЕННЯ В НАРАТИВНИХ АУДІОПОДКАСТАХ: ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

Сучасний медіапростір України перебуває в стані активної трансформації – традиційні форми мовлення не просто відходять у минуле, а еволюціонують, знаходячи нове життя в цифрових форматах. Одним із найбільш репрезентативних явищ цього процесу є наративний аудіоподкастинг – формат, що поєднує документальну точність радіо, сторітелінгову драматургію та логіку споживання контенту за запитом. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення того, як історія та професійні стандарти українського радіомовлення інтегруються в сучасний подкастинг, а також визначенням потенціалу цих медіапродуктів як навчального інструментарію для підготовки майбутніх журналістів. В умовах надлишку швидкої інформації саме наративні аудіопроєкти стають засобом формування професійної ідентичності та збереження історичної пам'яті фаху.

Вивчення подкастингу в українському науковому дискурсі вже має історію. Зокрема, жанрові й типологічні особливості аудіоконтенту досліджували Г. Царик, І. Гаврилюк, Н. Санакоєва; комунікаційний потенціал і психологію сприйняття подкастів – М. Бутиріна; трансформацію радіо в інтернет-середовищі: О. Гоян, А. Волошин; класифікацію подкастів – Т. Булах. Проте аспект інтерпретації історії радіомовлення через сучасні подкаст-формати та їхню інтеграцію в освітній процес журналістської підготовки залишається недостатньо висвітленим. Об'єкт нашої наукової розвідки – сучасні українські наративні подкасти, що фокусуються на медіаісторії та трансформації фаху, зокрема проєкти «Мед для вух» (Суспільне Мовлення), «Життя в ефірі» (Українське Радіо) та «ЖурфакТИ на війні» (студентський аудіопроєкт).

Ключовим, на нашу думку, для розуміння генези радіо в аудіоформаті є проєкт «Життя в ефірі» (до 100-річчя Українського Радіо), який можна

назвати найповнішим комплексним дослідженням історії мовника. Цей подкаст фактично виконує функцію медіаархіву, опрацьовуючи тисячі сторінок документів (від винайдення технології М. Пильчиковим та С. Айзенштейном до перших етерів у Харкові) та свідчення ветеранів. У випусках автори реконструюють еволюцію «живого слова» до сучасності. Трансформація тут виражається в переході від лінійного мовлення до нелінійного наративу, де вперше оприлюднені архівні справи розстріляних у сталінські часи працівників радіо та голоси легендарних дикторів, що монтуються із сучасним саунд-дизайном. Для майбутніх журналістів цей проєкт є взірцем того, як працювати з акустичною спадщиною, перекодовуючи архів у зрозумілий для цифрової аудиторії контент.

Дидактична цінність проєкту конкретизується через набір професійних компетенцій, які можуть бути інтегровані в освітній процес. По-перше, у технологічній грамотності – студенти отримують розуміння еволюції звукозапису – від доплівкової ери до сучасних цифрових можливостей. По-друге – жанрове розмаїття. В епізодах розкривається специфіка радіотеатру, музичного мовлення (історія Будинку звукозапису, Радіо «Промінь» і «Культура») та культурно-просвітницьких програм. По-третє, кризова журналістика: досвід мовлення з потяга в 1943 році або робота як єдиного джерела інформації для окупованих територій під час повномасштабного вторгнення (2022) вчать студентів оперативності та відповідальності. По-четверте, професійна етика: матеріали про репресованих працівників 1930-х років та вміння «говорити між рядками», обходячи радянську цензуру, акцентують на цінності свободи слова.

Особливе місце у формуванні професійних компетенцій посідає подкаст «Мед для вух». Його дидактичний потенціал полягає в аналізі актуального стану аудіоіндустрії через досвід провідних медійників. Проєкт дає відповіді на питання трансформації форматів: від класичного радіо до відеоподкастів, розкриває особливості створення успішних аудіошоу та пояснює, чому сучасні медіа дедалі частіше обирають аудіо для висвітлення суспільно важливих тем. Це дозволяє студентам поєднати історичну оптику з розумінням ринку, монетизації та аудиторних практик споживання контенту.

Логічним доповненням ретроспективного аналізу є мультимедійний проєкт «ЖурфакТи на війні». Якщо попередні об’єкти дослідження фокусуються переважно на становленні інституцій, то цей подкаст документує безпосередню трансформацію фаху в реальному часі під впливом повномасштабної агресії. На прикладі досвіду медійників (А. Юрченко, М. Кушнір, О. Мороз та ін.) студенти опановують новітні аспекти професії: жанрово-тематичну адаптацію (трансформацію розслідувань у фіксацію воєнних злочинів та OSINT-журналістику), психологічну стійкість та етику інтерв'ювання людей із травматичним досвідом. Важливим елементом

навчання стає розгляд феномену етичної самоцензури під час війни та практичної безпеки, що включає специфіку взаємодії з пресофіцерами та критичну роль постпродакшну (блюрування облич та місцевості).

Отже, дидактичний потенціал наративних подкастів базується на методиці роботи з усною історією, опануванні складного монтажу та формуванні медіаідентичності. Водночас вони є інструментом реконструкції генези українського радіомовлення, демонструючи безперервність професійних стандартів у нових технологічних умовах. Трансформація радіо в подкастинг окреслюється як перехід від лінійної ефірної моделі до нелінійного персоналізованого аудіоспоживання без втрати документальної та етичної основи фаху. У навчальному вимірі це дозволяє використовувати наративні подкасти як інтегрований дидактичний інструмент, що поєднує історичне знання, практики аудіовиробництва та формування критичного мислення. Подкастинг постає не лише як формат сучасних медіа, а як ефективна освітня технологія підготовки журналістів, здатних працювати в умовах цифрової конвергенції та суспільних криз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Все про подкасти у подкасті «Мед для вух». *Суспільне Мовлення.* URL: https://corp.suspilne.media/novyny/50814-vse-pro-podkasty-u-podkasti-med-dlya-vuh/ (дата звернення 30.03.2026).

2. «Життя в ефірі»: до свого 100-річчя Українське Радіо презентує новий проєкт. *Суспільне Мовлення.* URL: https://corp.suspilne.media/newsdetails/zhyttia-v-efiri-do-svoho-100-richchia-ukrainske-radio-prezentuie-novyi-proiekt/ (дата звернення 30.03.2026).

УДК 007 : 304 : 070
Тонкіх І.Ю.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ІНТЕРВ'Ю ЯК ПРОВІДНИЙ ЖАНР ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ НА ЮТУБ-КАНАЛАХ

Одним із визначальних чинників розвитку сучасного медіапростору в Україні та світі є зростання ролі соціальних медіа та залучення до журналістської діяльності громадян без професійного досвіду та відповідної підготовки в цій галузі, що називають «громадянською журналістикою». Під час російсько-української війни цей феномен набув широкого поширення. Однією з домінантних платформ громадянської журналістики є відеохостинг «Ютуб», а одним із провідних жанрів – інтерв'ю. З огляду на ці тенденції обрана тема набуває особливої актуальності.

Мета роботи – визначити особливості функціонування інтерв'ю як жанру громадянської журналістики на платформі відеохостингу «Ютуб».

Громадянська журналістика сьогодні є об'єктом уваги багатьох науковців, серед яких варто згадати роботи Н. Габор, В. Гвоздєва, О. Гресько, А. Досенко, В. Лисенко, М. Рудик, О. Харченка та ін. Проте функціонування жанрів громадянської журналістики на різних платформах наразі залишається найменш дослідженим аспектом проблеми та потребує наукового вивчення.

Інформаційну діяльність непрофесійних журналістів традиційно пов'язують із розвитком комп'ютерних технологій та соціальних медіа, завдяки яким пересічні користувачі мережі мають змогу створювати власний контент та ділитися ним із масовою аудиторією. Кількісні зміни в громадянській журналістиці пов'язуємо з бурхливим розвитком різних видів соціальних медіа – соціальних мереж, месенджерів, аудіо- й відеоблогів, та зростанням їх популярності серед користувачів мережі. Якісні зміни в інформаційній діяльності непрофесійних журналістів відбулись під час війни в Україні та були спричинені військовою та інформаційною агресією РФ.

У відповідь на виклики повномасштабної війни українці консолідували зусилля в протистоянні загрозам, зокрема в медіапросторі. Соціальні медіа стали не лише засобом приватної комунікації, а й платформами поширення масової інформації й інструментами краудсорсингу та контрпропаганди. Соціальні мережі, месенджери та ютуб-канали замінили багатьом користувачам професійні ЗМІ, оскільки часто випереджають їх за рівнем оперативності та наявністю ексклюзивного контенту. При цьому користувачі без відповідної підготовки зазвичай порушують етичні норми та не дотримуються стандартів журналістики. Попри це не можна заперечувати важливої ролі аматорських ресурсів в медіасистемі, адже вони стають не лише джерелом новин, а й засобом впливу на громадську думку, формують інформаційний порядок денний, на який часто орієнтуються і професійні медійники.

Одним із найпопулярніших серед інтернет-користувачів видів соціальних медіа наразі є відеохостинг «Ютуб», який став платформою блогінгу та громадянської журналістики. Мультимедійність та домінування динамічного візуального контенту – це головні переваги ютуб-каналів, що споріднюють їх із телеканалами. Проте додаткові переваги – інтерактивна комунікація з користувачами, наявність архівів, нелінійність контенту – стають вагомими факторами в боротьбі за увагу глядачів.

На ютуб-каналах, так само, як і в соціальних мережах та в месенджерах, громадянські журналісти часто поширюють новини й огляди новин ЗМІ, проте на цій платформі сьогодні більшої популярності набув жанр інтерв'ю. Це зумовлено такими факторами: відеоформат дає змогу глядачам не лише

сприймати зміст розмови, а й спостерігати за реакціями учасників; діалогічність та інтерактивність становлять концептуальні засади громадянської журналістики, а жанр інтерв'ю є їхнім утіленням; тут немає обмежень у тривалості випусків; автори ютуб-каналів під час вибору героїв інтерв'ю керуються не завданням редакції, а особистими міркуваннями, й у такий спосіб фокусують увагу глядачів на тих, кого, на їх думку, можна вважати експертами в певній галузі чи героями сучасності.

Під час повномасштабної війни фокус уваги інтерв'юерів змістився з медійних осіб до тих людей, які не відомі широкій громадськості, проте насправді стають героями сьогодення, – військових, ветеранів, волонтерів, громадських діячів та ін. Велику суспільну вагу має волонтерський онлайн-меморіал «Завдяки» (сайт, на якому зібрано спогади про загиблих у війні, на кшталт журналістського проєкту «Меморіал») та однойменний ютуб-канал, де публікують документальні фільми та інтерв'ю з військовими.

Вартий уваги проєкт громадянської журналістики – «Після бою» на ютуб-каналі «Генерал Черешня»: тут оприлюднюють інтерв'ю з ветеранами, з якими обговорюють актуальні теми – соціалізація військових після повернення з фронту, фізична та психологічна реабілітація після поранень, працевлаштування, гендерна рівність та сексизм у війську.

Івент-ведучий та телеведучий Сергій Лиховида під час повномасштабної війни став відомим як автор ютуб-проєкту «Розмова», де в інтерв'ю не лише з військовими, переселенцями, волонтерами, а й з акторами, співаками та коміками обговорює теми культури, війни, політики, корупції тощо. Такі інтерв'ю можна визначити як проблемно-портретні: в них порушують важливі суспільні проблеми та водночас розкривають особистості героїв, при цьому розважальна функція не стає домінантною.

Водночас логіка вибору тем так званих «подкаст-інтерв'ю» на ютубі часто є незрозумілою: на каналі блогерки Раміни Есхакзай «Ramina» поряд з інтерв'ю з військовими, громадськими діячами, волонтерами, з якими обговорюються суспільно значущі теми, опубліковане інтерв'ю з ветераном, колишнім учасником «Ліги сміху» Віктором Розовим, головною темою розмови з яким стали скандальні подробиці його інтимного життя. Крім того, Раміна не завжди коректно формулює запитання, що призводить до ретравматизації героїв, які мають травматичний досвід (Андрій Бєдняков, Катерина Поліщук).

Незалежність блогерів у виборі персонажів і тем інтерв'ю викликає сумніви у представників професійної журналістської спільноти: наприклад, інтерв'ю Раміни зі співачками Вірою Брежнєвою та Світланою Лободою критикують через надмірну компліментарність, що виглядає як спроба врятувати імідж осіб, які зазнали репутаційних втрат. Ті самі ознаки

замовних матеріалів – однобічність, брак критичності – містить і цикл політичних інтерв'ю блогерки Аліни Шаманської «Діалоги сили».

Відсутність суспільно значущих тем, домінування розважального контенту, «таблоїдність», ознаки замовності, використання клікбейтних заголовків, порушення етичних норм, провокаційність як засіб збільшення охоплень – це те, за що зазвичай дорікають ютуб-блогерам, які працюють у жанрі інтерв'ю. Проте це насамперед стосується саме блогерів, а не громадянських журналістів – наприклад, Єви Коршик (ютуб-канал «Okay Eva»), Слави Дьоміна та Аліни Шаманської (однойменні ютуб-канали).

Отже, інтерв'ю наразі можна назвати одним із найпопулярніших жанрів громадянської журналістики, зокрема на платформі відеохостингу «Ютуб». Порушення професійних стандартів та етичних норм – найбільша проблема громадянської журналістики, зокрема у жанрі «подкаст-інтерв'ю». Водночас ютуб-проєкти можуть реалізовувати важливі суспільні місії: привертати увагу до соціально вразливих категорій населення, артикулювати нагальні проблеми та сприяти їх розв'язанню, консолідувати суспільство, активізувати громадян, здійснювати функцію громадського контролю. Це саме ті завдання, що наразі відрізняють громадянську журналістику від блогерства.

УДК 007 : 304 : 070
Хітрова Т. В
канд. філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

МЕДІАПРОЄКТ ЯК ЗАСІБ АРХІВУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТИНИ

На сучасному етапі в Україні триває процес інституціоналізації національних механізмів перехідного правосуддя, де фундаментальним складником державної стійкості постає процедура встановлення істини воєнних злочинів. Цей процес вимагає повної конвергенції з архітектурою міжнародної кримінальної відповідальності та стандартами міжнародного гуманітарного права. Водночас динамічний характер збройного конфлікту зумовлює низку методологічних та оперативних дефіцитів у системі верифікації свідчень і забезпечення безперешкодного доступу до доказової бази. Пошук новітніх інструментів фіксації інформаційних та матеріальних доказів у реальному часі зумовлює переосмислення ролі масових комунікацій: сучасний медіапростір трансформувався з майданчика для ретрансляції новин на інструмент формування доказової бази історії. За таких умов медіапроєкти стають ключовими ланками у ланцюгу «подія – фіксація – верифікація – правосуддя», а наукова актуальність проблеми зосереджується на розробці обґрунтованих підходів до архівації воєнних злочинів, де медійний продукт функціонує як верифікований цифровий артефакт, що

поєднує в собі ознаки медійного повідомлення та юридичного доказу. «Українські онлайн-медіа регулярно висвітлюють факти та спогади свідків щодо вчинення військовими воєнних злочинів, а також започатковують медіапроєкти (спецпроєкти), де висвітлюють і задокументовують порушення норм міжнародного гуманітарного права з боку російських військових» [1], зазначає львівська дослідниця І.Мудра.

Трансформація медійної функції від короткострокового інформування до довготривалого архівування реалізується через розгалужену систему медіапроєктів, які використовують інструментарій новітніх технологій, задля максимальної точності та візуалізації злочинів рф проти українського народу, серед яких чільне місце посідають ініціативи на кшталт «Проєкт «Розплата»: Україна свідчить», а також медіаплатформи пам'яті «Меморіал», де збір свідчень здійснюється за суворими юридичними протоколами. Технологічний стек сучасних медіапроєктів інтегрує інструментарій OSINT-розвідки, супутникової аналітики (Maxar, Planet Labs) та геолокації, що дозволяє командам на зразок «Беллінгкет» або «Схем» реконструювати хронологію злочинів у зонах, фізичний доступ до яких обмежений. Важливим аспектом встановлення істини є використання спеціалізованих застосунків, зокрема eyeWitness to Atrocities, які забезпечують незмінність метаданих фото- та відеофіксації, створюючи надійну архітектуру довіри до цифрового контенту. Ще одним верифікованим медіапроєктом стала «Книга катів українського народу». Це інформаційна система, у якій збираються підтверджені дані щодо воєнних злочинців армії рф. Місія проєкту – збір, систематизація та оприлюднення верифікованої інформації про воєнні злочини та воєнних злочинців. Пошук, знаходження, фіксування воєнних злочинів, обставини їх скоєння, встановлення причетних осіб. У «Книзі» окремо описані злочини, є база злочинців та інтерактивна мапа скоєння злочинів. Проєкт є показовим прикладом трансформації медійного ресурсу в інституціоналізовану цифрову систему встановлення істини, що працює на перетині журналістики, розвідки та правосуддя. Проєкт «Книга катів українського народу» (https://russian-torturers.com) являє собою спеціалізовану інтерактивну базу даних, яка акумулює верифіковані відомості про військовослужбовців РФ, причетних до скоєння воєнних злочинів на території України. З погляду комунікативістики та перехідного правосуддя, цей ресурс виконує роль цифрового реєстру індивідуальної відповідальності, що докорінно відрізняється від традиційних медійних звітів. Методологічною цінністю проєкту є те, що він реалізує перехід від абстрактного звинувачення «армії агресора» до ідентифікації конкретних виконавців та командирів. Це створює умови для реалізації принципу індивідуальної кримінальної відповідальності, що є наріжним каменем архітектури міжнародного права. Ресурс інтегрує дані розвідки, матеріали

журналістських розслідувань та свідчення очевидців, що пройшли багатоетапну перевірку. Використання технологій розпізнавання облич та аналізу соціальних мереж дозволяє встановлювати особи окупантів навіть за умови їхнього перебування у закритих зонах або використання маскування. Кожен профіль у «Книзі» містить доказову базу – фото, відеофіксацію перебування особи на місці злочину, перехоплення розмов або посилання на журналістські матеріали. Це перетворює медіапроєкт на живий, постійно оновлюваний архів, доступний для міжнародної спільноти та правоохоронних органів.

Окремим перспективним вектором постає цифрова ревіталізація та VR/AR-архівування просторового контексту злочинів, де на прикладі сучасних віртуальних музеїв та ініціативи «Skeiron» демонструються можливості тривимірного сканування та фотограмметрії для презервації руйнувань культурної та цивільної інфраструктури. Зокрема, автором публікації поданий проєкт на фінансування від «Українського культурного фонду» (9CUH21-39947), який передбачає створення віртуального науково-мистецького музею «Makhno Digital», натомість зруйнованого Меморіального музею-садиби родини Нестора Махна. Проєкт вперше в Україні реалізуватиме комплексне цифрове відтворення субкультури доби махновщини, а також стане осередком фіксації втраченого «гуляйпілля» через ресурс «memory box», який направлений на взаємодію з людьми (ВПО), які втратили фізичний зв'язок із рідною землею, але мають багато спогадів. Створення таких «цифрових двійників» дозволяє зберегти об'ємні докази злочинів, захищаючи істину від фізичного знищення та забезпечуючи можливість проведення дистанційних міжнародних експертиз у майбутньому. Впровадження подібних технологій дозволяє ефективно протидіяти епістемології маніпуляцій та популістським наративам, замінюючи афективний медійний дискурс раціональною архітектурою цифрової пам'яті.

Отже, встановлення істини через системні високотехнологічні медіапроєкти не лише забезпечує превенцію історичного «переписування», а й стає критично важливим елементом когнітивної безпеки держави. Це детермінує здатність українського суспільства до подолання соціальних антагонізмів, відновлення справедливості та побудови сталого миру, що ґрунтується на неспростовних фактах і верифікованій історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мудра І. Документування воєнних злочинів у проєктах українських онлайн-медіа. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: журналістика.* 2026. Випуск 1. Номер 11. С.40-45

УДК 007 : 304 : 070
Горєв А. В.
студ. гр. СН-315м

КОМУНІКАТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ СТОРІТЕЛІНГУ В МЕДІАПРОЄКТАХ

У складному і бурхливому світі, що характеризується постійним перевантаженням різновекторною й різножанровою інформацією, перед журналістами постають нові виклики, пов'язані із боротьбою за увагу аудиторії, яку вже не влаштовує банальне інформування – ця аудиторія потребує дива й емоцій, вимагає живого голосу учасника подій і намагається разом з ним проживати ці події, щоб набути нового досвіду, необхідного для подолання кризових ситуацій, якими наповнений наш складний і багатий на випробування час. Таку можливість надає сторітелінг, тобто живе розповідання історії, яке здатне створити сильний емоційний зв'язок із читачем/слухачем/глядачем і, таким чином, вплинути на аудиторію. Сторітелінг стає важливим у формуванні сенсів, полегшує й допомагає розуміти складні явища, що відбуваються у світі.

На нашу думку, особливо важливим таке транслювання інформації постає в теперішніх умовах російсько-української війни, коли сучасний споживач є не стороннім оглядачем подій, а виступає їх безпосереднім учасником. В умовах війни репрезентація сенсів у формі історії, використання форми історії для того, щоб захопити увагу людини та забезпечити її необхідною мотивацією, набуває вагомості, сприяє тому, що через емоцію в суспільстві закарбовується пам'ять про людей і події. У зв'язку з цим доволі актуальним постає питання про комунікативні властивості сторітелінгу у сучасних медіапроєктах. З точки зору соціокомунікативного аспекту сторітелінг вивчений недостатньо.

З'явившись у 90-х роках XX століття, термін «сторітелінг» спочатку використовувався у внутрішньокорпоративних комунікаціях. Поступово використання сторітелінгу почало розширюватися: збільшилися канали трансляції, урізноманітнилися технології створення, жанри, медіаформати.

З англійської поняття «сторітелінг» перекладається як «розповідь історій» (англ. Storytelling − story − історія, a telling – розповідати), тобто сторітеллінг можна інтерпретувати як технологію «захоплюючої розповіді шляхом передачі необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери цільової аудиторії» [1].

Сторітелінг – це мистецтво подання інформації у формі цікавої розповіді. Д. Амстронг розробив технологію сторітелінгу, враховуючи те, що ця технологія спирається на те, що за допомогою історії інформація подається набагато цікавіше, більш захоплююче, і є більш сприятливішою у

засвоєнні, ніж правила та інструкції. Крім того, розповідь викликає в аудиторії більше довіри, ніж вказівка. Також, у процесі перегляду історії у людини не виникає природного опору щодо сприйняття нової інформації. У такій ситуації людину легше переконати в чомусь, або мотивувати до виконання певних дій.

Дослідник Г. Гич підкреслює, що сторітелінг можна вважати прийомом, суть якого полягає у тому, що промовець вибудовує перед аудиторією сюжетну оповідь з метою емоційного впливу, повернення до своєї точки зору через вміле розповідання історії [2].

Науковиця О. Васьківська аналізує сторітелінг як інструмент сучасної соціальної журналістики. Вона наголошує на тому, що сторітелінг виступає ефективним методом «донесення інформації до аудиторії шляхом розповідання смішних, зворушливих або повчальних історій з реальними або вигаданими персонажами. Він поєднує в собі психологічні, управлінські та інші аспекти і дозволяє не лише ефективно донести інформацію до аудиторії, а й мотивувати її на певні вчинки і отримати максимально високі результати» [3, 280]. Сприймаючи чужі історії, читачі/слухачі/глядачі отримують новий досвід, вчаться контролювати свої почуття, емоції, формують навички опанування різних способів розв'язання конфліктів, вирішення проблем.

Історії, на відміну від простої подачі фактів, краще запам'ятовуються, бо вони змушують аудиторію відчувати, пробуджують емоції. Завдяки цьому вони залишаються у свідомості на довший час. Історії зближують людей, вони допомагають позбутися самотності і відчути, що ти не один в цьому світі – є такі ж самі люди зі схожими проблемами. Дуже важливо, щоб історія була написана живим невимушеним стилем. Журналіст повинен говорити, подавати своє ставлення до того, що відбувається, через діалоги та пряму мову героїв, використовувати прості слова та речення, спиратися на прості деталі. В історії кожне слово повинне мати сенс, нести найбільше функціональне навантаження, розвивати сюжет, повинне створювати атмосферу і пояснювати те, що відбувається.

Сторітелінг передбачає технологію трансляції історії зі «змістом». Під такою історією мають на увазі будь-яку сюжетну розповідь, яка є виразом думки людини щодо подій історії.

У сучасних журналістських практиках, сучасних медіапроєктах сторітелінг набуває особливої значущості та затребуваності. Це обумовлюється й трансформацією медіасередовища, що відбувається в останні два десятиліття і виражається у створенні так званих «нових медіа». Розвиток інтернет-журналістики під впливом технологічних перетворень сприяє розвитку сторітелінгу, надає йому нові додаткові можливості, посилюючи ступінь емоційного, сугестивного впливу журналістського матеріалу в контексті набуття таких нових властивостей, як

мультимедійність, гіпертекстовість та інтерактивність. Журналістський матеріал збагачується, стає багатовекторним, багатогранним. Читач, у такому випадку, спочатку моделює в своїй уяві певну картину, сприймаючи текстовий опис, а потім вже може побачити її очима учасника подій, за допомогою відео- чи фотоматеріалів.

Діджитал-інструменти ефективно розкривають усі можливості цієї комунікаційної технології. Матеріал сторітелінгу, взаємодіючи з іншими елементами інтерактивної розповіді, допомагає аудиторії якісно його засвоювати. Візуальне представлення інформації в межах сторітелінгу передбачає подачу інформації «порційно», за допомогою переліків, анонсів, з великою кількістю великих за розмірами ілюстрацій, мультимедійних інтерактивних технологій. Технології сторітелінгу сприяють актуалізації інтересу аудиторії до контенту медіаресурсу, допомагають організувати діалог навколо актуальної, злободенної теми, яку автор матеріалу намагається всебічно розкрити.

Медійна історія, підготовлена з опорою на методи сторітелінгу, сприяє повному зануренню в текст, налаштовує на напружене очікування кінцівки, розв'язання ситуації, в якій опинилися герої або герой оповідання.

Отже, історія робить будь-яку інформацію органічною для сприйняття і виконує одну із найважливіших функцій – донести думку/ідею за допомогою переконливого і цікавого способу – сторітелінгу. Останнім часом у вітчизняній журналістиці, сучасних медіапроєктах сторітелінг використовується з метою відображення соціально важливих тем. Таких, як: підтримка української армії, історії ветеранів, історії людей в окупації, допомога постраждалим від війни, екологічні ініціативи під час війни тощо. Реальні історії викликають найбільший інтерес аудиторії, історії про подолання викликів є найбільш надихаючими, тому як допомагають не зневіритися, викликають почуття емпатії. Використання в історіях легкого гумору, іронії, креативних сюжетів допомагає журналістському матеріалу стати ближче до аудиторії, а у самої аудиторії формує відчуття приналежності.

Звернення до медійного сторітелінгу слугує ефективним засобом донесення до аудиторії складних соціальних проблем. Комунікативні властивості сторітелінгу дозволяють підвищити усвідомленість цих проблем, дозволяють аудиторії зануритися в життя і досвід інших людей, що допомагає збагнути складні питання, зробити їх більш доступними та значущими. Масмедіа, які вдаються до використання сторітелінгу, мають більше можливостей донести правду про події, об'єктивно розповісти про те, що сталося, на прикладі тих чи інших персонажів, їхніх дій продемонструвати певні цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мунтян І., Мільчева В., Донець Л. Сторітелінг як інструмент просування бренду. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. № 10. URL: https://reicst.com.ua/pmt/issue/view/issue_10_
2. Гич Г. Сторітелінг як інноваційна методика формування мовної компетентності учнів ЗНЗ. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. № 4 (51), грудень 2015. С. 188–191.
3. Васьківська О.Є. Сторітелінг як інструмент соціальної журналістики. Modern international relations: topical problems of theoryand practice: collective monograph. Under general editorship of W. Welskop,Y. O. Voloshin. Lodz : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk oZdrowiu w Łodzi, 2021. P. 280–284. URL : https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/53159

УДК 007 : 304 : 070

Громак В. С.
студ. гр. СН-315м НУ «Запорізька політехніка»

КАРИКАТУРИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНИХ АТАК В МЕДІА

Потужним засобом впливу на масову свідомість залишається візуалізація пропаганди – плакати, листівки, а також і карикатура. Основна функція політичної карикатури – інформаційно-викривальна – виявляється в умовах демократії. Вона є джерело особливої інформації: крізь «збільшуване, дещо викривлене скло» відображає взаємини між політиками, між політичними партіями, різними гілками влади, розкриває проблематику міждержавної політичної комунікації. Особливої актуальності набуває вона сьогодні – у час інформаційної війни. Втім, у руках авторитарної влади карикатура стає небезпечним інструментом сугестивних технологій: для створення міфів і стереотипів.

Політична карикатура може бути засобом ідеологічної боротьби. Інкорпоруючи конкретний образ (людини, країни, організації, явища тощо) у суспільну свідомість, медіа (а точніше – власники або провладні структури, політичні партії) визначають порядок денний, формують відповідні установки, суспільні наративи. Як зазначає Л. Темченко [1], сучасна політична карикатура демонструє подвійні стандарти щодо розуміння свободи слова й доволі часто перетинає критичну межу, порушуючи етичні та моральні норми, провокуючи міжнародні конфлікти (на етнічному, расовому, культурному та релігійному ґрунті). Карикатуристи бачать мету, намагаються якомога точніше розкрити гостроту проблеми, вразити

"супротивника", викрити суспільно-політичні вади – і, втрачаючи контроль, руйнують баланс.

Ґрунтовне вивчення карикатури в медіа проводила Н. Зикун: дослідниця опублікувала ряд статей, а також написала докторську дисертацію на тему «Сатирична публіцистика Наддніпрянщини в інформаційному просторі України: становлення, розвиток, жанрово-тематичні форми». Окремим аспектам функціонування карикатури в медіа присвячені такі дослідження: М. Бірюков «Карикатура, шарж, комікс як різновиди газетно-журнальної графіки», К. Ковінько «Жанр політичної карикатури: функціональні, дискурсивні та стилістичні особливості», Б. Ворон «Українська політична карикатура на барикадах» та ін. Маніпулятивний потенціал карикатури досліджували такі науковці, як: Л. Гриневич Механізми масового народовбивства: конструювання «образу ворога» в радянській політичні карикатурі (друга половина 1929 – початок 1930 рр.); О. Маєвський «Політичний плакат і карикатура як засоби ідеологічної боротьби в Україні 1939–1945 рр.», О. Медведєва «Політична карикатура як спосіб маніпуляції свідомістю та створення негативного іміджу політика», Л. Питльована «Антибританська політична карикатура у Німеччині як засіб пропаганди у період Першої світової війни», О. Салата «Карикатура як механізм інформаційно-психологічного впливу на населення в роки Другої світової війни», Л. Темченко «Змістовні та формотворчі особливості європейської політичної карикатури» та ін.

Карикатура як специфічна форма візуальної комунікації відіграє вагому роль у процесах формування масової свідомості, оскільки поєднує в собі елементи спрощення, гіперболізації та символізації. Завдяки цим характеристикам вона здатна швидко передавати складні соціально-політичні ідеї у доступній і емоційно насиченій формі. Маніпулятивний потенціал карикатури полягає у вибірковому акцентуванні певних рис об’єкта зображення, що призводить до формування стереотипів і спрощених уявлень. Використання гумору, іронії або сарказму створює ілюзію невимушеності сприйняття, знижуючи критичність аудиторії та сприяючи некритичному засвоєнню закладених меседжів. У цьому контексті карикатура функціонує як інструмент латентного впливу, що маскує ідеологічні установки під розважальний контент.

Водночас ефективність карикатури як засобу маніпуляції значною мірою зумовлена її здатністю апелювати до колективних уявлень, культурних кодів і соціальних емоцій. Вона активно використовується у політичній пропаганді, медіадискурсі та інформаційних кампаніях для дискредитації опонентів або легітимації певних ідей. Візуальна експресивність карикатури забезпечує її високу запам’ятовуваність і здатність до швидкого поширення, особливо в умовах цифрового середовища. Таким чином, карикатура не лише

відображає суспільні настрої, але й активно їх конструює, впливаючи на формування громадської думки та поведінкових моделей через механізми емоційного зараження та когнітивного спрощення.

Карикатура у контексті сучасних стратегій інформаційної війни постає як потужний інструмент психосемантичного впливу, що базується на навмисному спотворенні реальності через механізми гіперболізації та гротеску. Використовуючи архетипічні символи та візуальні метафори, маніпулятор створює стійкі негативні асоціації щодо опонента, дегуманізуючи його та позбавляючи суб'єктності в очах цільової аудиторії. Це дозволяє не лише дискредитувати конкретних політичних акторів, а й формувати задані ідеологічні установки, закріплюючи у масовій свідомості поляризовану картину світу за принципом «свій – чужий». Так, наприклад, російські державні медіа та провладні художники масово тиражували карикатури на українське керівництво, зображуючи його як «маріонеток Заходу» або «неонацистів». Метою цієї атаки є делегітимізація української державності та виправдання військової агресії в очах власного населення. Додаткових досліджень потребує тема фейкових карикатур: малюнки, які дискредитують Україну, владу та військових, і які нібито розміщені у провідних світових медіа, але насправді створені російськими пропагандистами. Росія активно використовує карикатуру як інструмент гібридної війни, інтегруючи її у масштабні дезінформаційні кампанії.

Отже, у межах інформаційного протиборства карикатура трансформується у специфічну візуальну зброю, спрямовану на підрив морального духу противника та дестабілізацію суспільних настроїв всередині ворожої держави. Завдяки віральному потенціалу та лаконічності, карикатурні образи здатні долати мовні бар’єри та швидко поширюватися в цифровому просторі, виконуючи роль ідеологічного маркера або меметичного тригера. Успішна експлуатація сатиричного контенту дозволяє агресору не просто висміяти окремі недоліки об'єкта атаки, а делегітимізувати державні інститути, висміяти національні цінності та зруйнувати цілісність культурного коду опонента. Таким чином, карикатура стає невід’ємним елементом стратегічних комунікацій, де естетична форма слугує прикриттям для цілеспрямованої деструктивної маніпуляції громадською думкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Темченко Л. Змістовні та формотворчі особливості європейської політичної карикатури. *Вісник* Дніпропетровського *університету*. *Серія «Соціальні комунікації»*. 2017. Вип.17. С.123–128. URL : https://cct.dp.ua/index.php/journal/article/view/116

УДК 007 : 304 : 070
Зайцев В. П.
студ. гр. СНз-312 НУ «Запорізька політехніка»

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ СЕГМЕНТ ЗАПОРІЗЬКОГО ТЕЛЕВІЗІЙНОГО МОВЛЕННЯ (АНАЛІЗ ТЕЛЕКАНАЛІВ «МТМ ЗАПОРІЖЖЯ», «СУСПІЛЬНЕ ЗАПОРІЖЖЯ»)

Головна особливість місцевого, або регіонального телебачення, полягає у тому, що воно може більш точно враховувати особливості регіону, національний, освітній, віковий склад аудиторії, залучати до передачі людей, використовувати факти і явища, які мешканці міста часом знають особисто. Усе це робить місцеве телебачення доступнішим, зрозумілішим, кориснішим для конкретної аудиторії, ніж центральні телеканали. Специфіка сучасного стану запорізького регіону зумовлює актуальність дослідження формування культурних орієнтирів запоріжців, підвищення ролі регіонального телебачення у формуванні національної свідомості аудиторії, необхідності вивчення процесів відродження історичної пам'яті, національної культури, традицій, релігії, моралі засобами регіонального телебачення. Основною одиницею репрезентації культури та історії на рівні телевізійного дискурсу є культурологічна або історико-культурологічна телепрограма. Під цим терміном розуміємо єдність взаємопов'язаних зорових і звукових образів, що відтворюють на екрані реальний або постановочний відеоряд, який репрезентує процеси породження, презентації, інтерпретації, рефлексії, просування культурно-мистецьких явищ і практик в контексті сучасності та історичного розвою.

Повномасштабне вторгнення 2022 року і прифронтовий статус Запоріжжя внесли свої корективи у формування контенту і формату місцевого телебачення, наразі в запорізькому регіоні в телевізійній мережі працюють лише два телеканали – «Суспільне Запоріжжя» та «МТМ Запоріжжя». Тож у сучасних умовах регіональне телебачення знаходиться у стадії «переформатування» та поступового влиття у глобальний інформаційний простір: відбуваються зміни, коригування та пристосування до світових економічних тенденцій, а також до місцевої кон'юктури ринку [1, с. 20]. У зв'язку з цим для позбавлення від іміджу «провінційного каналу» дослідники наголошують на необхідності значних змін в програмних концепціях. Телекомпанії мають освоювати сучасні, нові для себе жанри, знаходити нові засоби привернення уваги глядачів, шукати нові підходи до подання інформації, коригувати імідж ведучих тощо [3, с. 30]. А. Скорик [2] акцентує на специфіці регіонального телебачення як складника регіонального соціокультурного простору, який полягає у значній вибірковості – вбирати та вибирати лише те, що відповідає історично сформованій системі цінностей,

відповідає потребам регіону та його традиціям. Його контент є дзеркальним відображенням духовних процесів суспільства, держави, нації, краю, та дозволяє йому стати охоронцем національних устоїв.

Аналіз програмної сітки телеканалу «Суспільне Запоріжжя» станом на 2025–2026 роки демонструє чітку тенденцію до посилення новинного та просвітницького сегментів. У межах загальної стратегії Суспільного мовлення, регіональна філія фокусується також на збереженні локальної ідентичності, особливо в умовах війни та загрози культурній спадщині регіону. Специфікою програмної сітки «Суспільне Запоріжжя» є мультиплатформенність. Культурологічний контент часто спочатку з'являється у діджитал-форматі (YouTube, Telegram), а потім транслюється у лінійному ефірі, що характерно для сучасної моделі Суспільного.

Телеканал також фіксує трансформацію мистецького життя Запоріжжя в умовах прифронтового міста. Мистецькі заходи у «Незламних Хабах». Програмна сітка регулярно включає висвітлення подій, що відбуваються у безпечних просторах. Це презентації виставок, лазерні шоу (як-от «Хроніки Сили» на Хортиці) та творчі зустрічі. У межах ранкових або інформаційних блоків виділяються окремі слоти для розмов із художниками, волонтерами від культури та музикантами, що працюють у регіоні. Варто вказати, що специфікою творення сучасних культурологічних проєктів на суспільному є партнерська синергія телеканалу з освітніми, музейними, науковими та мистецькими товариствами, закладами, установами, зокрема й «Українським культурним фондом».

Аналіз культурологічного сегмента мовника станом на 2025–2026 роки на «МТМ Запоріжжя» дозволяє констатувати, що він тісно переплетений з історією міста. Канал акцентує на тому, що Запоріжжя – це не лише промисловий гігант, а й потужний культурний центр. Так, проєкт «Легенди Запоріжжя» – це цикл програм, що досліджує маловідомі факти про архітектуру, видатних постатей та знакові локації міста. Програма виконує важливу просвітницьку функцію, актуалізуючи міську ідентичність. Телеканал велику увагу приділяє висвітленню мистецьких подій міста, фіксує феномен «культури підземелля» та адаптацію творчих просторів. «Мистецький фронт» – це рубрика або серія сюжетів про місцевих художників, акторів та музикантів, які залишаються в місті. Програми акцентують на тому, як мистецтво допомагає запоріжцям зберігати ментальне здоров'я та волю до спротиву. Телеканал МТМ системно висвітлює роботу запорізьких музеїв (Краєзнавчого, Художнього, Музею архітектури Запоріжжя). Особлива увага приділяється виставкам, які рефлексують на події сучасної війни через мистецтво.

Муніципальний телеканал «МТМ Запоріжжя» має свою специфіку, що відрізняє його від загальнонаціональних мовників. Його програмна сітка

максимально орієнтована на локальний контекст, де культура подається через призму життя громади, історичну пам'ять та сучасні мистецькі ініціативи.

Аналіз культурологічного сегмента мовника станом на 2025–2026 роки на «МТМ Запоріжжя» дозволяє констатувати, що він тісно переплетений з історією міста. Канал акцентує на тому, що Запоріжжя – це не лише промисловий гігант, а й потужний культурний центр. Так, проєкт «Легенди Запоріжжя» – це цикл програм, що досліджує маловідомі факти про архітектуру, видатних постатей та знакові локації міста. Програма виконує важливу просвітницьку функцію, актуалізуючи міську ідентичність. Телеканал велику увагу приділяє висвітленню мистецьких подій міста, фіксує феномен «культури підземелля» та адаптацію творчих просторів. «Мистецький фронт» – це рубрика або серія сюжетів про місцевих художників, акторів та музикантів, які залишаються в місті. Програми акцентують на тому, як мистецтво допомагає запоріжцям зберігати ментальне здоров'я та волю до спротиву. Телеканал «МТМ Запоріжжя» системно висвітлює роботу запорізьких музеїв (Краєзнавчого, Художнього, Музею архітектури Запоріжжя). Особлива увага приділяється виставкам, які рефлексують на події сучасної війни через мистецтво.

Серет культурологічних проєктів також представлений освітньо-мовний та виховний аспект. Канал є постійним медіапартнером заходів, організованих Центром професійного розвитку педагогів та Департаментом освіти, що інтегрує офіційні заходи у широкий культурний дискурс. «Територія освітніх проєктів» – програма, що фокусується на трансформації освітнього простору Запоріжжя та інноваційних підходах до навчання. Програма детально розбирає кейси неформальної освіти, цифровізації шкіл та проєкти з підвищення кваліфікації освітян. Проєкт демонструє «внутрішню кухню» освітніх реформ, роблячи їх зрозумілими для батьків, вчителів та управлінців. Це майданчик для презентації стратегій Lifelong Learning у дії. Програма підкреслює статус Запоріжжя як міста, що навчається навіть в умовах воєнного стану, акцентуючи на безпекових та якісних аспектах освіти.

«МТМ Запоріжжя» приділяє увагу популяризації української мови та підтримці молодіжних ініціатив. У міжпрограмному просторі часто з'являються короткі ролики, спрямовані на популяризацію правильного слововживання української мови в побуті. Культурологічні теми часто подаються у форматі розширених інтерв'ю у студії. Це дозволяє експертам (історикам, філологам, митцям) детально розкрити тему, що додає контенту академічної глибини.

У програмній сітці телеканалу «МТМ Запоріжжя» особливе місце посідають авторські проєкти, що мають на меті не лише інформування, а й глибоке занурення глядача у мистецький контекст. Програма «АРТ-А» –

проєкт є головним майданчиком для презентації візуального та перформативного мистецтва Запоріжжя. Програма фокусується на творчих портретах місцевих митців – музикантів, художників, скульпторів, фотографів та театральних діячів.

«АРТ-А» виходить за межі простого репортажу чи студійної бесіди, пропонуючи глядачеві аналіз творчих методів та філософії авторів. В умовах війни програма стала важливим архівом, що фіксує, як запорізьке мистецтво рефлексує на події сьогодення. Вона формує тяглість мистецьких поколінь регіону, поєднуючи класичні традиції з авангардними пошуками молодих авторів.

Авторський Проєкт «Read-Ma» – це унікальний для регіонального телебачення формат, присвячений книжковій культурі та читанню. Назва, що апелює до ритму та змісту («Рідма» / «Read»), підкреслює динамічність подачі літературного матеріалу. Програма знайомить аудиторію з новинками українського книговидання, творчістю місцевих літераторів та світовими бестселерами. У межах проєкту автори допомагають глядачеві орієнтуватися в сучасному літературному процесі, популяризуючи українське слово та інтелектуальне дозвілля. Програма стимулює інтерес до бібліотек та книжкових хабів міста, перетворюючи читання на модний та необхідний елемент стилю сучасного життя.

Окрім мистецьких та краєзнавчих проєктів, телеканал активно розвиває нішу «розумного телебачення», орієнтованого на саморозвиток громади та підтримку освітніх реформ. Програма «Книжковий подкаст» – це сучасний мультиплатформний формат, який адаптує класичне телебачення до запитів діджитал-аудиторії. Глибокі, змістовні бесіди з авторами, видавцями та лідерами думок. На відміну від коротких оглядів, формат подкасту дозволяє розкрити філософське підґрунтя творів, обговорити тенденції книжкового ринку та роль літератури у формуванні національної стійкості. Проєкт працює на популяризацію читання як інтелектуальної звички. Це простір для живої дискусії, де книга стає приводом для обговорення важливих суспільних та етичних питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Буньківська О.В. Інформаційний простір : соціокультурна сутність, стан та проблеми функціонування в Україні : автореф. дис. … канд. культурології : 26.00.01. К., 2009. 23 с.

2. Скорик А. Я Соціокультурне буття медій : функціонування та зміни відтворення. *Часопис Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського.* 2016. № 4. С. 115-124. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chasopys_2016_4_13.

3. Федорова Н. В. Телеформат як об'єкт правової охорони. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2014. № 4. С. 29–34

УДК 007 : 304 : 070
Полозок Д. О.
студ. гр. СН-315м НУ «Запорізька політехніка»

ЗМІНА ВЕКТОРУ ПОВСЯКДЕННЯ В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ФОТОРЕПОРТАЖІ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Сучасний фоторепортаж у системі журналістських жанрів розглядається як одна з ключових форм візуальної комунікації, що поєднує документальність, інформативність і наративність. У наукових дослідженнях підкреслюється, що фоторепортаж функціонує не лише як спосіб фіксації події, а й як специфічний жанр, здатний передавати розвиток подій через серію зображень або навіть один узагальнений кадр. Його визначальними характеристиками є достовірність, об'єктивність і прив'язаність до реального часу, що відрізняє його від художньої чи постановочної фотографії. Водночас у сучасних умовах відзначається розмитість жанрових меж, оскільки фоторепортаж часто перетинається з фотонарисом, фотосерією та мультимедійними форматами, що ускладнює його чітку типологізацію.

Розвиток цифрових технологій і мультимедійних платформ суттєво трансформував жанр сучасного фоторепортажу, інтегрувавши його у ширший контекст фотожурналістики та візуального сторітелінгу. Сьогодні фоторепортаж дедалі частіше функціонує як елемент мультимедійних історій (лонгрід, мультимедійна історія), де зображення взаємодіє з текстом, відео та інтерактивними елементами, формуючи комплексний наратив. При цьому зберігається базова вимога – не втручатися у перебіг подій і забезпечувати документальну точність, що є етичним принципом фотожурналістики. Таким чином, сучасний фоторепортаж виступає гібридним жанром, який поєднує традиційні журналістські стандарти з новими формами цифрової репрезентації реальності.

Жанр фоторепортажу неодноразово ставав предметом дослідження українських науковців, наприклад: О. Бикова «Жанрово-стильова специфіка репортажів на військову тематику (за матеріалами збірки «Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto»)», Н. Букіна «Воєнний репортаж у сучасних медіа», О. Мальцев А. Самсонов «Фоторепортаж : підручник з репортажної фотографії», Д. Локтіонова «Фотографія як джерело соціальної інформації», М. Максимович «Фоторепортаж в царині сучасної зображальної журналістики», Я. Табінський «Трансформація жанрів у фотожурналістиці: теоретичний та генологічний аспекти», О. Погребнюк, Т. Сидоренко «Роль

фотографії у висвітленні суспільно важливих подій» та ін. Втім, стрімка трансформація жанру (у зв'язку з процесами цифровізації та у зв'язку з руйнацією звичного мирного життя українців) спричиняє лакуни у визначенні природи сучасного соціального репортажу.

Загалом, соціальний фоторепортаж постає як специфічна форма візуальної антропології та соціології, що функціонує на перетині журналістики й документального мистецтва, де об'єктивом фіксуються не просто події, а глибокі структурні трансформації суспільства. У межах наукового дискурсу він розглядається як інструмент верифікації соціальної реальності, що володіє здатністю долати «кризу репрезентації» шляхом надання візуального голосу маргіналізованим групам та депривованим верствам населення. Естетика соціального репортажу підпорядкована прагматичній меті – ініціювати суспільну рефлексію та емпатію, трансформуючи пасивне спостереження у громадянську активну залученість. Використання методів візуальної соціології дозволяє дослідникам аналізувати фоторепортаж як «щільний опис», де кожен кадр є носієм прихованих культурних кодів, владних ієрархій та соціальних конфліктів, що потребують дешифрування.

У контексті медіакомунікацій соціальний фоторепортаж еволюціонує від класичної документалістики до інтерактивних цифрових наративів, де автентичність візуального доказу стає головним аргументом у боротьбі за увагу читача. Науковці наголошують на етичній дилемі «погляду іншого», оскільки фотограф не просто документує соціальну несправедливість, а неминуче інтерпретує її крізь призму власного суб'єктивного досвіду та ідеологічних установок. Таким чином, репортаж стає не дзеркальним відображенням світу, а сконструйованим візуальним меседжем, який має на меті деконструкцію соціальних міфів та стереотипів. Сучасні дослідження підтверджують, що завдяки високому рівню емоційної когнітивності, соціальний фоторепортаж залишається одним із найбільш ефективних медіумів для формування публічного порядку денного та стимулювання соціальних змін у глобалізованому інформаційному просторі.

Важливою характеристикою соціального фоторепортажу є його орієнтація на довготривалі соціальні теми, такі як нерівність, міграція, війна, екологічні проблеми чи права людини. На відміну від суто подієвого фоторепортажу, соціальний часто має більш глибоку наративну структуру і може реалізовуватися у формі фотосерій або документальних проєктів, що розгортаються в часі. Дослідники підкреслюють, що в цьому жанрі особливо важливими є етичні аспекти: повага до героїв зйомки, уникнення маніпуляцій та збереження контексту подій, адже фотографія здатна не лише відображати реальність, але й конструювати її сприйняття аудиторією.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році тематика соціального фоторепортажу в Україні зазнала суттєвої трансформації, що пов'язано з радикальною зміною соціальної реальності та пріоритетів суспільства. Якщо до війни значна частина соціальних фоторепортажів була зосереджена на темах повсякденного життя, соціальної нерівності, урбаністики чи культурних практик, то з 2022 року домінуючими стали сюжети, пов'язані з війною як тотальним соціальним досвідом. У фокусі опинилися руйнування міської інфраструктури, евакуація цивільного населення, життя внутрішньо переміщених осіб, а також гуманітарні кризи, спричинені бойовими діями. Фотожурналісти почали документувати не лише самі події війни, а й її вплив на повсякденність, адже війна «змінила життя мільйонів людей» і трансформувала звичні соціальні практики.

Водночас із розвитком війни відбулася зміна акцентів від шокових і катастрофічних образів перших місяців до більш складних і багатовимірних сюжетів, що відображають тривале життя в умовах війни. У соціальних фоторепортажах дедалі частіше з'являються теми адаптації, стійкості та відновлення: робота волонтерів, функціонування громад у прифронтових регіонах, навчання дітей під час війни, повернення до відносно нормального життя у тилу. Фотографії фіксують не лише руйнування, а й стійкість, що тримає країну в русі, підкреслюючи здатність суспільства до самоорганізації та опору. Крім того, посилилася увага до індивідуальних історій як способу персоналізації великої війни, що відповідає загальній тенденції гуманізації візуального наративу. Соціальні фоторепортажі дедалі частіше будуються навколо конкретних героїв – військових, медиків, вчителів, цивільних, дітей – через яких розкриваються ширші соціальні процеси. Це поєднується з інтеграцією українського досвіду у глобальний медіапростір: роботи українських фотографів регулярно потрапляють до міжнародних добірок, що свідчить про увагу до війни в Україні, про співчуття, емпатію й допомогу, про зрозумілість цього візуального контенту для світової аудиторії. Сьогодні соціальний фоторепортаж в Україні набув рис не лише документального, а й комунікативного жанру, спрямованого на формування міжнародного розуміння війни та її соціальних наслідків.

Таким чином, соціальний фоторепортаж в Україні трансформувався з інструменту фіксації окремих соціальних проблем у комплексний засіб документування колективного досвіду війни, де поєднуються теми травми, виживання, солідарності та надії. Підсумовуючи, зазначимо, що після початку повномасштабного вторгнення теми соціальних репортажів в Україні зазнали фундаментальної трансформації, змістивши фокус із локальних проблем (соціальна нерівність, урбаністика, екологія) на екзистенційні виклики війни. Основними векторами стали документування деокупації (фіксація воєнних злочинів та руйнувань у Бучі, Ірпені, Ізюмі), досвід

внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та масової евакуації. Соціальна фотографія перетворилася на інструмент доказової бази, де кожен кадр слугує свідченням для міжнародної спільноти та майбутніх трибуналів.

УДК 007: 304: 070
Рєпіна М. О.
студ. гр. СНз-313 НУ «Запорізька політехніка»

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО РАДІОФІЛЬМУ: ВІД ІСТОРИЧНОЇ РЕТРОСПЕКЦІЇ ДО ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОДІЙ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

У сучасному медіапросторі радіофільм постає як складний синтетичний жанр, що виник на стику радіожурналістики і літературної творчості, трансформувавшись під впливом нових технічних можливостей та суспільних запитів. Головна проблема функціонування цього жанру сьогодні полягає в докорінній зміні його жанрово-тематичної парадигми: від традиційної художньо-документальної ретроспекції, зосередженої на минулому, до виконання ролі оперативного інструменту фіксації живої історії. Сучасний радіофільм не просто розповідає про події, він стає формою аудіального документування, де звук і «живе слово» – прямі докази реальності, що особливо гостро відчувається в контексті повномасштабної війни.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю збереження національної пам'яті та створення достовірного аудіального архіву подій, що відбуваються в реальному часі. Радіофільм, завдяки своїй здатності створювати ефект присутності, стає незамінним у фіксації воєнних злочинів та особистих трагедій, водночас виконуючи функцію протидії дезінформації. Важливим аспектом є вимога абсолютної достовірності: радіоісторія як різновид жанру має базуватися виключно на верифікованих фактах і джерелах, що потребує від автора ретельного аналізу, перевірки дат, цифр та зіставлення свідчень різних очевидців для досягнення об’єктивності.

Теоретичне підґрунтя дослідження базується на працях В. Лизанчука [1], який виокремив ключові ознаки документального радіофільму та запропонував їх класифікацію за тематикою та тривалістю. Зокрема, науковець виділяє історичні, біографічні та екологічні типи радіофільмів, наголошуючи на відсутності чіткої межі між ними через переплетіння доль особистостей із глобальними подіями. Практичне втілення цих концепцій у сучасному українському радіомовленні реалізується через діяльність таких медіафахівців, як І. Славінська, В. Носков, В. Єрмолаєва, які працюють над

створенням нових форматів радіодокументалістики на платформах Українського Радіо і Громадського радіо.

Жанрово-тематична парадигма сучасного радіофільму демонструє значне розширення. Прикладом біографічного напряму може бути цикл «Світочі епохи» (Українське Радіо), який зосереджується на висвітленні маловідомих сторінок життя культурних діячів через прийом ретроспекції. Наприклад, у радіофільмі про Григора Тютюнника «З любові і муки» автори використовують унікальні архівні записи голосу самого письменника, поєднуючи їх з ігровими сценами. Аналогічно у проєкті «Що є свобода?», присвяченому 300-річчю Григорія Сковороди, діалог між оповідачкою Адою Роговцевою та філософом, якого озвучив Сергій Жадан, дозволяє актуалізувати ідеї мислителя через специфіку його мови. Радіофільм «І правду, й боротьбу благословити» через діалоги відтворює безкомпромісну боротьбу Олени Пчілки за українську культуру, розкриваючи її стосунки з родиною та тогочасною владою.

Історична складова парадигми включає як аналіз новітніх політичних процесів, так і глобальний воєнний контекст. Проєкт «Від Нормандії до Парижа» (Українське радіо) реконструює п'ятирічну хронологію спроб врегулювання конфлікту на Донбасі (з 2014 по 2019 роки), використовуючи фрагменти реальних виступів політиків. Це забезпечує документальну точність матеріалу. Водночас чотирисерійний цикл «Війна. Пори року» (Українське Радіо) пропонує компаративний аналіз бойових дій у різні сезони на прикладі конфліктів у Чечні, Боснії, Лівані й Карабаху, дозволяючи слухачеві глибше зрозуміти природу воєнних конфліктів кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Центральним вектором сучасної парадигми є документування подій повномасштабного вторгнення. Радіофільм «Зустрінемось на Драмі» (Громадське радіо) є прикладом прямої фіксації воєнних злочинів. Через спогади співробітників Маріупольського драматичного театру, як-от Олени Білої, відтворюється хронологія трагедії: від перетворення культурного центру на сховище для сотень людей до моменту авіаудару. Ці свідчення насичують твір фактами, які перетворюють його на аудіодокумент епохи. Цикл «Фото війни. Історії з-за кадру» (радіо «Культура») розкриває контекст створення знакових світлин, де, наприклад, знищений літак «Мрія» постає символом руйнівного масштабу ворожої навали.

Екологічний напрям радіофільму в умовах війни набуває нового змісту, фокусуючись на довгострокових наслідках бойових дій. У проєкті «Токсичний врожай» (Громадське радіо) на основі інтерв'ю з жителями прифронтових територій та експертних коментарів екологів розкривається проблема хімічного отруєння ґрунтів внаслідок вибухів. Радіофільм пояснює складні процеси перетворення твердих речовин боєприпасів на газоподібні

токсичні сполуки, що безпосередньо впливає на здоров'я людей. Паралельно з цим, проєкт «Ми – нація, що не боїться радіації» (Громадське радіо) досліджує феномен життя самопоселенців у Чорнобильській зоні, висвітлюючи їхнє ставлення до радіаційної небезпеки через тридцять років після катастрофи.

Жанрова своєрідність сучасних радіофільмів виявляється також у специфіці їх побудови: від короткометражних творів до багатосерійних мінісеріалів. Для них характерним є використання великої кількості аудіоефектів та шумів (понад 100 у фільмі про «Пласт»), що разом із документальністю та чітким хронометражем створює цілісний художній образ. Тематика сучасного радіофільму продовжує розширюватися, охоплюючи такі гострі соціальні питання, як права ЛГБТКІ+ військових («Рівні у бою, та не рівні у правах: ЛГБТКІ+ військові на захисті України») або порятунок тварин із зони бойових дій («Врятуйте лапки»), що свідчить про гнучкість та актуальність жанру.

Отже, жанрово-тематична парадигма українського радіофільму еволюціонувала в бік посилення документалізму та оперативної фіксації дійсності. Сучасний радіофільм успішно поєднує історичну ретроспекцію, біографічну розвідку та аналіз із завданням документування повномасштабної війни. Це перетворює жанр на унікальний інструмент формування національної пам'яті, де кожен звуковий фрагмент слугує підтвердженням історичної правди та допомагає аудиторії осмислити складні події сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лизанчук В. Основи радіожурналістики : підручник. Київ : Знання, 2006. 689 с.

2. Лизанчук В. Радіожурналістика: засади функціонування : підручник. Львів : ПАІС, 2000. 366 с.

3. Як розповідати про воєнні злочини у форматі радіофільму. Конспект з вебінару Вікторії Єрмолаєвої та Юлії Соганчі. *Академія викладачів журналістики.* URL: https://www.jta.com.ua/knowledge-base/yak-rozpovidaty-pro-voienni-zlochyny-u-formati-radiofilmu-konspekt-z-vebinaru-viktorii-yermolaievoi-ta-yulii-sohanchi/ (дата звернення: 05.04.2026).

УДК 007 : 304 : 070
Сардак А. П.
студ. гр. СНз-315м НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ АУДИТОРІЇ ОНЛАЙН-МЕДІА

У сучасному інформаційному суспільстві цифрові технології істотно трансформували процеси створення, поширення та споживання медіаконтенту. Розвиток інтернету та мережевих комунікацій сприяв формуванню нових моделей взаємодії між медіа та аудиторією, у межах яких користувачі перестали бути лише пасивними споживачами інформації та перетворилися на активних учасників комунікаційного процесу. У цих умовах онлайн-медіа функціонують у середовищі високої конкуренції за увагу користувачів, що зумовлює необхідність пошуку ефективних інструментів залучення аудиторії.

Одним із таких ключових інструментів стали соціальні мережі. Сьогодні вони виконують не лише функцію платформ для міжособистісної комунікації, але й виступають важливими каналами поширення інформації, формування суспільної думки та взаємодії медіа з аудиторією. Платформи Facebook, Instagram, YouTube, TikTok та Telegram стали невід'ємною складовою медіапростору, забезпечуючи швидке поширення новинного контенту та створюючи можливості для інтерактивної взаємодії користувачів із медіаорганізаціями.

Особливістю сучасних соціальних мереж є використання алгоритмічних механізмів, які визначають видимість контенту у стрічках користувачів. Алгоритми враховують різні параметри, зокрема активність користувачів, їхні інтереси, частоту взаємодії з певними сторінками та популярність публікацій. У результаті саме рівень залученості аудиторії – кількість лайків, коментарів, поширень, переглядів і тривалість взаємодії з контентом – значною мірою впливає на охоплення та поширення інформації.

Для онлайн-медіа соціальні мережі стали важливим джерелом трафіку та ефективним інструментом формування аудиторії. Використання різноманітних форматів контенту, таких як короткі відео, сторіз, прямі ефіри, інтерактивні опитування та обговорення у коментарях, сприяє підвищенню рівня взаємодії з користувачами та формуванню стійких онлайн-спільнот. Крім того, соціальні мережі дозволяють медіа оперативно реагувати на актуальні події та забезпечувати швидке інформування аудиторії.

Водночас залежність медіа від соціальних платформ має і певні ризики. Серед них – постійні зміни алгоритмів, зменшення органічного охоплення, конкуренція з блогерами та інфлюенсерами, а також поширення недостовірної інформації. Це змушує онлайн-медіа адаптувати свої

комунікаційні стратегії, удосконалювати підходи до створення контенту та активно використовувати аналітичні інструменти для оцінювання ефективності взаємодії з аудиторією.

Особливої актуальності проблема залучення аудиторії набуває в українському медіапросторі, який функціонує у складних умовах воєнного часу. Соціальні мережі в Україні виконують не лише комунікативну, а й важливу суспільну функцію, сприяючи оперативному поширенню інформації, мобілізації громадськості та формуванню суспільного дискурсу. У таких умовах ефективна присутність онлайн-медіа у соціальних мережах стає важливим чинником їхнього розвитку та конкурентоспроможності.

На сучасному етапі соціальні мережі є не просто додатком до основного сайту медіа, а центральним елементом його взаємодії зі світом. Залучення аудиторії стає головною метрикою успіху, яка досягається через автентичність, використання нативних інструментів платформ (Stitch, Collab, Duet) та глибоку інтеграцію зі спільнотами інфлюенсерів. Медіа майбутнього – це не монолітний мовник, а гнучка платформа, яка співтворить контент разом зі своєю аудиторією, розважаючи, навчаючи та реагуючи на її запити в реальному часі. Ті, хто зможе опанувати мистецтво «хронічно онлайн» присутності та перетворити читачів на співавторів, отримають довгострокову лояльність та сталий розвиток у мінливому цифровому середовищі. Успішність медіа визначається не просто присутністю в соціальних мережах, а здатністю використовувати їхні унікальні інтерактивні механізми для побудови діалогу зі споживачем, перетворюючи пасивну аудиторію на активних учасників створення контенту та співтовариства.

Отже, соціальні мережі відіграють важливу роль у формуванні сучасної медіакомунікації та значною мірою впливають на ефективність залучення аудиторії онлайн-медіа. Вони створюють нові можливості для поширення інформації, розвитку інтерактивної взаємодії з користувачами та формування лояльних аудиторій. Водночас ефективне використання цих платформ потребує системного підходу, врахування алгоритмічних особливостей соціальних мереж та постійного вдосконалення комунікаційних стратегій медіаорганізацій.

УДК 007 : 304 : 070
Федотова Є. Р.
студ. гр. СН-312 НУ «Запорізька політехніка»

ПСЕВДОУКРАЇНСЬКІ СТОРІНКИ У ФЕЙСБУЦІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОШИРЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО КОНТЕНТУ

У сучасному цифровому середовищі соціальні платформи відіграють ключову роль у формуванні громадської думки та поширенні інформації. Особливе місце серед них посідає фейсбук, який залишається одним із найбільш впливових каналів комунікації, що поєднує інформаційні, соціальні та розважальні функції. Водночас розвиток цифрових технологій, зростання обсягів контенту та доступність інструментів його створення сприяли появі нових форм інформаційних викривлень, зокрема маніпулятивних наративів, які активно поширюються через соціальні мережі.

Актуальність дослідження зумовлена поширенням сторінок у фейсбуці, які позиціонують себе як українські або патріотичні, однак фактично не відповідають стандартам журналістики та використовуються для трансляції емоційного, спрощеного або маніпулятивного контенту. Такі сторінки доцільно визначати як псевдоукраїнські, оскільки вони апелюють до національної символіки, актуальних суспільно-політичних тем і колективних емоцій, проте не забезпечують достовірності, балансу думок та перевірки інформації.

Функціонування псевдоукраїнських сторінок відбувається в умовах алгоритмічного середовища, де пріоритет надається контенту, що викликає найбільшу емоційну реакцію. У результаті це сприяє поширенню матеріалів, які апелюють до страху, обурення або патріотичних почуттів, але не завжди відповідають реальному стану речей. Таким чином, формується специфічний тип комунікації, у якому інформаційна цінність поступається вірусному потенціалу повідомлення.

Метою дослідження є аналіз особливостей функціонування псевдоукраїнських сторінок у фейсбуці та визначення їх ролі в поширенні маніпулятивного контенту в умовах сучасного медіасередовища.

Цю тему вже порушувало видання Texty.org.ua, що спеціалізується на журналістиці даних. Для того, щоб показати, як працюють псевдопатріотичні фейсбук-сторінки, журналісти видання відстежили поширення одного клікбейтного допису про нібито масове складання зброї українськими військовими [1]. Повторювані синхронні вкиди з різними варіаціями одного повідомлення й різними фото 250 разів зробили 76 псевдопатріотичних сторінок. Сторінки, що поширюють цей допис, журналісти умовно поділили на три кластери:

Створені у 2022–2024 роках, адмініструються з Вірменії та ведуть на мережу однотипних сайтів.

Створені у 2020–2021 роках, адмініструються з країн Азії й Нової Зеландії: переважно публікують розважальний контент для російської аудиторії, але час від часу поширюють український клікбейт. Усі просувають один сайт – uanew24h.com, інколи з позначкою «Москва, Росія».

3. Створені переважно у 2016–2018 роках, адмініструються з України або Італії та України. Просувають псевдоновинні сайти (наприклад, prezentnews.biz.ua); частина з них пов'язана з ресурсами українського походження, домени яких, за даними YouControl, належать українським ФОПам [1].

Для нашого дослідження ми обрали сторінки у фейсбуці з найбільшою кількістю підписників: від 17 тис. до 161 тис., до вибірки увійшли сторінки, що характеризуються високим рівнем аудиторного охоплення.

Попередній аналіз свідчить, що значна частина публікацій на таких сторінках має ознаки маніпулятивного впливу. Серед основних характеристик можна виокремити:

– використання емоційно забарвлених заголовків;

– спрощення складних соціально-політичних процесів;

– перебільшення або викривлення фактів;

– апеляцію до страху, обурення або патріотичних почуттів.

На окрему увагу заслуговує використання зображень, створених за допомогою технологій штучного інтелекту. Такі зображення відзначаються високим рівнем візуальної привабливості та здатністю швидко привертати увагу аудиторії. Водночас вони можуть не відповідати реальності або містити штучно сконструйовані образи, що підсилюють емоційний вплив і сприяють поширенню маніпулятивних наративів. Використання ШІ-контенту також дозволяє значно пришвидшити процес створення матеріалів і забезпечити їх масове продукування.

Характерною ознакою псевдоукраїнських сторінок є висока інтенсивність публікацій. Частота постингу може становити декілька дописів на день, що свідчить про орієнтацію на алгоритмічне просування контенту та максимальне охоплення аудиторії. Така стратегія дозволяє швидко накопичувати підписників і створювати ілюзію популярності та авторитетності джерела.

У цьому контексті особливого значення набуває журналістика даних як інструмент системного аналізу інформаційних процесів. Використання методів збору, обробки та візуалізації даних дозволяє виявляти закономірності у функціонуванні псевдоукраїнських сторінок, зокрема визначати структуру контенту, частоту публікацій, рівень використання ШІ-зображень та інші кількісні показники.

Практична частина дослідження передбачає створення дата-журналістського проєкту, спрямованого на аналіз діяльності псевдоукраїнських сторінок у фейсбуці. У межах роботи планується сформувати вибірку сторінок, здійснити їх систематизацію та проаналізувати контент із використанням кількісних і якісних методів. Особливу увагу приділено роботі з даними – їх збору, упорядкуванню та подальшій інтерпретації. Передбачається, що результати дослідження будуть представлені у вигляді візуалізацій, зокрема графіків і діаграм, що дозволить наочно показати основні тенденції. Уже створена візуалізація демонструє потенціал такого підходу та може слугувати основою для подальшого аналізу. Використання інструментів дата-журналістики дає змогу не лише структурувати інформацію, а й зробити її більш зрозумілою та доступною, що є важливим у контексті аналізу поширення маніпулятивного контенту.

Окремої уваги потребує роль журналістики у виявленні та поясненні подібних явищ. Аналіз діяльності псевдоукраїнських сторінок дозволяє не лише зафіксувати факти поширення маніпулятивного контенту, а й зрозуміти механізми його функціонування в соціальних мережах. У цьому контексті дата-журналістика поєднує аналітичний підхід із доступним поясненням складних процесів, роблячи їх зрозумілими для аудиторії.

Таким чином, псевдоукраїнські сторінки у фейсбуці є елементом сучасного медіасередовища, що впливає на інформаційні процеси. Їх дослідження дає змогу виявити закономірності поширення такого контенту та краще зрозуміти його вплив на аудиторію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гадзинська І., Тимошенко М., Кельм Н. «Табунами в полон!» Як працює фабрика дези і клікбейту у фейсбуці. *Texty.org.ua.* URL: https://texty.org.ua/articles/114811/masove-skladannya-zbroyi-yak-merezha-psevdopatriotychnyh-storinok-u-fejsbuci-ta-lajno-sajtiv-zaroblyaye-hroshi-j-poshyryuye-dezu/

2. Механізми псевдопатріотичних сторінок у фейсбуці. *Те, що в стрічці.* URL: data-journalism.lizafedotovaml.workers.dev

УДК 007 : 304 : 070
Швець В. А.
студ. гр. СН-315м НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Упродовж останніх десятиліть інформаційний простір зазнав суттєвих трансформацій, пов'язаних із розвитком цифрових технологій, зростанням популярності інтернет-комунікацій та активним використанням соціальних мереж. Ці зміни впливають не лише на процес інформування масової аудиторії, а й на всю систему соціальних комунікацій. Зазначені тенденції відіграють важливу роль у діяльності органів влади на всіх рівнях, зокрема органів місцевого самоврядування, оскільки сам процес комунікації з громадськістю значно трансформується – завдяки цифровізації він пришвидшується, оптимізується та стає більш ефективним і різноманітним. Великої ваги це набирає під час воєнного стану, коли оперативність і достовірність інформації мають особливе значення в інформуванні населення. Тому ця тема на сьогодні має актуальність та потребує наукового вивчення.

Метою роботи є визначення ролі соціальних мереж в інформаційно-комунікаційній діяльності органів місцевого самоврядування. Досягнення цієї мети передбачає ідентифікацію основних каналів комунікації та дослідження особливостей поширення контенту в соціальних мережах.

Специфіка використання соціальних мереж у діяльності органів влади сьогодні є предметом уваги багатьох науковців, серед яких Б. Олейчук, С. Пушняк, С. Ронгтам О. Сердюк, Н. Середа, М. Собаджі, Л. Стасюк, Л. Тарасюк та інші. Особливості інформаційно-комунікаційної діяльності органів влади досліджують А. Башук, О. Дєгтяр, А. Дуда, Т. Іванюха, О. Карпенко, Г. Кириченко, К. Пирогова та інші. Проте поза увагою науковців дотепер залишаються питання практичного використання соціальних мереж в інформаційно-комунікаційній діяльності органів місцевого самоврядування на локальному рівні, зокрема на прикладі міста Запоріжжя.

Теоретичною основою дослідження є поняття, пов'язані з функціонуванням публічної комунікації в системі місцевого самоврядування. Вони визначені у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні»: «Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого

самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [2]. Цей закон не регулює висвітлення діяльності органів місцевого самоврядування, проте закріплює принципи гласності та підзвітності перед територіальними громадами, що передбачає необхідність інформування громадян про роботу органів місцевого самоврядування.

У цьому процесі органам місцевого самоврядування допомагають соціальні медіа – ті цифрові платформи, контент яких формують самі користувачі. Оскільки наразі їм віддає перевагу багатомільйонна аудиторія, яка щоденно їх відвідує, доцільним є використання цих інформаційно-комунікаційних каналів і в діяльності органів влади.

Соціальні мережі – це один із найпопулярніших видів соціальних медіа, що забезпечує прямий контакт представників влади із суспільством та дозволяє охопити найбільшу аудиторію. Насамперед це стосується органів місцевого самоврядування, адже, як справедливо зазначає О. Михайловська, «в умовах децентралізації влади в Україні на перший план виходить побудова адекватної, ефективної взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадськістю на територіальному рівні, що може буде інтегрована в національний комунікативний процес» [1, с. 59]. У такий спосіб, використання соціальних мереж стає важливим інструментом комунікації, сприяючи залученню населення до розвитку громад та управління.

Однією з найпопулярніших соціальних мереж в Україні та світі наразі є «Фейсбук». У Запоріжжі органи місцевого самоврядування, зокрема районні адміністрації, активно використовують його у своїй інформаційно-комунікаційній діяльності: вони створюють офіційні сторінки, де публікують анонси подій або заходів, поширюють новини та оголошення, налагоджують зворотний зв'язок із громадою, формують свій імідж та залучають місцевих мешканців до ухвалення важливих рішень. До того ж у фейсбуці можна публікувати звіти, що забезпечує прозорість роботи органів влади та їх підзвітність громадськості. Крім того, такий профіль не має обмежень за кількістю підписників та дає змогу відстежувати статистичні дані щодо охоплень, взаємодії з контентом, демографічних характеристик аудиторії.

Із початком повномасштабної війни контент на офіційних сторінках органів місцевого самоврядування в соціальних мережах дещо змінився. Вони почали активно висвітлювати роботу пунктів незламності під час відключень електроенергії, поширювати інформацію про потенційні загрози для мешканців, надавати рекомендації щодо поведінки в надзвичайних ситуаціях, наголошувати на важливості вшанування пам’яті загиблих захисників України. Серед постів у соціальних мережах переважають інформаційні жанри, як-от: замітки про щотижневі огляди стану району,

звіти про засідання робочої групи з благоустрою, репортажі про робочі зустрічі, опитування щодо стану громадської думки з тих чи інших питань та ін.

Органи місцевого самоврядування Запоріжжя у своїй інформаційно-комунікаційній діяльності також використовують соціальну мережу «Інстаграм». Її формат передбачає лаконічне, візуалізоване подання інформації, що сприяє швидкому її сприйняттю. Стиль постів є менш офіційним та більше нагадує міжособистісну комунікацію в соціальних мережах. Це створює ефект неформального спілкування та особистого залучення до життя громади.

Отже, соціальні мережі є важливим каналом інформування та комунікації представників влади з громадськістю, за допомогою якого відбувається, по-перше, висвітлення діяльності органів місцевого самоврядування, що дозволяє активно взаємодіяти з громадою та швидко повідомляти про важливі події в регіоні. По-друге, соціальні мережі дають змогу формувати позитивний імідж органів влади, популяризувати місцеві ініціативи, соціальні проєкти та культурні заходи. Використання соціальних мереж є комплексним засобом інформаційно-комунікаційної діяльності, що поєднує інформування, іміджеву роботу та оперативну комунікацію. На рівні органів місцевого самоврядування це є важливим завданням, адже соціальні мережі надають доступ до широкої аудиторії, допомагають активізувати громаду та долучити місцевих мешканців до участі в суспільно-громадському житті, що сприяє становленню громадянського суспільства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Михайловська О. В. Деякі аспекти комунікативної взаємодії органів місцевого самоврядування та громадськості. *Науковий вісник Полісся*. 2016. Вип. 1 (5). С. 56–63.

2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. №280/97-ВР. Дата оновлення: 26.02.2026. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text (Дата звернення: 31.03.2026).

УДК 007: 304: 070
Башкатова М. П.[1], Скуртул Г. С.[2]
[1]студ. гр. СН-312 НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

УКРАЇНСЬКИЙ СПОРТИВНИЙ ПОДКАСТИНГ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ: ТЕМАТИЧНІ ТА ФОРМОТВОРЧІ АСПЕКТИ

Після початку повномасштабного вторгнення відбувся сплеск аудіоподкастингу. Наразі цей формат набирає популярності на стрімінгових майданчиках Spotify, Apple Podcasts, Podcast Go, а також на платформі YouTube. За даними ресурсу Listen Notes: The Best Podcast Search Engine [7], в Україні станом на березень 2026 року доступні 3 756 подкастів. За майже два з половиною роки їхня кількість зросла в півтора рази (2 544 подкастів було на платформі в жовтні 2023 року). Науковиця Г. Скуртул пояснює такий розвиток трансформацією радіопроєктів у циклічні продукти зі складною внутрішньою драматургією, композицією, продуманим музичним оформленням і підсиленою наративною історією [5, 51].

Стрімкі зміни ринку зумовлюють дослідницький інтерес до нього, проте в науковому дискурсі тематична палітра подкастів висвітлена нерівномірно. Наразі увага науковців прикута до загальних аспектів подкастингу: причин популярності, особливостей слухання та проблемно-тематичної поліфонії. В українському журналістикознавстві типологію і жанрову реалізацію подкастів вивчали Т. Булах, О. Дмитровський, І. Гаврилюк, О. Дубенська, Г. Скуртул, В. Любченко, Ю. Соловйова. Водночас вузькотематичні ніші, зокрема спортивний подкастинг, досі залишається поза увагою дослідників, що дисонує зі світовими трендами. Згідно зі звітом Cumulus media, подкасти про спорт входять до п’ятірки топтем, які найчастіше обирають слухачі, поряд із жанром «трукрайм», новинами та попкультурою [6]. Аналізуючи український медіаринок, коментатор Віталій Волочай зазначає, що попри традиційне запізнення світових трендів [4], з 2022 року в Україні відбувся сплеск створення спортивних подкастів, які мають значний потенціал для розвитку галузі.

З огляду на зростаючу популярність сегменту та брак системних розвідок щодо його формотворчих особливостей, ми ставимо за мету каталогізувати подкасти про спорт на українському медіаринку, що з’явилися після 24 лютого 2022 року. Саме необхідність подолання цієї наукової прогалини та аналіз нових тематичних тенденцій зумовлюють актуальність нашої наукової розвідки.

Після початку повномасштабного вторгнення подкастери, що продовжили записувати епізоди, у нових випусках намагалися підсумовувати

результати, на яких зупинилися турнірні таблиці в різних видах спорту, оскільки внаслідок вторгнення рф достроково завершили всі чемпіонати, які тривали в Україні. Через це подкасти здебільшого не записувалися – не було звичних спортивних подій, частина авторів мобілізувалася, дехто включився у волонтерську діяльність чи евакуювався і облаштовувався на новому місці. Це стосується і фанатської спільноти, зокрема, футбольних вболівальників чемпіонату України, які масово долучалися до територіальної оборони або лав ЗСУ. За кілька місяців ситуація змінилася: відбувся сплеск нових подкастів як реакція на адаптацію суспільства до реалій війни. Виникла потреба в контенті, що дозволяв би відволіктися або повернутися до звичних інтересів. Водночас через тотальну залученість до військових та волонтерських процесів в аудиторії поменшало часу на детальне відстеження новин, тож аудіоформат став зручним інструментом, щоб залишатися в курсі подій за умов обмеженого ресурсу. Крім того, пауза в національних першостях стимулювала інтерес до іноземних чемпіонатів. Відповідаючи на цей запит, частина авторів переорієнтувалася на закордонні турніри, що врешті призвело до кількісного та тематичного розширення ринку спортивних подкастів в Україні.

Після відновлення спортивних турнірів подкастери продовжили висвітлювати змагання, історії атлетів та аналізувати трансформації галузі, спричинені війною. Наприклад, проєкт «Базований Podcast» позиціонується як джерело оперативної інформації про здобутки українських спортсменів; водночас його команда активно займається адвокацією та збором доказів участі російських атлетів в окупації України. Деякі проєкти виникли як пряма реакція на події, що розгортаються з 24 лютого 2022 року. Серед них – цикл із п’яти епізодів «На своєму полі» Петра Троця (Urban Space Radio). Автор фокусується на історіях команд, які відновили роботу попри обстріли, акцентуючи на незламності й бажанні продовжувати шлях до спортивних висот. Також з’явилися формати з гостями, які рефлексують над наслідками вторгнення (подкаст «Втік з офісу»).

Динаміку сегмента наочно демонструє трансформація професійної премії «СЛУШНО». Після сплеску 2022 року організатори перейшли від форматної до тематичної класифікації, запровадивши номінацію «Найкращий подкаст про спорт». У різні роки в ній перемагали «Sporthub Єврофутбол», «chumaky» та «F1Podcast». Останній (авторства коментатора Макса Подзігуна) у 2025 році продемонстрував винятковий результат, здобувши перемогу ще у двох категоріях: «Найкращий незалежний подкаст» і «Подкаст року за версією слухачів».

У науковому дискурсі дослідниця Т. Булах [1, 14] пропонує жанрову класифікацію подкастів, поділяючи їх на інформаційні (повідомляють про новини та події) та аналітичні (передбачають оцінювання та коментування).

Аналіз українського медіаринку крізь призму цієї класифікації свідчить, що більшість спортивних аудіопроєктів тяжіє саме до аналітичного типу. Така тенденція зумовлена генезисом формату, адже спортивному подкастингу передувала традиція коментаторських трансляцій із глибоким авторським розбором. До аналітичних можемо зарахувати аудіопродукт Дмитра Шарова «Олімпійський резерв», у якому автор разом із гостями пояснює тонкощі циклічних видів спорту на професійному та аматорському рівнях. Таку ж аналітичну спрямованість має подкаст «F1Podcast» Максима Подзігуна, у випусках якого автор пропонує оперативний огляд ключових подій, робить екскурси в історію спорту і відповідає на запити аудиторії. Натомість інформаційний сегмент на українському ринку представлений проєктами вузької спеціалізації, як-от: «А весла де?» (веслування), «12×3» (бокс) та «Наші Янкі» (новини про українців у MLS). Ці подкасти фокусуються передусім на оперативному повідомленні новин у межах конкретних спортивних дисциплін.

Аналізуючи тематичну спеціалізацію, один із сегментів спортивних подкастів – подієві охоплюють змагання, які розгортаються в часі. У них автори розповідають про особливості гонок чи виступів на різноманітних турнірах, відповідно до календаря змагань, наприклад, Формули-1 («F1 Podcast» (М. Подзігун), «Formula Ukrainian» (М. Куц), «Проста Формула» (А. Бакуров, Д. Бойко). Крім висвітлення поточних подій у подкастах може бути детальний опис перебігу сезону з коментуванням та аналізом новин у певному виді спорту: «Розбір падінь» (українська Прем'єр-ліга), «Кошик м'яч» (НБА, баскетбол), «Штатна ситуація» (НБА, НФЛ), «Тенісні віруючі» (теніс).

Окрему нішу займають подкасти, структуровані навколо життєдіяльності конкретних футбольних клубів або ліг: «Ревучий подкаст» («Челсі»), «Радіо Мюллер» («Баварія»), «Левенятко | Англійський футбол». Цікавим явищем є акцент на «українському сліді» в закордонних першостях, що простежується в проєктах «Truskawkowa piłka. Польський футбол з українським акцентом» та «Наші Янкі – усе про українців у МЛС». Вузька тематична спрямованість дозволяє авторам чітко фокусувати контент на запитах конкретних спортивних спільнот. Це демонструють подкасти: «Чумаки» (біг), «Велоподкаст» (велоспорт), «А весла де?» (веслування), «12×3» (бокс), «Пляжкаст» (пляжний волейбол). Водночас на ринку аудіоподкастів є і мультидисциплінарні проєкти, які не обмежуються однією спеціалізацією та записуються універсальними медіастудіями чи професійними журналістами, як-от «Базований Podcast» та «Sporthubmedia».

За рівнем професіоналізму Т. Булах [1, 14] виокремлює професійні та аматорські проєкти. До професійного сегмента належать подкасти журналістів, які оперують статистикою, фахово аналізують результати та

пропонують експертне коментування подій. Натомість аматорські подкасти часто створюють тренери з бігу чи фітнесу, які допомагають аудиторії підтримувати фізичну форму в умовах війни або використовувати спорт як засіб психологічного розвантаження. Прикладами таких проєктів є «GymКаст», «Just run» та «Низький пульс». До журналістських професійних проєктів на українському ринку зараховуємо подкасти: «Коментаторська» (О. Мандзій, С. Захарченко), «Точимо леза. Подкаст про фігурне катання» (І. Мушинська, К. Макаревська), «Нестріляючий лижник» (А. Сухецький), а також мультидисциплінарні й нішеві проєкти за участі В. Волочая, І. Мушинської, І. Бойка, Ю. Шевченка («White Circus», «Єврофутбол»). Особливістю цих подкастів є залучення професійних атлетів як запрошених гостей, що дозволяє доповнити аналітику ведучих ексклюзивними інсайтами про «спортивні залаштунки». Цей формат успішно реалізують «Перший тенісний подкаст» (О. Черненко, С. Конторчик) та «Біжи стрибай» (І. Мушинська, В. Волочай, О. Мандзій).

Натомість американський подкастер Е. Нюзум [3], класифікуючи аудіопродукти, керується способом їхнього створення і виокремлює: подкаст-монолог, подкаст-інтерв'ю, подкаст-дискусію, наративні та документальні подкасти. На українському аудіоринку до подкасту-монологу можна віднести: «Нестріляючий лижник» (біатлон), «F1 Podcast» (Формула-1), «12×3» (бокс). У категорії подкастів-інтерв'ю помітними є проєкти «Олімпійський вогонь», «НеРгоБіг», «run FOR fun. Біг заради задоволення» та «Давай з понеділка!». Водночас до подкастів-дискусій, де контент будується на живому обговоренні теми кількома спікерами, належать: «Сичарня» (футбол), «Думки диванного експерта» (теніс, футбол), «З понеділка!» (аматорський спорт) та «Подкаст UA-Футбол».

За словами В. Волочая, в українському сегменті домінує подієвий подкастинг, водночас відчувається дефіцит аудіосеріалів, документальних проєктів та продуктів, зосереджених на конкретних чемпіонатах (наприклад, про французьку Лігу 1, де виступає українець Ілля Забарний) [4]. Такі формати є складнішими у виробництві, проте вони вже представлені на ринку. Зокрема, наративні спортивні подкасти пропонують комплексне висвітлення певного явища чи події, де коментарі учасників та експертів інтегровані в цілісну історію. Одним із перших зразків цього жанру став реаліті-подкаст «Виклик» Суспільного Мовлення. У ньому Катя Ніколенко готується до півмарафону під наглядом тренера Сергія Попова, а динаміка підготовки та інтрига щодо фінального результату формують наративну напругу. Крім того, через наратив автори реконструюють архівні історії, що простежується в спецвипусках «F1 Podcast Club». Документальний складник на українському медіаринку представлений спецпроєктами, що досліджують конкретні змагання впродовж тривалого часу. Серед них варто виділити:

«Спортивний вайб: зимова олімпіада», «Український біатлон: історії успіху» та серію випусків проєкту «Наші 30. Жива історія», присвячену становленню незалежного спорту України.

Отже, повномасштабне вторгнення рф зумовило інтенсифікацію кількісного та якісного зростання українського спортивного подкастингу. Реагуючи на суспільний запит, автори трансформували цей сегмент із суто інформаційного в глибоко аналітичний та рефлексивний. Ключовою тенденцією періоду стала професіоналізація контенту: залучення атлетів і тренерів як постійних експертів, дозволило медіапродуктам вийти за межі простої констатації результатів, пропонуючи слухачам ексклюзивні інсайти і розуміння внутрішніх процесів у спортивних інституціях. Водночас виокремилися два стратегічні напрями рефлексії: частина проєктів фокусується на адаптації українського спорту до реалій війни, тоді як інша задовольняє потребу в ескапізмі та міжнародній експертизі через аналіз іноземних чемпіонатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Булах Т. Класифікація подкастів як наукова проблема. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* Серія : Філологія. Журналістика. 2023. Т. 34 (73). № 6. С. 205–211.

2. Мамонова Г. В Україні з'явилась перша професійна премія для подкастерів. Суспільне Подкасти – серед номінантів. *Суспільне Культура.* URL: https://surl.lt/nwvoko (дата звернення: 01.04.2026).

3. Нюзум Е. Гучніше! Як створювати круті подкасти. Харків : Віват, 2022. 336 с.

4. Подкасти про спорт: лагідна подкастизація та відставання на 10 років | Віталій v1lat Волочай. *Мед для вух*. URL: https://surl.li/aigylh (дата звернення: 03.04.2026).

5. Скуртул Г. Як звучить війна: наративні подкасти як продукт медіаконвергентності. *Держава та регіони. Соціальні комунікації* : Запоріжжя, 2023. № 4 (56). С. 50–58.

6. Cumulus Media And Signal Hill Insights' Podcast Download – Report. *Westwood One*. URL: https://surl.lu/njwixm (дата звернення: 18.03.2026).

7. Podcast database. *Listennote.* URL: https://www.listennotes.com/podcast-datasets/solutions/ (дата звернення 31.03.26).

УДК 007 : 304 : 070
Бойко А. О. [1], Островська Н. В.[2]
[1] студ. гр. СН-312 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. наук соц. ком., доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРИКЛАДНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ШІ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ СТВОРЕННЯ ДАТА-ІСТОРІЇ

Трансформація журналістики даних під впливом штучного інтелекту сьогодні досягла етапу, коли технології перестали бути просто допоміжними інструментами й перетворилися на цілісну екосистему, що охоплює весь життєвий цикл створення дата-історії. Сучасний журналіст більше не обмежений технічними бар'єрами написання складного коду для пошуку інформації або виснажливим ручним очищенням неструктурованих масивів. Натомість фокус змістився в бік управління інтелектуальними агентами, які здатні обробляти терабайти інформації – від текстових документів до супутникових знімків та відеоматеріалів – для виявлення закономірностей, раніше недоступних для людського ока.

Еволюція інструментарію ШІ дозволяє інтегрувати контекст і сенс безпосередньо в процес збору даних. Це означає, що дані більше не сприймаються як сухі цифри чи факти; вони стають частиною динамічного наративу, де кожен етап – від першого запиту до фінального інтерактивного графіка, мапи, візуалізації – підтримується алгоритмами, що розуміють структуру та взаємозв'язки всередині інформаційного поля.

Традиційні методи вебпошуку, що базувалися на жорстких правилах програмування, виявилися занадто вразливими до будь-яких змін у верстці вебсайтів. Тому на зміну їм прийшов семантичний скрейпінг, де ШІ-асистенти використовують логіку природної мови для ідентифікації та витягування потрібної інформації.

Для дата-журналістів багатьох розвинених країн існує такий інструмент як ScrapeGraphAI, що став флагманським і реалізує підхід, орієнтований на схему даних. Замість того, щоб вказувати шлях до конкретного елемента, журналіст використовує промпт на кшталт «Витягни всі назви департаментів та суми бюджетних асигнувань». Система автоматично аналізує структуру і формує валідовану відповідь на наданих чи знайдених файлах [1, с. 15].

Журналісти використовують такі інструменти для вилучення даних з урядових звітів, де таблиці часто приховані за розгорнутими рядками або складними навігаційними елементами. Використання інструментарію ШІ дозволяє системі самостійно шукати інформацію на декількох сторінках одночасно, що критично важливо для моніторингу наприклад державних закупівель або активності в соціальних мережах.

Особливе місце займає сервіс Apify, який пропонує понад 6000 готових «варіантів» для пошуку і моніторингу складних платформ, таких як Instagram, TikTok або Twitter/X [1, с. 21]. Це дозволяє розслідувачам аналізувати поширення дезінформації або відстежувати активність політичних фігур у реальному часі. Автоматизація через такі платформи дозволяє налаштувати регулярний збір даних, наприклад, щогодинне новлення бази новин.

Після етапу збору дані часто вимагають глибокої обробки. Журналісти витрачають до 80% часу на виправлення помилок, видалення дублікатів та стандартизацію форматів. Інструменти на кшталт Numerous.ai інтегрують можливості ШІ безпосередньо в Google Sheets або Excel. Це дозволяє журналістам використовувати формули природною мовою для виконання складних операцій очищення.

Функція Data Analyst дозволяє завантажувати великі CSV-файли й проводити комплексне очищення за допомогою Python-скриптів, які ШІ пише та виконує самостійно. Журналіст може попросити «Знайди всі аномальні значення в колонці» або «Об'єднай категорії», і система миттєво обробить тисячі рядків [2].

Важливим аспектом є перетворення хаотичних заміток або результатів інтерв'ю в структуровані бази даних. Інструменти на кшталт TextSniper та NoteThisDown використовують ШІ для витягування тексту з відеодзвінків, рукописних записів або слайдів презентацій. Це дозволяє створювати бази даних на основі візуальних джерел, що раніше вважалося надто трудомістким процесом.

У великих розслідуваннях, де джерелами є сотні різних типів файлів, використовуються спеціалізовані рішення, такі як Talend Data Preparation або Trifacta. Вони застосовують машинне навчання для розпізнавання типів даних та пропонують журналістам автоматичні рекомендації щодо структурування, наприклад, виявлення прихованих зв'язків між організаціями та особами через автоматичне тегування сутностей.

Водночас однією з проблем журналістики даних залишається те, що важлива інформація часто публікується у форматах, непризначених для аналізу, зокрема в захищених PDF. Особливо коли наявні складні таблиці або багатоколонкова верстка. Натомість ШІ-рішення, такі як Talonic, використовують візуальне розуміння документа, подібне до людського сприйняття [2].

Такі платформи, як Google Document AI та Adobe PDF Extract API, дозволяють не просто витягувати текст, а й зберігати «порядок читання» та ієрархію заголовків. Це критично важливо для аналізу судових звітів або банківських виписок, де розташування числа в таблиці визначає його сенс.

Сучасні редакції впроваджують автоматизовані конвеєри, де кожен новий PDF-документ, отриманий через запит на публічну інформацію, автоматично проходить через систему. Вона класифікує документ, витягує ключові показники і надсилає повідомлення журналісту, якщо виявлено збіг із «чорним списком» компаній або осіб. Це радикально скорочує час від отримання даних до виходу публікації.

Проте провідні медіа-організації все частіше відмовляються від загальних інструментів на користь власних розробок, адаптованих під специфічні потреби журналістів-розслідувачів. Зокрема, «Washington Post» розробила власний ШІ-інструмент під назвою Haystacker, призначений для аналізу величезних масивів неструктурованих даних [3]. Його головна перевага полягає у здатності працювати одночасно з відео, фото та текстом, виявляючи патерни, які важко помітити при ручному перегляді. Вайн Кхосла, технічний директор видання, зазначає, що врахування журналістської етики та специфіки перевірки фактів є найважливішим для будь-якої моделі використаних ШІ.

Отже, використання штучного інтелекту в журналістиці даних дозволяє автоматизувати більшу частину рутини та аналізувати будь-які формати – від захищених PDF до відео й аудіо. Це забезпечує перехід до автоматизованих конвеєрів аналізу в реальному часі для виявлення прихованих зв'язків. При цьому людина залишається ключовою фігурою, яка гарантує журналістську етику та адаптацію алгоритмів під конкретні завдання дата-журналіста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. de-Lima-Santos M.-F., Salaverría R. From Data Journalism to Artificial Intelligence: Challenges Faced by La Nación in Implementing Computer Vision in News Reporting. *Palabra Clave*. 2021. Vol. 24, no. 3. P. 1–40. URL: https://doi.org/10.5294/pacla.2021.24.3.7

2. Kuek Ser K. K. Best Practices for Data Journalism. *Knowledge Bridge. Global Intelligence for the Digital Transition*. URL: https://surl.li/rxqfpn

3. Shapiro A. The Washington Post Debuts AI-Powered "Ask The Post" for User Insights. *AiNews.com*. URL: https://www.ainews.com/p/the-washington-post-debuts-ai-powered-ask-the-post-for-user-insights

УДК 007 : 304 : 070
Горбач В. О.[1], Волинець Г. М.[2]
[1]студ. гр. СН-315м НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФОТОСТОРІТЕЛІНГ ЯК ЧАСТИНА МОЈО: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖАНРУ

Мобілографія, тобто створення зображень за допомогою мобільних пристроїв, набуває особливого значення у сучасній медіасфері. Вона дозволяє зручно та швидко фіксувати ритм і динаміку міського середовища, що робить її доступною як для професіоналів, так і для аматорів. За останнє десятиліття мобільні пристрої стали не лише повсякденним засобом комунікації, а й потужним інструментом для професійної діяльності у сфері журналістики та креативної візуальної комунікації. Дослідження мобільної фотографії лише набирають обертів. Зокрема, серед робіт, що розглядають це явище, вирізняються такі: Р. Пазюк із дослідженням «Мобілографія як інструмент кросмедійної журналістики», М. Балаклицький із працею «Зображальна журналістика», а також Д. Загоруйко з аналізом «Селфі-журналістика як феномен соціальної комунікації». Ці праці розкривають окремі аспекти мобільної фотографії, зокрема її роль у журналістиці, але залишають багато простору для подальших досліджень. Особливий інтерес становить аналіз соціальних мереж як платформ для креативної діяльності.

Вперше поняття мобілографії було введено засновником «Всесвітнього товариста мобілографів» Д. Резваном. Мобілографія (від лат. mobilis – «рухливий», і грец. γραφη – «писати») – спочатку термін позначав різновид фотографічного мистецтва, пізніше – набув широкого вжитку. Також Р. Пазюк дає своє визначення поняттю: «Мобілографія – це спосіб творення візуального контенту, який ґрунтується на одержанні художнього та/або інформаційного фото- чи відеоматеріалу за допомогою камер, убудованих у мобільні комунікаційні пристрої (здебільшого телефони, смартфони, планшети)» [4]. Поняття мобілографія можна розуміти також, як багатогранну і динамічну практику створення зображень, сформовану постійними припливами та відпливами нових комунікаційних технологій і мінливою природою мобільних медіа [6]. Таким чином, мобілографія стала важливим явищем у сучасній фотографії та журналістиці, змінюючи підходи до створення й поширення візуального контенту. Використання мобільних пристроїв зробило фотографію доступною для широкого кола людей, що сприяло появі нових жанрів, зокрема мобільного репортажу та мобільної новинарної фотографії. Смартфони забезпечують швидкість та оперативність фіксації подій, що є особливо важливим для журналістики.

У мобільній журналістиці (MoJo – Mobile Journalism) фотосторітелінг перестав бути просто ілюстрацією до тексту. Це спосіб розповіді закінченої історії, де візуальний ряд є основним носієм смислу, а смартфон – єдиним інструментом для зйомки, монтажу та публікації. У науковому дискурсі поняття сторітелінгу викликає активне зацікавлення: в українському та зарубіжному журналістикознавстві науковці активно вивчають особливості цього жанру (Л. Василик, С. Горевалов, А. Дзюбко, В. Санін). Фотосторітелінг визначається як специфічний метод нарації за допомогою засобів фотографії. Вчені пропонують кілька жанрово-типологічних класифікацій щодо жанру сторітелінг, що свідчить про сучасні трансформації цієї форми.

Так, А. Дзюбко диференціює сторітелінг за критерієм медійної реалізації на мультимедійний (інтеграція тексту, відео, аудіо та анімації в межах однієї платформи), кросмедійний (адаптація та дублювання єдиного наративу на різних ресурсах, згідно з концепцією К. Молоні) та трансмедійний, що передбачає розгортання сюжетних ліній через систему взаємопов'язаних медіамайданчиків [2]. Аналогічний підхід простежується у працях О. Куликової та О. Харитоненко, які, окрім технологічних аспектів (мультимедійний, цифровий, трансмедійний), виокремлюють вербальні форми (усний та текстовий сторітелінг), а також функціональний тип – сторітелінг прямої дії, спрямований на досягнення конкретних практичних результатів та суспільних змін [3]. Натомість В. Санін [5] пропонує типологію, засновану на рівні інтерактивності та ролі реципієнта в комунікативному акті. Вчений розрізняє класичний сторітелінг (монологічний виклад за пасивного сприйняття аудиторією), активний (спільне конструювання та трансформація наративу учасниками) та цифровий сторітелінг, який поєднує методи активної залученості з широким використанням сучасного інструментарію технічної фіксації та обробки контенту.

Отже, згідно з науковими дослідженнями [1], фотоісторія визначається як самостійний жанр фотожурналістики, де візуальний ряд не виконує допоміжну ілюстративну функцію, а виступає автономним засобом формування зв'язного наративу. Сутність даного жанру полягає у створенні послідовної серії експозицій, що через сюжетну цілісність та візуальні символи транслюють концептуальну ідею та забезпечують глибоку емоційну взаємодію з аудиторією. Ключовою характеристикою фотоісторії є антропоцентричність, оскільки через фіксацію людських емоцій та персоналізованих досвідів розкривається багатогранність і контекстуальна глибина подій. Структурно фотоісторія відповідає канонам літературного оповідання, де кожен наступний кадр доповнює попередній, відтворюючи хронологію, розвиток характерів або причинно-наслідкові зв'язки. Виходячи

за межі суто фактологічної фіксації, такі роботи набувають символічного значення, що підтверджується, зокрема, документальними циклами Євгена Малолєтки, де через зображення зруйнованої інфраструктури та цивільних жертв реалізується трагічний і водночас героїчний наратив.

Таким чином, жанрова специфіка фотоісторії полягає у здатності документувати реальність шляхом створення багаторівневих візуальних конструкцій, які поєднують інформативність із потужним аксіологічним впливом на реципієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грунт К., Дрешпак В. Воєнна тематика у фотоматеріалах українських медіа 2022–2023 років. Українські та світові медіа під час повномасштабного вторгнення рф: нові вимоги та виклики : матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції для молодих учених (м. Вінниця, 20 квітня 2023 р.). Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса. 2023. URL: https://juawm.donnu.edu.ua/article/view/14158

2. Дзюбко А. Українські революції у трансмедійному сторітелінгу: авторський проєкт : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра / Український католицький університет. Львів : б.в., 2020. 78 с.

3. Куликова О. Сторітелінг як важлива складова професійної підготовки майбутніх журналістів. The interaction of journalism, advertising and PR in the modern media space : International scientific conference. Częstochowa, Republic of Poland. 12–13 Oct. 2022. P. 53–56. URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/264/7312/15217-1?inline=1

4. Пазюк Р. Мобілографія як інструмент кросмедійної журналістики. Кросмедіа: контент, технології, перспективи : колективна монографія / за заг. ред. д. н. із соц. ком. В.Е. Шевченко. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2017. С. 125–129.

5. Санін В. Сторітелінг як один з ефективних методів викладання. Science and Education: Problems, Prospects and Innovations. 2021. С. 859–868. URL: https://www.researchgate.net/profile/Olena-Murzina/publication/355444685_Small_private_online_courses_SPOC_as_a_new_approach_to_higher_education/links/61712d9d435dab3b758adbc7/Small-private-online-courses-SPOC-as-a-new-approach-to-higher-education.pdf#page=859

6. Keep D. Artist with a Camera-Phone: A Decade of Mobile Photography. Mobile Media Making in an Age of Smartphones / Edited by Marsha Berry, Max Schleser. Australia, New Zealand: Royal Melbourne Institute of Technology, Massey University. 2014. P. 14–24. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137469816_2

УДК 007 : 304 : 070
Куцай М. Р.[1] Волинець Г. М.[2]
[1]студ. гр. СН-312 НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ КІНОРЕЦЕНЗІЇ

Серед журналістських критичних матеріалів ключовою вважається рецензія. Сучасні дослідники дають дуже схожі визначення рецензії. Так, С.Кость у навчальному посібнику «Вступ до журналістики» пропонує таке тлумачення: «Рецензія – аналітичний жанр журналістики (і літературно-мистецької критики), що оцінює твори художньої літератури і мистецтва, наукову творчість, а також тексти, що відображають будь-який вид життєдіяльності людини і суспільства» [4, с.337]. І.Михайлин зазначає, що «Рецензія – жанр, у якому передбачається інтерпретація та оцінка сучасного художнього або наукового твору. Типологізується за видами мистецтва (літературна, театральна, художня, музична) та за глибиною осмислення явищ (анотаційна, аналітична, дискусійна, відкритий лист)» [5]. Загалом, науковці підкреслюють, що «рецензія – це дослідження, аналіз (перш за все критичний) твору художньої літератури, мистецтва, науки, журналістики тощо» [2, с.194]. Основним функціональним призначенням журналіста у процесі рецензування є виявлення та інтерпретація імпліцитних смислів твору, які залишаються недоступними для пересічного читача/ глядача. З огляду на інтенсивність сучасного інформаційного потоку та неможливість охоплення всього масиву мистецької й наукової продукції, критичний відбір об'єкта аналізу вимагає від автора чіткої детермінації соціокультурної чи наукової значущості обраного явища. Жанрова специфіка рецензії полягає у домінуванні аналітичного складника над описовим, що виключає простий переказ змісту на користь усебічного об'єктивного дослідження структури та концепції твору. Науково-критичний підхід передбачає побудову логічно завершеного доказового міркування, де центральна авторська теза щодо якості чи фаховості об'єкта аналізу підкріплюється системою ґрунтовних аргументів, що забезпечує верифікацію зроблених висновків.

Кінорецензія – типологічний різновид жанру, що, за словами К.Єськової, «здійснює детальний аналіз кінопродукту з метою встановлення його мистецтвознавчої й загальнолюдської цінності, формування у читача високих естетичних ідеалів» [1, с.155]. У. Зьомко розглядає кінорецензію як мовленнєвий жанр і визначає як «критичний відгук на твір кіномистецтва, який відбиває лінгвокультурні ознаки концептуалізації дійсності у сфері кінематографічної діяльності. Інтенція автора рецензії у кінокритиці як головний текстотвірний чинник зумовлює реалізацію комунікативних

стратегій, тактик та добір відповідних мовленнєвих ходів, частотність та мовні маркери яких відображають лінгвокультурні і гендерні ознаки певної лінгвокультурної спільноти» [3, с.28]. Дослідниця підкреслює, що спеціалізована кінокритика орієнтується на ґрунтовний аналіз кінотвору та всі аспекти кінематографічного процесу, де особлива увага приділяється інтелектуальній складовій, філософському осмисленню ідейно-тематичного змісту й залученню глибокого пізнавального контексту, зрозумілого професійній спільноті. Натомість якісна та побутова кінокритика мають більш прикладний характер, фокусуючись на викладі сюжету, оцінці акторської майстерності, постаті режисера та висвітленні здобутих нагород. При цьому побутовий сегмент критики, який здебільшого обирає об'єктом аналізу резонансні та сенсаційні стрічки, характеризується підвищеною емоційністю та використанням яскравих експресивних засобів для вираження авторської оцінки.

Варто також зазначити, що кінорецензування важають одним із найбільш трудомістких і складних видів критичного аналізу через багатоаспектну природу самого об'єкта дослідження. На відміну від літературної критики, де фокус уваги зосереджений переважно на тексті та його авторі, кінокритик змушений працювати із синтетичним видом мистецтва, що вимагає одночасної та комплексної оцінки режисерської концепції, сценарію, акторської інтерпретації, а також візуального й музичного оформлення твору. Таким чином, рецензент має збалансувати аналіз зусиль цілого творчого колективу, що потребує від нього глибоких знань у різних галузях мистецтва.

Науковці зазначають, що сучасна кінорецензія функціонує як складний синтетичний жанр, що поєднує в собі елементи мистецтвознавчого аналізу, публіцистичної гостроти та маркетингового інструментарію. Жанрова специфіка сучасної критики визначається її багаторівневою структурою, де поруч із традиційним аналізом режисерської концепції, сценарію та акторської гри обов'язково присутній розгляд технологічних аспектів (візуальних ефектів, звукового дизайну) та контекстуальних зв'язків. Тематичне наповнення сучасної кінорецензії значно розширилося за межі суто художнього обговорення фільму, дедалі частіше охоплюючи гострі соціальні питання, політичні меседжі, культурні тенденції, питання ідентичності, гендеру чи історичної пам'яті; визначають відповідність твору актуальним етичним нормам. Часто рецензія виходить за межі самого фільму, перетворюючись на коментар до актуальних суспільних процесів.

Особливу роль відіграє стратегічна спрямованість тексту (за спостереженням У. Зьомко), де автор, використовуючи різні тактики – від відвертого розвінчання («стратегія на пониження статусу») до ідеалізації («стратегія на підвищення статусу»), формує в читача певну систему оцінок.

Завдяки цифровізації жанр набув інтерактивності, що проявляється в тактиках діалогу з аудиторією та самопрезентації критика як лідера думок, що робить сучасну кінорецензію не просто текстом про фільм, а активним учасником соціокультурного процесу. Також важливою особливістю є мультимедійність і адаптація до цифрового середовища: кінорецензії публікуються не лише у друкованих виданнях, а й у блогах, на платформах, у соціальних мережах, де вони можуть супроводжуватися трейлерами, кадрами чи відеоформатами. Це впливає на стиль – він стає більш стислим, яскравим і часто неформальним.

Отже, сучасна кінорецензія постає як динамічний і багатогранний жанр, що поєднує глибокий мистецтвознавчий аналіз із актуальною публіцистикою та елементами масової комунікації. Складність жанру зумовлена необхідністю комплексної оцінки колективної праці режисера, сценариста й акторів, що реалізується через розмаїття авторських стратегій – від об'єктивного представлення до емоційного розвінчання чи ідеалізації. Тематично кінорецензія виходить за межі аналізу фільму, охоплюючи ширший соціокультурний контекст і актуальні суспільні проблеми. Водночас розвиток цифрових медіа зумовлює її орієнтацію на інтерактивність, стислість і наближеність до читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єськова К. В. Жанрові модифікації сучасної кінорецензії (на прикладі рецензій на фільм «Захар Беркут» А.Сейтаблаєва та Д. Вінна). Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі». Запоріжжя, 2020. С. 155–160.

2. Журналістський фах: газетно-журнальне виробництво: навчальний посібник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2012. 352 с.

3. Зьомко У. Лінгвокультурні, текстотвірні та гендерні особливості рецензії у кінокритиці : дис.…канд. філол. наук: 10.02.04 /Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2019. 272 с.

4. Кость С. Вступ до журналістики : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 512 с.

5. Михайлин І. Основи журналістики. Київ : ЦУЛ, 2002. 284 с.

УДК 007 : 304 : 070
Кущевський М. Ю.[1], Панченко С. А.[2]
[1]студ. гр. СН-315м НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ЯК ВИДУ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ

Військова журналістика у світі є важливою галуззю журналістики, яка відображає військові події, конфлікти та воєнні дії. Вона має свої особливості та вимоги, які залежать від країни та контексту, в якому вона функціонує. Військові журналісти відправляються на передову лінію, щоб відображати події, які відбуваються в реальному часі.

Сьогодні війна ведеться не лише на полі бою, а й у площині смислів. Журналісти тут – ключові гравці, які документують реальність та надають голос постраждалим. Водночас їхні ролі та умови праці суттєво різняться: від фіксації воєнних злочинів до роботи в тилу, що визначає ступінь небезпеки та характер їхніх матеріалів.

В українському медіапросторі розрізняються два ключові поняття: військовий журналіст і воєнний журналіст. Ці ролі різні за статусом, підготовкою, ступенем залученості до військових структур, але обидві критично важливі в умовах збройного конфлікту. Воєнні журналісти – це, як правило, цивільні репортери, які працюють у зоні бойових дій або висвітлюють війну з аналітичної, гуманітарної чи документальної перспективи. Вони не є частиною армії, не мають права брати участь у боях, але їхня робота пов'язана з високими ризиками. Військові журналісти – це фахові військовослужбовці, які мають журналістську підготовку. Вони входять до складу Збройних сил України, можуть перебувати на передовій, мають право носити зброю та брати участь у бойових діях. Вони діють від імені армії, ведуть стратегічну комунікацію, документують бойові події зсередини військових структур. Ця відмінність набуває особливого значення в умовах воєнного стану – особливого правового режиму, що встановлюється в Україні у разі збройної агресії чи загрози нападу (відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»). Він передбачає надання особливих повноважень органам влади, військовому командуванню та військовим адміністраціям, а також можливість тимчасового обмеження конституційних прав, включно зі свободою слова.

Військова журналістика є специфічною сферою медіакомунікацій, що функціонує в екстремальних умовах та підпорядковується особливим етичним і правовим нормам. Її функціональне призначення окреслюється в таких межах:

1. Інформування в умовах високої динаміки. Головним завданням є оперативне висвітлення перебігу бойових дій, стану безпеки та гуманітарної ситуації.

2. Документування історії. Фіксація воєнних злочинів та подій для майбутніх юридичних процесів (трибуналів) та історичної пам'яті.

3. Комунікаційний міст. Виступає сполучною ланкою між фронтом і тилом, формуючи суспільне сприйняття війни.

Повномасштабна військова агресія проти України докорінно змінила ландшафт сучасної масової комунікації, перетворивши військову журналістику з вузькоспеціалізованої галузі на ключовий елемент національної безпеки. В умовах «першої великої війни ери смартфонів» традиційні журналістські стандарти проходять випробування на міцність, адаптуючись до нових технологічних та етичних реалій.

Етико-правові обмеження та безпека є пріоритетними аспектами діяльності військового журналіста. Домінуючим є принцип «не нашкодь», де обов'язковим є нерозголошення локацій, чисельності військ та планів операцій. Важливого значення набувають поняття цензури та самоцензури, бо виникає необхідність балансувати між правом суспільства на інформацію та державними інтересами в межах чинного законодавства воєнного стану. Військова журналістика має свої етичні принципи, які включають захист права на інформацію, дотримання конфіденційності джерел, повагу до жертв війни та їхніх сімей, а також уникання пропаганди та маніпуляції.

На сьогодні військові структури та журналісти використовують різні комунікаційні стратегії залежно від мети. Стратегія «Стратегічного наративу» полягає у формуванні єдиної логічної історії про причини, хід та мету війни. Це допомагає підтримувати моральний дух та міжнародну підтримку. Стратегія «Обмеженого доступу» – це фільтрування інформації, що є важливим OPSEC (операційної безпеки), щоб ворог не дізнався про плани через медіа. Стратегія «Гуманізації» – це фокус не на цифрах (кількість пострілів чи квадратних кілометрів), а на особистих історіях солдатів, волонтерів та цивільних. Це створює сильний емоційний зв'язок із аудиторією. Для роботи на випередження фейків застосовується стратегія «Превентивного спростування». Журналісти та пресофіцери оперативно публікують факти, щоб закрити інформаційний вакуум, який інакше заповнить пропаганда ворога.

Технологічний прогрес ведення сучасної війни вимагає нових підходів до подачі інформації, відповідно й нових форматів військової журналістики у медіакомунікаційній площині.

1. Ембеддінг (Embedded Journalism). Журналіст інтегрується в підрозділ. Відповідний формат: довгі репортажі (longreads) або серії відеощоденників, що показують війну «очима солдата».

2. OSINT-журналістика (Open Source Intelligence). Розслідування на основі відкритих даних (супутникові знімки, відео з соцмереж, геолокація). Формат: Аналітичні дашборди, інтерактивні карти бойових дій та відеорозбори «прильотів» чи переміщень техніки.

3. «Гонзо-журналістика» та стріми. Максимально суб'єктивний, часто немонтований контент у реальному часі. Формат: Прямі ефіри (стрими) в TikTok/Telegram, де журналіст або сам військовий стає репортером. Це створює найвищий рівень довіри, але несе величезні ризики для безпеки.

4. Мультимедійний сторітелінг. Поєднання тексту, професійного фото, звуків бою та інфографіки. Формат: Спецпроєкти (наприклад, матеріали в Ukraïner), де через інтерактивну верстку читач «проходить» шлях разом із героями.

Отже, військова журналістика сьогодні трансформувалася з простого інформування про хід бойових дій у складний інструмент стратегічних комунікацій. Основними рисами цього виду комунікації є робота в зоні високого ризику, використання спеціалізованої термінології та необхідність дотримання правил інформаційної безпеки, щоб не стати джерелом розвідданих для ворога. Водночас військова журналістика виконує критичну соціальну функцію: вона стає містком між фронтом і тилом, формує національний наратив та документує події для майбутніх трибуналів, трансформуючи сирий досвід війни у зрозумілі суспільству образи та факти.

УДК 007 : 304 : 070
Пугач Р. П. [1], Тонкіх І. Ю.[2]
[1] студ. гр. СН-312 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЖУРНАЛІСТИКА РІШЕНЬ ЯК МОДЕЛЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА

Медіасистема України наразі переживає період глобальних трансформацій. Ці зміни насамперед стосуються регіональних ЗМІ, адже вони сьогодні стикаються із двома викликами водночас – стрімкою цифровізацією та повномасштабним вторгненням РФ: інтеграція в інтернет-простір призводить до зростання конкуренції не лише з іншими ЗМІ, а й із соціальними медіа, а бойові дії ускладнюють роботу локальних медіа, зокрема в прифронтових регіонах, унаслідок чого редакції змушені або припиняти свою діяльність, або продовжувати її в умовах релокації. В такій ситуації зміна підходів до роботи стає не лише питанням престижу чи інновацій – вона є запорукою фізичного та інституційного виживання. Тому

пошук нових моделей трансформації локальних медіа наразі є вкрай актуальним.

Метою дослідження є визначення переваг журналістики рішень як моделі трансформації регіональних онлайн-медіа України.

Методологічні засади журналістики рішень досліджуються в роботах Я. Бакаєвич, О. Гондюл, А. Житнікової, В. Касянчук, Ю. Любченко, Т. Слотюк, Н. Фенько, Н. Черепової та ін. Проте особливої уваги науковців наразі потребує практичний досвід локальних медіа щодо реалізації моделі журналістики рішень у їх діяльності.

Повномасштабне вторгнення РФ стало найбільшим каталізатором змін у структурі регіональних ЗМІ. Традиційна модель функціонування медіа, яка спиралася на рекламний ринок та стабільні кадри, припинила існування. Безпекові ризики, окупація територій та відтік кадрів завдали сильного удару по медіаринку у багатьох регіонах країни. Одним із найбільших викликів також є зміна інформаційних потреб аудиторії. Читачі, перебуваючи у стані постійного стресу, почали відчувати «інформаційне перенасичення» та втому від негативних новин. Через це регіональні редакції були змушені шукати нові підходи до створення та дистрибуції своїх матеріалів.

Конструктивний підхід демонструє журналістика рішень, головною метою якої є пошук потенційних варіантів розв'язання проблем замість констатації факту наявності проблеми. Розповіді про рішення, підкріплені вагомими аргументами та наочними прикладами, розкривають механізми, завдяки яким певні підходи виявляються дієвими чи безрезультатними.

Важливу роль у розвитку журналістики рішень в Україні відіграли такі організації як Національна спілка журналістів України (НСЖУ), Інтерньюз-Україна, Media Development Foundation та Інститут розвитку регіональної преси (ІРПП). На тлі зростання популярності цього підходу у світовій журналістиці ці організації почали проводити тренінги, вебінари та конкурси на найкращі матеріали журналістики рішень.

Один із вдалих прикладів журналістики рішень, на наш погляд, – це полтавське медіа «Зміст». Із моменту створення у 2017 р. редакція ставила собі за мету «розширювати аудиторію й надихати на зміни для розвитку громад, боротися за увагу активної частини суспільства й приносити йому користь» [2]. Перші матеріали, що втілювали модель журналістики рішень, з'явились тут після початку повномасштабного вторгнення. Редакторка «Змісту» Анастасія Добряк зазначає, що в цей період до Полтавської області переїхало чимало внутрішньо переміщених осіб, які відкривали власні бізнеси [3].

Такі історії спонукали медійників розпочати роботу саме в напрямі журналістики рішень: «Ми побачили, що змінилися теми, які були б цікаві людям та що цікавить ВПО. Тому наша журналістика рішень почалася з того,

як жити мешканцям Харкова у нашому місті. Після того, як ми відповіли на всі питання, які цікавили переселенців, ми почали розказувати їхні історії, показувати обличчя» [3].

Сьогодні на сайті цього онлайн-медіа публікують матеріали, присвячені локальним ініціативам, історіям людей, які намагаються змінювати місто або громаду. Так, наприклад, у статті «Енергетика без «чарівної кнопки»: як дані, план і партнерства роблять громаду енергоефективною» автор висвітлює ефективні рішення для енергостійкості під час блекаутів на прикладі міста Миргород [2].

У Запорізькій області прикладом впровадження моделі журналістики рішень є онлайн-медіа «SODA». Із початку заснування у 2023 році медіа позиціонувало себе як «перше медіа міста, яке не просто інформує про проблеми, але і шукає їхні рішення» [4].

Такі матеріали публікують на сайті медіа у розділі «Рішення» [4]. Всі заголовки тут мають схожу структуру – вони складаються із двох частин, де сформульовано проблему й анонсовано її розв'язання, як-от: «10 хвилин пішки – і ти в парку»: нове бачення зелених просторів міста»; «Шлях до покращення ментального здоров'я: де надають безоплатну психологічну допомогу у Запоріжжі»; «Різнотрав'я як альтернатива газонам: екоактивісти досліджують новий формат озеленення Запоріжжя»; «Коли зникає світло – зупиняється життя»: як гібридні сонячні станції підсилюють лікарні Запоріжжя»; «Енергобезпека України: як запоріжці можуть допомогти енергосистемі вже сьогодні»; «Рух єдності»: як молодь Василівської громади долає бар'єри через спорт»; «Зелена енергетика: як це працює у Запоріжжі» тощо [4].

У розділі «Рішення» можна знайти локальні історії успіху, поради й рекомендації, приклади реалізації рішень на місцевому рівні тощо. Журналісти наводять аргументи щодо ефективності чи неефективності певного рішення. Цей прийом українська дослідниця А. Житнікова вважає одним із інструментів, що збалансовує позитив і негатив у матеріалах журналістики рішень [1].

Отже, журналістика рішень має потенціал стати ефективною моделлю трансформації для українських регіональних медіа в умовах війни та цифровізації. Досвід діяльності видань «Зміст» та «SODA» засвідчує ефективність переходу від констатації факту наявності проблем регіону до пошуку конструктивних рішень та шляхів його подальшого відновлення. Впровадження цієї моделі дозволяє редакціям долати інформаційну втому та недовіру аудиторії та стимулювати розвиток громад. Найбільшу актуальність це має для прифронтових регіонів, які зазнали великих втрат унаслідок бойових дій та потребують розв'язання численних проблем, з якими стикнулися під час війни. Втім, журналістика рішень може стати моделлю

трансформації для українських онлайн-медіа будь-яких регіонів у повоєнний період, що може бути предметом уваги науковців у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Житнікова А. Комунікаційний потенціал журналістики рішень в Україні. Діалог: медіастудії. 2022. Вип. 28. С. 60–67. Зміст. URL: https://zmist.pl.ua/ (Дата звернення: 20.03.2026).

2. Пліс В. Як залишатися in touch зі своєю аудиторією. Накипіло. Освіта. 2023. 11 березня. URL: https://osvita.nakypilo.ua/yak-zalyshatysya-in-touch-zi-svoyeyu-audytoriyeyu/ (Дата звернення: 20.03.2026).

3. SODA. URL: https://www.soda.zp.ua/ (Дата звернення: 20.03.2026).

УДК 007 : 304 : 070

Черненко О. Ф.[1] Хітрова Т. В.[2]
[1]студ. гр. СН-315м НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд. філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ВІД МЕДІАПРОЄКТУ ДО МЕДІАОРГАНІЗАЦІЇ: УСПІШНІ КЕЙСИ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІАКОМПАНІЙ

Перехід від нішевого медіапроєкту до повноцінної медіаорганізації – це шлях трансформації, систематизації та пріоритетності з установленням чітких бізнес-процесів, стратегією та диверсифікованими доходами. Ця трансформація вимагає відмови від моделі «ручного управління», де засновник є одночасно і головним редактором, і фандрейзером, і СММ-менеджером, на користь функціональної спеціалізації [1]. Стійка медіаорганізація вибудовує горизонтальні та вертикальні зв'язки, де кожен департамент – від аналітичного відділу до служби маркетингу – працює як автономний вузол єдиної системи. Ключовим етапом стає впровадження CRM-систем, редакційних стандартів та політик прозорості, які роблять медіа зрозумілим і передбачуваним партнером для великих рекламодавців та міжнародних фондів [2]. Пріоритетність у цьому контексті означає здатність організації фокусувати ресурси на продуктах із найвищим рівнем доданої вартості, унікальних напрямах своєї діяльності, водночас постійно тестуючи нові канали монетизації.

Сучасні українські медіакейси демонструють перехід до моделі «Медіа як сервіс», де організація заробляє не лише на переглядах реклами, а й на продажі своєї експертизи: платних аналітичних звітах, організації професійних івентів, освітніх курсах тощо. Така багатошарова фінансова модель дозволяє медіа зберігати редакційну незалежність навіть у періоди економічної нестабільності, перетворюючи колишній медіапроєкт на

повноцінний інституційний актив із довгостроковою стратегією впливу на суспільство.

Історія VoxUkraine [4] одним із найяскравіших прикладів того, як інтелектуальне волонтерство трансформується у впливову інституцію, що змінює правила гри в інформаційному просторі країни. Шлях VoxUkraine розпочався у 2014 році як реакція академічної спільноти на низьку якість публічної дискусії та засилля популізму після Революції Гідності. Група економістів, серед яких були викладачі топових світових та українських університетів, створила блог для фахового коментування економічних подій. На початковому етапі це був класичний медіапроєкт – платформа для публікації колонок та аналітичних записок, де основною цінністю була експертиза авторів, а не бізнес-модель.

Трансформація в медіаорганізацію відбулася через усвідомлення потреби в системності та розширенні інструментарію. VoxUkraine перестав бути просто «збірником думок» і почав створювати унікальні аналітичні продукти. Першим знаковим кейсом став Індекс моніторингу реформ – регулярний дашборд, який мовою цифр оцінював швидкість змін у законодавстві. Це перетворило Vox із медіа-майданчика на джерело первинних даних для інших ЗМІ, міжнародних донорів та уряду. Організація вибудувала чітку структуру з наглядовою радою, редакційною колегією та операційним менеджментом, що дозволило залучати грантове фінансування не під окремі тексти, а під стратегічні напрямки розвитку.

Найуспішнішим кейсом інституційного зростання став запуск напрямку VoxCheck у 2016 році. Це була перша в Україні системна спроба перевірки цитат політиків на предмет правдивості. З невеликого відділу VoxCheck виріс у потужний аналітичний центр, який у 2020 році став офіційним партнером корпорації Meta (Facebook) у програмі протидії дезінформації. Це партнерство стало символом переходу до вищої ліги медіаорганізацій: VoxUkraine отримав не лише доступ до технологічних інструментів глобальної платформи, а й стабільне комерційне джерело доходу, що диверсифікувало їхній бюджет.

Сьогодні VoxUkraine функціонує як мультисервісна платформа, що поєднує класичну журналістику, фактчекінг, Data Science та освіту. Вони реалізували кейс «Data-центру», створюючи складні візуалізації наприклад, аналіз зв'язків у Верховній Раді, та освітній хаб, де навчають журналістів роботі з даними. Успіх організації полягає в тому, що вони змогли монетизувати свою головну цінність – об'єктивність та наукову методологію. Відхід від емоційного стилю традиційних медіа на користь «доказової журналістики» дозволив VoxUkraine стати не просто медіапроєктом, а інституційним гарантом якості інформації в Україні, що має стійку структуру та визнання на міжнародному рівні.

Ще одним успішним кейсом є трансформація Texty.org.ua [4] з нішевого журналістського проєкту в повноцінну медіаорганізацію й один із провідних центрів журналістики даних в Україні є взірцем еволюції, де технологічна експертиза стає головною конкурентною перевагою. Проєкт розпочав свою діяльність як майданчик для глибокої аналітики та боротьби з маніпуляціями, команда досить швидко переросла формат класичного інтернет-видання. Головним каталізатором змін стало усвідомлення того, що в сучасному світі великі масиви даних потребують не просто опису, а складного технологічного опрацювання та зрозумілої візуалізації. Це рішення дозволило редакції знайти унікальну нішу на стику медіа, соціології та IT, фактично перетворившись на аналітичний центр нового покоління.

Сьогоднішній статус «Текстів» як Data Science центру базується на інтеграції штучного інтелекту та алгоритмів IT-навчання у редакційні процеси. Організація розробляє складні інтерактивні проєкти – від аналізу супутникових знімків для виявлення екологічних злочинів до картографування мереж російської дезінформації. Така трансформація змінила саму структуру команди: тепер поруч із журналістами працюють аналітики даних, програмісти та дизайнери інтерфейсів, що дозволяє створювати продукти, які раніше були під силу лише великим дослідницьким інститутам.

Модель стійкості організації побудована на інтелектуальному капіталі та диверсифікації джерел доходу, що забезпечує незалежність від олігархічних груп чи політичної кон'юнктури. Унікальний мікс фінансування включає грантову підтримку на суспільно важливі дослідження від міжнародних фондів, а також комерційні замовлення на створення складних візуальних рішень для бізнесу та міжнародних організацій. Важливою складовою є і підтримка спільноти читачів, які цінують інтелектуальну складність контенту. Успішність такої моделі підтверджується міжнародним визнанням: дослідження Texty.org.ua про російську пропаганду, екологічні виклики та міську інфраструктуру регулярно цитують світові медіагіганти, такі як «The Washington Post» та «Reuters», що остаточно закріплює статус «Текстів» як потужного міжнародного гравця в галузі аналізу даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хітрова Т. Медіапроєкт і проєктна діяльність у сфері медіа: від творчості до бізнес-комунікації. Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Ірпінь – Ломжа, 21 лютого 2025 р. / Наукова редакція : Тетяна Гиріна, Наталія Мошенець. Ірпінь

: Державний податковий університет ; Ломжа : Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі. Видавництво : MANS w Łomży, 2025. С. 269-271.

2. Шевченко В. Атрибути бренду українських медіа. *Образ.* 2022. Випуск 1(38). С. 41-51.

3. Texty.org.ua. URL: https://texty.org.ua

4. VoxUkraine. URL: https://voxukraine.org

УДК 007 : 304 : 070

Шкода Д. Ю. [1], Погребна В. Л. [2]

[1] студ. гр. СН-315м

[2] д-р філолог. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

КОЛО ГЕНДЕРНИХ ПРОБЛЕМ У СУСПІЛЬСТВІ, ЇХ РЕЦЕПЦІЯ У МЕДІА

Сучасна наука дедалі більше звертає увагу на соціальну природу відносин між людьми, зокрема на те, як суспільство конструює уявлення про чоловіче та жіноче. Саме для позначення цього явища в науковий обіг увійшло поняття «ґендер». Ґендер – це соціально і культурно сконструйована система цінностей, норм, ролей та моделей поведінки.

Вивчення ґендерної проблематики у медіапросторі є актуальним завданням, як для медіадослідників, так і для журналістів-практиків. Розуміння механізмів відтворення ґендерних стереотипів, особливостей зображення жінок і чоловіків у медіаконтенті дозволяють формувати більш відповідальне та інклюзивне медійне середовище. Ґендерна проблематика в медіа залишається одним із найбільш дискутованих напрямків сучасного журналістикознавства. Зростання соціальної свідомості щодо питань ґендерної рівності, розвиток феміністичного медіааналізу, а також активні суспільні дебати навколо репрезентації жінок і чоловіків у публічному просторі роблять цю тему надзвичайно актуальною.

Медіа відіграють ключову роль у формуванні та відтворенні ґендерних уявлень у суспільстві. Засоби масової інформації не лише відображають існуючі соціальні норми, але й активно конструюють уявлення про чоловічість і жіночність, закріплюють або руйнують ґендерні стереотипи, визначають видимість різних соціальних груп у публічному просторі. Телебачення, преса, інтернет-медіа та реклама щодня транслюють образи, що формують у споживачів певні очікування від представників різних статей. Саме тому питання про те, як медіа конструюють ґендер набуває особливої наукової та суспільної ваги.

Мета нашої наукової розвідки – окреслити особливості репрезентації ґендерної проблематики в матеріалах сайту «Суспільне Новини».

Попри конституційне закріплення рівності прав і свобод жінок та чоловіків в Україні, реальний стан справ свідчить про збереження глибоких структурних диспропорцій у більшості сфер суспільного життя. Ґендерна нерівність – це не абстрактна категорія з наукових праць, а щоденна реальність мільйонів українок, яка вимірюється цілком конкретними показниками: розміром заробітної плати, доступом до керівних посад, представництвом у політиці та можливостю реалізувати себе в обраній професії.

Одним із найбільших показових індикаторів ґендерної нерівності залишається розрив в заробітній платі. Журналіст Дмитро Михайлов у матеріалі «Різниця між зарплатами чоловіків і жінок скоротилась за останні сім років – Свириденко» (сайт Суспільне Новини) розглядає тему ґендерного розриву в оплаті праці. Приводом для публікації стала заява першої віцепрем'єр-міністерки – міністерки економіки України Юлії Свириденко, яка виступила на відкритті «Програми підтримки гендерної рівності" для працівників «Укргідроенерго». Питання, які порушується у статті, – збереження суттєвої нерівності між заробітними платами жінок і чоловіків в Україні та кроки, які держава планує робити для її [5].

Про масштаби нерівності в оплаті праці на рівні всього Євросоюзу розповідає журналістка Поліна Горлач у матеріалі на сайті Суспільне Культура «Його євро, її 0,87 цента: у ЄС оголосили рівень ґендерного розриву в оплаті праці» [3]. Стаття побудована навколо звіту Єврокомісії, оприлюдненого до Дня рівної оплати праці – 15 листопада, – і фіксує невтішну статистику: середній ґендерний розрив в оплаті праці країнах ЄС становить 13%, тобто на кожне євро, зароблене чоловіком, жінка отримує лише 0,87 євро. Як пояснює сама Єврокомісія, День рівної праці – це символічна дата, яка показує, скільки додаткових днів жінки мають працювати після завершення календарного року, аби вийти на рівень чоловічого заробітку за той самий рік.

Головна думка матеріалу полягає в тому, що формальне закріплення рівних прав у законі не означає їх реального виконання на практиці: жінки досі отримують менше за чоловіків і цей розрив скорочується надзвичайно повільно. Авторка також акцентує на тому, що в основі проблеми лежать не лише економічні чинники, а й глибоко вкорінені ґендерні стереотипи, які впливають на сприйняття жіночої праці як менш цінної – і саме з ними найважче боротися.

Однак ґендерна нерівність не обмежується лише сферою заробітної плати. Вона пронизує значно ширші пласти суспільного життя – від доступу до керівних посад і представництва в окремих процесіях до участі у прийняття політичних рішень.

Рівне представництво жінок і чоловіків у владі – це фундаментальна ознака зрілої демократії. Про те, як Україна просувається в цьому напрямку і що робить для того, щоб досягти реального балансу, розповідається у матеріалі «Як досягти гендерної рівності у політиці. Пояснює урядова уповноважена» В'ячеслава Масного (Суспільне Новини). Урядова уповноважена з питань гендерної політики Катерина Левченко в ефірі Українського радіо розповіла про гендерну нерівність в парламенті та як в Україні змінювалася кількість жінок-політикинь за останні 30 років [4]. Вона зазначає, що жінки складають близько 20% депутатів Верховної Ради [4]. В інтерв'ю піднімається питання законодавчих механізмів – майбутні вибори мають відбуватися з обов'язковою 40-відсотковою гендерною квотою для партійних списків, однак мажоритарні округи ця норма так і не охоплює.

Україна перебуває в умовах повномасштабної війни, яка докорінно змінила усталені уявлення про гендерні ролі. Десятки тисяч жінок стали на захист країни – у рядах Збройних сил, Національної гвардії, добровольчих формувань. І тут гендерна нерівність набуває особливо гострих форм: жінки-військові нерідко стикаються з нерівними умовами служби, меншим соціальним захистом та упередженим ставленням.

Збройні сили України дедалі більше стають місцем, де пліч-о-пліч воюють і чоловіки, і жінки. Про це свідчать нові дані, які оприлюднив Military Media Center. Олена Богданьок (Суспільне Новини) повідомляє про це у матеріалі «Понад 45 тисяч військовослужбовиць. В Україні зростає число жінок у ЗСУ» [2], фіксуючи стійку тенденцію до зростання жіночої присутності в армії.

Та попри зростаючі цифри, за статистикою стоять живі історії – і далеко не завжди легкі. Юлія Авдєєнко, Іванна Мандзюк та Анастасія Бачук беруть інтерв'ю у офіцерки ЗСУ та учасниці руху Veteranka Катерини (матеріал «Жінки у війську: офіцерка ЗСУ розповіла про гендерні упередження, виклики та жіночий батальйон» (Суспільне Рівне)), яка відверто говорить про те, з чим жінки стискаються в армії зсередини. Катерина розповідає, що її боротьба за право служити тривала з 2015 до 2021 року – їй відмовляли, казали, що жінкам у війську не місце, пропонували хіба що посаду кухарки. Після 24 лютого 2022 року система дещо спростилась, і жінки масово вступили до лав ТРО. За її словами, на практиці упереджень у бойових підрозділах стає менше – жінки-снайперки, гранатометниці й розвідники виконують завдання на рівні з чоловіками. Головна проблема, яка залишається, – відсутність жіночої військової форми належного крою: більшість військовослужбовиць досі забезпечують себе самостійно або через волонтерів [1].

Історія Катерини – це не виняток, а відображення ширшої реальності: українські жінки давно довели своє право бути в армії не на папері, а на полі

бою. Цифри зростають, упередження поступово відступають – але шлях до повноцінної рівності у війську ще не пройдено до кінця.

Ґендерні стереотипи є однією з найстійкіших форм соціальної нерівності, оскільки вони відтворюються не лише через інституційні механізми – законодавство, освіту, ринок праці, – а й через повсякденні практики, мову та культурні норми. Українське суспільство перебуває сьогодні в точці, де ці процеси відбуваються особливо інтенсивно. Повномасштабне вторгнення Росії та активізація громадянського суспільства створили умови, за яких традиційні ґендерні ролі переосмислюють прискореними темпами – проте нерівномірно і суперечливо. Одні сфери демонструють прогрес, інші залишаються консервативними попри зовнішні зміни. Це протиріччя фіксують і досліджують журналісти Суспільного – у матеріалах, які охоплюють різні виміри проблеми ґендерних стереотипів у сучасній Україні.

Юлія Підгола у відеорепортажі «Що ти тут загубила?». Жінки у війську, які добровільно пішли служити», який представлений на сайті Суспільне Донбас, подає життєві історії трьох жінок, «які добровільно пішли служити, зіткнулися з нерозумінням свого рішення в суспільстві, в оточенні й серед близьких людей» [6]. Героїні розповідають, що навіть опинившись у війську, жінки продовжують стискатися з упередженнями – про це відверто говорить військова психологиня й письменниця Ніна Бажура, яка на війні більше вже як рік: «Гендерні стереотипи? Та є, звичайно. Є. Але вони не настільки непохитні, як могло би бути. Зараз уже є доволі багато жінок в армії, до них уже трішечки звикли. Як-не-як. Є: «жінкам не місце тут», «вони тут будуть втрачати свідомість», якщо там щось… Або зразу: «А, ну, жінка». Ну значить, медсестра – це максимум. Ще там можна їсти готувати… Ну, іще можна діловодом бути. Все. Крапка»[6].

Ґендерно зумовлене насильство є однією з найгостріших соціальних проблем сучасності, яка зачіпає мільйони людей по всьому світу незалежно від рівня розвитку країни чи культурного контексту. За своєю суттю це будь-які дії, спрямовані на приниження, обмеження або контроль однієї людини над іншою на підставі ґендерних стереотипів та нерівності. Воно не обмежується лише фізичним впливом – до його форм належать також психологічний тиск, економічний контроль, сексуальне насильство та переслідування у цифровому просторі.

В українському контексті ця проблема набуває особливої гостроти в умовах повномасштабної війни. Кризові ситуації, вимушене переміщення та соціальна напруга створюють додаткові чинники ризику, що призводять до зростання кількості звернень про допомогу. Попри масштаб явища, ґендерно зумовлено насильство нерідко залишається невидимим: жертви бояться говорити а самі форми насильства часто маскуються під «сімейні конфлікти»

або «турботу». Подолання цієї проблеми потребує комплексного підходу – від підвищення обізнаності громадян до розбудови ефективної системи підтримки та захисту постраждалих.

Яна Тітуренко у матеріалі «Боротьба з гендерним насильством: як миколаївцям розпізнати та повідомити про випадки» (Суспільне Миколаїв) розповідає про ґендерно зумовлене насильство як про соціальну проблему, яка торкається кожного. Журналістка висвітлює захід «Колесо реальності», організований благодійним фондом «Схід SOS» у рамках акції «16 днів проти насильства».

Кейс-менеджерка фонду Ірина Гнатюк переконана, що суспільство мусить зрозуміти, що насильство не обмежується лише фізичним впливом – воно також може бути психологічним, економічним та інституційним: «Гендерно зумовлене насильство проникає у всі сфери життя. Ми можемо стикатися з ним на роботі, в особистих стосунках чи навіть у віртуальному просторі. Тому важливо не мовчати і реагувати на кожен прояв насильства»[7].

Ірина звернула увагу на те, що ґендерно зумовлене насильство нерідко ховається за буденними речами. Наприклад, економічний контроль може виглядати як звичайна турбота про родинний бюджет, а психологічний тиск – маскуватися під «виховні» розмови або маніпуляції. Коли людина не має доступу до власних коштів або ухвалює рішення виключно під тиском партнера – це одна з найпоширеніших форм ґендерно зумовленого насильства [7].

Т. Яворович у публікації «Стереотип «Джеймса Бонда» або чому мовчать про насильство над чоловіками. Пояснює експертка» (Суспільне Новини) розповідає про інтерв'ю з Оксаною Покальчук, виконавчою директоркою Amnesty International Ukraine (AIU), в ефірі Українського радіо. О. Покальчук розповіла про результати соціологічного дослідження, присвяченого проблемі насильства щодо чоловіків. Дослідження охопило 2000 людей по всій території України (опитування проводилося телефоном та через інтернет). Майже 50% опитаних зазнавали принижень, словесних погроз і залякувань. 17% мали в дитинстві досвід позбавлення житла, одягу, коштів чи особистих речей. Ще 4% розповіли про небажаний досвід сексуальних дотиків або сексуальних домагань з боку членів родини [8].

Щодо самої назви матеріалу – стереотип «Джеймса Бонда» означає образ «справжнього чоловіка», якому не личить скаржитися, просити допомоги чи визнавати себе жертвою. Саме цей культурний образ, на думку експертки, змушує чоловіків мовчати. Стереотипний образ героя існує у свідомості багатьох чоловіків: «Це – світова проблема, що образ чоловіка, якому має слідувати умовно кожен чоловік, реально не існує і ніхто не може йому насправді відповідати. Який стереотип у чоловіка? Він має добре

заробляти, але має бути здоровим повністю. Оця відсутність інвалідності, відсутність слабкості, сила, розум, гроші або кар'єрні певні здобутки і при цьому – певна витримка, яка нереальна. І жодна людина не може витримати всі ці умови» [8].

Важливо, що в суспільному дискурсі чоловіки часто залишаються невидимими жертвами. За статистикою, від гендерно зумовленого насильства більше страждають жінки, а не чоловіки, але це не скасовує потребу говорити про чоловічий досвід. Правозахисниця наголошує: це не конкуренція між чоловіками та жінками за те, хто страждає більше. «Давайте робити так, щоб цього насильства не було», – закликає вона.

Отже, аналіз матеріалів сайту Суспільне Новини засвідчує, що ґендерна проблематика в Україні є багатовимірною і не вичерпується жодним окремим аспектом. Щодо способів висвітлення ґендерної проблематики на сайті, аналіз дозволяє виокремити кілька характерних редакційних стратегій. По-перше, простежується послідовна орієнтація на людський вимір проблеми: замість оперування абстрактними статистичними даними журналісти звертаються до конкретних біографічних історій, що уможливлює емоційну ідентифікацію аудиторії з предметом висвітлення. По-друге, редакція демонструє готовність порушувати суспільно табуйовані теми – зокрема насильство щодо чоловіків – що свідчить про високий рівень редакційної відповідальності та усвідомлення суспільної функції медіа. Суспільне Новини реалізує не лише інформаційну, а й соціально-просвітницьку функцію, виступаючи активним суб'єктом формування ґендерного дискурсу в сучасному українському медіапросторі.

Гендерна проблематика не обмежується сферою праці, політики чи військової служби – вона охоплює й питання безпеки та насильства, які залишаються однією з найбільш табуйованих тем у суспільному дискурсі. Висвітлення цих сюжетів у медіапросторі сприяє переосмисленню насильства не як приватної сімейної справи, а як системного явища, що потребує публічної уваги, законодавчого реагування та глибокої зміни суспільних норм і культурних установок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдєєнко Ю., Мандзюк І., Бачук А. Жінки у війську: офіцерка ЗСУ розповіла про гендерні упередження, виклики та жіночий батальйон. *Суспільне Рівне*. 10.06.2023. URL: https://suspilne.media/rivne/498691-zinki-u-vijsku-oficerka-zsu-rozpovila-pro-genderni-uperedzenna-vikliki-ta-zinocij-bataljon/

2. Богданьок О. Понад 45 тисяч військовослужбовиць. В Україні зростає число жінок у ЗСУ. *Суспільне Новини*. 08.03.2024. URL:

https://suspilne.media/701262-ponad-45-tisac-vijskovosluzbovic-v-ukraini-zrostae-cislo-zinok-u-zsu/

3. Горлач П. Його євро, її 0,87 цента: у ЄС оголосили рівень гендерного розриву в оплаті праці. *Суспільне Культура*. 15.11.2023. URL: https://suspilne.media/culture/618005-na-kozen-1-evro-zinka-zaroblae-lise-087-centa-u-es-ogolosili-riven-gendernogo-rozrivu-oplati-praci/

3. Масний В. Як досягти гендерної рівності у політиці. Пояснює урядова уповноважена. *Суспільне Новини*. 26.08.2021. URL: https://suspilne.media/158436-ak-dosagti-gendernoi-rivnosti-u-politici-poasnue-uradova-upovnovazena/

4. Михайлов Д. Різниця між зарплатами чоловіків і жінок скоротилась за останні сім років. *Суспільне Новини*. 02.08.2023. URL: https://suspilne.media/541975-riznica-miz-zarplatami-colovikiv-i-zinok-skorotilas-za-ostanni-sim-rokiv-sviridenko/

5. Підгола Юлія «Що ти тут загубила?». Жінки у війську, які добровільно пішли служити. *YouTube. Суспільне Донбас.* 08.03.2025. URL: https://www.youtube.com/watch?v=4FEtFx3jHG0

6. Тітуренко Я. Боротьба з гендерним насильством: як миколаївцям розпізнати та повідомити про випадки. *Суспільне Миколаїв.* 30.11.2024. URL: https://suspilne.media/mykolaiv/890363-tizden-borotbi-z-gendernim-nasilstvom-ak-mikolaivcam-rozpiznati-ta-povidomiti-pro-vipadki/

7. Яворович Т. Стереотип «Джеймса Бонда» або чому мовчать про насильство над чоловіками. Пояснює експертка. *Суспільне Новини*. 17.07.2021. URL: https://suspilne.media/148197-stereotip-dzejmsa-bonda-abo-comu-movcat-pro-nasilstvo-nad-colovikami-poasnue-ekspertka/

Наукове електронне видання
Можна використовувати в локальному та
мережному режимах

ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2026
Факультет соціальних наук

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів, викладачів, науковців,
молодих учених і аспірантів

13–17 квітня 2026 року

Один електронний оптичний диск (DVD-ROM); супровідна документація.
Тираж 100 прим. Зам. №484.

Видавець і виготовлювач
Національний університет «Запорізька політехніка»
Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Університетська, 64
Тел.: (061) 769–82–96, 220–12–14

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6952 від 22.10.2019.